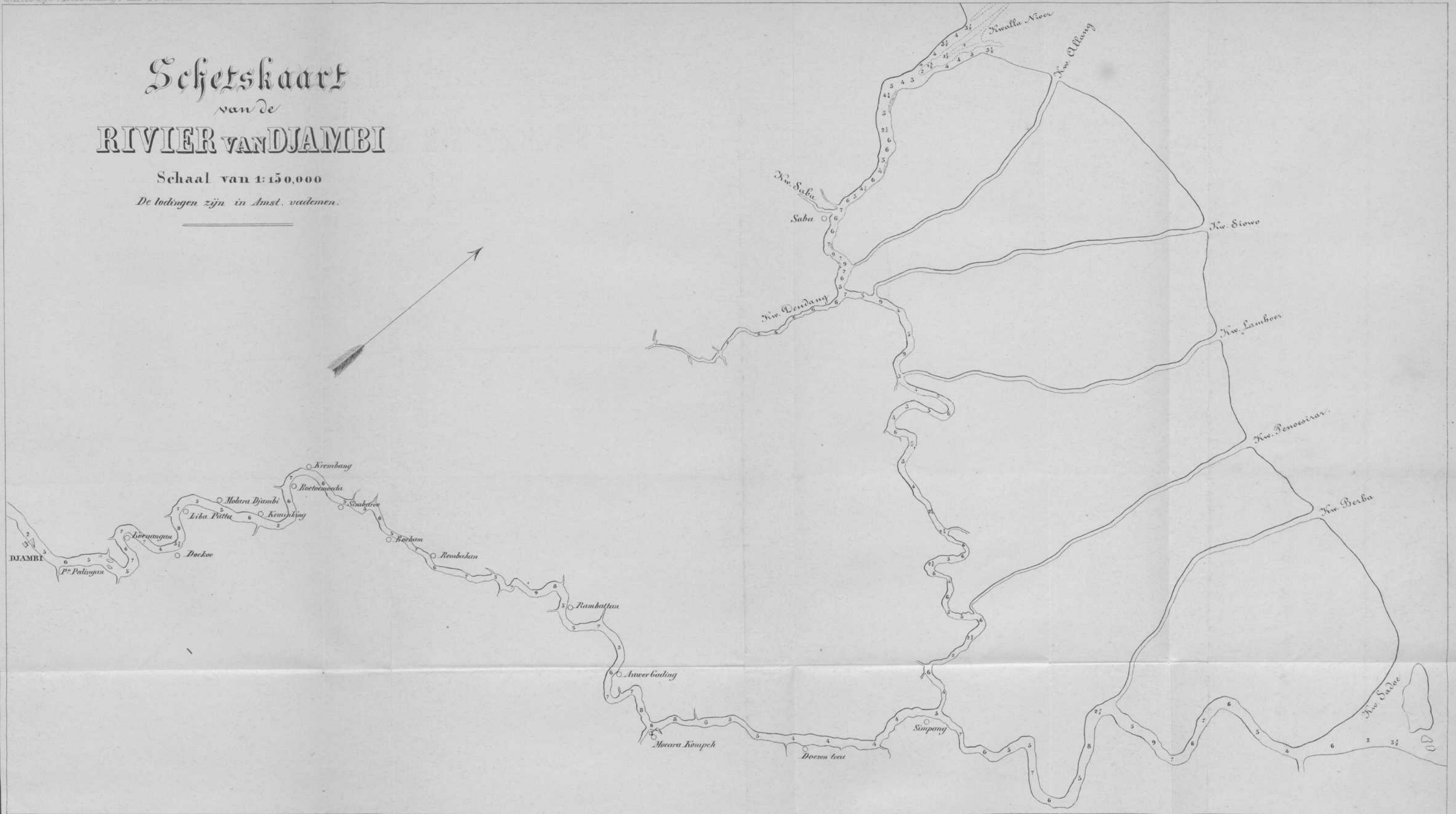
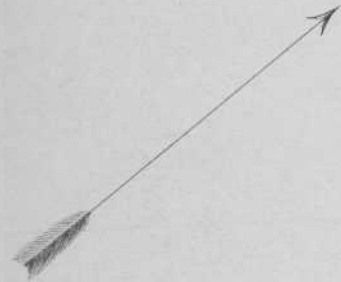
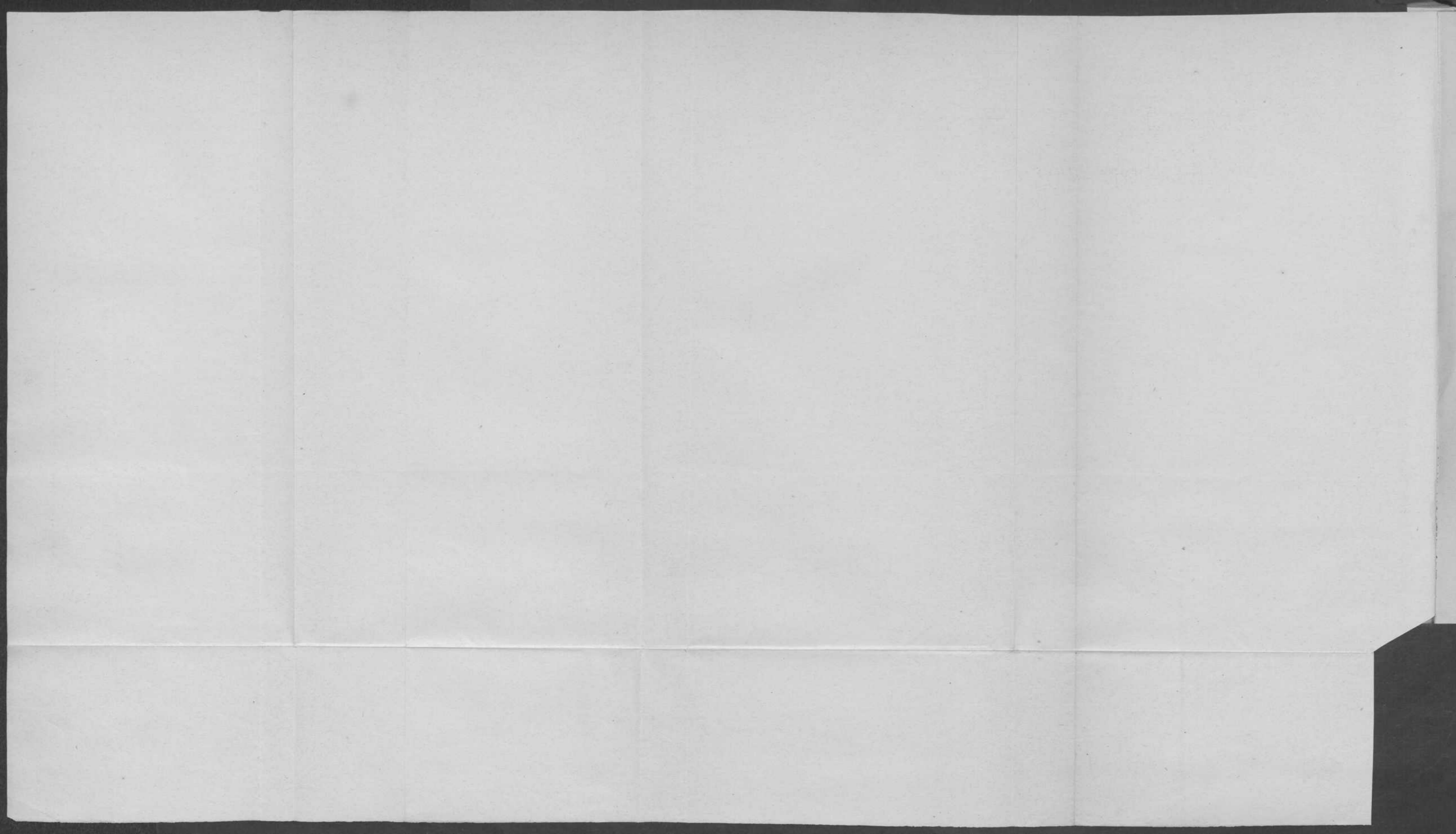

Schetskaart van de RIVIER VAN DJAMBI

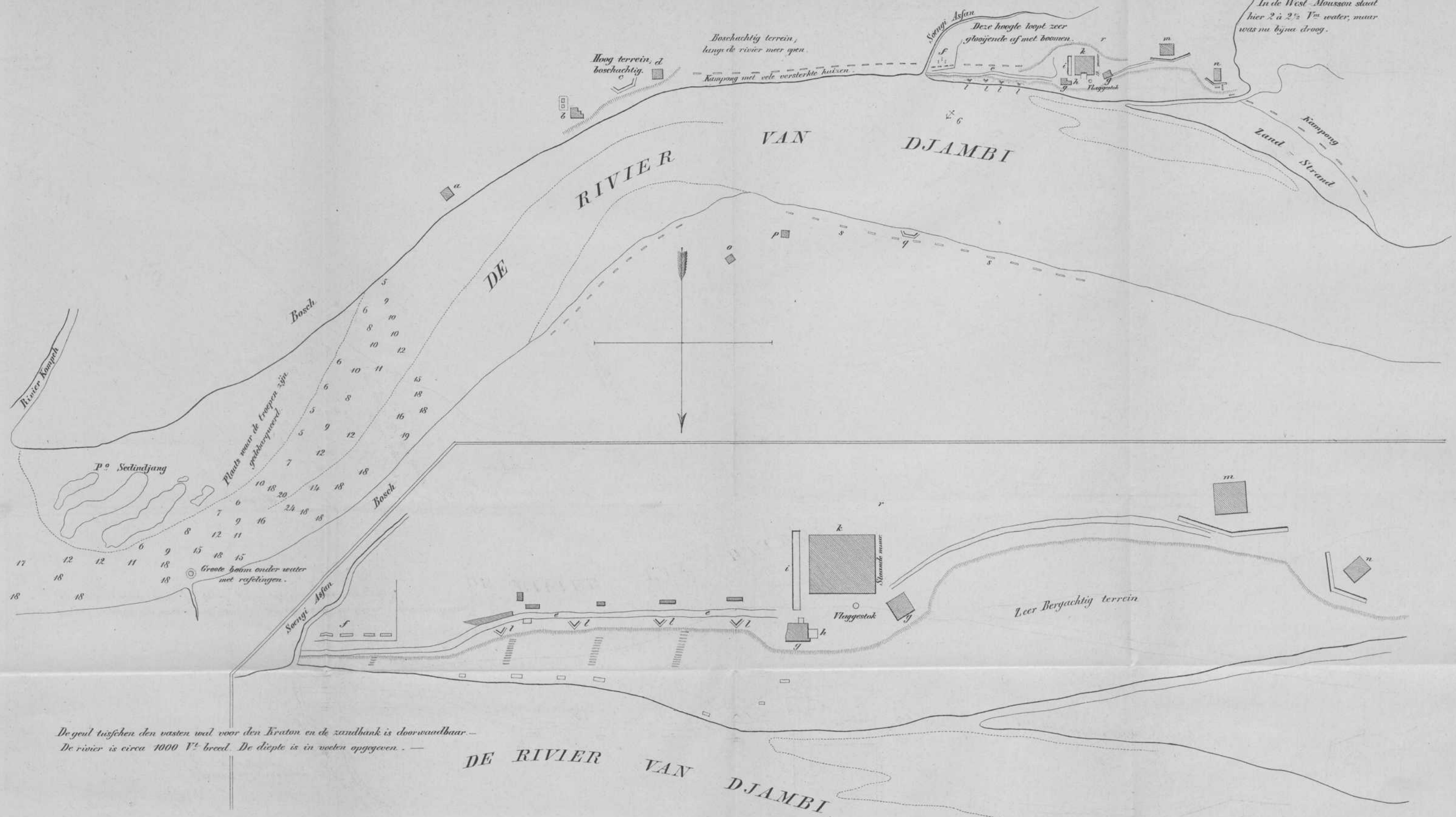
Schaal van 1:150,000

De lodingen zijn in Amst. vaadem.

SCHETSKAART VAN DJAMBI EN OMSTREKEN.

Boschachtig terrein, langs de rivier meer open.

Hoog terrein, a boschachtig.

Kampong met vele versterkte huizen.

Deze hoogte loopt zeer glooiende af met boomen.

In de West-Mousson staat hier 2 à 2½ V^m water, nu was nu bijna droog.

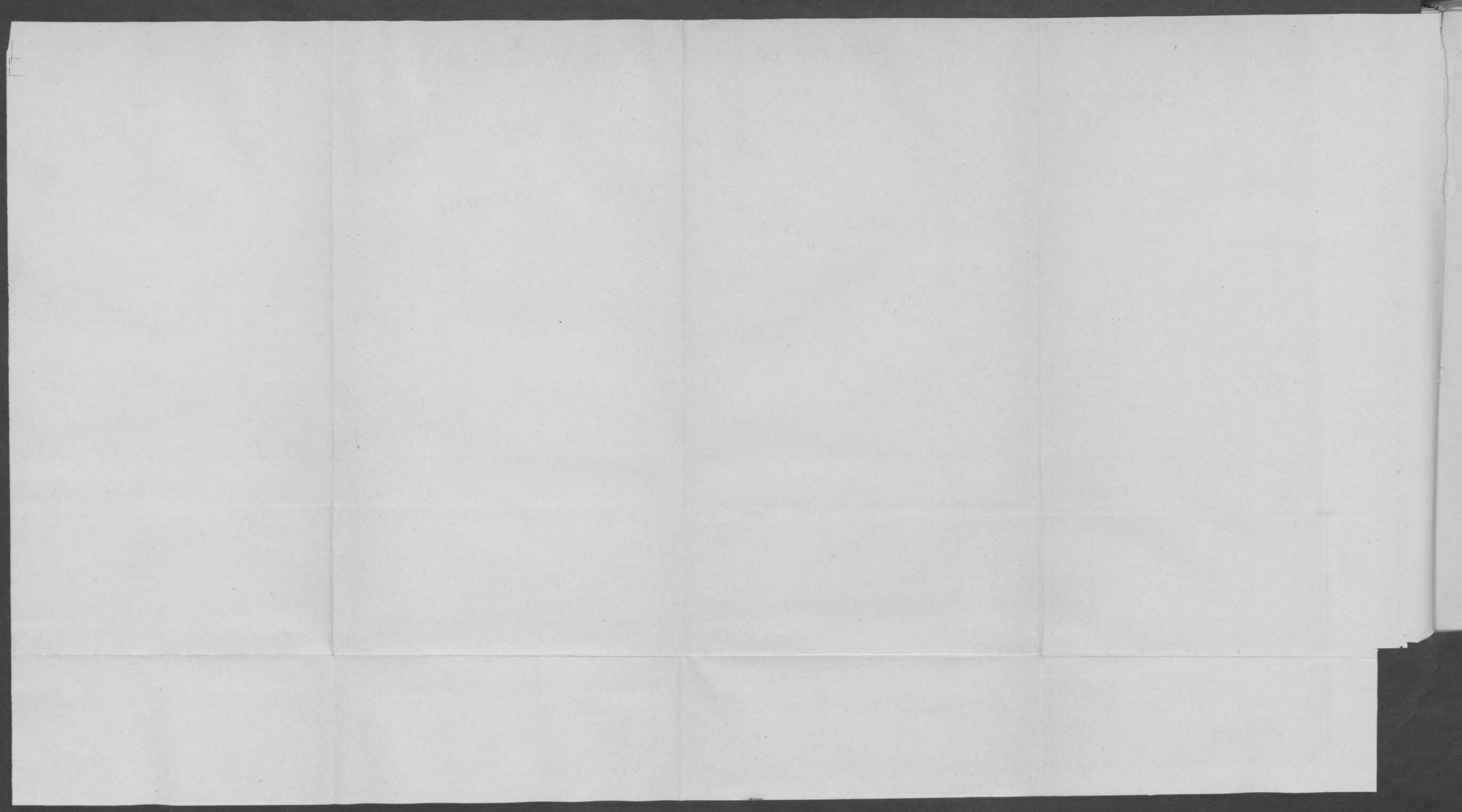
Plaats waar de troepen zijn opgekampt.

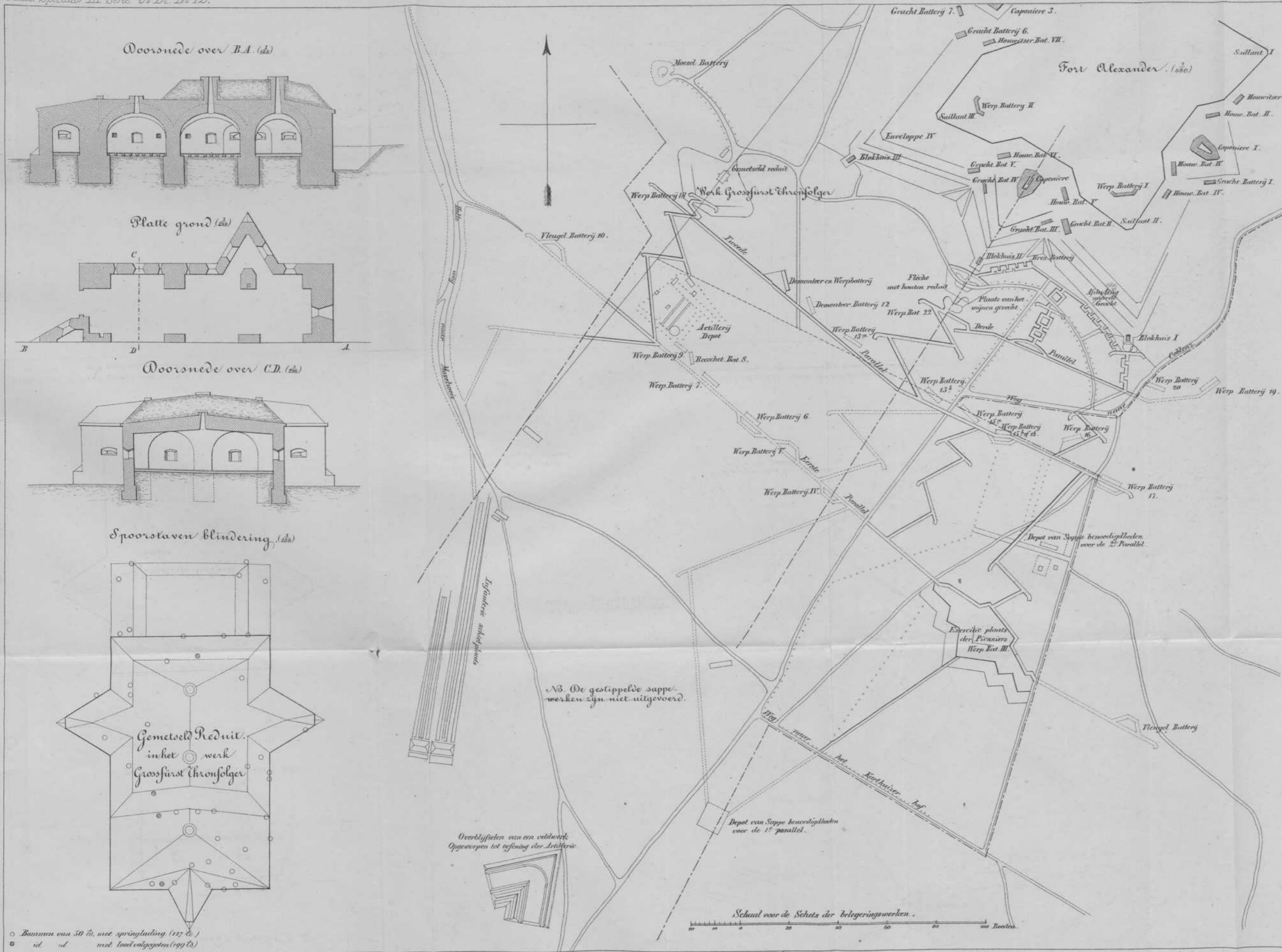
Groote boom onder water met restelingen.

De geul tusschen den vasten wal voor den Kraton en de zandbank is doorwaadbaar.

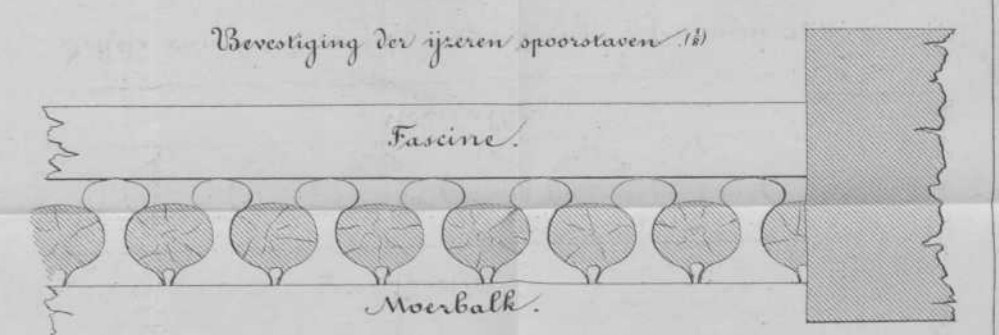
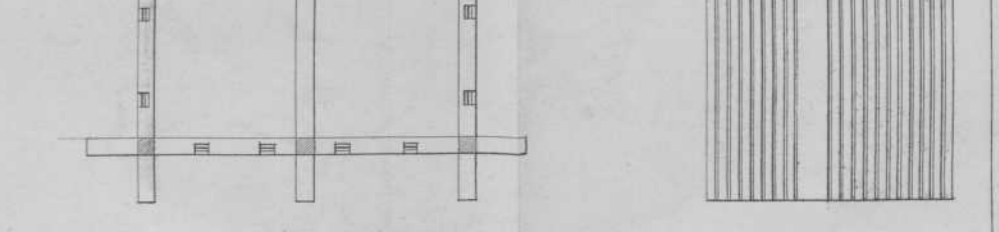
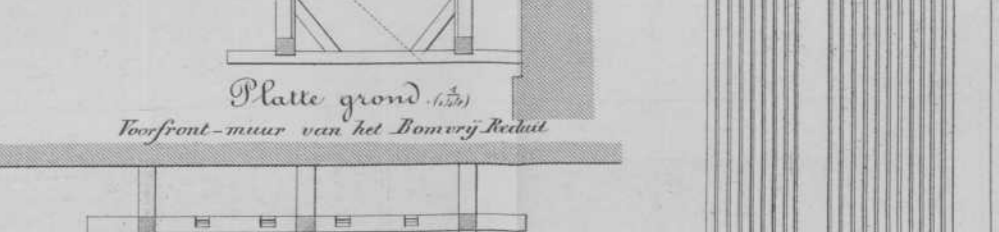
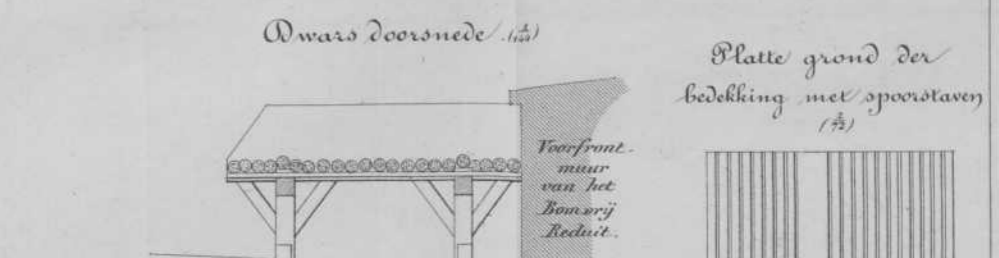
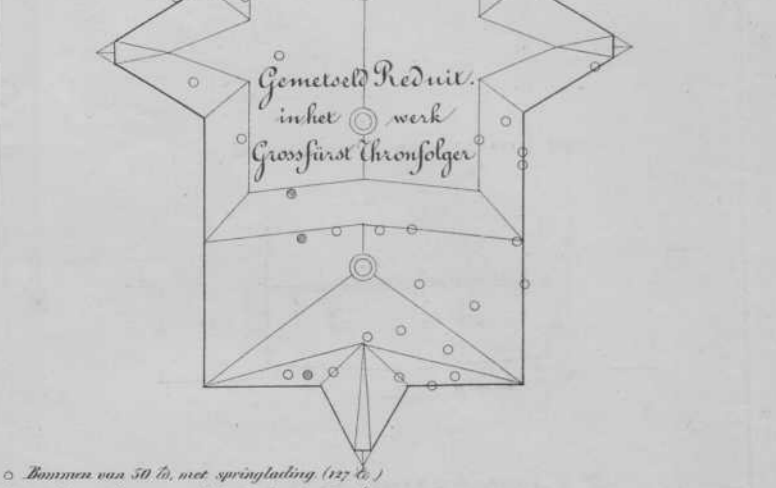
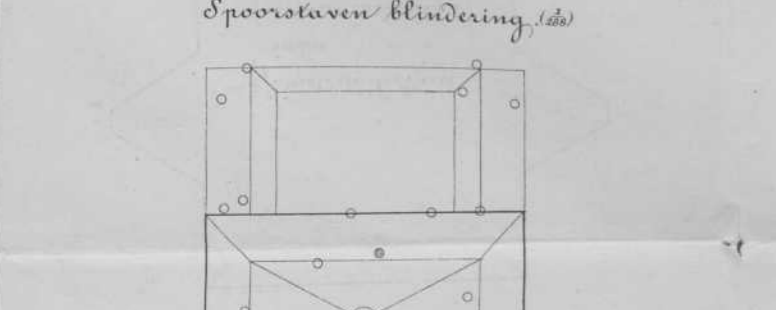
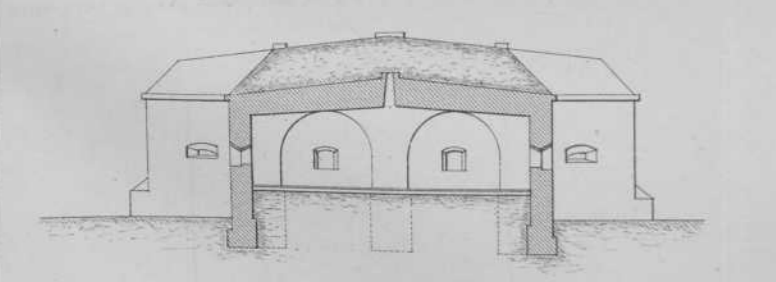
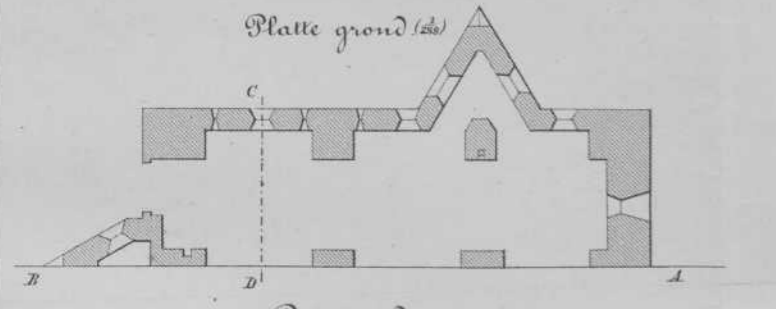
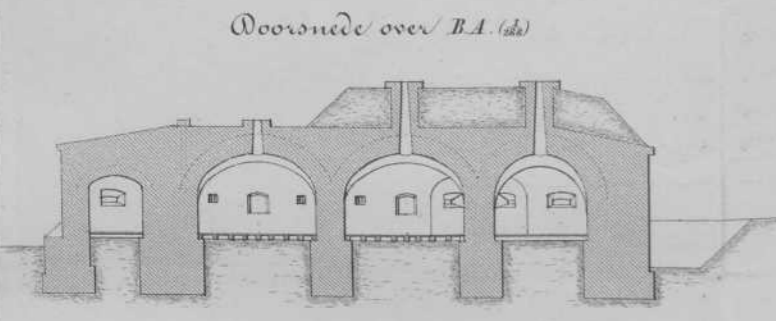
De rivier is circa 1000 V^l breed. De diepte is in roeten opgegeven.

DE RIVIER VAN DJAMBI

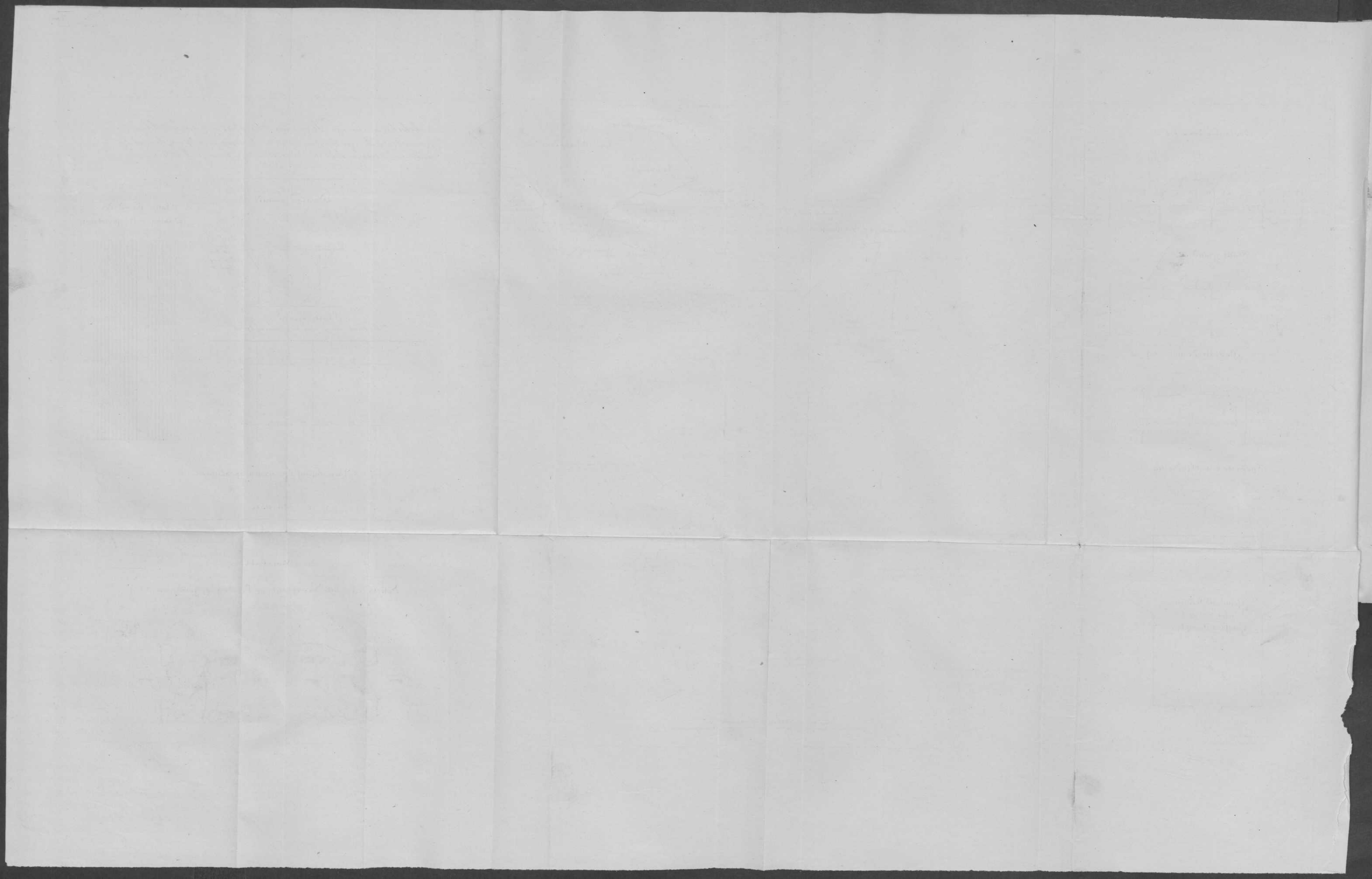

Schetsen van de Kapiteins Desprat & van der Hoeven, gemaakt bij de oefeningen in den Vesting oorlog en de daarbij genomen proeven door de Pruisische troepen te Coblenz, Aug^o - October, 1856.

o Bomen van 50 To, met springstuiting (127 To.)
id id met landvolgspaan (199 To.)

KRIJGSKUNDIGE MENGELINGEN ,

MEERENDEELS

BIJEENGEBRAGT UIT DE VROEGERE JAARGANGEN

VAN DEN

MILITAIRE-SPECTATOR ,
TIJDSCHRIFT VOOR HET NEDERLANDSCHE LEGER.

VIJFDE DEEL.

TE BREDA,
BIJ BROESE & COMP.

1860.

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN

WETENSCHAPPELIJKE VERZEKERING

MILITAIRE SPICATOR

TUUSCHRIJF VOOR HET NEDERLANDSCH LEGER

DEEL I

TE BREDÁ,
B. BROESE & COMP.

1860

I N H O U D.

OVER DE GENERAALS VAN HET FRANSCH E L E G E R I N D E J A R E N 1792 T O T 1815. Blz. 4.

MILITAIRE EXPEDITIËN VAN HET NEDERLANDSCHE OOST-INDISCHE L E G E R.

- I. Historisch overzicht van den aanval op Sintang in 1856..... » 67.
 - II. Historisch overzicht van de expeditie naar de Lamongsche dis-
tricten in het jaar 1856..... » 75.
 - III. De expeditie naar Timor in 1857..... » 123.
 - VI. Overzicht van den loop en de uitkomsten der naar het rijk van
Djambi gerigte militaire expeditie, in het jaar 1858. (Met Af-
beeldingen.)..... » 163.
-

INHOUD.

Over de Oorsprong van het Vlaamsche Leven in de Jaaren 1783 tot 1815. 1

Verhandeling over de Staat der Nieuwlandsche Overzeesche Landen 1

I. Historisch overzicht van den staat van Suriname in 1854. 23

II. Historisch overzicht van de expedities naar de Landpartijen der-
zeits in het jaar 1858. 78

III. De expedities naar Timor in 1857. 133

IV. Overzicht van den loop en de afloop van de onderneming des jaar 1858. 133

Epistel gewijde aan de Nieuwlandsche expedities, in het jaar 1858. (Met Af-
beeldingen). 153

OVER DE GENERAALS

VAN

HET FRANSCH LEGER,

IN DE JAREN 1792 TOT 1815.

100

THE HISTORY OF THE

NEW ENGLAND

BY SAMUEL JOHNSON

Faint, illegible text of the book's title page, including the author's name and possibly the publisher's information.

Over de Generaals

VAN

HET FRANSCH E L E G E R ,

IN DE JAREN 1792 TOT 1815.

De hier volgende Verhandeling werd in het voorjaar 1855 in het Militaire Genootschap te Berlijn voorgedragen. De ongenoemde zamensteller vermeldt, dat hij door een veeljarig onderzoek en ijverige navorsching der krijgsgeschiedenis van de jaren 1792—1815, eene verzameling van biographische schetsen der Fransche generaals van gezegd tijdvak heeft verkregen, die op zich-zelve een kostbaren schat van bouwstoffen bevatten, maar die, bij eene nadere overweging en aangezien die bouwstoffen uit de beste bronnen waren geput, reeds op zich-zelve tot veelzijdige gevolgtrekkingen aanleiding konden geven, waarom hij gemeend had eene nuttige en aan het Genootschap zeker niet ongevallige bijdrage te leveren, door het een deel van zijn arbeid mede te deelen.

De voormelde verzameling, waarvan dan hier een algemeen uittreksel gegeven wordt, bevatte een reeks van meer dan 1500 personen. In den rang der brigade-generaals mogten eenige gapingen bestaan, terwijl het ook niet gelukt was omtrent het verblijf van alle aanzienlijke personen, door alle veldtogten heen, zekerheid te hebben; maar de waarheid en de waarde der uit het voorhandene gemaakte gevolgtrekkingen, leden door deze gapingen toch geen schade, ofschoon uit voormelde bouwstoffen alleen in groote omtrekken ontvouwd.

De voorgedragen Verhandeling is intusschen zoo rijk van inhoud, bevat een zoo groote menigte bijzonderheden en opmerkingen, die hoogstbelangrijk

Bl. V.

zijn voor den beoefenaar der krijgsgeschiedenis van meergemeld merkwaardig krijgstijdvak, en vele zaken en gebeurtenissen in helder licht stellen, dat wij niet geaarzeld hebben ze hieronder mede te deelen.

Uit de bijeenverzamelde bouwstoffen deelt de zamensteller vooraf eenige statistieke opgaven mede, welke althans bij benadering voor juist konden worden gehouden. Men kan aannemen, — zegt hij, — dat de opgaven van 1296 generaals stellig zeker zijn; van deze stierven een onnatuurlijken dood 258, dus 18 pCt., of tusschen $\frac{1}{6}$ en $\frac{1}{5}$ deel; te weten:

- 1.) Voor den vijand gesneuveld: 176, of $\frac{1}{3}$, waaronder 4 opperbevelhebbers uit den tijd der Republiek: DAMPIERRE, DUGOMMIER, JOUBERT en MOREAU (1), en 5 maarschalken van het Keizerrijk: LANNES, BESSIÈRES, JUNOT (1); voorts de volgende divisie-generaals van grooten naam: 1796, STENGEL, bij Mondovi; LAHARPE, bij Codogno; ABBATUCCI, voor Hunningen; 1799, CAFFARELLI, voor St.-Jean-d'Acre; 1800, DESAIX, bij Marengo; 1807, d'HAUTOULT, bij Eylau; GUYOT, bij Deppen; 1809, d'ESPAGNE en ST.-HILAIRE, bij Aspern, LASALLE, bij Wagram; LAPISSE, bij Talavera; PARIS, bij Ocana; 1810, SÉNAR-MONT, voor Cadix; 1812, MONTBRUN, CAULAINCOERT, THARREAU, bij Borodino; DELZONS, bij Malo-Jaroslawetz; THOMIÈRES, bij Salamanca; 1815, MORAND, bij Lüneburg; LA BRUYÈRE, DUROC en KIRGENER, bij Reichenbach; DELMAS en VIAL, bij Leipzig; CONROUX, aan de Nive; 1814, LAFERRIÈRE, bij Craonne; TAUPIN, bij Toulouse; 1815, LETORT, bij Fleurus; GIRARD, bij Liguy; DUHESME, FRIANT, MICHEL, BARROIS, L'HÉRITIER, bij Waterloo.
- 2.) Verongelukt: 5, waaronder een maarschalk (PONIATOWSKY.)
- 3.) Vermoord: 9, waaronder 5 opperbevelhebbers (HOCHÉ, PICHEGRU (2), KLEBER) en 2 maarschalken (BRUNE, MORTIER.)
- 4.) Geguillotineerd: 45, waaronder 6 opperbevelhebbers (CUSTINE, HOUCHARD, LUCKNER, WESTERMANN, BEIJSSER, BEAUHARNAIS.)
- 5.) Krachtens regterlijk vonnis gefusilleerd: 5 (MURAT, NEY, MALLET.)
- 6.) Door zelfmoord: 4 (waaronder de maarschalk BERTHIER.)

(1) MOREAU en JUNOT zijn onder geen andere categorie te brengen. Laatstgenoemde stierf eerst in Julij 1813 aan de gevolgen van een karabijnshot, in Januarij 1811 bij Rio-Mayor in Portugal, door een Engelschen luzaar bekomen. De geneesheeren hebben zijn dood voor de gevolgen van die wond verklaard; de kogel was aan het benedenvoorhoofd, aan den neuswortel ingedrongen.

(2) De vermoording van HOCHÉ en PICHEGRU berust voorzeker slechts op veelvuldig geuite vermoedens der geschiedschrijvers, maar men kan ze niet anders klassificeren.

Zeer waarschijnlijk zullen bovendien een groot getal generaals aan de gevolgen van vroegere zware verwondingen gestorven zijn; verscheidene éénnarmige generaals, zooals: LOISON, GRENIER, FIGUIÈRES, PAJOL, D'ABOVILLE en meer anderen, dienden nog actief in het Keizerlijk leger, evenzoo op andere wijs verminkten. De generaal CAFFARELLI, van het ingenieurkorps, verloor in 1795 bij Kreuznach een been, maakte niettemin den veldtocht naar Egijpte mede en werd voor St.-Jean-d'Acre doodgeschoten; zóó meer andere generaals. MASSENA verloor in 1807 door een schot van BERTHIER, op jagt bij Ostrolenka, een oog; DURUTTE was insgelijks éénoogig, alsmede verscheidene anderen.

I. DE REPUBLIEK.

Toen zich in 1791 dreigende wolken boven Frankrijk zamenpakten en in 1792 de Oostenrijksche en Pruissische legers de grenzen overtrokken, bevond dit land zich in de grootste verlegenheid, niet alleen om de noodige strijdkrachten op de been te brengen, maar ook om daaraan aanvoeders te geven, opgewassen tegen het dreigend gevaar. Bij de troepen waren door de werking der revolutionnaire beweging, die nu drie jaren had geduurd, de grondslagen der krijgstucht geschokt, en dat een gedeelte van het leger aan den Amerikaanschen oorlog had deelgenomen, had geenszins gediend om de gewapende magt voor te bereiden het onbepaald gezag tegen revolutionnaire bewegingen te ondersteunen. Deze oorlog had tijdens de regering van LODEWIK XVI plaats, die den 10den Mei 1774 den troon besteeg. In 't begin van 1778 namen de Franschen er aan deel, tot den 24sten September 1784, toen Engeland de onafhankelijkheid van Noord-Amerika erkende.

Reeds kort na den zevenjarigen oorlog had men eene poging gedaan om het Fransche leger naar 't voorbeeld van het Pruissische te hervormen: de generaal graaf ST.-GERMAIN, die onder de leiding eens Pruissischen officers (VON PINCH) met die taak belast en ter wiens beschikking men derhalve eenige regimenten gesteld had, zocht het geheim van Pruissens overwinningen in den Pruissischen onderofficiersstok; de uitslag voldeed echter zóó weinig dat men de poging geheel liet varen.

Het grootste gedeelte van het Fransche leger leed alzoo, bijzonder de sfeer der hoogere aanvoeders, in 't jaar 1792 onder den invloed eens 29jarigen vredes. Inspectiën in vreedstijd, manoeuvres en andere oefeningen vergoeden maar flauw de praktijk van den oorlog: de stelselmatige, in

zekere vormen gehouden inspectiën werken slechts nadeelig, en vredes-oefeningen behooren met beleid en omzigtigheid te worden ingerigt, om geen valsehe denkbeelden op te wekken, daar een aantal belemmerende omstandigheden van den oorlog en de uitwerking der wapens zich in vredestijd niet kunnen voordoen. Zeer te betwijfelen is het intusschen, of men onder twee zoo vredelievende koningen, als LODEWIJK XV en LODEWIJK XVI, de troepen in 't algemeen genoeg geoefend en de hoogere bevelhebbersplaatsen voldoende bezet gehouden heeft.

Even als in een mengsel van vloeistoffen van verschillend soortelijk gewigt de lichtere boven komen en de zware naar beneden zinken, zoo bereiken in vredestijd van lieverlede niet de sterke, dikwijls ruwe karakters de hoogste sporten van den militairen ladder, maar zij die vleijend van aard zijn, de toegevende en buigzame, alzoo de zwakke karakters. De zelfstandige man wordt in den beginne in de klasse der ongeschikte, vervolgens in die der lastige, eindelijk der ongehoorzame lieden geplaatst; ten laatste wordt hij geheel ter zijde gesteld. Er bestaat alzoo eene militaire vredesphilosophie, evenals men er eene voor den oorlog aanneemt. Moet men derhalve al toegeven, dat de vrede de zedelijke en verstandelijke vorming des legers bevordert, het is daarentegen ook zeker, dat hij de ontwikkeling van het krijgs-, dat is: een zelfstandig en sterk karakter, bepaald hinderlijk is. Gelukkig de bekwame officier, die de jaren zijner rijpende zelfstandigheid in een afgelegen klein garnizoen mag doorbrengen; in een groot garnizoen of in eene residentie groeit de plant eerder voor het salon dan voor het slagveld op; en de grondslag van menige eerzuil is in een klein afgelegen garnizoen te zoeken.

Een groot deel der officieren van het Fransche leger bestond uit adellijken: velen hunner vielen door den moorddolk, anderen, zooals o. a. de uit den Amerikaanschen oorlog vermaarde graaf D'ESTAING (1), verloren het hoofd onder de guillotine; ongeveer 6000 adellijke officieren verlieten het leger en weken het land uit (2). Het hierdoor ontstane wantrouwen be-

(1) De Hertog van Orleans die D'ESTAING'S militaire hoedanigheden kende, vroeg of hij voor zijne (ORLEANS) oogmerken te winnen was, en ontving ten antwoord: „Voorzeker niet!” — „Dan moet gij sterven,” zeide ORLEANS onverschillig.

(2) Onder deze behoort ongetwijfeld de Hertog DE VIOMENIL, die in de eerste jaren na de restauratie in den *Annuaire de l'état militaire* als de oudste maarschalk van Frankrijk, met patent van het jaar 1778, voorkomt. Daar de geschiedenis van dezen *Maréchal de France* hardnekkig het stilzwijgen over zijne krijgsdaden bewaart, is het te vermoeden dat hij zijne hooge betrekking slechts aan de gunst van het hof te danken heeft gehad. Het behoeft geen betoog, dat betrekkingen, waarin de eerste pligt de geheele verloochening van eigen

reikte den hoogsten trap, toen in 1795 de brigade-generaal d'ARLANDE, tot een oud-adellijk geslacht behoorende, van zijn post aan de Lauter, naar de Oostenrijkers overliep.

Al de troepen waren bedorven; de generaals oud en suf: de maarschalk LUCKNER, die zich in den zevenjarigen oorlog als partijganger in Hannoversehe dienst, een naam gemaakt had, was 79 jaren oud, toen hij in 1791 tot het opperbevel over de troepen tusschen Belay en Landau geroepen werd; — de generaal DAGOBERT, in 1795 opperbevelhebber van het Pyrenesche westelijk leger, was 75 jaren oud, en de maarschalk ROCHAMBEAU, die de troepen in Fransch-Vlaanderen kommandeerde, niet veel jonger. Een ander gedeelte der generaals van het oude leger, bijv. de burggraaf BEAUHARNAIS, BEURNONVILLE, de Hertog VAN BIRON, LA BOURDONNAYE enz. hadden als bevelhebbers weinig naam, of den rang nog niet bereikt om een opperbevel te voeren. Zoo waren bijv.: BERTHIER, KELLERMAN (de vader), LAPOTTE en MENOÜ brigade-generaals; CARNOT, JOURDAN, MONCEY, PICHEGRU, MACDONALD en d'OYRÉ kapiteins; BESSIÈRES, KLEBER, MORTIER, OUDINOT, SAVARY, DAVOUST, SOULT, VICTOR, VAUDONCOURT, luitenants, en BERNADOTTE, LEFEBVRE, NEY, MASSENA en VANDAMME hadden nog slechts den rang van onderofficier.

De vestingen op het oostelijk front waren nog niet in staat van verdediging; de generaal WIMPFEN bood evenwel te Thionville een kloeken en met goeden uitslag bekroonden weêrstand.

Tegen de in zulk een staat van ontbinding verkeerende Fransche krijgsmagt, moesten, naar men kon vooruitzien, binnen kort de Oostenrijksche en Pruisische legers optrekken. De eerstgenoemde mogendheid was in een zeer ernstigen oorlog met de Porte gewikkeld geweest, die in 1788 was begonnen en in 1790 met eere ten einde gebracht; zoodat zij thans met vertrouwen een nieuwen oorlog kon aanvangen. Hetzelfde bestond bij het Pruisische leger, hetwelk in 1778 en 1779 den Beijerschen successieoorlog had gevoerd, en in 1787 zegevierend de Vereenigde Provinciën doortrokken was. Het welgegronde zelfvertrouwen der beide mogendheden was geen misleiding, maar leidde ongelukkig tot een onherstelbaren mislag, dat men namelijk den kampstrijd met een veel te kleine magt begon.

Nadat Oostenrijk, den 18den Februarij 1792, van Frankrijk de herstelling der vroegere orde van zaken gevorderd had, rukten de Franschen

wil is, ongeschikt zijn om toekomstige veldheeren te vormen. NAPOLEON schrijft uit Finken-stein, den 4den Mei 1807, aan zijn broeder JOSEPH: »Ik geloof niet aan het spreekwoord, volgens 't welk men moet weten te gehoorzamen, om later te kunnen bevelen.»

den 28sten April van Valenciennes naar Mons en van Rijssel naar Doornik, maar de beide Fransche voorhoeden werden bij de eerste ontmoeting dadelijk overhoop geworpen en sloegen in de grootste verwarring op de vlugt; de kolonne van Rijssel vermoordde zelfs haren bevelhebber, den generaal THEOBALD DILLON (1); men zag de bandeloosheid der troepen in hare algeheele uitgestrektheid in.

De gevechten in Mei werden insgelijks met een gelukkigen uitslag voor de Oostenrijksche wapenen bekroond. Den 29sten Mei kwamen de bewoners van Lyon in opstand tegen de Republiek. De maarschalk LUCKNER, die in Junij naar België oprukte, zond de bitterste klagten in, over het gebrek aan krijgstucht bij de troepen, terwijl de verlegenheid nog toenam door de oproerige bewegingen te Parijs. Den 26sten Junij verklaarde Pruisen den oorlog aan Frankrijk. De maarschalk LUCKNER werd naar de Paltz, de generaal LAFAYETTE in zijne plaats naar de Nederlanden gezonden. Den 10den Augustus brak de opstand in de Vendée uit, en zelfs in Piemont waren de krijgsbedrijven voor de Franschen ongunstig. De generaal LAFAYETTE werd den 14den Augustus door de Oostenrijkers krijgsgevangen gemaakt (2).

Het Pruisische leger bereikte de Fransche grenzen den 19den Augustus: reeds den 25sten veroverde de Oostenrijksche generaal CLERFAIT Longwy, en de Pruisen den 30sten Verdun, na de vesting kortstondig beschoten te hebben. Onderwijl had de Republiek ook tegen Marseille troepen moeten afzenden, wijl deze stad even als Lyon in opstand gekomen was. De verbonden legers bezetten nu de engten der Argonnen: de Republiek had den generaal KELLERMAN, die bij Weiszenburg had gestaan, naar Châlons-sur-Marne doen komen, om met DUMOUIEZ vereenigd, Parijs te dekken. Den 20sten September had de bekende kanonnade van Valmy plaats, waarop het Pruisische leger den 29sten dier maand den terugtogt aannam. Het Oostenrijksche leger was kort te voren naar Rijssel opgerukt en beschoot die vesting.

Het Fransche Rhijnleger, onder CUSTINE, veroverde den 30sten September Spiers, den 3den October Worms, den 21sten zelfs Meintz, terwijl de Oostenrijkers genoodzaakt waren, den 8sten October, van het bombardement van Rijssel af te zien. De veroverde plaatsen werden ontruimd,

(1) Zijn broeder, ARTHUR DILLON, verloor het hoofd onder de guillotine.

(2) Zulks gebeurde in de omstreken van Namen, waar toenmaals in 't geheel geen Fransche troepen stonden, en dit heeft aanleiding gegeven tot het vermoeden dat hij niet zonder oogmerk met LUCKNER gewisseld, en zich, — onder voorwendsel eener verkenning, — te ver gewaagd had.

en het Pruisische leger bereikte op zijn terugtocht omstreeks het einde van October Coblentz. DUMOURIEZ sloeg den 6den November met groote overmagt het Oostenrijksche leger bij Jemappes, en dreef het insgelijks over den Rijn terug, waarna hij op het eind van 't jaar Antwerpen veroverde.

Zoo eindigde de veldtocht van het jaar 1792, die zoo voorspoedig geopend was, op de allerongunstigste wijs. Deze voor Frankrijk even onverwachte als voordeelige uitkomst kan men, behalve aan de misslagen der bondgenooten, in 't bijzonder toeschrijven, aan de generaals DUMOURIEZ, KELLERMANN en CUSTINE (1), allen afkomstig uit het oude leger.

(1) DUMOURIEZ (KABEL FRANS), geboren den 25sten Januarij 1739 te Kamerrijk, was in 1737 in dienst getreden bij het Fransche leger in Duitschland, was in 1761 kapitein, in 1769 kolonel, in 1773 was hij in Turksche dienst tegen de Russen; in 1788 brigadegeneraal, in 1793 opperbevelhebber bij Valmy, Jemappes, voor Maastricht en tegen de Nederlandsche Republiek. — In het jaar 1793 bij Neerwinden geslagen, ging hij in April tot de Oostenrijkers over. Later verbleef hij in Engeland. Tijdens den oorlog in Spanje heeft WELLINGTON eene vrij drukke briefwisseling met hem gehouden. — DUMOURIEZ overleed den 14den Maart 1823 in Engeland, 84 jaren oud.

KELLERMAN (FRANS CHRISTIAAN), den 30sten Mei 1735 te Straatsburg geboren, trad in 1732 als huzaar in dienst, werd in 1758 officier en bij het uitbreken der staatsomwenteling, wier gevoelens hij toegedaan was, tot generaal-majoor bevorderd. In 1792 was hij opperbevelhebber van het Moezelleger, bij Valmy, en veroverde daarop Longwy. Uithooftde van zijn menschlievend gedrag ter verantwoording geroepen, werd hij door DOPPET vervangen. In 1793 kreeg hij andermaal het opperbevel over het Alpen-, later over het Italiaansche leger. In 1804 werd hij tot maarschalk van Frankrijk en Hertog van Valmy benoemd, vervolgens tot lid van den Senaat. In 1805 stond hij met een reservekorps in den Elzas en Franche-Comté. In 1814 was hij, schoon reeds 79 jaren oud, met de organisatie der troepen in den rug van het leger belast. Hij stierf den 12den September 1820, in den ouderdom van 85 jaren.

CUSTINE (ADAM PHILIPPUS, Graaf DE), geboren te Metz, den 4den Februarij 1740, werd in 1737 kapitein en verkreeg in 1762 een dragonder-regiment, dat naar hem werd genoemd. Hij nam in 1780 aan den Amerikaanschen oorlog deel en werd na zijne terugkomst tot generaal-majoor bevorderd. Hij verklaarde zich in 1789 voor de volkspartij, waardoor hij spoedig eene aanstelling bekwam. In Mei 1792 veroverde hij de engte van Porentrui, waarop hij tot opperbevelhebber van het Rhijnleger werd benoemd, en Spiers, Worms, het slecht verdedigde Meintz en Frankfort veroverde; — laatstgenoemde plaats verloor hij echter weder reeds den 2den December 1792, en Meintz in Julij 1793. Er werden klagten tegen hem ingebracht, en alhoewel tot opperbevelhebber van het Noorderleger bestemd, werd hij, nog vóór hij zijn nieuw kommando aanvaardde, ter verantwoording geroepen. Den 28sten Augustus 1793 werd hij te Parijs ge Guillotineerd, niettegenstaande er in het leger vele stemmen ter zijner verdediging opgingen.

1795.

LODEWIJK XVI was den 21sten Januarij onder de bijl der guillotine gevallen en Frankrijk rustte zich met de grootste veerkracht ten oorlog toe. De Fransche Republiek verklaarde den oorlog aan Engeland, de Vereenigde Nederlandsche Provinciën en Spanje; maar ook aan de zijde der verbonden mogendheden nam men andere maatregelen; men vermeed de in het vorig jaar begane misslagen, en talrijke troepen trokken naar den Rhijn. DUMOURIEZ rukte tegen de Nederlandsche gewesten op.

Met de vermeerderde uitbreiding van het oorlogstooneel, nam voor de Republiek ook de verlegenheid toe om in de vervulling der verschillende opperbevelhebbersplaatsen te voorzien, zoodat men zich reeds genoodzaakt zag, die betrekkingen gedeeltelijk aan mannen toe te vertrouwen, die vóór de revolutie nog in 't geheel niet gediend, zelfs geen militaire opleiding genoten hadden, ten deele zelfs alle kennis en beschaving misten, maar die zich door dapperheid hadden onderscheiden, waarin men militaire talenten meende ontdekt te hebben. Er werd een groot getal slechte benoemingen gedaan, zooals die van DESPRÉS-CRASSIER en MULLER, in de Westelijke Pyreneën, DIETMANN, LANDREMONT, MEUNIER (1), CARLIN, BEAUHARNAIS, allen in het Rhijnleger, CARTEAUX die tegen Toulon afgezonden werd, ROSSIGNOL naar de Vendée. Gelukkiger was daarentegen de Republiek in de keus van DUGOMMIER, als opperbevelhebber van het leger in de Oostelijke Pyreneën, van HOUCHE voor het Moezel-, HOUCARD voor het Noorder- en PICHEGRU voor het Rhijnleger (2).

(1) MEUNIER moest het bevel over het Rhijnleger *ad interim* aanvaarden, hoewel hij het volstrekt niet wilde, en bleef daarop hardnekkig weigeren eenig bevel te geven. Eindelijk stelde hij, om van zijne betrekking ontslagen te worden, den volslagen onbekwamen dragonder-kapitein CARLIN tot zijn opvolger voor, onder voorgeven, dat hij in hem een buitengewonen militairen aanleg had ontdekt.

(2) DUGOMMIER was in 1736 op Guadeloupe geboren, waar hij later een rijke grondeigenaar was. In 1792 trad hij in 't leger en werd brigade-generaal. In 1793 werd hij, in de plaats van CARTEAUX, tot opperbevelhebber tegen Toulon benoemd en bestuurd het beleg tot de overgave; hij werd daarbij gewond. Vervolgens tot opperbevelhebber van het oostelijk Pyreneën-leger benoemd, voerde hij voorspoedig dit kommando. Den 17den November 1794 werd hij in den slag aan den Zwartten Berg, bij Junquera, in Kataloniën, door een houwitsergranaat gedood.

HOUCHE (LAZARE), geboren in 1768, te Montreuil bij Versailles, was de zoon van een opzigt-er der koninklijke jagthonden; hij trad in 1784 in dienst. In 1792 luitenant bij het Noorderleger zijnde, werd hij nog in datzelfde jaar opperbevelhebber van het Moezelleger. In 1793 stond hij in de Paltz, waar hij den Hertog van Brunswijk bij Kaiserslautern te vergeefs aanviel; toen tegenover WURMSER, dien hij noodzaakte over den Rhijn terug te trekken. In 1794 stond hij in de Vendée, waar hij voor het oogenblik de rust herstelde. In 1795 was hij chef van het kustleger bij Brest en werd den 31sten Augustus op nieuw

Hoe het bij de vervulling van de generaals-betrekkingen toeging, bewijst de benoeming van de volgende generaals, die tegen de Vendeërs vochten en onmiddellijk uit het burgerlijk leven tot dien rang verheven werden, te weten: MULLER, die dansmeester was geweest; GRIGNON, veehandelaar; SEFHER, geneesheer; ROSSIGNOL, goudsmidsleerling, alle vier, omdat zij voor volmaakte *sansculotten* gehouden werden.

Het jaar 1795 levert vier gebeurtenissen op die den allergrootsten invloed op het leger gehad hebben, te weten:

1.) *Het begin van het schrikbewind* in de maand Maart. Het duurde

tot opperbevelhebber tegen de Vendée benoemd. In 1796 kommandeerde hij de naar Ierland bestemde expeditie, die door stormen mislukte. In 1797 was hij opperbevelhebber van het Rhijn- en Maasleger, en ging bij Neuwied den Rhijn over; hij stierf den 15den September van dat jaar te Wetzlar, waarschijnlijk aan de gevolgen van vergiftiging. — HOCHÉ was trotsch en eerezuchtig, maar ook fier en hooghartig; de Franschen houden hem, nevens BONAPARTE, voor het grootste militaire genie van dien tijd.

HOUGHARD, geboren te Forbach. In 1792 diende hij als kolonel onder CUSTINE, in 1793 was hij opperbevelhebber over het Noorderleger, was overwinnaar bij Hondshoeten, waardoor Duinkerken ontzet werd, maar werd aangeklaagd, omdat hij ongehoorzaam geweest was en den vijand niet verdelgd had. Hij werd den 16den November 1793 geguillotineerd. — ST.-CYR zegt van hem: *Il était un excellent officier de cavalerie, bien propre au commandement d'une avant-garde qui n'eut pas dépassé la force de 6 à 7000 hommes.*

PICHEGRU (KAREL), in 1761 te Arbois, in Fransch-Comté, van onbemiddelde ouders geboren. Hij trad in 1778 in dienst bij het 1ste regiment artillerie, koos de partij der revolutie, kwam in 1792 bij den generalen staf, waarbij hij kolonel en generaal-majoor werd. In 1793 werd hij in de plaats van CARLIN tot opperbevelhebber van het Rhijnleger benoemd; den 23sten December van dat jaar bestormde hij met HOCHÉ de liniën van Hagenuau, ontzette Landau en veroverde Lauterburg. In 1794 was hij chef van het Noorder-, later ook van het Sambre- en Maasleger, was overwinnaar bij Kortrijk, Mont-Cassel, Tourcoing en Meenen. Hij veroverde geheel Vlaanderen en dreef de Nederlandsche en Eugelsche troepen over de Maas en Waal terug, waarop hij de Nederlandsche provinciën veroverde. In 1793 was hij opperbevelhebber van het Rhijn- en Moezelleger, werd daarop naar Parijs ontboden om er het bevel tegen de laatste pogingen der terroristen te voeren. Hier knoopte hij verstandhouding aan met de Bourbons, wyl hij de overtuiging gekregen had, dat de Republikeinsche regeringsvorm ongeschikt voor Frankrijk was. Hij verwijderde zich nu naar de abtdij van Bellevaux, bij Arbois, waar hij in sobere omstandigheden leefde, daar hij zich tijdens zijn kommando nimmer afpersingen had veroorloofd, tot de kiezers van zijn departement (Jura) hem in 1797 tot hun vertegenwoordiger in het Wetgevend Ligchaam benoemden. Hier verkoos men hem tot President van den Raad der Vijfhonderd, maar hij bleef bij zijne overtuiging opzigtelijk de Republiek. Ten gevolge zijner geheime bemoeijingen, werd hij den 4den September 1797 gevangen gezet en tot deportatie naar Cayenne veroordeeld, naardien men onder de papieren van een gevangen genomen generaal zijne correspondentie met de Bourbons gevonden had. Hij ontsnapte echter, zette zich in Engeland neder, knoopte later verbindtenissen aan met GEORGE CANOUDAL, en verscheen in Januarij 1804 weder in Frankrijk. Den 28sten Februarij werd hij te Parijs gearresteerd en den 6den April vond men hem in zijne gevangenis verworgd.

tot den 27sten Julij 1794, en in die zestien maanden zijn te Parijs 45 generaals onder de bijl der guillotine gevallen, gedeeltelijk op aanklagten die van allen grond waren ontbloot, of uithoofde eener mislukte onderneming, wegens werkelijk begane misslagen in de operatiën, of wegens voorgegeven verraad. De maarschalk LUCKNER werd den 4den Januarij 1794 in zijn 85ste levensjaar door beulshanden om 't leven gebragt, omdat hij zeer rijk was en de Republiek in 't bezit van zijn vermogen wenschte te komen; de generaal CHANCEL van het Sambre-leger, wedervoer hetzelfde lot, alleen, zooals de generaal St.-CYR vermeldt, omdat de volksvertegenwoordigers een slagtoffer zochten. De generaals CUSTINE en BEAUHARNAIS vonden op gelijke wijze den dood, omdat zij Meintz niet hadden kunnen ontzetten.

2.) *De volksvertegenwoordigers.* Onder het schrikbewind werd onmiddellijk het gebruik ingevoerd, dat de nationale conventie in het hoofdkwartier van ieder leger vertegenwoordigers zou zenden, die het toezigt moesten houden over de operatiën der generaals, ze zoo noodig tot handelen aanzetten en daarover aan de Conventie rapporten inzenden. Vele generaals kwamen ter slagbank te Parijs door den laster dezer lieden, die geen anderen maatstaf ter beoordeeling kenden dan den uitslag. De generaals HAXO en MOULINS joegen zich-zelfen een kogel door 't hoofd, om de guillotine te ontgaan; de eerste, omdat hij het gevecht te La Roche-sur-Yon verloren had; de laatste, omdat hij bij Chollet was geslagen geworden. De generaal LÉCHELLE benam zich 't leven door vergift, uithoofde zijner nederlaag bij Laval.

Eenige dier vertegenwoordigers traden zelve later in de gelederen van het leger, onder anderen de kavallerie-divisie-generaal MILHAUD, die in 1795 volksvertegenwoordiger bij het leger der Oostelijke Pyreneën was. — Hoe zulk een inrigting op den geest van het leger en op de operatiën moest werken is klaar en duidelijk; maar aan den anderen kant is het tevens niet te ontkennen, dat het stelsel van het schrikbewind niet zonder invloed op de veerkracht der oorlogsvoering geweest is.

5.) *De geldnood der Republiek,* de uitgifte der assignaten en de eindelijk daarop gevolgde verklaring van het staatsbankroet. Reeds onder de vorige regeringen waren Frankrijks finantiën deerlijk in verwarring; zij werden het meer en meer, en eene menigte klinkende munt was, zooals gewoonlijk bij groote staatkundige schokken plaats heeft, buiten omloop geraakt. De regering gaf derhalve assignaten uit, een papieren geld zóó slecht uitgevoerd, dat ieder boekdrukker het kon namaken. Zeer spoedig daalde het beneden zijne nominale waarde, en in den loop der jaren 1794, 1795 en 1796 daalde het tot nul, zoodat de Republiek in Julij 1796 eindelijk voor

het staatsbankroet moest uitkomen, met een deficit van 59000 millioen francs.

Uit gebrek aan klinkende specie werden alle troepen in assignaten betaald, niettegenstaande deze geen de minste waarde meer hadden; eindelijk gaf men, op de herhaalde klagten, iederen generaal en officier ten minste een klein geëvenredigd deel van zijn traktement in klinkende munt, maar het overige in assignaten, zoodat de officier buiten staat bleef zijne dringende behoefte aan kleeding, bewasschen, enz. te betalen; hij was dus wel genoodzaakt zijne nietswaardige assignaten als betalingsmiddel met geweld op te dringen, of, zooals in het buitenland geschiedde: hij leefde van den roof; ja zelfs generaals en maarschalken verrijkten zich door roof, waarvan wij hieronder eenige onwraakbare bewijzen zullen bijbrengen. De Fransche soldaat had nu regt te zeggen: *Nos officiers pillent, et nous, nous pillons aussi.*

4.) *Het requisitiestelsel.* Dit is, wel is waar, eerst later onder BONAPARTE geregeld ingevoerd, maar de loop der operatiën van 1795 af, toont duidelijk genoeg dat het Fransche leger geenszins uit magazijnen onderhouden werd, maar van het oogenblik af dat de oorlog buiten de Fransche grenzen gevoerd werd, bestendig van requisitiën leefde, waardoor het berooven nog meer algemeen en in 't groot werd uitgevoerd. Reeds hierboven is gezegd, dat zelfs een officier het niet beneden zich kon achten, langs dien weg in zijne behoeften te voorzien, maar daarmede werd nog veel verder gegaan dan voor de vervulling der onmisbare behoeften noodig was. En hoe kon het anders? De groote gapingen, door de revolutie in het korps officieren gemaakt, waren meereendeels ontstaan door de verwijdering van dat gedeelte, hetwelk de oud-fransche edele en beschaafde zeden had overgeërfd, en de ledige plaatsen waren aangevuld door lieden, die dikwijls uit de laagste volksklasse waren voortgekomen, en slechts uithoofde hunner dapperheid of van hun talent, door de keus hunner kameraden, waren bevorderd geworden. Hoe zou het nog in 't leger gebleven overschot der oudere officieren zich met deze parvenus tot een *esprit de corps* hebben kunnen vereenigen? — Te minder was dit mogelijk, daar de snelle omkeer der gebeurtenissen ook een voortdurende verandering van personen te weeg bracht, en de eenige edele hand, welke de uit zoo vele vreemdsoortige bestanddeelen zamengevoegde corporatiën vereenigde, was de dapperheid en krijgseer van den troep. — Alle Europesche legers hebben dergelijke oncenvermenging moeten ondervinden; maar voorzeker bestond in geen enkel het amalgame uit zulke verschillende bestanddeelen als bij het Fransche leger, in de eerste jaren van de Republiek. — Daar de staatsomwenteling alle onderscheid van stand had

pogen weg te nemen, moest ook de eer van den stand een ijdel droombeeld toeschijnen en kon de ruwheid niet meer beteugelen.

Hierboven is gezegd dat zelfs generaals en maarschalken niet versmaad hebben zich door roof te verrijken: wij willen daarvan hier eenige voorbeelden aanhalen.

1.) In het jaar 1796 schorste de generaal MOREAU, als opperbevelhebber van het Rijnleger, den generaal VAN DAMME in de dienst, omdat hij zich allerlei afpersingen had veroorloofd. (ST.-CYR'S *Mémoires*.)

2.) In het jaar 1798 stonden de troepen te Rome tegen den generaal MASSÉNA op, 't welk men voor een gevolg houden kan der afpersingen waaraan hij zich had schuldig gemaakt. Er werd een onderzoek ingesteld, waarbij tevens aan 't licht kwam, dat hij in 1796 in het Venetiaansche een tal van rooverijen had gepleegd.

In het jaar 1803, na des Aartshertogs KAREL terugtogt uit Italië, bemagtigde MASSÉNA aanzienlijke Oostenrijksche magazijnen. Hij verkocht die aan het land en stak het geld daarvoor in zijn zak. NAPOLEON'S brieven, uit Schönbrunn gedagteekend, van 13 November 1803, uit Parijs, 5 Februarij, 5 Maart, 12 Maart en 3 Junij 1806, spreken van die oneerlijke handeling, waarvan NAPOLEON het bedrag eerst op drie, later op zes millioenen francs schat, en deswege zegt: *dit is toch een te erge diefstal*. De Keizer zegt verder: »MASSÉNA is een goed soldaat, maar geheel aan geldzucht overgegeven; deze is de eenige drijfveer zijner handelingen. Aanvankelijk waren het kleine sommen; thans zouden geen milliarden hem meer bevredigen.»

Het bedrag van MASSÉNA'S afpersingen in Portugal, van September 1810 tot Maart 1811, wordt door Portugesche, Fransche en Engelsche schrijvers op 800,000 piasters of 4 millioen fr. gesteld. Daar men den maarschalk reeds kende, was ook het leger met een verbazenden nasleep bezwaard. Men zag prachtig gekleede dames in sierlijke equipages, joden, muzikanten, paardenhandelaars, meisjes van plezier en vrouwen van allerlei natiën. Alles riep en schreeuwde door elkander, ieder kommandeerde en niemand gehoorzaamde. De generaal MONTBRUN, welke dien legertros met de reservekavallerie dekte, verloor twee geheele dagmarschen, doordat hij dien vawarden troep niet voorwaarts kon brengen. Op den terugmarsch werd te Pombal bevel gegeven alle wagens te verbranden, omdat er gebrek aan paarden was; onder de fourgons van MASSÉNA'S hoofdkwartier, was er ook

een met Parijsche damesschoenen en waaijers beladen (1). MASSÉNA schorste in de omstreken van Celorico den maarschalk NEY, wegens openbare ongehoorzaamheid in de dienst; en deze, ter verantwoording geroepen, openbaarde alles wat hij wist, waarop MASSÉNA als kommandant der 8ste militaire divisie naar Lyon werd verplaatst, en nimmer weder tot een kommandement in 't veld gebruikt werd.

5.) De generaal DUPONT werd beschuldigd van eene menigte kostbare kerksieraden uit de Mesquita te Cordova te hebben geroofd. Toen later een transport Fransche gevangenen te Lebrya en Puerto Santa Maria kwam, werden zij door het volk mishandeld en werd de kapitulatie van de zijde der Spaansche autoriteiten niet gehouden, omdat DUPONT zelf geplunderd en derhalve geen behoorlijke krijgstucht gehouden had. In de legerwagens welke de bewoners van eerstgenoemde plaats doorzochten, vonden zij de geroofde kerksieraden (2). De verschrikkelijke mishandeling die de krijgsgevangen Franschen ondergingen (3) is niet te verdedigen, maar was het onmiddellijk gevolg van DUPONT's hebzucht.

4.) Toen NEY in het jaar 1799 divisie-generaal werd (zijne eigene bloedverwanten verhalen het in de *Mémoires du maréchal NEY, publiés par sa famille*), bezat hij slechts 80,000 fr. — Zeer naïf wordt daarbij opgemerkt: *une chose très-singulière pour un officier d'avantgarde!*

5.) Toen de maarschalk LANNES in 1809 Saragossa veroverd had, moesten hem al de edelgesteenten uit den kerkenschat van de Nuestra Senora del Pilar gebragt worden. Hij behield ze als een »*Regalo, que hacia la Junta.*» Graaf TORENO geeft eene naauwkeurige opgave van deze kostbaarheden en stelt (4) hare waarde op 129411½ *Pesos fuertes*, of 647057 fr. Hij zegt uitdrukkelijk, dat de maarschalk MORTIER niets daarvan aannam.

6.) De maarschalk AUGEREAU vond in de kathedraalkerk van Girona aan den knop van het zwaard van den heiligen Narcissus een edelgesteente van groote waarde; hij liet zich terstond het zwaard brengen: »omdat in de kapitulatie uitdrukkelijk de algemeene ontwapening der inwoners was bepaald.»

7.) De generaal RAPP, over wiens regtschapenheid d'Artois (5) breedvoerig

(1) *Der Feldzug in Portugal 1810—11, in historischer und medicinischer Hinsicht, von einem Arzt der französischen Armée von Portugal. Stuttgart und Tübingen, 1816.*

(2) *Levantamiento, guerra y revolucion de Espana, por el Conde de TORENO. Vol. I. Lib. 4. — Mémoires des Hertogs von Rovigo. Bd. III. Cap. 18.*

(3) LAPÈNE, *Conquête de l'Andalousie.* p. 33.

(4) TORENO, *Levantamiento, etc.*

(5) *Sur la défense de Danzig en 1813.*

meent te moeten uitweiden, noopte niettemin de stad Dantzig hem een geschenk van een millioen fr. te vereeren (1).

8.) MURAT, die in 1808 reeds Groothertog van Berg was, nam uit het koninklijk paleis te Madrid een der kostbaarste schilderijen van CORREGGIO weg, in Spanje onder den naam van *la Escuela de Amor* bekend. Zijne weduwe verkocht dit stuk later te Weenen aan lord LONDONDERRY voor 11000 guinjes, en deze schonk het aan de nationale schildergalerij te Londen, waar het nog haugt (2).

9.) De maarschalk SOULT liet zich te Sevilla verscheidene der kostbaarste schilderijen van de Andalusische school vereeren; geen geestdrift voor de kunst dreef hem daartoe aan, want hij verkocht die stukken later weder aan rijke Engelschen, gelijk alle couranten het hebben vermeld.

10.) Een anonyme Fransche schrijver (5) geeft de volgende omschrijving van het woord *protéger* der Fransche bevelhebbers in Portugal: *Le mot protéger ne signifiait rien plus dans l'acception générale, que voler, piller, maltraiter, opprimer,* en verscheidene door hem aangehaalde voorvallen bewijzen de waarheid zijner uitspraak.

Deze lijst zou men nog veel kunnen vermeerderen, maar het is aan den anderen kant billijk te verklaren, dat de oude Fransche riddergeest nog altijd zeer talrijk in het Fransche leger vertegenwoordigd was, en dat er nog een grooter getal zeer regtschapen mannen bestond, schoon maar eenvoudig van zeden en zonder eigenwaan.

De aangehaalde schandelijke voorbeelden hebben niet alleen veel kwaad gedaan aan den goeden naam van het Fransche leger, maar zij hebben ook de krijgstucht en de goede dienstorde bij den troep benadeeld. Hoezeer een verstandig, regtvaardig en onbaatzuchtig beheer het belang des legers ondersteunen kan, heeft in de jaren 1809 tot 1814 het uitmuntend bestuur van den maarschalk SUCRET doen zien. In weerwil der inspanningen van zijn leger, was dit steeds het best gekleed, werd geregeld bezoldigd, terwijl alle uitspattingen gestraft werden. Het gevolg hiervan was, dat de groote provincie Arragon geen overlast leed van de guerrillas dan die uit andere provinciën derwaarts kwamen; dat geen inwoner zijne haardstede verliet, dat landbouw en nijverheid even als in rustige tijden werden beoefend, en zijn leger nimmer aan de noodige middelen gebrek had, terwijl de Fransche troepen op andere krijgstooneelen van Spanje, zelfs in de vruchtbaarste

(1) FRICCIUS, *Geschichte der ostpreussischen Landwehr.*

(2) TORENO, *Levantamiento, etc.*

(3) *Aperçu nouveau sur les campagnes des Français en Portugal 1807—1811. Paris 1818.*

landstreken, met opzigt tot de zorg om in hunne behoeften te voorzien, belemmerd werden in het vrij gebruik hunner strijdkrachten, naardien de bewoners het veld niet meer bebouwden, hunne woningen op de nadering der Fransche troepen verlieten, en niet alleen aan de guerillas allen mogelijken bijstand verleenden, maar zich zelfs in grooten getale onder hunne vanen schaarden, om wraak op de vreemde roovers uit te oefenen. Deze voor het leger zoo hoogst nadeelige rooverijën en verwoestingen, werden door de republikeinsche autoriteiten bepaald uitgelokt, door den Keizer voor 't minst geduld, zoo de roof maar hem-zelfen niet betrof. In het jaar 1795 werd de generaal MARBOT in de Westelijke Pyreneën afgezet, omdat hij geen gevolg gaf aan het bevolen stelsel van plundering en verwoesting; en in 1799 ontzette het Directoire den generaal CHAMPIONNET van zijn bevelhebberschap te Napels: »omdat hij te regtschapeu was» (1).

Opmerkelijk is, dat bijna uitsluitend die personen zich door hunne roofzucht hebben gekenmerkt, die vóór het uitbreken der staatsomwenteling, door hunne geboorte en opvoeding, geen aanspraak op het verkrijgen van hooge betrekkingen zouden gehad hebben, maar daartoe slechts gekomen waren door verkeerde keuzen, of door een eenzijdigen, schitterenden militair aanleg.

De loop der gebeurtenissen van den veldtocht des jaars 1795, is kortelijk deze: De Oostenrijkers winnen het gevecht van Aldenhoven, en Coburg slaat den generaal DUMOURIEZ bij Neerwinden (18 Maart). De Pruisen gaan (8 Maart) bij Meintz over den Rhein. De generaal DUMOURIEZ, voor de verantwoording wegens Neerwinden beducht, levert vier volksvertegenwoordigers in handen der Oostenrijkers en gaat zelf (4 April) tot hen over, na 't mislukken zijner poging om zijne troepen tot afval te verleiden. De Pruisen dringen CUSTINE terug en sluiten Meintz in.

DON RICARDOS slaat de Franschen (19 April) bij Mas Deu, in de Pyreneën; de Oostenrijkers dringen DAMPIÈRE, die in DUMOURIEZ's plaats gekomen is, aan de Fransche grenzen terug en belegeren Valenciennes; de vesting geeft zich den 27sten, even als Meintz den 22sten Julij over. Moxcey wordt aan de Bidassoa geslagen (9 Junij). In de Vendée duurt de oorlog met afwisselenden uitslag voort. CUSTINE wordt van het kommando ontzet (15 Julij); de Republikeinen beschieten Lyon; de Engelschen vermeersteren

(1) Het dikwijls herhaalde Keizerlijke woord: »*La guerre justifie tout!*» was ten minste eene toelating, zoo al geen bevel tot roof.

Toulon. — HOUCARD behaalt (8 September) bij Hondshoeten de overwinning, waardoor hij Duinkerken ontzet. De Hertog van Brunswijk slaat MOREAU (15 September) bij Pirmasenz. De generaal WURMSER vermeestert (15 October) de Weiszenburger liniën; de Spanjaarden rukken in Roussillon.

Maar ook in dit jaar toont het geluk zich weder ontrouw: JOURDAN verslaat COBERG bij Wattignies (16 October); Landau en Bitsch worden door de Pruiszen te vergeefs aangevallen en de Republikeinen heroveren Toulon. De Hertog van Brunswijk slaat wel is waar de aanvallen van HOCHÉ af (50 November), maar deze laatste en PICHEGRU behalen voordeelen op WURMSER, zoodat deze over den Rhijn teruggaat (50 December).

Reeds in den veldtog van 1795 kwamen zeer jonge mannen tot hooge betrekkingen. Onder deze behooren bepaaldelijk HOCHÉ, die op zijn 24ste jaar chef van het Moezelleger werd; MARCEAU, die, schoon slechts 20 jaren oud, eenigen tijd het opperbevel in de Vendée voerde, en DESAIX, die op zijn 25ste jaar eene divisie kommandeerde (1). Alle drie hebben hun vaderland slechts korte, maar uitstekende diensten. ST.-CYR verhaalt nog, dat de chef van den staf bij HOCHÉ, GRIGNY, slechts 18, en MERMET, HOCHÉ's adjudant, slechts 16 jaren oud was. Van laatstgenoemden, die later divisiegeneraal werd, zegt ST.-CYR: *«Il paraissait sortir du collège.»* Het meerendeel der divisie- en een deel der brigade-generaals, die later in het Keizerlijk leger met onderscheiding genoemd werden, waren toenmaals zeer snel tot den rang van kolonel of dien van brigade-generaal gestegen.

(1) MARCEAU, geboren in 1773. In November 1793 was hij tijdelijk opperbevelhebber in de Vendée. In 1794, 95 en 96 diende hij steeds bij het Sambre- en Maasleger onder JOURDAN, en maakte zich bij vele gevechten hoogst verdienstelijk. In laatstgenoemden veldtog viel hij, den 19den September, doodelijk gewond, bij Altenkirchen in het Westerwald, in Oostenrijksche gevangenschap, en stierf den 21sten. Uithoofde van zijn karakter en schitterende militaire verdiensten, stond hij ook bij den vijand in hooge achting, en liet de Aartshertog KAREL zijn lijk met groote plegtigheid ter aarde bestellen.

DESAIX (DE VOYGOUX) werd den 17den Augustus 1768 in Auvergne geboren. In 1793 reeds brigade-generaal, werd hij in de Weissenburger-liniën gewond. In 1794 was hij divisie-generaal in het Rhijnleger onder MICHAUD. Op het laatst van 't jaar was hij bij de blokkade van Meintz, onder KLEBER. In 1795 was hij bevelhebber der voorhoede van het Rhijn- en Moezelleger onder PICHEGRU; in 1796 en 97 bij het Rhijn- en Moezelleger onder MOREAU; in het najaar 1796 werd hij bij Kehl gekwetst; in 1798—99 was hij in Egijpte. Hij veroverde het fort Julian op Maltha en onderscheidde zich menigvuldig in Egijpte. In 1799 voerde hij 't bevel in Opper-Egijpte en keerde in 1800 met DAVOUST naar Europa terug. In 1800 was hij bij Marengo bevelhebber van het centrum des legers, uit de divisieën Boudet, Monnier en Lapoype bestaande, en werd op het laatste oogenblik van den slag door een doodelijk schot getroffen.

Het opklimmen van zoo jonge mannen tot hooge betrekkingen, schijnt een in langen vredeftijd grijs geworden officier, die de verschillende rangen met berekende langzaamheid doorloopen heeft, een droombeeld toe; en toch dragen de krijgsdaden van HOCHÉ, MARCEAU en DESAIX de blijken, behalve van eene bliksemsnelle veerkracht der jeugd, ook die van een schranderen blik en van een rijp overleg, waarop in den gewonen loop der dingen alleen de rijpere leeftijd als zijn uitsluitend eigendom aanspraak meent te kunnen maken. Onbetwistbaar waren alle drie uitstekende karakters, zooals men er in alle legers vindt, en welligt zijn deze ook niet zoo zelden als de oogen om ze te vinden; maar men moet tevens erkennen, hoeveel gewigt de veerkracht der jeugd in de schaal kan leggen. Komen er in den oorlog gevallen voor, waarin bedachtzaam dralen nuttig kan zijn, niet minder mag men aannemen, dat er nog een veel grooter getal kan bestaan, waarin een snel en krachtig besluit de overhand doet verkrijgen. Wie zou HOCHÉ's kloeke veerkracht durven laken, waar hij zich op het schiereiland Quiberon met een handvol volks op de gelande Emigranten wierp? — De schitterende uitkomst was aan dit besluit te danken. Zou hij zoodanig besluit genomen hebben, als hij in den schoot des vredes 50 jaren oud geworden was? — Evenzoo kan men de werking der frissche jeugdige kracht en moed bij MARCEAU en bij BONAPARTE menigmaal aanwijzen.

Senectus ipsa est morbus!

1794.

De Republiek maakte ontzaggelijke toerustingén om in dit jaar hare vijanden krachtig het hoofd te bieden. JOMINI stelt het getal der in elf legers verdeelde Fransche strijdkrachten op 794,354 man, doch van verschillende zijden is de juistheid dezer opgave betwist. Intusschen komen in de *Mémoires van St.-Cyr* toch halve brigaden voor tot boven het N°. 220. — De uitkomst was beslissend ten voordeele der Franschen, waartoe de getalovermagt voorzeker het hare bijdroeg.

In de Vendée verloor, den 4den Maart, een der meest invloed hebbende tegenstanders der Republiek, HENRI DE LA ROCHE JAQUELIN, het leven, en twee dagen later stierf de voortreffelijke Spaansche generaal RICARDOS, na het gebruik van een kop chocolade, die in 't geheel niet voor hem bestemd was. Van dit oogenblik af sloeg het voordeel op de beide Spaansche oorlogstooneelen naar de zijde der Franschen over, bijzonder op het oostelijk tooneel, waar, in plaats van den ouden en zwakken DAGOBERT, DUGOMMIER

het opperbevel bekomen had. Het Alpenleger onder DUMERBION, wiens regter hand de 25jarige brigade-generaal BONAPARTE was (1), behaalde den 18den April bij Saorgio de overwinning; het Noorderleger, onder PICHEGRU, zegevierde den 18den Mei, bij Tourcoing, waarop dit leger zijne voorwaartsche beweging begon, welke het, nadat JOURDAN, den 26sten Junij, bij Fleurus de zege had behaald, met onafgebroken voorspoed tot in het hart van Holland voortzette. MOREAU deed zich in dezen veldtocht het eerst als adjudant-generaal bij SOHAM opmerken, die reeds in den veldtocht van 1795 divisie-generaal was, en tot aan den slag van Parijs niet hooger geklommen is, niettegenstaande hij uitstekende diensten heeft bewezen en meermaals legerkorpsen die op zich-zelfen stonden, aangevoerd en in stellingen geleid heeft (2).

Wel voerde Vorst HOHENLOHE de Pruisische troepen in de Paltz met goed gevolg aan; maar daar de Pruisen in dit jaar ook tegen Polen oorlogden, werd op den linker Rhijnoever niet met den noodigen nadruk gehandeld. Op de beide Pyrenesche krijgstooneelen vochten de Franschen voorspoedig, en zelfs na DUGOMMIERS dood bleven zij in het voordeel.

Eene op de bevordering in het leger betrekking hebbende inrigting, schijnt dit jaar, of welligt reeds in 't vorige, te zijn ingevoerd, te weten: de benoeming tot *adjudants-généraux*, wèl te onderscheiden van de betrekking van *aide-de-camp* en *adjunct*. Onder de eerstgenoemden verstond men officieren met den rang van kolonel, die reeds kommandanten van halve brigaden (regimenten) waren geweest en aan de divisie- en legerbevelhebbers werden toegevoegd, om tot bijzondere diensten of ondernemingen te worden gebruikt, opengevallen plaatsen aan te vullen, alsmede om in die betrekking, als in een oefenschool, tot hoogere kommando's te worden opgeleid. Alle generaals, die later spoedig bevorderd werden, hebben die betrekking vervuld, welke ook allezins de aandacht schijnt te verdienen, daar zij in de gelegenheid stelt de opengevallen bevelhebbersplaatsen terstond door lieden te doen vervangen, die op de hoogte zijn van den staat van zaken. Die be-

(1) Gedurende den veldtocht van 1794 bevond zich NAPOLEON BONAPARTE, die wegens zijn gedrag te Toulon tot brigade-generaal bevorderd was, bij het Alpenleger. DUMERBION kreeg bevel hem, — waarschijnlijk omdat hij zich te vrij over de toenmalige bewindvoerders had uitgelaten, — gevangen te nemen en zich van zijne papieren meester te maken, en waarschijnlijk heeft hij het aan zijnen opperbevelhebber te danken, dat hij het getal der op 't schavot gekomen generaals niet vermeerdeerde.

(2) Hij behoort tot de generaals van het Rhijnleger, die door NAPOLEON steeds achteruit gezet werden.

trekkingen bleven dan ook onder het Keizerrijk behouden, onder den veranderen naam van *adjudants commandants*.

1795.

Reeds na den veldtogt van 1795 konden de Fransche troepen als volkomen voor den oorlog bekwaam beschouwd worden. De Franschman levert een zeer geschikte stof voor een leger: in het gebrek aan behoorlijke taktische vorming, voorzag men door 't menigvuldiger gebruik van kolonnen en voerde het tirailleurstelsel in, in navolging der Amerikaansche *riflemen*. Bovendien beschouwde men het verlies aan menschen, hoe groot het ook wezen mogt, als een zeer onverschillige zaak.

Na de Nederlandsche gewesten te hebben veroverd, werd aan PICHEGRU het bevel over het Rhijn- en Moezelleger, gegeven; maar hij werd kort daarop naar Parijs ontboden om de laatste inspanningen der terroristen te bestrijden (1).

Volgens de opgaaft van JOMINI, die echter waarschijnlijk overdreven is, bedroeg de gezamentlijke sterkte der Fransche legers, in de maand Maart 1795, 959,190 man, verdeeld in 875 bataillons en 411 eskadrons.

De opperbevelhebbersplaatsen waren als volgt verdeeld:

Noorderleger. — MOREAU (2).

(1) Zie zijne *biographische schets* Blz. 11.

(2) MOREAU (JAN VICTOR), geboren den 11den Augustus 1761 te Morlaix. Hij had in de regten gestudeerd, werd bij het uitbreken der staatsomwenteling soldaat, doch deed zich eerst in 1793 bij Neerwinden als bataillonsschef opmerken. In 1794 was hij als adjudant-généraal bij SOHAM, in het Noorderleger, onder PICHEGRU, voor Nieuwpoort en Sluys. In 1795, was hij opperbevelhebber van het Noorderleger, hetwelk de Nederlandsche gewesten bezet hield. In 1796, opperbevelhebber van het Rhijn- en Moezelleger, ging hij den Rhijn bij Straatsburg over, overwon LATOUR bij Kuppenheim, Friedberg, Geisenfeld en Biberach; den Aarts Hertog KAREL bij Malsch en Neresheim, verloor den slag van Emmendingen tegen laatstgenoemden, en trok eindelijk weder over den Rhijn terug, ten gevolge waarvan hij in ongunst kwam. In 1799 werd hem, in de plaats van SCHEERER, voorloopig het opperbevel over het leger van Italië opgedragen, tot JOUBERT het overnam, en, na diens dood, in den slag van Novi, andermaal tot deze betrekking geroepen, gaf hij het vervolgens aan CHAMPIONNET over. In 1800 had hij het opperbevel over het Rhijnleger, ging bij Kehl den Rhijn over, overwon KRAY bij Möskirch en Memmingen, en den Aarts Hertog JAN bij Hohenlinden; daarop rukte hij tot naar Opper-Oostenrijk voort. — In 1804 werd hij naar Amerika verbannen. In 1813 door Keizer ALEXANDER als raadgever ontboden, werd hij bij Dresden doodelijk gewond, en stief te Laun, in Bohemen, 32 jaren oud.

Sambre- en Maasleger. — JOURDAN (1).

Rhijn- en Moezelleger. — PICHEGRU.

Alpenleger. — MOULINS.

In Italië. — KELLERMANN, later SCHEERER.

Oostelijke Pyreneën. — SCHEERER.

Westelijke Pyreneën. — MONCEY (2).

Vendée. — CANCLAUX.

(1) JOURDAN (JAN BAPTISTE), geboren den 29sten April 1762 te Limoges, trad in 1778 in dienst en nam deel aan den Amerikaanschen oorlog. In 1790 behoorde hij tot de nationale garde; was in 1792 kommandant van een bataillon vrijwilligers bij het Noorderleger; in 1793 brigade-generaal bij het Noorderleger, onder HOUGHARD, en werd hij bij het ontzet van Duinkerken gekwetst. In 1794 was hij in HOUGHARDS plaats opperbevelhebber. Hij sloeg de bondgenooten bij Arlon en Fleurus, en veroverde Landrecies, Valenciennes, le Quesnoi en Condé. In 1795 en 96 was hij opperbevelhebber van het Sambre- en Maasleger. Hij drong tot Amberg voort, maar werd dáár en bij Würzburg door den Aartshtog KAREL geslagen en genoodzaakt over den Rhijn terug te gaan. — Na dezen veldtog kwam hij buiten betrekking, tot hij in Maart 1799 opperbevelhebber van het Donauleger werd.

In 1800 was JOURDAN gouverneur-generaal van Piemont; in 1803 opperbevelhebber van het leger van Italië; in 1804, maarschalk; in 1806, *major-général* onder Koning JOSEPH in Napels; in 1808 in dezelfde betrekking in Spanje. Toen NAPOLEON in 1809, na den slag van Talavera, aan zijn broeder schreef: Wat beteekenen toch 100,000 man voortreffelijke troepen in onbekwame handen? en daarmede al de geleden tegenspoeden aan hem weet, nam hij zijn ontslag. In 1811 werd hij echter andermaal *major-général* bij JOSEPH, was in 1813 bij den slag van Vittoria, en nam daarna het bevel over de 15de militaire divisie op zich. In 1815 benoemde NAPOLEON hem tot gouverneur van Besançon; in 1817 was hij bevelhebber der 17de militaire divisie; in 1830 gouverneur der Invaliden te Parijs, en stierf den 29sten November 1833, in den ouderdom van 71 jaren.

(2) MONCEY (BON ADRIAAN JEANNOT), geboren in 1754 te Besançon, was de zoon van een advocaat aldaar, studeerde in de regten, doch trad in 1774 in de krijgsdienst en werd in 1791 kapitein. In 1793 was hij bij het leger der Westelijke Pyreneën en in 1794 opperbevelhebber daarvan. Hij nam Spaansch Navarra in en een gedeelte van Biskajë, sloot eindelijk een wapenstilstand, die tot den vrede met Spanje leidde.

In 1800 ging hij, onderwijl BONAPARTE den grooten St.-Bernhard overtrok, over den St.-Gotthard naar Bellinzona; later kommandeerde hij onder BRUNE den linker vleugel van het leger. In 1801 was hij inspecteur-generaal der gensdarmërie; in 1804 werd hij maarschalk en Hertog van Conegliano. In 1808 voerde hij een van Madrid naar Valencia rukkend korps aan, maar werd van die stad teruggeslagen. In 1808 ondernam hij de tweede belegering van Saragossa, welk bevel LANNES later van hem overnam. In 1809 formeerde hij te Rijssel een reservekorps tegen de Engelschen. In 1813 was hij chef van een reservekorps dat in het noordelijke Frankrijk werd georganiseerd; in 1814 opperbevelhebber der Parijsche nationale garde, waarmede hij de barrière van Clichy verdedigde. In 1815 ging hij tot NAPOLEON over, maar kreeg geene actieve betrekking. Toen hij later weigerde het voorzitterschap in den krijgsraad om over NEY te beslissen, te bekleeden, verloor hij zijne betrekkingen en kreeg vestingarrest. In 1823 kommandeerde hij met goeden uitslag in Kataloniën. MONCEY had den naam van een zeer regtschapen mensch te zijn.

De kusten van Bretagne. — HOCHÉ.

De kusten van Cherburg. — DUBAYET.

Daar de Pruisen reeds den 1sten Mei, en kort daarna de nieuwe Baataafsche Republiek alsook Spanje met de Fransche Republiek vrede sloten, verbeterde de toestand van Frankrijk met betrekking tot het buitenland, aanzienlijk. Valenciennes was reeds in 1794 (27 Augustus) weder in Fransche handen teruggekomen, Luxemburg bezweek na eene langdurige blokkade, den 6den Junij 1793; de landing der Engelschen en Emigranten op Quiberon, mislukte ten eenemale door HOCHÉ's dapperheid (21 Julij). Met het Sambreen Maasleger bragt JOURDAN, PICHEGRU met het Rhijn- en Moezelleger den oorlog op Duitschen bodem over. In de Riviera van Genua rukte SCHEERER met het Alpen-, later Italiaansche leger genoemd, voorwaarts.

Het eenige voordeel aan de zijde der tegenpartij, behaalde CLERFAIT, die den 29sten October, door een stouten aanval op de insluitingstroepen, het door de Fransche geblokkeerde Meintz bevrijdde.

1796—1797.

De zegetogt van BONAPARTE in Italië, alhoewel acht maanden lang door Mantua gestremd, bragt, ten gevolge eener reeks van overwinningen, de wapens der Republiek tot op 18 mijlen afstands van Weenen, en kenmerkt een nieuw tijdvak in de oorlogsvoering. Alhoewel de uitslag van den veldtogt in Duitschland niet even gunstig was, daar de Aartshertog KAREL den generaal JOURDAN bij Dusseldorf en den generaal MOREAU bij Hunningen over den Rhijn teruggdreef, waren de bepalingen van den vrede van Leoben toch bij uitstek voordeelig voor de Republiek.

De oorlog van 1796—97 had in het Fransche leger een eigenaardigen wedijver doen ontstaan, waaraan de veldtogt van 1800 in Duitschland en in Italië nieuw voedsel gaf, en waarvan de sporen zelfs nog in veel latere tijdperken zijn na te gaan. Het was namentlijk de strijd tusschen BONAPARTE's heerschzuchtige plannen, en het edele, belanglooze en beminnelijke karakter van MOREAU, wat hem een grooten aanhang in het leger verschafte, maar van de zijde des eerstgenoemden eerst de scherpe opmerkingen over den *général des belles retraites* uitlokke, later tot eene hatelijke vervolging aanleiding gaf, die ten laatste met MOREAU's verbanning eindigde. — Nog in 1810, aan den voet der Sierra von Busaco, in Portugal, waar de generaals REYNIER, EBLÉ en FRIRION, den maarschalk MASSÉNA de onmogelijkheid eener overwinning betoogden, besloot deze laatste tot den wanhopigen aanval,

met de scherpe woorden: „Ja, ja, de Heeren van het Rijnleger houden meer van manoeuvreren, dan van vechten!”

1798—1799.

Het behoort niet tot het doel dezer bladzijden de strekking van de eenigzins avontuurlijke expeditie naar Egipte na te vorschcn, waarvoor Frankrijk 40,000 man zijner beste troepen, een menigte uitstekende officieren en een schoone vloot ten beste gaf; eene magt, veel te groot voor een grilligen inval, en veel te weinig om de Britsche bezittingen in Oost-Indië een doodelijken slag toe te brengen, wyl die bezittingen nog 40° lengte van Egipte verwijderd zijn. Maar de luisterrijke, allerschitterendste voorspoed van 1796—97 had de jonge Republiek op een ander gevaar opmerkzaam gemaakt, dat zes jaren later dan ook verwezentlijk werd. De afstand van het operatie-object en de heerschappij der vijandelijke vloten over de tusschengelegen zee, gaven grond tot velerlei hoop. Doch ook deze expeditie strekte meer om den luister van haren aanvoerder nog te verhoogen, dan om dien te verdooven.

Aan de expeditie was de keur der Fransche generaals toegevoegd. Wij vinden onder hen de latere maarschalken BERTHIER, MURAT, DAVOUST, LANNES, JUNOT en MARMONT, de divisie-generaals REYNIER, BELLIARD, BON, DESAIX, FRIANT, KLEBER, MENOÛ, MORAND, SAVARY, VERDIER, VIAL, ZAYONCZEK. Bij de gevechten in Egipte en Syrië sneuvelden de generaals DETROYES, FOULER, BON, RAMBAUD, VENOÛX, CAFFARELLI, LETURCQ, LANUSSE, MARTINEZ, ROIZE, BURARD, BAUDOT; de generaals KLEBER en DUPUIS kwamen door sluipmoord om.

In den veldtogt van 1799 ging geheel Opper-Italië voor de Franschen verloren, ten gevolge der veldslagen van Magnano (5 April), Cassano (27 April), aan de Trebbia (19 Junij) en bij Novi (15 Augustus), waar de door het leger zeer betreunde opperbevelhebber JOUBERT, op jeugdigen leeftijd sneuvelde. Mantua viel (27 Julij), alsmede de citadellen van Milaan en Alessandria. In Zwitserland en Duitschland won de Republiek over 't geheel genomen insgelijks geen grond, zoodat al de energie der laatstvorige jaren naar Egipte scheen verbannen. — De landing eener Engelsch-Russische expeditie in Noord-Holland eindigde met eene kapitulatie der gelande troepen, hun door den generaal BRUNE bewilligd (18 October).

BONAPARTE scheepte zich den 22sten Augustus te Alexandrië naar Frankrijk in, en landde den 9den October te St.-Raph bij Frejus, den 14den kwam hij te Parijs en den 9den November (18 Brumaire) werd het Directoire

omvergeworpen. Het Fransche leger hield zich toenmaals met moeite staande onder MASSÉNA in de Bocchetta en onder SUCHET aan den Col di Tende en aan den Var. Eerstgenoemde werd eindelijk te Genua ingesloten.

1800—1801.

Met BONAPARTE'S verheffing tot eersten consul (15 December 1799), voorloopig voor den tijd van tien jaren, zien wij de leiding der krijgsaangelegenheden als met een nieuw leven bezielde. In Egijpte was de generaal KLEBER (1), die zich in de vorige veldtogten roemrijk onderscheiden had, als opperbevelhebber gebleven; MURAT, LANNES, MARMONT en andere uitstekende generaals, waren met BONAPARTE naar Europa teruggekeerd; DAVOUST, DESAIX en REYNIER volgden hem spoedig.

Den 25sten Februarij werd de algemeene amnestie voor de Vendée uitgevaardigd; met de Bataafsche Republiek was een traktaat van bondgenootschap gesloten.

Aan den Rhojn had de generaal KRAY het legerbevel van den Aartshertog KAREL overgenomen; in Italië werd MASSÉNA steeds digter naar Genua teruggedrongen en de stad den 24sten April voor de eerste maal opgeëischt. Bij de verdediging onderscheidde SOULT (2) zich buitengemeen, doch werd bij een uitval zwaar gekwetst en krijgsgevangen gemaakt.

(1) KLEBER (JEAN BAPTISTE), geboren te Straatsburg, den 9den Maart 1753, was de zoon eens tuinknechts. In 1772 was hij luitenant in het Oostenrijksche regiment Kaunitz en woonde in 1775 den veldtogt tegen de Turken bij. In 1783 de Oostenrijksche dienst verlaten hebbende, werd hij te Straatsburg als architect aangesteld. In 1792 was hij grenadier in het korps vrijwilligers van den Elzas; in 1793 adjudant-général bij de verdediging van Meintz, later in 1794 in de Vendée, vervolgens divisie-generaal bij het Sambre-en-Maasleger: bij Fleurus en Maastricht. In 1793 kommandeerde hij de blokkade-troepen voor Meintz, maar ziek geworden zijnde, kon hij die taak niet ten einde brengen. In 1796 kommandeerde hij den linker vleugel van het Sambre- en Maasleger. In 1798, 99 en 1800 was hij in Egijpte en Syrië. Na BONAPARTE'S vertrek voerde hij er het opperbevel. Den 14den Junij 1800 werd hij te Caïro vermoord. JOMINI zegt van hem: »*Il est certain que s'il eût vécu, l'on n'eut pas si facilement enlevé à la république sa précieuse conquête.*» Daarentegen zegt FOY: »KLEBER wiens hoofd als een vaandel boven de bataillons uitstak en wiens verdienste niet in die mate als had kunnen geschieden gewaardeerd is, omdat hij evenmin geneigd was te gehoorzamen als om zelf te bevelen.»

Zijn lijk werd door den generaal BELLIARD naar Frankrijk overgebracht.

(2) SOULT (NICOLAAS JEAN DE DIEU), geboren den 29sten Maart 1769, te St.-Amand la Bastide, in het Departement Tarn, was de zoon eens landmans en trad bij 't begin der staatsomwenteling als soldaat in dienst. In 1791 was hij luitenant, in 1793 kapitein;

MOREAU, die het bevel over het Rhijnleger voerde, was in de helft van April over den Rhijn gegaan, en had KRAY den 5den Mei bij Möskirch en den 10den Mei bij Memmingen geslagen.

daar hij zich meermalen bijzonder onderscheidde, was hij reeds in 1794 tot den rang van kolonel opgeklimmen. In 1795 en 96 was hij brigade-generaal onder JOURDAN; in 1799 bij het Donau-leger onder JOURDAN; vervolgens brigade-, later divisie-generaal onder MASSÉNA in Zwitserland, daarna onder denzelfden bevelhebber, in de Bocchetta; in 1800, divisie-generaal onder MASSÉNA in Genua, werd hij aan den Monte Creto zwaar gekwetst en krijgsgevangen gemaakt; — later werd hij gouverneur van Piemont. In 1801 diende hij onder MURAT in Toskane. In 1802 werd hij tot kolonel-generaal der Consulaire garde benoemd, was in 1803 kommandant van het legerkamp van St.-Omer en werd maarschalk van Frankrijk. In 1805 was hij bevelhebber van het 4de legerkorps in Oostenrijk, onderscheidde zich bijzonder bij Austerlitz en werd daarvoor Hertog van Dalmatië. In 1806 was hij met hetzelfde korps bij Jena, Creuzen, Altenzaun, Lubeck; in 1807 bij Eylau, Bergfried, Heilsberg en voor Koningsbergen. — In 1808 tot kommandant van het 2de korps in Spanje benoemd, trok hij door Biskaye en Burgos in het Koninkrijk Leon en vervolgde van hier de Engelschen onder MOORE tot Corunna, waar deze (16 Januarij 1809) den slag aannam en sneuvelde, doch de inscheping toch niet kon verhinderd worden. Hierop vermeersterde hij Corunna en Ferrol. Op 's Keizers bevel marcheerde hij nu naar Portugal, veroverde Chaves en won het gevecht van Lanhozo en den slag van Oporto, waarop hij (in 't laatst van Maart) die stad bezette. In Mei werd hij door WELLINGTON uit Oporto geslagen en met groot verlies naar Gallicië gedreven. Tijdens den slag van Talavera manoeuvreerde hij met het 2de, het 5de (MORTIER) en 6de korps (NEY) tegen WELLINGTON's en CUESTA's rug, waardoor deze genoodzaakt werden naar de Guadiana terug te trekken. Thans droeg NAPOLEON aan hem, in de plaats van JOURDAN, de betrekking op van major-generaal van het leger in Spanje. Na den slag van Ocana, waarin hij het leger van Andalusië onder AREIZAGA versloeg (19 November 1809), bezette hij in 1810 met het 1ste, 4de en 5de korps (VICTOR, SEBASTIANI en MORTIER) geheel Andalusië, maar gelukte 't hem niet Cadix te bezetten, wijl de Hertog van Albuquerque zich in die plaats geworpen had. In 't begin van het jaar 1811 ondersteunde hij MASSÉNA's expeditie tegen Portugal, daar hij met het 3de korps de vestingen in Estremadura vermeersterde; vervolgens, schoon hij BERESFORD bij Albuera te vergeefs aanviel, ontzette hij in Mei Badajoz, en met MARMONT vereenigd, voor de tweede maal in Junij, zoodat WELLINGTON dit jaar in Spanje geen vasten voet kon zetten. Hij bleef in Andalusië tot in September 1812, waarop hij zich, ten gevolge van 's Keizers bevelen, bij Valencia met Koning JOSEPH vereenigde, den Engelschen generaal HILL noodzaakte Madrid te ontruimen, en door zijne voorwaartsche beweging naar Salamanca den Hertog van WELLINGTON, die door SOHAM van Burgos af vervolgd werd, tot den terugtocht naar Portugal noodzaakte. In 1813 werd hij naar Saksen ontboden, maar, na den slag van Vittoria (21 Junij), weder naar het leger van Spanje gezonden, kwam hij den 13den Julij aldaar weder aan, voltooidde de reorganisatie van het leger en rukte den 23sten dier maand weder voorwaarts, om Pampeluna te ontzetten. Hij voerde hierop een zeer eervollen terugtocht naar de Garonne uit tegenover WELLINGTON's groote overmagt, alhoewel hij bij Sorauren, aan de Bidassoa, aan de Nivelle, aan de Nive, de Bidouse, de Gave en de Garonne geslagen werd; WELLINGTON bereikte Toulouse eerst in April 1814, waar hij reeds in de eerste helft van Julij 1813 had kunnen zijn, daar

De generaal BERTHIER had in April bij Dyon een leger verzameld, waarvan niemand de bestemming vermoedde: den 15den Mei hield BONAPARTE over deze troepen wapenschouwing bij Lausanne. De Oostenrijkers werden op dit leger eerst opmerkzaam, toen hunne posten aan den voet van den grooten St.-Bernhard werden aangevallen, waarop MELAS uit de omstreken van Genua omkeerde. — KRAY was inmiddels tot aan den Donau teruggedrongen. — BONAPARTE bezette den 1sten Junij Milaan, liet de bij Lodi staande Oostenrijkers door BOUDET en LOISON terugdrijven, en keerde zich toen tegen MELAS, die zijne magt bij Alessandria had bijeengetrokken. Den 14den Junij had de slag van Marengo plaats, waarbij het weinig scheelde of BONAPARTE was door de Oostenrijkers overwonnen. Aan de harde voorwaarden die hij hen stelde, zou men niet gezegd hebben dat de overwinning zoo twijfelachtig was geweest: hij stond zijnen diplomaten nimmer toe het vergoten bloed zijner soldaten in flauwe of toegevende vredesbepalingen te verspillen.

Reeds toenmaals kwam de eigendunkelijkheid des gebieders aan den dag; toen hij tot levenslangen Consul benoemd werd (2 Augustus 1802), zeide de Abt SIEYES, treffend en naar waarheid: „Dit is nog het regte niet!” — Een voorbeeld dier eigendunk ondervond de generaal LATOUR-FOISSAC, die in 1799 Mantua had overgegeven, nadat de vesting slechts vier dagen beschoten was. BONAPARTE beval hem van de legerlijst te schrappen, „omdat hij den naam van Franschman onwaardig was!” — Het krenkte hem, dat eene vesting, die in 1796—97 hem acht maanden lang het hoofd geboden en zijn zegevierenden loop vertraagd had, in 1799 den Oostenrijkers binnen zoo korten tijd in handen viel (1).

Bajonne niet in staat van verdediging was en geen leger hem kon ophouden. Gezegde terugtocht is voorzeker de schoonste bladzijde in SOULTS krijgsmansleven. — In December 1814 werd hij, in de plaats van DUPONT, minister van oorlog. In 1813 voegde hij zich aan NAPOLEONS zijde en nam de betrekking op zich die ALEXANDER BERTHIER tot in het jaar 1814 had bekleed. — In 1832 was hij president van den raad van ministers. Hij overleed bijna gelijktijdig met WELLINGTON en met den Spaanschen kapitein-generaal CASTANOS: alle drie bereikten den ouderdom van 85 jaren.

Een broeder van SOULT, — PIERRE SOULT, — werd in 1813 in Spanje divisie-generaal bij de kavallerie.

(1) LATOUR-FOISSAC verdedigde zich later in een geschrift, waarin hij betoogde, dat indien Mantua behoorlijk geproviandeerd is, het door eene blokkade niet kan veroverd worden, maar buiten staat is een zwaar bombardement te weerstaan. (Zie *Pièces justificatives*, bij M. DUMAS, *Précis des événemens militaires*.)

BONAPARTE's schitterende voorspoed prikkelde ook MOREAU aan, die bij Hohenlinden eene volkomen overwinning behaalde en tot in Opper-Oostenrijk drong, terwijl de generaal BRUNE het leger van Italië tot in het Venetiaansche gebied deed rukken.

KLEBER was den 14den Junij te Caïro vermoord geworden, DESAIX dien-zelfden dag te Marengo gesneuveld; de eerstgenoemde, nadat hij den 1sten November 1799 bij Damiate, en den 8sten Maart 1800 bij El Hanka of Heliopolis de Turken geslagen had. In zijne plaats kwam, krachtens regt van ancienniteit, de geheel onbekwame MENOU (1), die in 1801 genoodzaakt werd Egipte te ontruimen, nadat hij den 15den Maart van dat jaar door ABERCROMBY bij Alexandrië, en den 9den Mei door een vereenigd Engelsch-Turksch leger bij Ramanyeh geslagen was en de generaal BELLIARD Caïro had moeten overgeven (27 Junij). De ontruiming geschiedde den 2den September 1801.

1802.

In dit jaar voerde Frankrijk geen oorlog in Europa, maar reeds den 14den December 1801 moesten de vloeten van Brest, Lorient en Rochefort naar West-Indië uitloopen, wyl de Fransche bezittingen aldaar door den opstand der negers gevaar liepen. De generaal LECLERC (2) aanvaardde het opperbevel te St.-Domingo, de generaal RICHEPANSE te Guadeloupe (3). De

(1) Gestorven in 1810, als gouverneur van Venetië.

(2) LECLERC, BONAPARTE's zwager. In 1793 was hij kolonel onder DUMOURIEZ, vervolgens kommandant van Berques. In 1796 onderscheidde hij zich als adjudant-generaal bij Castiglione; in 1798—9 als brigade-generaal in Egipte. In 1800 was hij divisie-generaal bij het Rhijnleger onder MOREAU; in 1802 gouverneur van St.-Domingo, werd er gekwetst en stierf den 1sten November 1802 aan de gele koorts.

(3) RICHEPANSE trad bij het uitbreken der staatsomwenteling als ruiter in dienst. Na van het jaar 1792 af de lagere rangen te hebben doorgelopen, vindt men hem in 1796 bij het Sambre- en Maasleger, onder JOURDAN, als adjudant-generaal. Hij werd bij Bamberg gekwetst. Wegens zijn uitstekend gedrag, den 4den Junij 1796, bij Altenkirchen, onder KLEBER, werd hij door het Sambre- en Maasleger tot generaal gekozen, en die keuze bekrachtigd. In 1797 stond hij bij hetzelfde leger onder HOCHÉ, en was tegenwoordig bij den Rhijnovergang, bij Weisenthurm, omstreeks Neuwied. In 1799 was hij onder JOUBERT bij Novi; later als bevelhebber der kavallerie onder CHAMPIONNET in de Zee-Alpen. Divisie-generaal der kavallerie bij het Rijnleger, onder MOREAU, in 1800, onderscheidde hij zich bij vele voorvallen, vooral in den slag van Hohenlinden. In 1802 was hij gouverneur van Guadeloupe en stierf aan de gele koorts, den 3den September 1803. — JOMINI zegt van hem: *Le général RICHEPANSE, doué d'un coup d'oeil et d'une résolution admirables.* . . . En verder:

troepen werden in West-Indië door de gele koorts deerlijk geteisterd; ook de beide kommandanten bezweken er aan.

1805.

De vrede van Amiens (27 Maart 1802) met Engeland duurde niet lang, want reeds den 18den en 19den Mei 1805, werd van weërszijde de oorlog op nieuw verklaard. Engeland ondersteunde nu de negers in West-Indië, waarmede het zich op Frankrijk wreekte, wegens diens bijstand aan de Amerikanen in de jaren 1778 tot 1782. BONAPARTE liet daarvoor Hannover door den generaal MORTIER (1) bezetten; na het gevecht bij Borstel (2 Junij),

La campagne de 1800 fit à RICHEPANSE une réputation, qui ne s'est assez répandue, parceque la mort moissonna ce guerrier trois ans après à Guadeloupe.

LATOUR D'AUVERGNE, de zoogenaamde eerste grenadier van Frankrijk, was kapitein geweest, maar trad bij het uitbreken der revolutie als gewoon soldaat in dienst en bleef dit ook, ten minste in naam en wat de kleeding aangaat, tot aan zijn dood, den 27sten Junij 1800, omstreeks Neuburg, aan den Donau. Daar hij intusschen in den veldtogt van 1800 meermaal als aanvoerder van een twintigtal grenadier-kompagniën voorkomt, zoo vervulde hij eigenlijk de betrekking van brigade-generaal. Men kan dezen man het *pronkmodel van Republikeinsche geestdrift* noemen, want vertooning te maken was hier eigenlijk het hoofdoel.

(1) MORTIER (EDUARD ADOLPH CASIMIR JOSEPH), geboren in 1768 te Kamerrijk, was in 1791 luitenant bij de kavallerie. In 1792, 93 en 94 onderscheidde hij zich bij Jemappes, Neerwinden en Hondshooten en klom tot den rang van kolonel. In 1795 was hij brigade-generaal bij het Sambre- en Maasleger, onder JOURDAN; in 1796—97 stond hij bij het leger van Italië; in 1799 was hij brigade- en divisie-generaal bij het Donauleger, onder JOURDAN; in September kommandant der 4de divisie van MASSÉNA's legerkorps in Zwitserland; in 1800 kommandant van Parijs; in 1803 bevelhebber van het naar Hannover gezonden korps. — In het jaar 1805 werd hij door den veldmaarschalk KUTUSOFF bij Dürnstein zóódanig geslagen, dat de divisieën Dupont en Gazan, wegens haar groot verlies, later te Weenen moesten achterblijven. In 1806 nam hij met het 6de korps Keur-Hessen in bezit en ondersteunde later het beleg van Dantzig, terwijl hij Colberg door den generaal LOISON liet belegeren. Hij werd nu tot Hertog van Treviso benoemd. — Van 1808—11 was hij in Spanje, en wel in den eersten tijd met het vijfde korps van het leger van Spanje onder LANNES voor Saragossa; later bij het centrale leger, bij den slag van Ocana; vervolgens in Andalusie, waar zijne standplaats te Sevilla was, doch van waar hij verscheidene expeditiën deed naar Estremadura, en Badajoz, Olivenza, Campo-Major, en Albuquerque in 't begin van 1811 veroverde. Het 5de korps, waarover hij bevel voerde, bestond uit de divisieën Gazan en Girard. — In 1812, in den Russischen veldtogt, was hij opperbevelhebber der jonge garde en werd na NAPOLEON's aftogt te Moskau achtergelaten. In 1813 was hij in dezelfde betrekking bij Grosz-Görschen, Bautzen, Dresden, Leipzig en Hanau. In 1814, in Frankrijk, ten laatste met MARMONT vereenigd, was hij tegen BLÜCHER werkzaam, voorts ook bij den slag van Parijs. In 1815 was hij te Rijsel, van waar hij LODEWIJK XVIII

noodzaakte deze het Hannoversche leger onder den veldmaarschalk graaf WALLMODEN, tot de conventie van Suhligen, en daar Engeland zijne bekrachtiging weigerde, tot eene kapitulatie (5 Julij). — De nog overgebleven West-Indische bezittingen gingen in hetzelfde jaar voor Frankrijk verloren; de generaal ROCHAMBEAU moest den 30sten November eene kapitulatie met den Engelschen admiraal DUCKWORTH sluiten.

Den 14den Junij had BONAPARTE een groot gedeelte van het Fransche leger aan Frankrijks noordwestelijke kust bijeengetrokken; de Engelschen van hun kant vielen Havre aan (21 Julij), Dieppe (15 September), Calais (28 September), Boulogne (29 September en 4 November).

1804.

Dit jaar is alleen opmerkelijk door de processen tegen MOREAU, CADOUAL en PICHEGRU, de instelling van het Legioen van Eer en de eerste benoemingen tot leden, voorts door de voorbereidingen tot de troonsbestijging en eenige gevechten tegen de Engelschen aan de kusten.

MOREAU werd den 13den Februarij gearresteerd, den 8den Junij tot verbanning veroordeeld; PICHEGRU's dood had plaats in den nacht van 5 op 6 April; de moord van den Hertog van Enghien had in den nacht van den 19den op den 20sten Maart plaats. — Den 20sten Mei werd NAPOLEON tot Keizer uitgeroepen en den 2den December gekroond.

II. HET KEIZERSCHAP.

De belooningen :

a) *De orde van het Legioen van Eer.* De Republiek had van het jaar 1792 af nagenoeg bestendig oorlog gevoerd, zonder dat het aan de magthebbers of hoofden der regering in de gedachte was gekomen, hunne dappere krijgslieden, behalve de hun toekomende bezoldiging, die een geruimen tijd lang zelfs niet eens geregeld betaald werd, eenige belooning of aanmoediging te schenken, en geen hoogere bevordering dan tot den rang van

naar Gent geleidde; daarna ging hij tot NAPOLEON over, die hem het opperbevel over de vestingen aan de oostelijke grenzen opdroeg. — In 1832 en 1833 was hij gezant te Petersburg, in 1834 minister van oorlog. In 1835 (28 Julij) kwam hij door het helsch werktuig van FRESCHI om 't leven.

divisie-generaal, die natuurlijk slechts aan een klein getal personen kon ten deel vallen, en in de eerste jaren meer van een doornenkroon dan van eene belooning had. Het edeldenkend gedeelte der officieren, die het versmaadden zich door roof te verrijken, kon naar waarheid zeggen, dat het de krijgsdeugden in de jaren 1792 tot 1802 zonder nevenbedoelingen uitgeoefend had; de krijgslieden van dien tijd mogten met fierheid op hunne wonden, op hunne schitterende daden en op hunne armoede wijzen.

De eenige onderscheidingen die tot het jaar 1802 werden verleend, bestonden in eerewapens, naar het gewone model vervaardigd, maar met zilver gegarneerd, terwijl de naam en het feit op een zilveren plaat werden gegraveerd. — De bezitters van zoodanige eeresabels kregen daarvoor later het kruis van het Legioen van Eer.

Het ontwerp tot de instelling van het Legioen van Eer dagteekent reeds van den 15den Mei 1802. Het denkbeeld vond veel tegenstand, voornamelijk van de zijde der republikeinsche partij; eerst den 14den Julij hadden in het legerkamp van Boulogne de eerste benoemingen plaats.

De voordeelen welke deze ridderorder aan zijne bezitters schonk, deden haar zeer begeeren. Aangezien voor eene volkomen juiste beoordeeling der verdiensten het menschelijk doorzicht te kort schiet, werd de orde in den beginne slechts zeer schaars verleend, zoodat er generaals waren die in den oorlog onafgebroken hadden gediend en haar toch niet bekomen hadden. Als algemeenen maatstaf kan men aannemen, dat het meerendeel der maarschalken het grootkruis, de oudere en verdienstelijke divisie-generaals het kruis van grootofficier, de jongere en een gedeelte der brigade-generaals en een deel der kolonels het officierskruis droegen; in den rang der bataillonschefs werd dit laatste toenmaals hoogst zelden aangetroffen. In het Fransche leger bevond zich toen ter tijde gewis geen enkele stoïcijn, die deze onderscheiding niet hoogst begeerlijk achtte. Later is deze order echter op eene schandelijke wijs misbruikt.

b.) *De adel van verdienste.* Ten tijde der revolutie was de adel afgeschaft geworden, maar velen behielden toch het predikaat *de* voor hun' naam, doch verbonden het nu onmiddellijk daarmee, bijv.: DANVILLE, in plaats van D'ANVILLE; DARBOIS, in plaats van D'ARBOIS; DEBRUN, in plaats van DE BRUN, DELABORDE, in plaats van DE LABORDE, enz.

NAPOLEON voerde den adel van verdienste in, waarvan vijf trappen werden ingesteld, doch waarvan de hoogste meestal alleen in het leger werden verleend: het waren die van Ridder, Baron, Graaf, Hertog en Prins. De laatste dezer rangen hebben alleen bekleed BERTHIER, BERNADOTTE, MASSÉNA, DAVOUST en NEY; hertog werden de maarschalken MONCEY (van Conegliano),

AUGEREAU (van Castiglione), SOULT (van Dalmatië), LANNES (van Montebello), MORTIER (van Treviso), BESSIÈRES (van Istrië), KELLERMANN (van Valmy), LEFEBRE (van Dantzig), JUNOT (van Abrantes), OUDINOT (van Reggio), MACDONALD (van Tarente), VICTOR (van Belluno), SUCHET (van Albufera), en de divisie-generaals: CAULAINCOURT (van Vicenza), DUROC (van Friaul), SAVARY (van Rovigo), CLARKE (van Feltre), ARRIGHI (van Padua), LEBRUN — in 1799 derde consul — (van Plaisance). Verscheidene maarschalken die voor een deel veeljarige en uitstekende diensten hadden bewezen, zooals JOURDAN, BRUNE, PÉRIGNON, SERRURIER en GOUVION ST.-CYR verkregen den hertogtitel niet, maar moesten zich met de grafelijke waardigheid te vreden stellen, terwijl de benoeming van CLARKE en SAVARY tot hertog, aanleiding tot scherpe aanmerkingen gaf (1).

De graventitel werd aan de oude en verdienstelijke divisie-generaals geschonken, en dien van baron aan de jongere generaals, doch de persoonlijke toegenegenheid des Keizers heeft voorzeker op deze onderscheidingen veel invloed uitgeoefend.

e.) *Het avancement.* De Republiek heeft geen maarschalken benoemd, hoewel die hooge rang in het vroegere Fransche leger sedert lang bestaan had. NAPOLEON benoemde bij zijne troonsbeklimming achttien maarschalken, te weten: BERTHIER, MURAT, MONCEY, JOURDAN, MASSÉNA, AUGEREAU, BERNADOTTE, SOULT, BRUNE, NEY, LANNES, MORTIER, DAVOUST, BESSIÈRES, KELLERMANN, LEFEBRE, PÉRIGNON en SERRURIER.

KELLERMANN, PÉRIGNON en SERRURIER hebben na hunne benoeming niet meer in het leger gediend; zij waren leden van den senaat, waarin ook de maarschalk LEFEBRE van tijd tot tijd zitting had. Later werden slechts spaarzaam maarschalken benoemd, te weten: in 1807, VICTOR; in 1808, JUNOT, voor de expeditie naar Portugal; in 1809, OUDINOT en MACDONALD, voor hunne deelneming aan den slag van Wagram; MARMONT, voor 't gevecht van Znaym; in 1811, SUCHET, voor Tarragona; in 1812, St.-CYR, voor de gevechten van Polotzk, en in 1815 PONIATOWSKY.

Er zou een ruimere omvang van bronnen noodig zijn, dan waarover hij

(1) CLARKE. — ST.-CYR zegt van hem: *»L'Affaire du 17 Mai (1793) est la dernière, je crois, où ce général, devenu depuis Duc de Feltre et maréchal, ait paru devant l'ennemi.»* In 1793 werd CLARKE Directeur van het Depôt van Oorlog. JOMINI zegt daarvan: *»Cet établissement dont on ne saurait nier les avantages et qui rendit d'importans services, eut été bien plus efficace encore, si on se fût attaché à mettre à sa tête un militaire plus habile que celui, qui le dirigea d'abord. CLARKE n'avait ni l'expérience ni le génie de la guerre.*

SAVARY. Hij was in 1800 adjudant van BONAPARTE, vervolgens hoofd der geheime politie. In 1806 en 1807 heeft hij eenige malen troepen aangevoerd. — Uithoofde zijner betrekking was hij het voorwerp van wantrouwen en haat. In 1810 werd hij minister van politie.

beschikken kan die alleen uit de krijgsgeschiedenis kan putten, om een bepaald oordeel te vellen over NAPOLEON'S gedragslijn en handelwijze bij het doen van bevorderingen; zooveel schijnt echter zeker, dat die officieren welke in 1796 en in 1800 bij het leger van Italië dienden, reeds daarvoor meer afdoende aanspraak op de keizerlijke gunst hadden, dan dezulke die in dezelfde jaren bij het Rhijnleger stonden, al waren hunne verdiensten nog zoo klaar bewezen; en dat er personen waren, aan wie de Keizer het nimmer vergeven kon, dat zij in eene naauwe betrekking tot MOREAU hadden gestaan. Wij geven in de hier onderstaande noten de korte biographische schets van de generaals GOUVION ST-CYR, REYNIER en FOY, die tot deze categorie schijnen te behooren (1). Men zou er nog meer kunnen aanhalen.

(1) GOUVION ST.-CYR (LODEWIJK) werd den 13den April 1764 te Toul geboren. In 1782 en 83 bevond hij zich als schilder te Rome. In 1792 trad hij in de krijgsdienst en werd tot kapitein bij het 1ste jagerbataillon gekozen; in het volgende jaar was hij reeds bataillonschef en adjudant-generaal van den generaal LANDEMONT bij het Rhijnleger, en kommandeerde nog in hetzelfde jaar eene brigade. In 1794 was hij brigade-, later divisie-generaal bij het Rhijnleger; in 1795 divisie-generaal bij het Rhijn- en Moezelleger, in October bij de blokkade van Meintz. In 1796—97 had hij het opperbevel over den linker vleugel van het Rhijn- en Moezelleger, onder MOREAU. In 1798 was hij te Rome; in 1799 bij het Donauleger, onder JOURDAN; vervolgens onder MOREAU in Italië. Hij sloeg den 6den November den Oostenrijkschen Generaal KRAY bij Pasturana, omstreeks Novi. In 1800 voerde hij het opperbevel over het centrum van het Rhijnleger, onder MOREAU. In 1801 werd hij naar Spanje gezonden, om de Spaansche operatiën tegen Portugal te leiden; vervolgens was hij gezant te Madrid. In 1803—04 was St.-Cyr opperbevelhebber in het Koninkrijk Napels. Van dezen tijd af schijnt zijne achternuitzetting, die NAPOLEON zoo lang volhield, te dagteekenen. Toen hij namelijk uitgenoodigd werd, door zijn leger een adres aan BONAPARTE in te zenden, om hem te bewegen de keizerlijke waardigheid te aanvaarden, antwoordde hij: »Zoodanige verheffing moet van de natie uitgaan; het leger past slechts gehoorzaamheid.» — In 1805 was St.-Cyr, onder MASSENA, in Italië. Na dezen veldtocht benoemde NAPOLEON hem tot kolonel-generaal der kurassiers. In 1806 was hij bevelhebber over het kustleger van Boulogne; op het einde van 1808 kreeg hij 't bevel over het 7de legerkorps in Catalonië; hij woonde de veldslagen van Cardeden, Molins de Rey en Valls bij, doch werd in 1809 door AUGEREAU vervangen, daar de Keizer vermeende dat hij nog niet genoeg had gedaan; AUGEREAU maakte zich eerst na zes maanden tijdsverloop gereed om hem af te lossen, en verwijlde gedurende al dien tijd met zijne jeugdige gade te Bagnères en Perpignan. Daar de door zijne vervanging gekrenkte St.-Cyr eindelijk de zoo lang voor AUGEREAU waargenomen betrekking verliet, verbande NAPOLEON hem naar zijne landgoederen. — In 1812 echter opgeroepen om aan den veldtocht tegen Rusland deel te nemen, kommandeerde hij het 6de legerkorps en won den slag van Polotzk tegen WITTEGENSTEIN, ter belooning waarvan hij tot maarschalk werd benoemd. In 1813 kommandeerde hij het gedurende den wapenstilstand gevormde 14de legerkorps,

Zijne meermalen geopenbaarde verbittering tegen Jourdan en anderen levert een in het oog vallend contrast op met zijne dikwijls onbegrijpelijke

met welk korps en het 1ste legerkorps, onder den graaf LOBAU, hij op het laatst van 1813 in Dresden kapituleren moest. In 1815 voegde hij zich niet bij NAPOLEON. — ST.-CYR heeft belangrijke gedenkschriften nagelaten. MOREAU zeide van hem: »Met DESAIX wint men veldslagen, met ST.-CYR verliest men er geen.» — ST.-CYR stierf den 17den Maart 1830.

REYNIER (JAN LOBEWIJK EBENEZER) werd den 14 Januarij 1771 te Lausanne geboren en bekleedde in 1789 de betrekking van burger-ingenieur. In 1792 was hij ingenieur-officier onder DUMOURIEZ; in 1793 en 94 adjudant-generaal bij PICHEGRU; in 1795 in de Nederl. provinciën, onder PICHEGRU; daarop brigade-generaal, onder MOREAU. In 1796—97 was hij chef van den generalen staf bij het Rhijn- en Moezelleger, onder MOREAU. In deze betrekking sloot hij den vrede met Wurtemberg. In de jaren 1798—1800 bevond hij zich als divisie-generaal in Egypte en Syrie, onder BONAPARTE, KLEBER en MENOU; in 1799 was hij overwinnaar bij El Arisch. Wegens verschil met MENOU keerde hij naar Frankrijk terug. In het najaar van 1803 bevond hij zich, onder MASSENA, bij het leger tegen Napels; hij kommandeerde den rechter vleugel en deed den eersten aanval op Gaëta. Na in 1806 de Sicilianen, onder HESSEN-PHILIPSTHAL bij Mileto geslagen te hebben, werd hij bij Maida in Calabrie, door de Engelschen overwonnen en moest Calabrie voorloopig ontruimen, kreeg niettemin in JOURDAN's plaats het opperbevel te Napels, onder Koning JOSEPH. In verscheiden brieven beveelt NAPOLEON zijn broeder aan, zich in krijgsgaken steeds van den raad van REYNIER te bedienen. In 1809 opontboden om aan den veldtocht tegen Oostenrijk deel te nemen, onderscheidde hij zich bij Wagram en kreeg daarop het opperbevel over de Saksers. In 1810—11 was hij bevelhebber van het tweede korps des Franschen legers in Spanje en nam deel aan MASSENA's expeditie tegen Portugal. Den 3den April 1811 werd hij met zijn zeer zwak korps, na den eervolsten wederstand, door WELLINGTON bij Sabugal geslagen. In 1812 kommandeerde REYNIER het 7de legerkorps in Rusland, waartoe twee divisieën Saksers behoorden. Hij was overwinnaar bij Gorodeczna en Wolkowisk. In 1813 voerde hij 't bevel over het 7de korps, was bij Bautzen, Reichenbach, Grosz-Beeren, Dennewitz en Leipzig. Den 19den October werd hij gekwetst en krijgsgevangen gemaakt.

REYNIER overleed den 27sten Februarij 1814, te Parijs, in den ouderdom van 43 jaren.

Verscheiden geschriften over Egypte zijn door hem nagelaten, gedeeltelijk van krijgsgeschiedkundigen, gedeeltelijk van oudheidkundigen aard. REYNIER werd graaf en groot-officier van het legioen van eer; hij was een zeer beschaafd man, een dapper en beleidvol generaal, maar niettegenstaande hij veel rechtschapenheid en een welwillend karakter bezat, was hij droog en ingetrokken van aard.

FOY (MAXIMILIAAN SEBASTIAAN) werd den 3den Februarij 1775 te Ham geboren, in de militaire school van la Fère opgeleid. In 1791 trad hij vrijwillig in dienst, was in 1792 bij de artillerie van het Noorderleger als luitenant, werd bij Jemappes gekwetst, diende vervolgens tot in 1794 onder DUMOURIEZ, DAMPIERRE, HOUGHARD, JOURDAN en PICHEGRU. In 1795 was hij bij het Rhijnleger. In 1796 stelde BONAPARTE hem voor, adjudant bij hem te worden, welk aanbod hij van de hand wees; — in hetzelfde jaar was hij bij het Rhijnleger, onder MOREAU, als kapitein der rijdende artillerie, onderscheidde zich menigmaal en werd door MOREAU met toegenegenheid behandeld. In 1798 nam hij aan den

toegevendheid jegens AUGEREAU, BERNADOTTE, JUNOT en anderen. — Na welgelukte operatiën was NAPOLEON gewoonlijk zeer mild in het verleenen van avancement: zoo werd het leger van SUCHET, na de verovering van Taragona, zeer ruim bedacht.

d.) *De dotatiën.* Aangaande het bedrag der dotatiën welke de meest verdienstelijke maarschalken en generaals van het Keizerrijk ten deel vielen, vindt men in de krijgsgeschiedkundige bronnen geen bepaalde opgaaft. Velen waren zeer aanzienlijk, zoo als o. a. die welke de maarschalk SUCHET in de tuinen de Valencia en door de opbrengst der visscherijen van het meer van Albufera bekwam. Velen lagen buiten Frankrijk en gingen met het tanen van NAPOLEON's gelukster te niet.

De dotatiën waren een middel te meer om de uitstekendste generaals

veldtocht in Zwitserland deel. In het volgende jaar was hij luit.-kolonel der artillerie, onder MASSENA, in Zwitserland, onderscheidde zich bij Dietikon en in den tweeden slag van Zurich. In 1800 vinden wij hem als adjudant-generaal bij het Rijnleger onder MOREAU. In 1801 was hij op de drijvende batterijen in het Kanaal. Bij den oorlog tegen Oostenrijk, in 1803, stond hij bij de artillerie van het tweede legerkorps (MARMONT). — In het jaar 1806 werd FOY met 1200 artilleristen naar Konstantinopel gezonden, om onder SEBASTIANI de verdediging der Dardanellen te organiseren. In 1807 en 1808 diende hij onder JUNOT, in Portugal, als kolonel der artillerie, en werd bij Vimeiro gekwetst; in 1809, onder SOULT, in Gallicie, bij Corunna; later in Portugal als brigade-generaal, werd hij bij WELLINGTON's aanval op Oporto gekwetst. In 1810 tot het tweede korps (REYNIER) behoorende, nam hij deel aan MASSENA's expeditie tegen Portugal, en werd op de hoogten van Busaco gekwetst. MASSENA zond hem tot tweemaal toe van Portugal naar Parijs, en beide keeren kwam hij, hoewel door ontelbare gevaren omgeven, gelukkig terug. Een Fransch schrijver zegt daarvan: *Ces deux voyages du général Foy sont un modèle de conduite militaire et lui font personnellement le plus grand honneur.* In 1812 was hij nog bij het leger van Portugal als divisie-generaal, en werd bij Salamanca gekwetst; desniettegenstaande voerde hij den volgenden dag het bevel over de achterhoede van het leger. In 1813 was hij tijdens den slag van Vittoria, naar St.-Sebastiaan gedetacheerd, verdedigde eenige dagen later Tolosa zeer dapper tegen GRAHAM. Bij Mondragon werd hij weder gekwetst. In 1813 en 14 streed hij bij Pampeluna, St.-Jean-Pied-de-Port en Orthez, waar hij zóó ernstig werd gewond, dat hij aan den slag van Toulouse geen deel kon nemen. In 1815 tot NAPOLEON toegetreden, kommandeerde hij eene divisie van het tweede korps (REILLE) bij Ligny en Waterloo, waar hij in 't laatste oogenblik van den slag voor de vijftiende maal gewond werd.

Hij verliet nu de krijgsdienst, maar bewees zijn vaderland tot aan zijn dood, in November 1825, als staatsman nog gewigtige diensten. Hij bereikte slechts den ouderdom van 50 jaren, waarvan bijna de helft in den oorlog doorgebracht. De Spanjaarden en Portugezen roemen eenparig zijne belangloosheid, zijne menschlievendheid en zijne pogingen om den last des oorlogs zoomin drukkend mogelijk te maken. Hij heeft belangrijke gedenkschriften nagelaten.

aan den Keizer en zijne belangen te boeijen; daar echter zij die er mede begiftigd werden, niet hopen konden, zoolang hij heerschte, in het rustig bezit van hunnen rijkdom te komen, had hún geluk iets van de kwellingen van TANTALUS, en men heeft in 1813 niet zonder reden gezegd, dat hij zijne legerbevelhebbers te rijk had gemaakt.

Nog eene andere onderscheiding was de benoeming van sommige generaals tot kolonel-generaal eener bijzondere wapensoort, zijnde overigens een bloote titel, zonder werkkring en ook wel zonder emolumenten. Zoo werd DAVOUST na den slag van Marengo, kolonel-generaal van de grenadiers der consulaire garde, ST.-CYR, in 1805, kolonel-generaal der kurassiers, BARAGUAY D'HILLIERS van de dragonders, JUNOT van de huzaren, GROUCHY van de jagers, enz. Het was, naar 't schijnt, een bewijs van keizerlijke toegenegenheid, en niets meer.

Gelijk het met alle onderscheidingen gaat, zoo gebeurde het ook in het Frausche leger: zij konden niet met volkomen regtvaardigheid worden verleend, omdat die in 't algemeen buiten bereik van het menschelijk doorzicht ligt. Elk groot gunstbewijs maakte meer ontevredenen en gekrenkten dan gelukkigen. — NAPOLEON vorderde onbepaald schitterende resultaten; waren die niet verkregen, dan bleef alle inspanning, hoe groot ook, onbeloond. En hoe waar is toch het gezegde van NELSON: »Het welgelukken kan vele misslagen bedekken, terwijl menig heldenfeit onder eene nederlaag begraven blijft!» — Zoo bleven vele generaals onbeloond, die bij het leger in Spanje schitterende daden hadden verrigt, en zulks alleen omdat NAPOLEON er niet persoonlijk bij tegenwoordig was; de dienst leed niet alleen onder de eigenaardigheden van dezen oorlog, maar ook door de grilligheden des opperveldheers. NAPOLEON ondervond in volle mate, wat meer dan twee eeuwen te voren MACHIAVALLI had uitgesproken (1), hoe groot overigens zijn geest en hoe bewonderenswaardig zijne werkzaamheid ook was. Het edele inwendig gevoel van belangloosheid, dat in de helden der Republiek leefde, was verdwenen en had plaats gemaakt voor het streven naar uitwendige onderscheidingen, eeretitels en rijkdommen.

(1) *Non è cosa più difficile à trattare, ne più dubbiosa à riuscire, ne più pericolosa à maneggiare che farsi capo ad introdurre nuovi ordini.* (Principe. Cap. VI.)

Reeds in het jaar 1805 (den 14den Junij) werd, — gelijktijdig met de kustbezetting aan de Elbemonden, — op Frankrijks digtst bij Engeland gelegen noordkust een leger samengetrokken, dat gestadig meer versterkt werd en in het jaar 1804 bij Montreuil, Boulogne, Ambleteuse en St.-Omer, vier groote legerkampen vormde, welke aldaar tot in het najaar 1805 bleven en wier bestemming eene landing in Engeland scheen te zijn. Dat men het daarvoor ook in Engeland hield, blijkt uit de toenmaals aan de Britsche kust gemaakte voorbereidselen, en aan de groote opmerkzaamheid waarmede alles gadegeslagen werd wat aan de Fransche kust voorviel.

Met de daarstelling dezer kampen werd ook nog een ander, meer inwendig doel beoogd, om namelijk het gehalte der personen in de hoogere rangen des legers beter te leeren kennen en de troepen tot de grootstmogelijke taktische bekwaamheid te vormen. De oefeningen, eerst in 't klein gehouden, werden daarna tot die in 't groot uitgebreid (1), en het gevoelen van alle bekwame militairen komt daarin overeen, dat de toestand der Fransche troepen, in het algemeen genomen, in de veldtogten van 1805 en 1806 zijn hoogste punt had bereikt (2). In 1809 vertoonen zich reeds sporen van geheime verbindtenissen in het Fransche leger (3), bepaaldelijk bij het tweede legerkorps van het leger in Spanje, onder SOULT te Oporto; later door MALLET's zamenzwering te Parijs, terwijl NAPOLEON zich op den terugtocht uit Rusland bevond.

De invloed eener groote krijgsondervinding openbaart zich bij de Fransche generaals in de jaren 1815, 14 en 13 op eene schitterende wijs; toch schijnt het echter, dat de hoogere bevelhebbers, in die gevallen waar naar eigen ingeven, zelfstandig moest gehandeld worden, alzoo in toestanden waarin ze geheel op zich-zelfen stonden, de proef niet zouden kunnen doorstaan

(1) *Précis des événemens militaires, par MATH. DUMAS.*

(2) De kavallerie was echter, zoo als later bleek, niet voltallig aan paarden. Zie hierover later.

(3) *Histoire des sociétés secrètes dans l'armée française par CHARLES NODIER.* De eskadronschef ARGENTON en de kolonel LAPITTE van het 18de regiment dragonders, en DONADIEU van het 47ste linie-regement, kwamen verscheidene malen bij WELLINGTON, die hen echter niet vertrouwde en ze alzoo steeds op de voorposten ontving; volgens Engelsche geschriften deden zij hem aanbiedingen tegen NAPOLEON gerigt. ARGENTON werd krachtens een vonnis van den krijgsraad gefusilleerd, omdat men Engelsche passsen bij hem gevonden had (Leven van den Hertog van Wellington door MAXWELL, WRIGHT en ALEXANDER).

met de maarschalken van LODEWIJK XIV, met een' CONDÉ, TURENNE, LUXEMBURG, VILLARS, CATINAT, VENDÔME en BERWICK. De handeling van DAVOUST bij Auerstädt en Eckmühl, even als die van NEY bij Elchingen, was een gevolg van des Keizers strategische combinatiën, en de overwinningen van VICTON bij Espinosa, Medellino en Uclés, als ook die van SEBASTIANI bij Ciudad Real en Almonacid kwamen hun alleen toe voor wat de uitvoering, niet wat de berekening betreft. De bekwaamheid en veerkracht waarmede zij zich, eenmaal op het slagveld aangekomen, gedroegen, is echter bewonderenswaardig. MASSENA, het zoogenaamde *enfant chéri de la victoire*, werd door den Aartshertog KAREL bij Zurich (4 Junij 1799) en bij Caldiero (30 October 1805), en door WELLINGTON op de hoogten van Busaco (27 September 1810) en bij Fuentes de Onoro (3 Mei 1811) geslagen, terwijl op zijne operatiën in Portugal (1810, 11) de scherpste aanmerkingen zijn gemaakt; maar zijn talent om troepen in het gevecht te voeren en zijne standvastigheid waren bewonderenswaardig. Vergelijkt men echter zijn tweeden slag van Zurich tegen KORSAKOFF, en zijne gevechten rondom Genua met hetgeen hij later verrigtte, dan zou men denken dat van twee verschillende personen gesproken werd.

Van de Fransche bevelhebbers, die zich door hunne bekwaamheid in het zelfstandig leiden der operatiën onderscheiden hebben, mogen bovenaan gesteld worden de maarschalken SOULT, MARMONT, SUCHET en St.-CYR, hoewel het geluk hun niet altijd ter zijde stond: in 't bijzonder trof MARMONT het ongeluk van in het beslissend oogenblik gekwetst te worden, zoo als bij Salamanca en bij Mœckern, terwijl zijne tegenpartij, als wierd zij door MINERVA's schild gedekt, in den dichtsten kogelregen ongekwetst bleef.

Met betrekking tot eene vergelijking tusschen de maarschalken van LODEWIJK XIV en van NAPOLEON, zou men deze opmerking kunnen maken, dat de operatieplannen van laatstgenoemden, soms op den afstand van verscheidene honderd mijlen ontworpen, zeer in bijzonderheden traden, en derhalve de handen bonden aan hen die ze uitvoeren moesten; terwijl de maarschalken van LODEWIJK XIV met eene groote mate van vrijheid konden handelen, daar de Koning zich weinig met de oorlogsvoering bezighield, al was hij ook soms bij eene belegering, wier gelukkige afloop op handen en niet twijfelachtig meer was, om den vuurpijl voor het teeken van den storm af te steken, en daarna, als *Ludovicus magnus*, op de triomfbogen verbeerlijkt te worden.

Welk nadenkend krijgsman zou echter niet het gevoelen van den Hertog

van Wellington deelen, wanneer hij het Fransche leger een bewonderenswaardig werktuig noemt (1).

Het getal der maarschalcken en generaals, die in den loop van een veldslag de hun aangewezen rigting om een schok toe te brengen, met bewonderenswaardige zekerheid, bekwaamheid en den grootsten nadruk wisten door te zetten, was zeer groot; een aanzienlijk getal anderen blonk tevens uit als zeer beschaafde en denkende militairen, zoo als BERTHIER, ST.-CYR, SUCHET, MARMONT, REYNIER, SEBASTIANI, BELLIARD, LABORDE, FOY, CARNOT, DUMAS, DESSOLLES, GAZAN, GUILLEMINOT, VAUDONCOURT, VIGNOLLES, MAINONI, MARESCOT, REILLE, TRAVOT, of als bekwame leiders van diplomatische of administratieve aangelegenheden, zoo als SEBASTIANI, KELLERMANN (de zoon), LAURISTON, CAULAINCOURT (de oudere van dezen naam), NARBONNE, DUROC, ANDREOSSY, GROUCHY (2).

Dit op groote schaal aangelegd en tot groote volkomenheid gebragt mechanisme der troepenleiding, bleef zich voortplanten van de generaals en oudere officieren tot op den troep, en werd met de buitengewone oefening in de bekwaammaking der nieuwe ligtingen tot den oorlog, datgene wat CLAUSEWITZ, in zijne geschiedenis van den veldtog van 1812, het „opgelegde kapitaal van NAPOLEON” noemt. Mogt de oorlog in Spanje en Rusland ook al honderdduizendtallen hebben verslonden, het leger behield toch altijd nog de op nieuw bezielende kern, en zelfs de laatste overblijfselen van het in 1815 nieuw gevormde leger boezemde in het jaar 1814 nog achtung in, tot NAPOLEON eindelijk door de algeheele verteeding zijner krachten bezweek. De oude soldaten waren niet meer; de nieuwe aanvoer smolt als sneeuw, ten gevolge der ontberingen en inspanningen, en al had hij zijne mislukte diversie naar St.-Dizier niet ondernomen, toch had hij onfeilbaar moeten bezwijken, als de bondgenooten nog slechts eenigen tijd volhard hadden. Zijn laatste bedrijf in het jaar 1815, was slechts een wanhopend *va banque!*

NAPOLEON eischte van zijne generaals in de eerste plaats twee hoofdeugden van den soldaat: persoonlijk dapperheid (3) en kloekheid van

(1) Brief van den Markies van Wellesley, gedagteekend Cartaxo, den 26 Januarij 1711.

(2) GROUCHY organiseerde in 1808 de Fransche regering te Madrid.

(3) Een enkele trek zij hier vermeld: De brigade-generaal JARDON was op reforme, toen NAPOLEON in 1804 te Antwerpen kwam. Toen JARDON hem voorgesteld werd en de Keizer hem vroeg wat hij wenschte, antwoordde hij: „*Le remboursement de dix neuf chevaux*”

besluit: waren daarvan afdoende blijken, dan vond eene mislukte operatie verschooning bij hem, en maakte hij hoogstens de aanmerking: de man is niet gelukkig! 't Geen hij echter in 't algemeen van zijne generaals vorderde, lag zeer dikwijls buiten de grens der mogelijkheid; hij scheen tot beginsel te hebben aangenomen, dat men veel eischen moet, om althans wat te verkrijgen. De generaal DUPONT brak, op zijn bevel, den 24sten Mei 1808, met eene divisie van ongeveer 10000 man op, om van Madrid Cadix te bereiken, 75 geographische mijlen van daar gelegen. De troepen die hij medenam bestonden nagenoeg allen uit nieuwe ligtingen, gelijk alle troepen die in den beginne onder JUNOT, DUESME en MONCEY naar Spanje gezonden werden. Hij bereikte den 7den Junij Cordova, maar moest hier omkeeren, en bezette Andujar. Hier wachtte hij versterking af, welke hij in de divisie Gobert ontving, waarbij later nog de divisie Wedell kwam. Intusschen bedroeg de geheele sterkte zijner troepen na den slag van Baylen, niet meer dan 17641 man. Aan stellige bevelen gebonden hield hij Andujar tot den 18den Julij bezet, toen hij, doch te laat besloot, het stijgend gevaar te ontwijken, en zijne expeditie eindigde, zoo als bekend is, met eene kapitulatie, nadat hij met uitgehongerde troepen den nacht door had gemarscheerd, van 's morgens drie ure tot op den middag gevochten had, en zelf gekwetst geworden was. DUPONT werd door NAPOLEON nimmer weder aangesteld, evenmin de generaals MARESCOT en WEDELL; ook het verzoek om zijn gedrag door een krijgsraad te laten onderzoeken, werd geweigerd: Er waren vele redenen ter verontschuldiging van DUPONT'S gedrag, zoodat hij vrijgesproken had kunnen worden, en dit mogt, om des voorbeelds wille, niet plaats hebben.

Het leger schijnt over DUPONT anders geoordeeld te hebben dan NAPOLEON, en uit dien hoofde kon LODEWIJK XVIII er toe komen hem in 1814 tot zijn minister van oorlog te benoemen. Den generaal LEGENDRE, DUPONT'S chef van den generalen staf, voegde NAPOLEON te Valladolid de harde woorden toe: Generaal, is uw hand niet verdord, toen gij de eerlooze kapitulatie van Baylen ondertekendet?

Bij den rusteloozen ijver die NAPOLEON bezielde, of liever bij den verterenden gloed die hem zijn ondergang deed te gemoet snellen, kon hij niet

tués sous moi." De Keizer beval terstond JARDON vergoeding der waarde te geven en hem weder aan te stellen.

Deze generaal werd in 1809 nabij Braga in Portugal doodgeschoten, toen hij te voet met een geweer in de hand, aan de brug van Negrellos vooruitsnelde, om zijne manschappen het voorbeeld te geven.

begrijpen, dat andere personen niet zóó waren of konden georganiseerd zijn als hij, en dat zij onafgebroken den druk van een zware, alle inspanning kostende dienst hadden te verduren, terwijl hij-zelf perioden van rust, of althans afwisseling van verschillende werkzaamheden had, die op zich-zelve reeds eene verpoozing geeft en eene nieuwe inspanning van de krachten van den geest toelaat. — De derde eigenschap die NAPOLEON van zijne generaals eischte, bestond alzoo in eene bestendige inspanning van den geest en eene rustelooze bedrijvigheid. In zijne veldtogten heerschte, ten minste op de plaatsten waar hij-zelf de impulsie gaf, eene bestendige voortvarendheid; maar deze zoogenaamde *campagnes impériales* waren altijd spoedig afgevoerd, en dan vielen er tijdvakken van verpoozing in, bijv. tusschen de gebeurtenissen bij Ulm en de operatiën in Moravie, gedurende het beleg bij Dantzig, enz. Zeker heeft hij er wel nimmer aan gedacht, dat zijne generaals op de gedachten konden komen, zich af te vragen, waarvoor zij toch eigenlijk zwoegden, en dat zij welligt slechts een hersenschim najoegen; dat er alzoo op afgelegene krijgstooneelen eene fysieke en morele krachtverlamming, en derhalve eene stremming in het werktuig moest ontstaan. — Daarbij kwam nog, dat de man, die thans alles onder zijn ijzer juk poogde te brengen, slechts weinige jaren te voren nog huns gelijken was, en dat zijn streven om zich buitenslands uit te breiden, blijkbaar geen betrekking had op het geluk des lands dat hij beheerschte.

Het allermeest vorderde de oorlog in Spanje, uit zijn geheelen aard, eene nimmer ophoudende, zomer en winter voortdurende inspanning en werkzaamheid, waarvoor slechts weinig menschen de noodige krachten bezitten. Toen deze oorlog door den opstand der Spaansche natie uitbarstte, hadden de oudere generaals reeds zestien jaren in onafgebroken rusteloosheid buiten hun vaderland of haardstede doorgebracht, zoodat zij diè hun fortuin, voor zoover dat bereikbaar was, reeds gemaakt hadden, naar een rustigen toestand en ongestoord genot vurig haakten. Dit betrof bepaaldelijk alle generaals die een hoogen rang bekleedden, alzoo degenen die in het »bewonderenswaardig werktuig” de beweegkracht moesten geven. In het gedrag der hoofdbevelhebbers gedurende den Spaanschen oorlog, kan men verscheidene perioden vinden, die te binnen brengen dat de meester ver verwijderd was; hetgeen zij dan verrigten, was niet van den stempel die men anders van hen gewoon was. — Het gevoel der nationale eer en de buitengewoon groote krijgsgeoevendheid des legers zijn echter altijd even duidelijk kenbaar.

Verscheiden redenen gaven gedurende den Spaanschen oorlog aanleiding tot eene buitengewone versnippering der Fransche legermagt, en wel:

1.) Krachtens NAPOLEON'S wil moesten de in Spanje gebruikte troepen door het land zelf betaald worden.

2.) Volgens het bestaande stelsel moest het leger van requisitiën leven.

Beide inrigtingen maakten het onmogelijk het leger in groote massa's bijeen te houden, wjl men dan volstrekt niet de uitgeschreven belastingen of requisitiën had kunnen innen en zich van 's lands hulpmiddelen bedienen, daár voorzeker geen Spanjaard of Portugees zijne contributie vrijwillig zou gebragt hebben.

5.) In de eerste jaren van den oorlog vermeenden de Spanjaarden, dat zij de Franschen in het open veld het hoofd konden bieden, in welk gevoelen de kapitulatie van Baylen hen te meer versterkte; het gevolg daarvan was het verlies der veldslagen van Medina del Rio seco, Guenes, Espinosa, Tudela, Cardeden, Molins de Rey, Uclès, Valls, Medellino, Oporto, Ciudad Real, Almonacid, Ocana en Murviedro. Uit dien hoofde gaf men van het jaar 1810 af eene groote uitbreiding aan den guerillas-oorlog. Een groot getal Fransche troepen moest nu in kleine detachementen opgelost worden, deels om een groot aantal bevestigde punten (1) met garnizoenen te voorzien, deels om de henden guerillas, wier getal in Spanje tot 200 toe steeg, in toom te houden. Elk konvooi, ieder officier die een order of berigt moest overbrengen, moest geëskorteerd worden. In de jaren 1810 en 1811 was in Kataloniën voor het eskorteren der konvoijen nagenoeg de geheele magt van het 7de legerkorps noodig, en toen op het einde van het jaar 1810 de maarschalk MACDONALD te Lerida eene zamenkomst met den generaal SUCHET gehad had, moest hij van daar tot Barcelona, over een afstand van 24 uren, door twee geheele divisieën geëskorteerd worden, die bijna onafgebroken aan 't hoofd en aan den staart der kolonne in gevecht waren. Hoe grooten invloed deze omstandigheid op de gebeurtenissen van dezen oorlog gehad heeft, blijkt daaruit, dat de Franschen van de 500000 man, die tot in het jaar 1812 in Spanje voltallig gehouden werden, er nimmer volkomen 60000 man tegenover WELLINGTON konden stellen, zoolang Andalusie niet door hen ontruimd was, 't geen eerst in September 1812 geschiedde. Deze onafgebroken voortdurende kleine oorlog heeft wel is waar gunstig op het Fransche leger gewerkt, daar zoodanige oorlog zeer geoevende soldaten vormde; maar het inzamielen der belastingen en het dikwijls zeer moeilijk opsporen van levensmiddelen, welke de Spanjaarden allengs

(1) Op de voornaamste verbindingspunten der verschillende legers waren alle étappeplaatsen bevestigd en hadden garnizoenen, om de marscherende troepen een veilig nachtverblijf en verpleging te kunnen verschaffen.

zeer vernuftig wisten te verbergen (1), en de bestendig noodzakelijke eskorteringen matten de troepen buitengemeen af, maakten de banden der krijgsmacht los en deden de roofzucht op eene schrikbarende wijs toenemen. Dikwijls waren de regementen, tot groot nadeel der krijgsmacht, vele uren van elkander verwijderd, en toch gelukte het maar zeer zelden een guerrillabende op het spoor te komen en te achterhalen, omdat deze benden alle mogelijke hulp en inlichting van de inwoners bekwamen en de naauwkeurige kennis van het terrein hun van groot nut was. Evenzoo ontwikkelde zich bij de troepen die een geruimen tijd in Spanje bleven, eene groote ruwheid, ten gevolge der weerwraak die wegens de wreedheid der Spanjaarden op hen uitgeoefend werd.

De ontruiming van Spanje begon eigenlijk reeds in 't begin van 1812, toen NAPOLEON al de Polen en ook nog andere troepen van daar ontbood, om den veldtocht tegen Rusland mede te maken. Na den ongelukkigen afloop van dien veldtocht moest het leger vele kaders voor de nieuw zamen te stellen troepen afgeven, tijdens den wapenstilstand van 1813 nog twee divisien dragonders, en na den slag van Leipzig vier geheele divisien infanterie, ieder van 10000 man, voorts in Januarij 1814 nog de dragonder-divisien Treilhard en Tilly, zoodat de maarschalk SOULT alleen de ligte kavallerie-divisie Pierre Soult behield, bestaande uit de brigaden Berton en Vial.

De slag van Vittoria, welke Koning JOSEPH, aangezien zijne veel mindere magt, had moeten en had kunnen vermijden, had het daar geslagen leger tot in zijne grondslagen geschokt: de geest en moed waren zeer ter neder geslagen en de artillerie had al haar materieel verloren. Op des Keizers bevel waren in Spanje nog een groot getal vestingen bezet gebleven, te weten: Santona, St. Sebastiaan, Pampeluna, Benasque, Figueras, Lerida, Barcelona, Tortosa, Monzon, Mequinenza, Peniscola en Murviedro, waardoor aanzienlijke krachten voor het verzwakte leger verloren gingen. De Keizer rekende dus in Spanje evenzeer op de mogelijkheid eener omkeering van zaken, als hij dat na de veldtogten in Rusland en Duitschland van 1812 en 1813, met opzigt tot laatstgenoemd land had gedaan. De het eerst bedreigde Fransche vestingen, zoo als Bayonne, St.-Jean-Pied-de-Port en Navarreins waren weerloos en moesten eerst in staat van verdediging gebragt worden.

In dien staat van zaken nam de maarschalk SOULT, den 15den Julij 1813,

(1) Te Leerena, in Estremadura, ontdekten de Franschen op het middengedeelte der markt eene groote uitgeholde ruimte, waarin zóóveel graan geborgen was, dat het 3de legerkorps daarmede een tijd lang van brood voorzien was (LAPÈNE, *Conquête de l'Andalusie*).

te Bayonne het opperbevel van het leger op zich, en reeds den 25sten viel hij — hij het eerst — WELLINGTON aan, en ging vervolgens, in den loop van bijna volle negen maanden, van stap tot stap tot aan de Garonne terug, daarbij aan de Bidassoa, aan de Nivelle aan de Nive, aan de Bidouze, aan de Gave en bij Toulouse zijn vijand telkens op nieuw het hoofd biedende, schoon hij slechts half zoo sterk was en het grootste gedeelte zijner manschap uit pas onder de wapens geroepen conscrits bestond. Moest men een bewijs zoeken voor SOULTS voortreffelijke eigenschappen en van die zijner oudere generaals, DROUET D'ERLON, CLAUZEL en REILLE, men zou het aldoende in deze feiten vinden (1).

(1) DROUET D'ERLON (vóór zijne verheffing in den adelstand eenvoudig DROUET) was in 1796—97 adjudant-generaal bij het Rijn- en Moezelleger; in 1799 brigade-generaal bij het Donauleger, en wel bij den regter vleugel daarvan, onder MASSENA, in Zwitserland. In 1803 was hij bij de bezetting van Hannover bevelhebber van MONTIÉ's voorhoede; in 1805 en 1806 divisie-generaal bij het 1ste legerkorps (BERNADOTTE); in 1807 chef van den generalen staf bij het beleg van Dantzig, waarbij hij den overval op het eiland Holm kommandeerde; bij Friedland werd hij gekwetst. In 1809 opereerde hij van Salzburg naar Tyrol, terwijl BARAGUAY D'HILLIERS van Villach derwaarts rukte. In 1810 en 1811 was hij in noordelijk Spanje, waar hij als bevelhebber van het 9de korps met de divisien Gardanne en Claparède eene diversie maakte om MASSENA's onderneming tegen Portugal te ondersteunen: hij vereenigde zich bij Pombal met MASSENA. In 1812 nam hij het bevel over het 5de korps in Sevilla op zich, en in November 't bevel over het leger van Portugal, in de plaats van SOHAM, die ziek geworden was. In de jaren 1813 en 1814 kommandeerde hij onder SOULT den regter vlegel van het leger in zuidwestelijk Frankrijk. In 1815 voegde hij zich bij NAPOLEON, nam door misverstand geen deel aan den slag van Ligny, maar wel aan dien van Waterloo.

CLAUZEL, geboren den 12den December 1772, te Mirepoix, in het departement Arriège, bekleedde in de jaren 1793—95 de betrekking van brigade-generaal-adjudant bij het leger der westelijke Pyreneën, onder PERIGNON en MONCEY. Van de jaren 1796 tot en met 1798 wordt zijn naam niet vermeld. In 1799 was hij brigade-generaal onder MACDONALD te Napels, later aan de Trebbia en onder CHAMPIONNET in de Zee-Alpen; in 1800 divisie-generaal, onder SUCHET, aan den Col de Tende; later, onder BRUNE, in Opper-Italië. In 1803 was hij op St.-Domingo, van waar ROCHAMBEAU hem wegens geschillen met hem naar Frankrijk terugzond. In 1804 bevond hij zich in het legerkamp van Boulogne en in 1805 onder MASSENA in Italië. In de jaren 1806 en 07 was hij waarschijnlijk bij het leger in Napels; in 1809 en 10 gouverneur van Dalmatie; in 1811—13 in Spanje, eerst in Biskaye tegen de guerrillas dier landstreek, waar MINA hem de handen vol werks gaf, vervolgens onder MARMONT, bij het leger van Portugal; bij Salamanca werd hij licht gekwetst. Naar dien MARMONT eene zware verwonding had bekomen, voerde CLAUZEL het leger van Portugal tot naar Burgos terug, waar SOHAM het bevel op zich nam. In 1813 was hij, tijdens den slag van Vittoria, met 20000 man naar Logrono gedetacheerd; van den uitslag van dien

Het getal der Fransche generaals was in verhouding tot dat der troepen niet zeer talrijk. In de veldtogten van het laatste tijdvak waren de divisien gewoonlijk 10000 man sterk; alleen in den Russischen veldtogt van 1812, telden zij 14 à 15 bataillons, ieder van 1000 man. De divisien waren in twee brigaden verdeeld, zoodat er voor iedere 10000 man infanterie (in Rusland 15000 man) slechts 5 generaals waren. Bij de kavallerie bestond eene divisie gewoonlijk uit twee, soms uit drie brigaden, ieder van twee regementen; zoodat eene kavallerie-divisie van 2400 à 5600 paarden, 3 à 4 generaals had.

Maar op NAPOLEON'S legerlijsten bevond zich nog een groot aantal disponibele generaals, die voor het oogenblik, uithoofde van ziekte of verwondingen, of wegens begaane misslagen op *reformé* gesteld waren. De Keizer beschikte zelf over deze lieden; in bijzondere gevallen vergezelde een aanmerkelijk getal van hen de expeditien; bijv. bij de expeditien van JUNOT en SOULT naar Portugal; bij de laatstvermelde, in het jaar 1809, die met vier zeer zwakke divisien infanterie en drie zwakke kavallerie-

slag niets wetende, rukte hij den dag daarna naar Vittoria, en kwam in een zeer moeilijken toestand, waaruit hij zich echter redde, door een snellen marsch langs den Ebro, over Saragossa en Jaca. Hij kommandeerde tot op den slag van Toulouse, met groot beleid, den linker vleugel van SOULT. In 1813 ging hij tot NAPOLEON over, die hem het bevel over het negende korps gaf. Hij moest, ten gevolge van den omkeer van zaken, naar Amerika vlugten, doch kreeg in 1819 vergunning in Frankrijk terug te keeren. In 1830 werd hij gouverneur van Algiers, en in 1835 was hij aan 't hoofd der eerste expeditie tegen Constantine. CLAUZEL had den naam van een zeer bekwaam troepenaanvoerder te zijn, maar zeer tot afpersingen geneigd.

REILLE. Hij was in de jaren 1799 en 1800 adjudant-generaal bij MASSENA, in de Bochetta en in Genua, van waar hij zerscheidene malen met levensgevaar naar BONAPARTE gezonden werd. In 1805 was hij militaire gouverneur van Opper-Oostenrijk; in 1806—07 brigade-generaal bij de divisie Suchet, van het vijfde korps (LANNES). In 1808 stond hij als divisie-generaal in het Ampurdan, in Kataloniën. Met DUCHESME ondernam hij in Julij 1808 den tweeden vergeefschen aanval op Gerona. In het najaar voorzag hij Figueras van het noodige en vermeesterde, onder Sr.-Cyr's opperbevel, Rosas. In den aanvang van het jaar 1809 stond hij nog in Opper-Kataloniën; daarop nam hij, als adjudant van NAPOLEON, deel aan den Oostenrijkschen veldtogt en was tegenwoordig bij den slag van Wagram. In 1810 kommandeerde hij in Biskaye, in 1811 vereenigde hij zich met twee divisien met SUCHET, toen deze naar Valencia oprukte; en was tegenwoordig bij den slag van Murviedro. In 1812 was hij bij de bemagtiging van Valencia, en kreeg op het eind van het jaar 't bevel over het leger van Portugal. In 1813 was hij bij den slag van Vittoria, welke tegen zijn raad aangenomen werd. Later kwam hij onder bevel van SOULT en maakte met dezen den veldtogt van 1814 mede. In 1815 tot NAPOLEON overgegaan zijnde, voerde hij bij Ligny en Waterloo het bevel over het tweede legerkorps. — Na den veldtogt van 1809 werd hij tot graaf benoemd. (REILLE overleed den 7den Maart 1860.)

divisiën ondernomen werd, bevonden zich 10 divisie- en 18 brigade-generaals (1). Even talrijk aan generaals was DUPONT's tegen Cadix bestemde divisie. Bij de opening van de veldtogten van 1814 en 1815 kwamen weder eene menigte generaals te voorschijn, wier namen men in verscheidene der voorafgegane veldtogten mist; zelfs, in den veldtogt van 1815, LECOUBE, van wien de krijgsgeschiedenis der jaren 1800 tot 1814 niets vermeldt.

De artillerie en het ingenieurkorps waren rijkelijker van generaals voorzien, even als men zulks ook bij de overige groote mogendheden van Europa aantreft. Het leger van JUNOT, dat met 26000 man Portugal binnenrukte, had bij zijne zeer zwakke artillerie een generaal (TAVIEL) en 5 kolonels (PROST, ABBVILLE, en FOY), en doorgaans werd de artillerie van ieder legerkorps door een generaal gekommandeerd, dikwijls ook de genietroepen van zoodanig korps. Toen de maarschalk SOULT in 1809 uit Galicië naar Portugal oprukte, had hij eene magt van 18000 man infanterie, verdeeld in de divisiën Merle, Mermet, Laborde en Heudelet, en 4200 ruiters, bestaande uit de kavallerie-divisiën Lahoussaye en Lorges (de laatste had nog eene brigade in Galicië moeten achterlaten) en Franceschi, in 't geheel 22000 man. De veld-artillerie telde slechts 20 stukken, onder de generaals DELAULOY en BOURGEAT. Blijkbaar was bij deze expeditie gerekend op de benoeming van plaatselijke kommandanten, noodzakelijke detacheringen en nieuwe organisatiën.

Even als de hierboven vermelde *adjudants-commandants* bij de korpsbevelhebbers, was ook, maar op grootere schaal, de betrekking van des Keizers adjudanten eene kweekschool voor hoogere rangen. In den veldtogt van 1796 had hij onder anderen als adjudanten bij zich MURAT, LANNES, BELLIARD (later chef van den staf van MURAT), KELLERMANN (later divisie-generaal der kavallerie), VIGNOLLES (in den veldtogt van 1800 tweede chef van den staf bij BONAPARTE, en in 1815—14 chef van den staf van den Onderkoning). Van het jaar 1800 af, LAURISTON (na den slag van Austerlitz divisie-generaal), DUROC, SAVARY (later hoofd der geheime politie), CAULAINCOURT (later opperstalmeester). Van 1805, RAPP (later gouverneur van Dantzig), JUNOT, eerste adjudant des Keizers (later maarschalk), LERY,

(1) *Mémoires sur les opérations militaires des Français en Galice, en Portugal et dans la vallée du Tage en 1809, sous le commandement du maréchal SOULT, Duc de Dalmatie. Avec atlas militaire. Paris 1821.*

kolonel der genie (later divisie-generaal), DUROSNEL (vroeger kolonel van het 16de regiment jagers te paard), DUMAS (MATHIEU), als chef de bureau, SANSON, brigade-generaal van het ingenieurkorps, PERNETTI, brigade-generaal der artillerie, SEGUR. Van 1806 af, BERTRAND, brigade-generaal van het ingenieur-korps (in 1815 bevelhebber van het vierde legerkorps), LEMARROIS (in 1815 gouverneur van Maagdenburg), MOUTON-DUVERNET (later graaf van LOBAU). Van 1807 af, GRESSOT (later chef van den staf van den generaal REYNIER), LACOSTE, kolonel der genie (sneuvelde voor Saragossa). Van 1809 af, REILLE (vroeger en daarna divisie-generaal in Spanje). Van 1813 af, FLAHAUT en HOGENDORP (beiden divisie-generaals), GUYOT, kommandant der eskorten in het hoofdkwartier, KIRGENER, divisie-generaal, en BERNARD, kolonel, beiden van het ingenieurkorps, DROUOT, van de artillerie. Van 1813 af, GOURGAUD en MONTHOLON. DROUOT vergezelde den Keizer naar Elba, MONTHOLON naar St.-Helena. Eerstgenoemde ontving in 1815 van den Keizer alle bevelen betrekkelijk de artillerie en voerde die dan ook dadelijk uit.

In de latere veldtogten had de Keizer nog bovendien 12 ordonnans-officieren van den rang van kapitein of ten hoogste eskadronschef, die met bevelen uitgezonden werden. GOURGAUD vervulde vijf jaren lang die betrekking, tot hij tot die van adjudant bevorderd werd.

De behandeling en gang van zaken in het groote hoofdkwartier is door den kolonel ODELEBEN zoo levendig geschetst, dat het voldoende is naar zijn werk te verwijzen.

Aan het slot dezer bladen zij het vergund nog eenige woorden te zeggen betrekkelijk de verschillende wapensoorten van het Fransche leger onder het Keizerrijk.

1) De *infanterie* had zich in de eerste jaren van den revolutie-oorlog op eene eigenaardige wijze ontwikkeld, welke vorming men deels moest beschouwen als een gevolg der eerste in dezen langdurigen oorlog verkregen ondervinding, deels als aan de Amerikaansche vechtwijze ontleend; te weten: het menigvuldiger gebruik der kolonne, en het tirailleur-gevecht. De kolonne-taktiek moet in den beginne wel als hulpmiddel aangemerkt zijn, 'twelk men invoerde, omdat de door de revolutie ontbonden krijgstuicht en de, deels uit vroegere verwaarloozing, deels uit gebrek aan bekwame aanvoerders, laag gezonken geoefendheid der infanterie, haar onbestand maakte om de sterke en zeer geoefende kavallerie der bondgenooten te weder-

staan, en zij zich in de lange liniën uit de school van FREDERIK II niet bewegen kon.

Zeker kwam daarna nog de zich van zelve voordoende opmerking bij, dat het gebruik van kolonnen de beweging van groote massa's veel gemakkelijker maakt. Later is de waarde der kolonne zeer betwist; de Engelschen in 't bijzonder hebben het voorbeeld van Vimeiro aangehaald, om het overwigt der linietaktiek te bewijzen. — Zonder ons met dit twist-geding in te laten, merken wij alleen op, dat alle Fransche troepen die in 1807 en tot September 1808 het Pyrenesche schiereiland betraden, geheel uit nieuwe ligtingen bestonden, aan welke oudere troepengedeelten alleen de kaders hadden afgegeven, zoodat zij met de keur der Fransche infanterie, die in de veldslagen van Ulm, Austerlitz, Jena, Auerstädt, Eylau en Friedland gestreden hadden, op verre na niet te vergelijken waren. Eerst in het najaar 1808 kwamen het eerste, vijfde en zesde korps van het Fransche leger in Duitschland, in dezelfde formatie aan (1), welke zij in de legerkampen aan Frankrijks noordkust bekomen hadden. Ook onder de korpsen van BESSIÈRES, MONCEY en DUPONT, die reeds in 't begin van het jaar 1808 Spanje binnenrukten, en met DUESME te zamen eene magt van 78000 man uitmaakten, waren slechts weinige beproefde regementen vermengd. Al deze nieuwe op de been gebragte troepen kunnen geen maatstaf voor de degelijkheid eener goede taktische formatie geven. — De kolonne-taktiek is later in alle Europesche legers ingevoerd.

Het tirailleurstelsel is aan de Amerikaansche *riflemen* ontleend en eerst later meer uitgebreid, wijl zijne werking minder beslissend en meer vermoeijend is, de krachten meer verslijt; daarom verdient dat stelsel aangemerkt te worden als het beste middel voor de inleiding van het gevecht, om het op te houden, om de vijandelijke krachten en 's vijands toestand te beoordeelen, enz.

Beide gevechtsvormen moesten den Franschen soldaat, die zich moeilijk in stijve vormen voegt, boven alle andere behagen, en de officiële aan-neming er van lag dus geredelijk voor de hand.

Het gedrag en de verrigtingen der Fransche infanterie zijn dikwijls zeer scherp beoordeeld geworden, maar de kritiek is gewoonlijk slechts van speciale gevallen uitgegaan en heeft die op het geheel overgebracht, 'twelk tot grove dwalingen heeft geleid. In de slagen van Jena en Auerstädt is slechts een enkel bataillon door de zoo hoog geroemde Pruisische ruitery

(1) THIEBAULT, *Relation de l'expédition de Portugal en 1807 et 8 etc.*; en LAVAILLE, *Mémoire sur la campagne du Corps d'armée des Pyrénées orientales en 1808.*

overhoop gereden (1). De kern der Fransche infanterie heeft gedurende het keizerschap tegen de beste troepen van Europa de proef kunnen doorstaan, en bewonderenswaardig zal altijd blijven hetgeen de jonge soldaten der nieuw op de been gebragte infanterie in de jaren 1815 en 14 hebben verrigt, al is ook het getal dergenen die ten gevolge der inspanningen van den oorlog bezweken zijn, nimmer bekend geworden. Welk waarheidlievend krijgsman zou kunnen beweren, dat de Fransche infanterie in de veldslagen der laatste krijgswaren van NAPOLEON niet goed gestreden heeft? Ook de oorlog in Spanje decimeerde de infanterie op eene verschrikkelijke wijs: reeds bij MASSÉNA'S binnenrukken in Portugal, in 1810, zijn de 4de, 5de en 6de bataillons van verscheidene regimenten ingesmolten (2). Het geheele overschot van 6 bataillons van het 6de regiment ligte troepen, die naar Spanje getrokken waren, bezweek, nog 400 man sterk, in het gevecht bij Garcia Hernandez, den 25sten Julij 1812, voor de Hannoversche kavallerie, en toch werd nog de adelaar gered (5). De kleine oorlog heeft in Spanje veel meer menschen gekost dan de groote operatiën, en nog veel meer het gebrek en de vermoeijenissen.

Mogt er nog een getuigenis noodig zijn van hetgeen de Fransche infanterie heeft verrigt, zoo verzoeken wij de nog levende strijders der dagen van Leipzig die taak op zich te nemen: zij mogen verklaren, of de aanvallen op Wachau, Marktkleeberg en Möckern op den 16den, en op Probstheyda, den 18den October, hun ligt gevallen zijn. En toch streden zij slechts tegen de overblijfselen der Fransche infanterie, met knapen aangevuld.

2.) *De kavallerie.* Als men onder eene goede kavallerie lieden verstaat, gezeten op glatte, weldoorvoede paarden, dan zal de kavallerie van NAPOLEON'S leger zelden dien naam verdiend hebben. De Franschen zijn ten allen tijde als slechte paardenverzorgers bekend geweest, en weten hen ook volstrekt niet zoo te behandelen als aan alle Duitsche stammen aangeboren is; zij gaan, gelijk ODELEBEN zegt, met de paarden belagchelijk of wreed om. Van de paarden die Frankrijk tijdens het keizerrijk opkweekte, waren er maar weinigen voor de kavalleriedienst geschikt, zoodat NAPOLEON in het jaar 1805 eene divisie onbereden dragonders, onder bevel van den generaal OUDINOT, naar Oostenrijk liet oprukken. In het jaar 1806 trokken zelfs twee onbereden dragonder-divisiën naar Pruissen, over welke troepen de generaal

(1) Het was een bataillon van het 25ste regiment van linie dat in den slag van Auerstädt door het dragonder-regiment Irwing, dicht nabij Rehhausen, werd verrast, op het oogenblik dat het zich in carré schaarde.

(2) FABIEN *Journal histoire de la campagne en Portugal en 1810 et 11.* Paris 1841.

(3) *Spectateur Militaire.* Vol. 32.

BARAGUAY D'HILLIERS het bevel kreeg, en voor deze niet zeer aangename dienst, den titel »van kolonel-generaal der dragonders» bekwam.

Nimmer voorzeker is de kavallerie met minder verschooning en vernielender gebruikt geworden dan door NAPOLEON; en zoo als de opperbeieder was, waren ook de onderscheiden bevelhebbers. Zoo de beschuldiging die de Franschen aan de Duitschers doen, dat zij hunne paarden ook dan nog ontzien, wanneer ze die gebruiken moeten, welligt niet geheel ongegrond is, is het aan den anderen kant niet te ontkennen, dat eene kavallerie, die hare paarden verschoonend behandelt en zorgvuldig verpleegt, altijd krachtiger voor den vijand zal verschijnen en hare aanvallen met grooteren nadruk zal uitvoeren.

Zoo men intusschen de Fransche kavallerie naar den toestand beoordeelen wilde, waarin zij zich in het jaar 1815 bevond, zou men haar groot onregt aandoen. Van de 61 nationale Fransche kavallerie-regimenten (1), die, ieder ter sterkte van 4 eskadrons, derhalve in 't geheel met 244 eskadrons in 1812 naar Rusland trokken, kwamen alleen zeer zwakke overblijfselen terug, en wel in zoo ellendigen staat, dat zij voor den volgenden veldtocht in Duitschland in 't geheel niet in rekening konden komen. Alzoo was de Fransche kavallerie, op weinige regimenten na, die uit Spanje ontboden waren, vóór den wapenstilstand uiterst zwak en slecht geoefend; maar al kon zij ook het evenwigt niet houden met de veel talrijker en betere ruitery der bondgenooten, zoo hebben toch de dagen van Dresden, Liebertwolkwitz en Wachau, Montmirail en Etôges getoond, dat de geest geenszins uit de troepen geweken was, al liet het stoffelijke gedeelte veel te wenschen over. Zoodanig resultaat kon alleen door voortreffelijke aanvoerders verkregen worden, en daarom willen wij van deze met eenige woorden gewagen.

Reeds tijdens de Republiek had de Fransche kavallerie eenige uitstekende kavallerie-generaals geleverd. NAPOLEON zelf noemt als zoodanig den generaal STENGEL, die in 1796 in Italië opperbevelhebber der kavallerie was, maar reeds den 22sten April bij Mondovi sneuvelde. Reeds hebben wij eene biographische schets van RICHEPANSE medegedeeld; men waardeerde hem hoog om zijn helder inzicht en kloek besluit.

MURAT was in 1796 adjudant bij BONAPARTE, en deze benoemde hem in 1798 tot opperbevelhebber der ruitery bij de expeditie naar Egypte, wyl hij zich bij iedere gelegenheid door dapperheid en strijdlust onderscheidde. Van dien tijd tot en met 1815, heeft hij in alle veldtogten van NAPOLEON als hoofdaanvoerder der kavallerie, steeds bij het hoofdleger gediend. Als veldheer onbeduidend, bezat hij als aanvoerder van groote kavalleriemassa's wel

(1) VON SCHRECKENSTEIN. *Die Kavallerie in der Schlacht an der Moskwa, 7 September 1812.*

niet de hoedanigheden die in een SEYDLITZ bewonderd worden, maar NAPOLEON waardeerde hem om zijne groote persoonlijke dapperheid en den strijd-lust die hem beheerschte; deze laatste eigenschap was dan ook de oorzaak, dat hij op de kavallerie eene vernielende werking uitoefende, vooral in den veldtogt van 1812, waar hij tot haren ondergang veel bijdroeg. In de jaren 1814 en 1815 kwam de generaal Grouchy als hoofdaanvoerder der kavallerie in zijne plaats.

NAPOLEON maakte bij de indeeling zijner kavallerie, behoorlijk onderscheid tussehen de bestemming der ligte ruitery en die der reserve- en linie-kavallerie. Tot de laatstgenoemde behoorden de zeer talrijke (1) dragonder-regimenten die, vooral in Spanje, zeer dikwijls afstegen en te voet streden, waarom zij met geweer en bajonet gewapend waren. Ook de generaals werden naar hunne persoonlijke hoedanigheden in deze twee categoriën gesplitst: voortreffelijke aanvoerders van reserve-kavallerie waren d'HAUTOULT, KELLERMANN, SEBASTIANI, d'ESPAGNE, NANSOUTY, MICHAUD, LAHOUCSAYE, LATOUR-MAUBOURG, ST.-GERMAIN, ST.-SULPICE; die van ligte kavallerie: GROUCHY, LASALLE, MONTBRUN, FRANCESCHI, WATTHIER, PARIS, LEFEBVRE-DESSOUCETTES; in den lateren tijd nog PIERRE SOULT, EXCELMANS, LAFERRIÈRE, LALLEMAND, van wie, althans van de voornaamste hunner, hieronder eene biographische schets volgt (2). De generaals en stafofficieren der Fransche kavallerie

(1) De dragonder-regimenten waren van 4 tot en met 30 genommerd. In Spanje komen buitendien nog 10 voorloopige dragonder-regimenten voor, even als men ook voorloopige regimenten kurassiers en jagers te paard had.

(2) MURAT (JOACHIM), zoon eens herbergiers te Cahors, in het Departement Lot, werd den 25sten Maart 1771 geboren. Zijn levensloop tot aan het jaar 1796 wordt zeer verschillend verhaald. In dat jaar werd hij, in den rang van luit.-kolonel, adjudant van BONAPARTE. In de jaren 1798 en 99 was hij in Egiÿpte, van waar hij in 't laatstgenoemde jaar als divisie-generaal met BONAPARTE terugkeerde. Den 20sten Januarij 1800 huwde hij diens zuster. Bij Marengo was hij eerste aanvoerder der ruitery. In 1804 werd hij maarschalk, groot-admiraal en Prins van het Fransche rijk. In 1805 was hij opperbevelhebber der ruitery, en tegenwoordig bij 't gevecht van Wertingen en den slag van Austerlitz. In 1806 werd hij Groothertog van Berg, en was bij Jena en Prenslow; in 1807, bij Eylau, Heilsberg en voor Koningsbergen. In 1808, Stedehouder te Madrid zijnde, gaf zijn gedrag aanleiding tot den opstand van den 2den Mei, welke dien der geheele natie bespoedigde, overeenkomstig het beginsel door NAPOLEON, in zijn brief aan Koning JOSEPH, te Napels, gedagteekend Rambouillet den 17den Augustus 1806, uitgesproken: *Ieder veroverd volk moet zijn opstand hebben*. Hij werd opontboden toen NAPOLEON hem Koning van Napels maakte. In 1809 nam hij deel aan den oorlog tegen Oostenrijk, in 1812 aan dien tegen Rusland; was bij Krasnoi, Smolensko, Borodino, werd bij Tarutino door KUTUSOV geslagen. Het op den terugtogt hem opgedragen opperbevel over het leger, voerde hij slechts tot Kowno, toen hij insgelijks het leger verliet. In 1813 was hij bij Dresden en Leipzig, en keerde

hebben talrijke offers op het slagveld gebragt. De tijdens het keizerrijk gesneuvelde generaals der kavallerie waren :

daarop naar zijne staten terug. Den 14den October ondervond hij bij Liebertwolkwitz, dat, bij eene aan weerszijde gelijke dapperheid, de verschere paarden toch eindelijk de overhand doen behalen. In het jaar 1814 speelde hij eene zeer dubbelzinnige rol. In 1815 viel hij de Oostenrijkers aan, maar werd door BIANCHI bij Tolentino geslagen en moest uit het koninkrijk Napels vlugten. NAPOLEON wilde hem niet ontvangen; hij begaf zich daarop naar Corsika, en beproefde vervolgens eene landing in Calabrië, maar werd gevat en te Pizzo, den 13den October 1844, in den ouderdom van 44 jaren, door een krijgsraad gevondnis en doodgeschoten. Hij onderging alzoo denzelfden dood, dien hij in den nacht van den 20sten op den 21sten Mei 1804 den Hertog van ENGHEN had bereid, met dit verschil, dat hij niet onschuldig was. Zijn dood verwekte dan ook weinig deelneming.

GROUCHY (EMMANUEL) werd den 23sten October 1765 te Parijs geboren. In 1780 trad hij in dienst bij de kavallerie, was in 1785 kapitein bij de koninklijke garde, welk korps hij bij het uitbreken der omwenteling verliet en kolonel bij een regiment dragonders werd. In 1792 was hij brigade-generaal; in 1793 in de Noordelijke Vendée; in 1795 divisie-generaal in Italië. In 1796 was hij tweede bevelhebber van de voorgenomen expeditie tegen Ierland, onder HOCHÉ. In 1799 diende hij in Italië, onder SCHEERER, MOREAU en JOUBERT; bij MOREAU was hij chef van den staf. In den slag van Novi werd hij zwaar gekwetst en gevangen genomen. In 1800 streed hij, onder MOREAU, in het Rijnleger bij Hohenlinden. Na den vrede van Luneville, in 1801, was hij inspecteur-generaal der geheele kavallerie. In 1805 had hij het bevel over eene divisie bij het tweede legerkorps (MARMONT), in 1806 over eene dragonder-divisie bij de reserve-kavallerie onder MURAT, was bij Jena, Zehdenick, Wichmansdorf, Prenzlau, in 1807 bij Eylau en Friedland; in 1808 in Spanje, eerst onder MONCEY; daarop was hij gouverneur van Madrid en met de organisatie der regering belast. In 1809 streed hij onder den Onderkoning van Italië, was bij Raab en Wagram. In 1812 was hij bevelhebber van het derde korps reserve-kavallerie; was bij Krasnoi, Smolensko, Borodino (aldaar gekwetst), Malo-Jaroslawetz, Wiaszma; op den terugtocht was hij bevelhebber van het enkel uit officieren bestaande zoogenaamde *escadron sacré*. Aan den veldtocht van 1813 nam hij geen deel. In 1814 was hij opperbevelhebber der geheele kavallerie, was bij la Rothière en Craonne, waar hij zwaar gekwetst werd. In 1815 tot NAPOLEON toegetreden, kreeg hij dezelfde betrekking als in 1814, en na den slag van Ligny 't bevel het Fransische leger te vervolgen, en leverde het gevecht bij Wavre. NAPOLEON heeft hem later zeer onregtvaardige en hatelijke verwijtingen gedaan. — Hij werd in hetzelfde jaar naar Amerika verbannen, van waar hij na de revolutie van 1830 naar Frankrijk terugkeerde. In 1831 schonk LODEWIK PHILIPS hem den maarschalks rang.

KELLERMANN (zoon van den maarschalk), graaf van Valmy, werd geboren in 1770 en was in 1796 en 97 adjudant van BONAPARTE. In 1798 diende hij onder CHAMPIONNET tegen Napels; in 1799 was hij brigade-generaal onder MACDONALD, aan de Trebbia; in 1800, onder NAPOLEON, in Italië; onderscheidde zich bijzonder te Marengo, waarvoor hij tot divisie-generaal werd benoemd, vervolgens onder BRUNE. In 1805 kommandeerde hij bij Austerlitz de kavallerie-divisie van het eerste korps (BERNADOTTE) en onderscheidde zich aldaar. In 1807 en 08 was hij bevelhebber der ruitery bij JUNOER'S expeditie naar Portugal. Bij Vimeiro voerde hij bevel over de reserve; na den slag was hij onderhandelaar van de voor Frankrijk zoo gunstige bepalingen der overeenkomst van Cintra. In 1808 onder-

D'HAUTOULT, { bij Pruïssisch Eylau } 1807.
 CORBINEAU, {
 GUYOT, bij Deppen }

steunde hij NEY bij diens operatie tegen Asturië. In de jaren 1809—12 was hij voortdurend in het noordelijke Spanje, om dit gedeelte van het land in toom te houden, welke taak de guerillas hem zeer bemoeijelijkten. Den 28sten November 1809 sloeg hij evenwel den Hertog del Parque met groot verlies bij Alba de Tormes. In 1813 was hij bij Grosz-Görschen en Bautzen; tijdens den wapenstilstand kreeg hij het bevel over het nieuw opgerigte vierde kavalleriekorps. In 1814 was hij kommandant van het zesde korps, uit de divisien Treillard en Roussel bestaande. In 1815 tot NAPOLEON overgegaan zijnde, voerde hij 't bevel over het vierde kavalleriekorps, bestaande uit de divisien l'Heritier en Roussel.

SEBASTIANI DELLA PORTA (FRANS HORATIUS), werd in 1775 te la Porta op Corsica geboren. In 1796 was hij bij Arcole en werd er bataillonschef. In 1799 werd hij met de divisie Serrurier bij Verderia gevangen genomen. In 1800 en 1801 was hij kolonel van een dragonder-regiment bij het leger in Italië. Na den vrede van Amiens werd hij met eene zending naar Konstantinopel en Egipte belast, deels om de Engelschen tot het vervullen van onderscheiden bepalingen van het vredestraktaat te brengen, deels om verslag te doen van den staat der Oostersche aangelegenheden. In 1803 kommandeerde hij aan Frankrijks noordkust eene brigade dragonders. In 1805 was hij in Oostenrijk, onderscheidde zich bij Austerlitz en werd er zwaar gekwetst, werd daarop tot divisie-generaal benoemd. In 1806 werd hij andermaal naar Konstantinopel gezonden om de Engelsche staatkunde tegen te werken: hij werkte in 1807 de pogingen der Engelschen en Russen in het Oosten tegen. In 1808 kommandeerde hij in Spanje eene divisie van het vierde korps (LEFEBVRE), later dit geheele korps, waarmede hij den 29sten Maart 1809 bij Ciudad Real, en den 11den Augustus 1809 bij Almonacid, de overwinning behaalde. Hij voerde dit korps ook bij Talavera en Oçana aan, en later naar Andalusië, waar hij tot in het jaar 1811 zijn hoofdkwartier te Grenada had. De Spanjaarden geven hem den lof, dat hij tot behoud der Moorsche oudheden aldaar veel toegebragt heeft. — In 1811 werd hij geroepen om het bevel te voeren over een korps dat in een legerkamp bij Boulogne was geplaatst. In 1812 kommandeerde hij de ligte kavallerie-divisie bij het tweede kavalleriekorps (MOYERBAUN), was bij Smolensko, Borodino, Tarutino. In 1813 kommandeerde hij het tweede kavalleriekorps bij het leger in Silezië, later in Saksen, waar de Keizer (volgens ODEBEREN), hem zeer grof bejegende. In 1814 was hij kommandant van een kavalleriekorps en bij de voornaamste gebeurtenissen van dien veldtogt tegenwoordig. In 1815, tot NAPOLEON overgegaan zijnde, organiseerde hij de nationale garde in den rug van het leger. Hij kreeg onder de Bourbons den titulären rang van maarschalk en was tweemaal minister van oorlog.

D'ESPAGNE. Was in 1800 brigade-generaal bij de reserve-kavallerie van het Rhijnleger, onder MOREAU; in 1805, in Italië, onder MASSENA, bevelhebber eener divisie jagers te paard; in 1807, in Pruïssen, bevelhebber eener kurassier-divisie van de reserve-kavallerie, onder MURAT; bij Heilsberg werd hij gekwetst. In 1809 behoorde hij in Oostenrijk als divisie-bevelhebber tot het tweede legerkorps (LANNES); in den slag bij Asperu (22 Mei), sneuvelde hij bij een aanval op de infanterie van het korps van Hohenzollern.

NANSOUTY. Was in 1800 bij het Rhijnleger, onder MOREAU; wordt geroemd zich uitstekend gedragen te hebben bij Stockach. In 1803 was hij opperbevelhebber der ruitery bij het korps van MONTIER, in Hannover. In 1805 kommandeerde hij eene kurassier-divisie bij

BRUYÈRES, voor Madrid.	1808.
COLBERT, bij Prieros, in Leon	} 1809.
d'ESPAGNE, bij Aspern.	
LASALLE, bij Wagram	
PARIS, bij Ocana.	

Ansterlitz. In 1806—07, insgelijks eene dergelijke divisie bij de reserve-kavallerie, onder MURAT; was bij Eylau, Heilsberg, Friedland. In 1809 behoorde hij waarschijnlijk tot de reserve-kavallerie in Oostenrijk. In 1812 was hij bevelhebber van het 1ste reserve-kavalleriekorps, was bij Borodino, enz., en in 1813—14, alsook in 1815, opperbevelhebber der garde-kavallerie.

LATOUR-MAUBOURG. Was in 1805 kolonel van het 22ste regiment jagers te paard; in 1806—07 kommandant eener dragonder-brigade, in Pruisen; in 1808 en 09 was hij aan 't hoofd eener dragonder-divisie bij het centrale leger in Spanje, onderscheidde zich bijzonder bij Medellino, Talavera, Uclés en Ocana. Van 1810 tot in 't begin van 1812 was hij bij het leger van Andalusië, onder SOULT, waar bij vele krijgsgebeurtenissen met grooten lof van hem gewag wordt gemaakt. In 1812 was hij in Rusland kommandant van het 4de reserve-kavalleriekorps. In 1813 had hij het opperbevel over het 1ste kavalleriekorps en onderscheidde zich menigmaal. Bij Leipzig verloor hij den 16den October een been, waardoor zijne loopbaan als kavallerist geëindigd was. — Onder de Bourbons werd hij Pair van Frankrijk en minister van oorlog. LATOUR-MAUBOURG werd in het Fransche leger voor een model van beraden dapperheid gehouden.

LASALLE. Deze onderscheidde zich in 1797 als eskadronschef bij Rivoli; was in 1803 brigade-generaal bij de reserve-kavallerie, onder MURAT; in 1806—07 divisie-generaal onder dezen. Hij leidde hoofdzakelijk het gevecht tegen SCHIMMELPFENNIG, bij Zehdenick, was bij Prenslow en sloot de kapitulatie van Stettin. In 1808 werd hij van Burgos tegen het opgestane Valladolid afgezonden, welke plaats hij veroverde, na CUESTA bij Cabezon geslagen te hebben; later kommandeerde hij de kavallerie van BESSIÈRES bij Medina del Rio Seco. In 1809 rukte hij met VICTOR naar Estremadura en onderscheidde zich in den slag van Medellino. Hierop woonde hij den oorlog tegen Oostenrijk bij, en werd op het laatst van den slag van Wagram, dicht bij Leopoldau, door een kogel in 't hoofd gedood.

MONTBRUN. Hij kommandeerde in 1806—07 in Silezië de kavallerie der troepen van het Rijnverbond, was in 1808, onder NAPOLEON, in Spanje, bij Sommo Sierra en voor Madrid. In 't begin van het jaar 1809 bevond hij zich bij het centrale leger in Spanje; later was hij in Oostenrijk kommandant der kavallerie van het 3de korps (DAVOUST); in 1810 opperbevelhebber der kavallerie bij MASSENA's expeditie naar Portugal. In 1811 zou hij bij Fuentes de Onoro de overwinning voor de Franschen hebben beslist, als MASSENA hem te regter tijd ondersteund had. Meermalen werd hij bij het leger van Portugal met bijzondere onderscheiding vermeld. Op des Keizers bevel moest de maarschalk MARMONT hem in het najaar 1811 met drie divisien naar het Koningrijk Valencia detacheren, om de operatiën van den maarschalk SUCHET te ondersteunen. MARMONT werd daardoor te zwak om in Januarij 1812 het beleg van Ciudad Rodrigo te verhinderen. In 1812 kreeg MONTBRUN, bij den veldtocht tegen Rusland, het opperbevel over het 2de kavalleriekorps. Hij sneuvelde in den slag van Borodino.

FRANCESCHI DE LOSNES. Deze was in 1799 adjudant van den generaal GAUTHIER in

BEAUREGARD, bij Valverde, in Estremadura.	}	1810.
ST.-CROIX, bij Villafranca, in Portugal. . . .		
BOUSSARD, voor Valencia		1811.
MONTBRUN, { bij Borodino	}	1812.
CAULAINCOURT, {		
DERY, bij Tarutino.		
BESSIÈRES (maarschalk), bij Rippach . . .	}	1815.
LA BRUYÈRE, bij Reichenbach.		
LAFERRIÈRE, bij Craonne		1814.
LETORT, bij Gilly.	}	1815.
L'HERITIER, bij Waterloo.		

De Fransche cavallerie onder NAPOLEON, kan op geen resultaten wijzen zooals de Pruissische bevochten heeft bij Hohenfriedberg, Roszbach en Zorndorf; maar dikwijls heeft zij de zege voorbereid en voltooid, de terugtogten gemakkelijker gemaakt en bij ontelbare gelegenheden de grootste zelfopoffering aan den dag gelegd; de door de ruitery bij Aspern, Borodino en Waterloo betoonde schitterende dapperheid en veerkracht, konden nogtans 's vijands nederlaag niet bewerken. De gruwelijke slagtingen van

Toskane. In 1800 diende hij onder MASSENA in Genua, van waar hij verscheidene malen boodschappen naar BONAPARTE overbragt. In 1803 was hij kolonel van het 8ste regiment huzaren en onderscheidde zich bij Austerlitz; in 1806—07 bevond hij zich bij het Fransche leger in Napels, doch in 't laatstgenoemde jaar ontbood NAPOLEON hem bij het leger in Pruissen. In 1808 werd hij ter beschikking van MURAT te Madrid gesteld. In den herfst van dat jaar was hij divisie-generaal en bevelhebber der ligte cavallerie van het 2de korps (SOULT) van het leger in Spanje, was bij Mansilla aan de Ezla overwinnaar eener divisie van ROMANA, en nam daarop deel aan de vervolging van MOORE naar Corunna. In 1809 was hij bij den slag van Corunna, nam daarop deel aan SOULTS expeditie naar Portugal, en diens terugtogt van daar. Later zond SOULT hem uit het koninkrijk Leon naar Madrid met eene gewigtige boodschap aan den majoor-generaal. Daar hij geweigerd had een eskorte mede te nemen, werd hij bij Toro, aan de Douro, door den Capucijner monnik DELIGA, die eene guerilla-bende aanvoerde, gevangen genomen. De Spanjaarden voerden hem eerst naar Granada, vervolgens naar Malaga, eindelijk naar Carthage, waar hij in eene ellendige gevangenis ziek werd en stierf, niettegenstaande WELLINGTON zelf zich moeite voor zijne uitwisseling gegeven had.

PAJOL. In 't jaar 1807 was hij bevelhebber eener ligte cavallerie-brigade, behoorende tot de divisie Lasalle van de reserve-kavallerie; desgelijks in Oostenrijk, in 1809. In 1812 was hij in den Russischen veldtogt aan 't hoofd eener kavallerie-brigade van het 1ste legerkorps (DAVOUST); in 1813 was hij tegenwoordig bij Dresden; den 14den October verloor hij bij Liebertwolkwitz een arm. In 1814 was hij chef van het kavallerie-depôt te Melun; in 1815 divisie-generaal en bevelhebber van het 1ste kavalleriekorps; was bij Ligny en Wavre en veroverde in den avond van den 18den Junij de brug van Limale.

Medina del Rio Seco, Medellino, Almonacid, Ciudad-Real en Badajoz (19 Februarij 1811), waren voor de overwinning onnoodig en verdienen den naam van heldhaftige ruiterdaden niet (1). Het schoone feit van Sommo-Sierra, komt niet aan de Fransche, maar aan de Poolsche kavallerie toe. Doch heeft de Fransche kavallerie de groote veldslagen niet op zulk eene schitterende wijze beslist als in de Silezische oorlogen plaats vond, de reden daarvan lag niet in het gemis aan bekwaamheid der aanvoerders, noch minder aan de mindere dapperheid der troepen, maar aan de veranderingen die in de taktiek der infanterie waren gekomen, soms ook aan den verzwakten staat der paarden, want die arme dieren konden tegen den vurigen ijver hunner berijders niet volhouden, daar zij, zooals NANSOUTY den Keizer eens opmerkte, noch geestdrift voor zijne plannen koesterden, noch de eerzucht hunner berijders bezaten.

De Fransche kavallerie van den tijd des keizerrijks was steeds in twee categoriën verdeeld, in ligte brigaden, of ook wel divisiën kavallerie, die aan de infanterie-korpsen waren toegevoegd, en in eene kavallerie-reserve, welke in de veldtogten van 1803 tot en met dien van 1809, één, in divisiën verdeeld, geheel uitmaakte; in de veldtogten 1812 tot 1815 was deze reserve in kavallerie-korpsen verdeeld, ieder uit twee of drie divisiën bestaande. In 1812 werden deze korpsen door NANSOUTY, MONTEBRUN, GROUCHY en LATOUR-MAUBOURG; in 1815 door LATOUR-MAUBOURG, SEBASTIANI, ARRIGHI, KELLERMANN en MILHAUD; in 1814 door DOUMERG (later BORDESOULT), ST.-GERMAIN, SEBASTIANI, KELLERMANN en MILHAUD; in 1815 door PAJOL, EXCELMANS, MILHAUD en KELLERMANN aangevoerd.

De generaals BOURCIER, ORNANO en PAJOL, zorgden in 1814, te Versailles, Parijs en Melun, voor de aanvulling.

(1) Deze ruwe wreedheden werden door de chefs zelve bekrachtigd. Zoo liet de maarschalk VICTOR, na den slag van Medellino, 415 gevangen Spanjaarden fusilleren, omdat zij geene uniform droegen; en de maarschalk SOULT zegt zelfs in eene dagorder, uit Sevilla gedagteekend: »Ieder krijgsgeslagen genomen Spanjaard zal terstond worden gefusilleerd; want er bestond in Spanje slechts ééne wettige magt (!?), die van zijn meester." Het Spaansche regentschap, dat door de guerrillas vele krijsgeslagenen bekwam, dreigde terstond op dezelfde wijs de strengste weerwraak te nemen, waarop de maarschalk genoodzaakt was zijn bevel in te trekken (TORENO, *Levantamiento*, enz.). De Franschen verbitterden de Spanjaarden door hunne roofzucht; deze zetten de afzonderlijke Franschen, dikwijls geheele detachementen die hen in handen vielen, met de grootste wreedheid, den roef betaald, door den Keizer en zijne benden aan hen gepleegd. Daaruit ontstond aan weerszijde de gloeiendste wraakzucht, en menig Fransch ruiter zal wel gewenscht hebben, dat de geheele Spaansche natie maar een hoofd bezat, om aan dien gehaten oorlog met één houw een einde te maken.

De garde-kavallerie stond tot in 1815 steeds onder de bevelen van den maarschalk Bessières, later onder Nansouty.

5.) *De artillerie.* Dit wapen was Napoleon's bakermat: hij kende alzoo naauwkeurig de taak die de oorlog van haar vordert, en organiseerde ze van dit standpunt. Toen er, nadat hij van het wereldtooneel afgetreden was, noodzakelijk eene organisatie op voet van vrede moest ingevoerd worden, werd de oorlogstoestand als grondslag voor het kader in vrede tijd aangenomen, — de eenig verstandige die bestaat (1).

Toen Napoleon aan 't hoofd der regering kwam, en tijdens den eersten oorlog dien hij als Keizer voerde (*Vendemiaire, an XIII*), was de Fransche artillerie op voet van vrede sterk 45,400 en op voet van oorlog 52,759 man. De laatstgenoemde was in het jaar 1814 gestegen tot een getal van 105,556 man, eenvoudig door dat men het getal der kompagniën in de regimenten, en het getal regimenten slechts met een regiment voet- en met een regiment rijdende artillerie vermeerderd had, toen het Koninkrijk Holland bij het Fransche Keizerrijk werd ingelijfd (Julij 1810), zoodat de artillerie te voet 9, en de rijdende artillerie 7 regimenten telde, waaronder echter de artillerie der garde niet begrepen was. Deze was in

	rijdende artillerie der oude garde.	. . .	24	st. geschut,
voet-	" " "	. . .	24	" "
"	" " " jonge	. . .	54	" "

te zamen. . . 102 st. geschut,

of 17 batterijen, ieder van 6 stukken geschut, verdeeld. Het in *Vendemiaire*, jaar XIII (October 1805) als normaal vastgesteld getal van 9 divisie- en 15 brigade-generaals, werd later niet vermeerderd, hoewel de artillerie van een legerkorps steeds door een' generaal, en die van verscheiden vereenigde korpsen door een' divisie-generaal der artillerie gekommandeerd werd.

In het Fransche leger heeft men zich altijd aan het beginsel gehouden, slechts 2 stukken geschut op elke 1000 man in de slaglinie te brengen; alleen bij Wagram is de verhouding tot 5 stukken op de 1000 man gestegen; in den veldtogt van 1812 in Rusland was zij daarentegen minder, alhoewel het getal der medegevoerde artillerie op zich-zelve zeer groot schijnt. Hier moet echter opgemerkt worden, dat de betrekkelijke getalverhouding

(1) *Sur l'organisation de l'artillerie et son emploi dans la guerre de campagne*, par J. H. LE BOURG, chef d'escadron au 7e régiment d'artillerie. Paris 1836.

der artillerie in den loop van den veldtogt telkens verandert, naardien in gelukkige veldtogten het getal der stukken geschut hetzelfde blijft, terwijl de effectieve sterkte der troepen bestendig vermindert (1). De slag van Wagram levert dan ook slechts een eenzijdigen maatstaf op, daar hij op het laatst van den veldtogt geleverd werd.

In de veldtogten in Spanje was de artillerie gewoonlijk nog veel minder talrijk; dikwijls bedroeg zij nog geen 1 op de 1000; ja de slag van Espinosa de los Monteros werd door den maarschalk Victor, en die van Cardeden door den generaal St.-Cyr gewonnen, zonder dat een enkel stuk geschut daarbij had medegewerkt; desniettegenstaande hadden beide veldslagen gewichtige uitkomsten.

Van 1800 tot 1804 was de generaal MARMONT chef der geheele Fransche artillerie; maar reeds in den veldtogt van 1805 kreeg hij het bevel over een legerkorps, hetwelk in 1806 naar Dalmatië trok; van daar in 1809 naar Oostenrijk oprukte en aan den veldtogt van dat jaar deelnam.

In de plaats van MARMONT, kwam in het jaar 1809 als *eerste algemeene inspecteur der artillerie*, de generaal SONGIS. In 1809 voerde LARIBOISSIÈRE het opperbevel over de gezamentlijke artillerie bij den veldtogt tegen Oostenrijk, en in 1812 in Rusland vervulde EBLÉ deze betrekking, die in 1815 door SORBIER vervangen werd, welke vroeger het bevel over de artillerie van de garde had gehad. NAPOLEON heeft met deze generaals eene zeer levendige correspondentie gevoerd, die voor het nageslacht bewaard gebleven is. Behalve de genoemde bevelhebbers zijn de namen der artilleriegeneraals SÉNARMONT, RUTY, DULAULOY, DROUOT, DOMMARTIN, LACOMBE, St.-MICHEL, DÉDON, FOUCHER, PERNETTI, TAVIEL, TIRLET, VALLÉE, enz. nauw verbonden met de geschiedenis der veldtogten van het keizerrijk, waarom wij de korte schets der militaire loopbaan van eenigen hunner hieronder laten volgen (2).

(1) De opmerking zal hier niet ongepast zijn, dat bij het Pruisische en het Russische leger, vooral bij het laatstgenoemde, meermaal de verhouding van 5 stukken op 1000 man is geweest.

(2) MARMONT (AUGUST, FREDERIK, LODEWIJK VIËSSE DE), werd den 20sten Julij 1774 te Châtillon sur Seine geboren, diende van het jaar 1790 af bij de artillerie. Hij onderscheidde zich in de revolutie-oorlogen, vooral in Italië, in de subalterne rangen bij dit wapen. In 1797 was hij onder VICTOR te Rome; in 1798—9 in Egipte, van waar hij met BONAPARTE naar Frankrijk terugkeerde. In het jaar 1798 werd hij brigade-generaal en gedurende de expeditie naar Syrië, was hij gouverneur van Alexandrië. In 1800 kommandeerde hij de artillerie van het reserveleger onder BONAPARTE bij Marengo, en bleef in deze betrekking ook onder BRUNE, tot in 1801, toen hij den wapenstilstand van Treviso met

De artillerie heeft aan al de veldtogten van NAPOLEON een eervol aandeel genomen en hare bevelhebbers hebben een in werkzaamheden rijken tijd

Oostenrijk sloot. In 1803 was hij opperbevelhebber van een korps in de Bataafsche Republiek. In hetzelfde jaar voerde hij als inspecteur-generaal der artillerie het veldartilleriematerieel in, hetwelk in al de veldtogten des keizerrijks heeft gediend. In 1805 was hij als kommandant van het 2de legerkorps voor Ulm, vervolgens nam hij in Stiermarken stelling; in het volgende jaar veroverde hij, als gouverneur van Dalmatië, Ragusa. In 1809 opereerde hij uit Dalmatië, door Hongarijë, en kwam met zijn korps nog juist aan, om aan den slag van Wagram deel te nemen. Voor zijne deelneming aan het gevecht van Znaim, werd hij in 1809 tot maarschalk en Hertog van Ragusa benoemd. In Mei 1811 nam hij het bevel over het leger van Portugal van MASSENA over, hetwelk hij in dat jaar met groot beleid en wakkerheid, alsmede met den besten uitslag tegen WELLINGTON aanvoerde, daar hij dezen verhinderde de vestingen Ciudad Rodrigo en Badajoz te veroveren. Naardien NAPOLEON hem op het eind van het jaar 1811, de helft zijner troepen ontnam, om door MONTBAUN eene diversie ten behoeve van SUCHET in het koninkrijk Valencia te laten uitvoeren, ging in Januarij 1812 Ciudad Rodrigo en in April Badajoz verloren. Den 22sten Julij werd MARMONT, in het eerste oogenblik van den slag van Salamanca, zwaar gekwetst en daardoor genoodzaakt naar Frankrijk terug te keeren. — In 1813 kommandeerde hij het 6de legerkorps bij Grosz-Görschen, Bautzen, Dresden en Möckern, waar hij andermaal twee wonden bekwam, maar desniettemin den 19den October bij de verdediging der voorsteden van Leipzig nog het bevel voerde. In 1814 kommandeerde hij het 6de korps in Champagne, later bij Parijs, waar hij weder gekwetst werd. Hij onderwierp zich hierop aan de Bourbons. Zijn gedrag is zeer aangevallen. — Hij vergezelde in 1815 LODEWIJK XVIII naar Gent, en in 1830 KAREL X naar Engeland. Later leefde hij een tijd lang in Italië.

SONGIS. In 1793 diende hij als kapitein onder DUMOURIEZ, en was bij den slag van Neerwinden. Door zijne kloekheid verhinderde hij, dat de reeds door DUMOURIEZ daartoe gewonnen artillerie aan diens verraad deelnam. Van 1798 tot 1801 was hij in Egijpte. Na BONAPARTE'S terugreis kommandeerde hij, onder KLEBER en MENOU, de artillerie. In 1803 werd hij *eerste algemeene inspecteur* en bevond zich in de veldtogten van 1805, 06 en 07 steeds in het keizerlijk hoofdkwartier. Later komt zijn naam niet meer voor.

LARIBOISSIÈRE. Bij de bewapening van Frankrijks noordelijke kusten, kommandeerde hij in 1801 de kustartillerie nabij kaap Gris-nez. In 1805 was hij als divisie-generaal der artillerie van het 4de korps (SOULT) bij Austerlitz; in 1807, opperbevelhebber der artillerie voor Dantzig; in 1808, opperbevelhebber der gezamentlijke artillerie in Spanje, onder MURAT, desgelijks in 1809, in den veldtocht tegen Oostenrijk. Later wordt geen melding meer van hem gemaakt.

SORBIER. Hij bevond zich in 1796 bij het Sambre- en Maasleger, onder Jourdan; in 1800 was hij chef der artillerie bij het korps van MACDONALD, in Graauwbunderland; van 1804—07 chef der artillerie van het 3de korps (DAVOUST) aan de kusten van de Noordzee en in de veldtogten tegen Oostenrijk, Pruisen en Rusland. In 1812 was hij bevelhebber over de geheele artillerie der garde; in 1813 opperbevelhebber over de gezamentlijke artillerie van het Fransche leger in Duitschland, in de plaats van SONGIS.

EBLÉ. Hij was in 1795 kommandant der artillerie bij het Noorderleger, onder MOREAU; in 1798, onder CHAMPIONNET, in Napels; hij had het bevel over de artillerie bij Capua. Van

beleefd, daar behalve de zorg voor de veldartillerie, ook nog op haar neêrkwam die voor de talrijke belegeringen, verdedigingen en kustbewapeningen, die in NAPOLEON'S oorlogen, vooral op het Spaansche schiereiland, menigvuldig voorkwamen.

De artillerie behoort in Frankrijk tot de keurtroepen, en heeft als wapen den eersten rang in het leger, welke haar bij keizerlijk bevel en later bij koninklijke ordonnantie toegekend is.

Naar het getuigenis van alle schrijvers heeft de artillerie, op eene waardige wijze, aan dien haar toegekenden voorrang beantwoord; zij heeft tot het winnen van vele veldslagen krachtig bijgedragen, menigen terugtocht door heldhaftige zelfopoffering gemakkelijker gemaakt, eene menigte vestingen met goed gevolg, dikwijls met zeer ontoereikende middelen, aangevallen of

1805—07 was hij bevelhebber der artillerie van het 1ste legerkorps onder BERNADOTTE, later VICROA. In 1807 was hij gouverneur van Maagdenburg; in 1810—11, chef der artillerie bij MASSENA'S expeditie naar Portugal, waar hij het materieel verschafte om eene brug over den Taag te slaan. In 1812 was hij chef der gezamentlijke veldartillerie in den veldtocht tegen Rusland. Het slaan der bruggen over de Berezina, door hem met groote zelfopoffering bestierd, heeft hem een onvergankelijken naam in het Fransche leger verworven.

SÉNARMONT. Hij deed zich in 1807 bijzonder bij Friedland opmerken, waar hij met 36 bijeengebragte stukken geschut de voor de stad opeengehoopte Russische massa's beschoot. In December 1808 bestuurde hij, onder NAPOLEON, het beschieten van Madrid. In 1809 was hij bevelhebber der artillerie van VICROA'S korps, in Nieuw-Kastiliën en Estremadura; bij Medellino en Talavera; in het volgende jaar was hij bij hetzelfde korps voor Cadix. In het najaar van 1810 sneuvelde hij aldaar, door een houwtiser-granaat in de batterij Villatte, dicht bij Chiclana. NAPOLEON beval dat zijn lijk in het Pantheon zou worden bijgezet.

RUTY. Deze was in 1807 opperbevelhebber der artillerie bij de reserve-kavallerie, onder MURAT; van 1810—12 was hij opperbevelhebber der artillerie bij het leger in Andalusië, onder SOULT, waar hij, na het sneuvelen van SÉNARMONT, al de operatiën tegen Cadix leidde. In 1811 was hij bij Albuera; in 1814 als divisie-generaal bij Craonne.

DULAULOI. In 1804 was hij brigade-generaal der artillerie, onder MURAT, in Toskane; in 1803 bevelhebber der artillerie, onder MORTIER, in Hannover; in 1806 kommandant der artillerie voor Gaëta; daarop, 1806—07, bij het 4de korps (SOULT) tegen Pruisen; in 1808—09 kommandant der artillerie, onder SOULT, in Gallicië en Portugal, later aan den Taag. In 1815—14 kommandeerde hij de garde-artillerie.

DRUOT. Hij was in 1794 adjudant van DESaix; in 1799 adjudant-generaal bij het leger in Italië; in 1809, bij Wagram, kommandant der voetartillerie van de garde; in 1813—14 adjudant van NAPOLEON voor alle artillerie-aangelegenheden. In vele veldslagen voerde hij de artillerie-massa's aan, zooals: bij Grosz-Görschen, Bautzen, Dresden, Leipzig, Hanau, Vauchamp, Craonne, en vergezelde den Keizer naar Elba. In 1815 was hij bij hem in dezelfde betrekking als in de vorige veldtogten.

verdedigd en in den strijd met de magtigste vlooten, de Fransche kusten tegen groote schending gevrijwaard.

4.) *Het ingenieurkorps.* Ook dit korps heeft aan NAPOLEON's oorlogen een groot en belangrijk aandeel genomen. De Keizer voerde zijne eerste veldtogten met groote veerkracht en stoutheid, maar tot het jaar 1809 heeft hij ook maar zelden verzuimd zich door bevestigingen te dekken. Zoo waren in 1807 aan de Passarge en verscheiden andere rivieren versterkingen aangelegd, om den overgang voor den vijand bezwaarlijk te maken; maar buiten alle verhouding groot was de ingenieurarbeit die op het Spaansche schier-eiland moest uitgevoerd worden. De generaal Foy zegt, dat het getal der vestingen in Spanje en Portugal, ongerekend die van de er toe behoorende eilanden, niet minder dan 408 bedroeg. Allen waren zeer verwaarloosd toen zij in der Franschen handen vielen, en moesten in staat van verdediging gebragt worden, toen het leger in Spanje vasten voet moest houden. Dit was echter nog maar het kleinste gedeelte van den arbeid die voor rekening der Fransche ingenieurs kwam. Nadat de guerrilla-oorlog zich had georganiseerd, moesten op de hoofdverbindingpunten van het leger alle étappeplaatsen in vestingen herschapen worden, die althans voor een overval beveiligd waren. Nog uitgebreidere werken werden daargesteld op die plaatsen waar de Franschen depôts van wapenen en equipmentsvoorwerpen van allerlei aard hadden aangelegd, zooals bijv. te Burgos, Salamanca, in het Retiro van Madrid, te Merida, enz. Zeer vele belegeringen, die gedeeltelijk in de geschiedenis hare weerga niet hebben in hardnekkigheid en in moeilijkheden van allerlei aard, zooals: de beide belegeringen van Saragossa, de drie aanvallen op Girona, de twee en een halfjarige insluiting van Cadix, met eene insluitingslijn van acht uren lengte, de schitterende belegering van Tarragona, in Mei en Junij 1811, de met zeer geringe middelen doorgezette blokkaden van Hostalrich en San Fernando enz., die allen tot dezen kolossalen werkkring behooren. Hoogst moeilijk zou het derhalve vallen, in de krijgsgeschiedenis een tweede voorbeeld aan te wijzen van zoo grooten rijkdom aan praktische ondervinding, als de artillerie en het geniekorps van het Fransche leger in NAPOLEON's oorlogen gelegenheid had op te doen. Vermelding verdient ook, dat in den Spaanschen oorlog ontelbaar vele bruggen vernield en hersteld, of door nieuwe vervangen zijn geworden.

NAPOLEON wilde dat de ontwerpen voor alle nieuwe bevestigingen hem vooraf ter goedkeuring werden voorgelegd en onderwierp ze aan eene gestrengte kritiek. Zelfs de nieuwe ontwerpen van dien aard der Staten van

het Rijnverbond moesten aan zijn oordeel worden onderworpen (1). Over gebrekkig aangelegde veldverschansingen liet hij zich op de scherpste wijze uit, zonder iets te ontzien, en oogenblikkelijk merkte hij de gebreken er van op.

Met welke wijd uitgestrekte plannen zijn geest zich bezighield, bewijst de omstandigheid, dat reeds in het jaar 1808 de ingenieur-kapiteins MORET en BUREL door hem afgezonden werden om de noordelijke kusten van Afrika tegenover Spanje te verkennen; de eerstgenoemde werd te Algesiras gevangen genomen; de laatste bleef gedurende twee jaren in het Marokkaansche rijk (2). Reeds in 't begin van het jaar 1808, lang vóór dat de algemeene opstand in Spanje uitbrak, werden over het geheele Spaansche schiereiland officieren uitgezonden, om het land uit een militair oogpunt te verkennen, den staat der vestingen op te nemen, de sterkte der militaire depôts uit te vorschen, kortom zich een volkomen tafereel van Spanje's krijgstoestand te verschaffen. De graaf TORENO, heeft in zijn *Levantamiento, guerra y revolucion de Espana*, de namen van vele dezer officieren genoemd; de kapitein LAFAILLE verhaalt zijn eigen wedervaren bij zoodanig eene zending.

In de veldtogten van het keizerrijk hebben zich als ingenieur-generaals voornamelijk onderscheiden: MARESCOT, HAXO, SANSON, LACOSTE, ROGNIAT en VALAZÉ, wier korte biographische schets hieronder volgt (3). De gene-

(1) Dit had onder anderen in 1810 ook plaats met het ontwerp tot bevestiging van Torgau.

(2) LAFAILLE, *Mémoire sur la Campagne du corps d'armée des Pyrénées-Orientales*.

(3) MARESCOT. Bevond zich in 1793 als ingenieur-kapitein voor Toulon; in 1794 bestuurde hij, onder JOURDAN, den belegeringsarbeid voor Charleroy; in 1796 was hij bij Landau. In 1793 bouwde hij bij Kehl de brug voor MOREAU's overgang over den Rijn; in 1800 was hij chef van de afdeling genie bij het reserveleger onder BONAPARTE. Voor den overgang over den grooten St.-Bernhard, bestierde hij, gemeenschappelijk met den generaal MAINONI, de verkenning der Alpenketen, van den Simplon af tot aan den Mont Cenis, en op zijn rapport was NAPOLEON's keuze voor den grooten St.-Bernhard bepaald. In 1808 was hij eerste inspecteur-generaal der genie. NAPOLEON voegde hem toe aan DUPONT's expeditie naar Cadix. Bij Baylen had hij, aangezien den staat van zaken, zich voor de kapitulatie verklaard, en deelde hij dus ook in DUPONT's ongenade. MARESCOT heeft eene mijnen-theorie geschreven.

CHASSELOUP-LAUBAT. In 1796 diende hij in het ingenieurkorps als brigade-generaal voor Mantua; in 1800 en 1801 was hij, als chef van de afdeling genie, onder BRUNE, in Opper-Italië en bestuurde in 1801 het beleg van Peschiera. In 1803 was hij chef der genie, onder MASSENA, in Opper-Italië. In 1806 was hij bij het leger tegen Pruissen; in het volgende jaar bestuurde hij het beleg van Dantzig; daarop werd hij naar Straalsund gezonden, om het beleg dier vesting te bespoedigen. Aan CHASSELOUP heeft men verscheiden nieuwe denkbeelden op het gebied van den vestingbouw te danken.

HAXO bestuurde in 1810 den belegeringsarbeid voor Lerida; in 1813 was hij bij VANDAMME in den slag van Culm.

raals d'OYRÉ (in 1795 gouverneur van Meintz), CARNOT, LATOUR-FOISSAC (in 1799 gouverneur van Mantua), REYNIER en BERTRAND waren insgelijks uit het ingenieurkorps afkomstig.

Het ingenieurkorps verloor de volgende generaals voor den vijand: VAL-LONGES, in 1806, voor Gaëta; LACOSTE, in 1809, voor Saragossa; KINGENER, in 1815, bij Reichenbach. Bij de talrijke belegeringen heeft het ingenieurkorps een groot aantal staf- en andere officieren verloren; maar het heeft in alle veldtogten, even als de artillerie, den roem van een ware keurtroep te zijn, loffelijk gehandhaafd, en de geschiedenis heeft de namen van ontelbaar vele dapperen in beide wapenkorpsen voor de nakomelingschap bewaard.

Moge NAPOLEON'S eerezucht de grenzen der gematigdheid verre te buiten zijn gegaan, zoo zij hier opgemerkt, dat zijne staatkunde en de haar aan-klevende onuitwischbare vlekken, niet het voorwerp van beschouwing dezer verhandeling uitmaakten, maar wel: de werking die eene onbeperkte magt, een groot en scheppend genie, een sterke onbuigzame wil en eene werkzaamheid als men zelden aantreft, in een leger moesten uitoefenen, waarvan de hoofdbestanddeelen tot eene natie behoorden, die uit haren aard bijzonder krijgsgesind en tot den krijgsstand uitnemend geschikt is.

De tijd waarin zij op geheel Europa een loodzwaren druk uitoefende is voorbij, maar het bewonderenswaardig werktuig van zoodanigen druk is wel een voorwerp der beschouwing eens nadenkenden militairs waardig.

SANSON. Hij bevond zich in 1794 als ingenieur-officier voor Rosas. In 1799, 1800 en 1801 was hij, onder KLEBER en MENOÛ, chef van de afdeling genie in Egÿpte. In de jaren 1805—07 bevond hij zich in NAPOLEON'S hoofdkwartier; in 1808 was hij chef van de dienst der genie voor Rosas, en in 1809 bestierde hij het beleg van Gerona.

LACOSTE. Deze was in 1807, onder CHASSELOUP, kolonel bij den aanval op Dantzig, vervolgens adjudant van NAPOLEON; bij Friedland werd hij gekwetst. In 1808 bestierde hij de werkzaamheden der genie bij het eerste beleg van Saragossa, onder VERDIER, zoo ook die van het tweede beleg, in 1808—09. Den 1sten Februarij 1809 werd hij voor Saragossa doodgeschoten.

ROGNIAT. Was in 1807 bataillonschef in het ingenieurkorps voor Dantzig. Na LACOSTE'S dood leidde hij den belegeringsarbeid voor Saragossa, en nog in hetzelfde jaar die op het eiland Lobau. In 1810—12 bestuurde hij de werkzaamheden der genie, onder SUCHET, bij de belegeringen van Mequinenza, Tortosa (waarvoor hij brigade-generaal werd), Tarragona (waarvoor NAPOLEON hem tot divisie-generaal bevorderde), Murviedro en Valencia. In de jaren 1813 en 1814 bevond hij zich steeds bij het leger van den Keizer. — Hij heeft verscheiden belangrijke werken in 't licht gegeven.

VALAZÉ bestuurde in 1810, als kolonel, de belegeringen van Astorga en Ciudad-Rodrigo. Hij werd nog onder NAPOLEON generaal; zijne dienstverrigtingen in hoogere betrekking vallen echter in het regeringstijdvak der Bourbons.

Militaire Expeditiën

VAN HET

NEDERLANDSCHE OOST-INDISCHE LEGER.

De talrijke expeditiën, welke in de drie laatste jaren in Neêrlands Indië hebben plaats gehad, waarbij onze dappere krijgsmagt zich met roem heeft overladen, konden niet alle ter gelegener tijd in den *Militaire-Spectator* worden opgenomen. De *Redactie* vertrouwt intusschen, dat de historische overzigten van de afzonderlijke krijgsbedrijven in Oost-Indië, in deze *Bloemlezing*, ook nu de belangstelling van het Nederlandsche militaire publiek nog even zeer waardig zullen zijn. De overvalling bij Sintang, de expeditie naar de Lampongsche districten, die naar Timor en andere, waarvan in dit Tijdschrift nog geen gewag is gemaakt, zullen, uit de beste bronnen geput, hier achtereenvolgens behandeld worden.

De Redactie.

I.

HISTORISCH OVERZIGT VAN DEN AANVAL OP SINTANG IN 1856.

Inleiding.

Voor de ontwikkeling van handel en welvaart, en dus ook voor het doen geboren worden van beschaving in onze bezittingen op de Westkust van Borneo, is de veiligheid der vaart langs de uitgestrekte Kapoeas-rivier, een zeer voornaam vereischte. De bronnen van dien stroom liggen nog verborgen in de binnenlanden van het reusachtig eiland; hij doorloopt daarvan een zeer groot gedeelte, neemt verschillende kleine rivieren in zijnen schoot op, stort zich te Pontianak in zee, en is met stoombooten, van weinig diepgang, bevaarbaar tot ver boven Sintang, dat reeds 47 geographische mijlen van zijn mond verwijderd ligt. Langs zijne oevers heeft zich een aantal kleine Maleische staatjes gevormd, waarvan de hoofden veelal hun voordeel meer plagten te zoeken in het knevelen van de handelaars, die zich langs de Kapoeas bewegen, dan in het ordelijk en geregeld bestieren hunner landen.

Het spreekt van zelf, dat het Nederlandsch bestuur zich daartegen moest verzetten, en één der genomen maatregelen bestond in het vestigen van een civiel bestuur en van eenen post te Sintang, ten einde dáár en in den omtrek de veiligheid van personen en eigendommen te handhaven.

Sintang is gelegen aan den linker oever der Kapoeas, juist boven het punt waar deze de Melawi (ook Melakoei genoemd) opneemt, en dus juist aan de zamenvloeiing der beide rivieren. Het rijkje Sintang is geen der minstbeduidende van de vele, die langs de Kapoeas verstrooid liggen. Het wordt geregeerd door den Panembahan, een jong, onbeduidend en zwak mensch, die geheel onder den invloed stond van zijne ooms, de Pangerans RATOE MOEDA KOENING EN ANOENO, allen te Sintang of in de nabijheid gevestigd. De Panembahan is met de beste gevoelens bezielde; hij wil gaarne de goede bedoelingen van het Nederlandsche Gouvernement ondersteunen, maar het ontbreekt hem aan de noodige geestkracht, om zijne bloedver-

wanten te beteugelen, die eene geheel andere gezindheid zijn toegedaan, en met leede oogen onze vestiging in hun midden aanschouwen, dewijl zij daardoor de voordeelen moeten derven, die zij zich door knevelarijen wisten te verschaffen.

Hunne gevoelens ten onzen aanzien, waren sedert lang niet twijfelachtig meer, en toen zij begonnen benden Maleijers en Dajaks te verzamelen, maakte men zich te Sintang gereed hen krachtig te ontvangen; terwijl men niet verzuimde van het naderende onweder kennis te geven aan den waarnemenden Resident en militairen kommandant in de Wester-afdeeling van Borneo, te Pontianak.

Krijgsverrigtingen.

De post Sintang was op den 12den November 1856 bezet door 146 man, onder bevel van den kapitein der infanterie P. J. C. VAN HOEV SCHILTHOUWER. Toen deze het bevel ter plaatse aanvaardde, was met het opwerpen eener redoute reeds een begin gemaakt; hij zette de werkzaamheden met ijver voort; doch op het tijdstip, waartoe wij thans genaderd zijn, waren zij nog in geenen deele voleindigd.

De schans had de gedaante van een regthoek met cirkelvormige bastions, op twee der tegenoverstaande hoeken. De beide bastions waren gereed, en ieder met een kanon à 6 \bar{u} gewapend.

De vier faces evenwel waren grootendeels nog slechts in haar tracé voorhanden. Een mortier van 15 d^m. was aanwezig; de redoute is gelegen op een kleine landtong, door de zamenvloeiing van de Kapoeas en de Melawi gevormd.

De bezetting werd in haar vrij uitzigt belemmerd, zoowel door eenige tijdelijke gebouwtjes, die buiten de schans waren daargesteld, als voornamelijk door eene kleine hoogte, die op 150 schreden afstands van haar gelegen was.

De grootste waakzaamheid werd in acht genomen; toen de vijand in den morgen van den 12den November, ten 4 $\frac{1}{2}$, tot den aanval overging, vond hij dan ook de Nederlanders volkomen gereed om hem te ontvangen.

De vijandelijke aanvoerders, die hunne strijders van heinde en ver bij elkander verzameld hadden, voerden die, in tallooze prauwtjes langs de beide rivieren, naar beneden. In de nabijheid van de redoute waren zij aan wal gezet, en werden daarna, in twee benden, tegen de onvoltooide sterkte aangevoerd.

De aanval, die van de zijde der Kapoeas-rivier geschiedde, stond onder het beleid van den Pangeran MOEDA. Zij had een gedeelte boschachtig

terrein te doorloopen, alvorens de meer opene vlakte te kunnen bereiken, die Sintang omgaf. De kruisboot N°. 28, onder den wakkeren Djoeragan (kommanlant) NORELLA, lag naar die zijde op de Kapoeas gestationneerd, en had haar geschut gerigt naar de plek, waar de vijand uit het bosch moest te voorschijn komen.

Iets meer achterwaarts stonden, onder den waarnemenden Assistent-resident van Sintang, den Heer VAN GAFFRON, een aantal Dajaks van ons bevriende stammen, eenige bannelingen en gewapende politie-oppassers, ondersteund door een klein detachement infanterie uit de bezetting.

Het krachtig kartetsvuur van de kruisboot, waarmede de vijand telkens overstelpt werd, wanneer hij beproeven wilde in de vlakte door te dringen, was volkomen toereikend hem hier in bedwang te houden. Hij bragt het hier niet eens tot onder het werkzaam geweervuur, en nam de vlugt, toen de aanval, langs de Melawi, was afgeslagen.

De Heer VAN GAFFRON vervolgde hem nog eenigen tijd, en maakte daardoor zijn reeds gevoelig verlies nog grooter.

De aanval langs de zijde der Melawi geschiedde onder bevel van eenen Arabier, genaamd Hadji MOHAMAD SALEH. De kapitein VAN HOEY SCHILTHOUWER had zijne maatregelen goed genomen, en werd, bij de uitvoering daarvan, op de loffelijkste wijze, door zijne officieren en soldaten ondersteund.

Van uit de beide bastions werd een levendig kartetsvuur op de aanvallers onderhouden, en uit den mortier werden bestendig granaten in het dichtste der vijandelijke drommen geworpen. Het grootste gedeelte der infanterie was als tirailleurs langs den rand van een nabijliggend ravijn opgesteld, en bragt van daar den vijand veel verlies toe.

De aanvallers, ofschoon ruimschoots van vuurwapenen voorzien, maakten daarvan echter weinig gebruik; hun hoofddoel scheen te zijn, den onzen, door hunne menigte, vrees aan te jagen, en zij beproefden dan ook slechts, in groote massa's met gevelde lans en onder een oorverdoovend gegil en geschreeuw, op de onzen in te dringen. Tot viermalen toe werd de aanval herhaald, maar ook viermalen werd hij met de meeste koelbloedigheid en bedaardheid afgeslagen, tot de vijand eindelijk ten 6½ uur afliet, en een goed heenkomen zocht, hetzij naar zijne prauwen, hetzij in de wildernis.

Bij zijne overhaaste inscheeping werd hem nog een gevoelig verlies toegebragt, zoo zelfs, dat hij verpligt was 15 zijner vaartuigen in handen der onzen te laten.

De bezetting van Sintang wenschte niets liever dan den vlugtenden vijand te vervolgen; maar de kapitein VAN HOEY SCHILTHOUWER hield dien ijver

wijsselijk in bedwang, dewijl het voor ons ongunstig terrein ligtelijk eene hinderlaag kon verbergen, en het verlies van slechts weinige manschappen der bezetting, voor deze, bij den geheel geïsoleerden toestand waarin zij zich bevond, nadeeliger zou geweest zijn, dan het meester worden van eene gesneuvelde of gewonde vijanden kon vergoeden.

De totale sterkte des vijands was dien dag, naar de minste opgave, 2500 man; deze waren door een handvol Nederlandsche krijgslieden afgeslagen, met verlies van slechts één inlandschen soldaat, die door een lilla-kogel was gedood geworden. Het verlies des vijands, die, als naar gewoonte, zijne dooden en gekwetsten had medegenomen, kan daarentegen veilig op 150 dooden geschat worden; in een enkelen kuil, een weinig opwaarts aan den oever der Melawi-rivier, werden ten minste 40 zijner lijken ter aarde besteld.

Eene groote menigte lansen, schilden, klewangs en eene goede hoeveelheid rijst, door den vijand tot zijne voeding medegebragt, vielen, behalve de reeds genoemde 15 prauwtjes, in de handen der onzen.

Hoewel de aanval op eene glansrijke wijze was afgeslagen, achtte men zich niettemin te Sintang in geen deele veilig; nog dienzelfden dag vernam men, dat de vijand zich andermaal ten strijde toerustte. Zijne sterkte was groot, en zoo hij slechts voort bleef gaan met de Nederlanders in te sluiten, hen voortdurend in beweging te houden en zodoende af te matten, dan kon het hem eindelijk gelukken over hunnen moed te zegevieren, eer zij van het verwijderde Pontianak ondersteuning konden erlangen.

Die ondersteuning was echter meer nabij dan men vermoed had.

De zon was nauwelijks weder ondergegaan over het slagveld van den vorigen dag, of de oorlogstoomboot *Celebes*, gekommandeerd door den luitenant ter zee 1° klasse DE MAN, liet des avonds ten 9 uur het anker voor Sintang vallen.

Aan boord bevond zich de luitenant-kolonel KROESEN, waarnemend Resident en militaire kommandant ter westkust van Borneo, met een detachement van 75 bajonetten.

Zoodra KROESEN het gevaar dat Sintang bedreigde vernomen had, was hij met zijne gewone voortvarendheid te werk gegaan.

Hij had de medewerking van den kommandant der *Celebes* ingeroepen, om zich, zonder ergens te toeven, naar het in gevaar verkeerend punt te begeven. Toen men zelfs den 12den November, tegen het vallen van den avond reeds besloten had, het anker te laten vallen en het nog overige gedeelte van den weg, wegens de vele kronkelingen, die hier in de rivier waren, den volgenden dag af te leggen, veranderde men van besluit na het ontmoeten van een klein prauwtje, dat berigten van Sintang bragt,

en zette men den togt onmiddellijk voort, in weerwil der gevaren, die daaraan, voor zulk een lang vaartuig als de *Celebes*, verbonden waren.

De nadere berigten die KROESEN te Sintang ontving van den militairen kommandant en den waarnemenden Assistent-resident, kwamen hierop neder, dat de vijand zich had verzameld in de kampongs Mensoerei en Menjoembang, ongeveer 10 minuten afstands boven Sintang op den regter en linker oever der Kapoens gelegen. Die beide kampongs bestonden eigenlijk slechts uit de groote houten gepalissadeerde woningen van de Pangerans MOEDA en KOENING benevens die hunner volgelingen en pandelingen; daár had de vijand het voornemen opgevat dien nacht andermaal een aanval te beproeven.

De luitenant-kolonel KROESEN hield zich overtuigd, dat de tegenwoordigheid der *Celebes* alleen voldoende zou wezen, om dien aanval niet te doen plaats hebben. Voor het behoud van Sintang behoeften derhalve geen andere maatregelen genomen te worden; maar hiermede was hij niet te vreden. Hij wilde den vijand, zoo mogelijk, zijn overmoed betaald zetten, en wanneer hij dit tot den volgenden dag had uitgesteld, zou het vermoedelijk te laat zijn geweest; dewijl men alsdan zeer waarschijnlijk in den onmiddellijken omtrek geen vijand meer zou gevonden hebben.

De luitenant ter zee 1^e klasse DE MAN, vol ijver en vuur om alles te verrigten, wat wenschelijk geacht werd, was terstond bereid het anker weder te doen ligten, en weldra stoomde de *Celebes* zachtens rivieropwaarts, in den slaauw door de bewolkte maan verlichten nacht. De beide kampongs Mensoerei en Menjoembang lagen eenigzins schuins tegen over elkander, en 300 à 400 vijanden hielden zich, in doodsche stilte, daarin op.

De dalems (woningen) der vorsten waren door de duisternis en door het geboomte weinig of niet te onderscheiden; men zag slechts hier en daar een enkel licht zich bewegen. Toen de *Celebes* voor de meest nabijzijnde kampong gekomen was, werden twee kartetsschoten uit een 50 w en 6 w kanon, door den vorstelijken dalem van Pangeran KOENING gejaagd, en onmiddellijk een detachement infanterie, onder den 1^{en} luitenant KRIESFELDT, adjudant van KROESEN, en een detachement mariniers en matrozen, onder den luitenant ter zee 2^e klasse baron VAN HEECKEREN TOT WALIEN, aan wal gezet.

Zij hadden in last den vijand, wanneer hij stand mogt houden, op het lijf te vallen, maar hem niet te vervolgen, dewijl dit, wegens de duisternis en volslagen onbekendheid met het terrein, gevaarlijk kon worden.

Vervolgens werd een 100tal passen verder opgestoomd, tot voor de aan de overzijde gelegen kampong.

Ook door den zich daar bevindenden dalem van Pangeran MOEDA, werden twee kartetsschoten gejaagd en eveneens detachementen infanterie en van

de marine, onder den 2^{en} luitenant THIEME, en den luitenant ter zee 2^e klasse STEFFENS, ontscheept.

De verschillende detachementen kweten zich naar behooren van de hun opgedragen taak. De vijand bood geen tegenstand. Bij het vallen der kartetschoten was hij in dezelfde doodsche stilte op de beide standplaatsen gebleven, waarschijnlijk niet vermoedende, dat de onzen hem van meer nabij onder de oogen zouden komen zien. Bij het aanrukken der troepen echter, nam alles in overhaasting de vlugt; velen werden nog door de hun nagezonden gewerschoten getroffen, en vele dooden, in de verwarring, op het slagveld achtergelaten.

Inmiddels was een hevig onweder, gepaard met een zwaren stortregen, losgebarsten. Slechts met moeite gelukte het de vlammen te doen oprijzen uit de beide dalems; doch eindelijk kreeg het vuur de overhand, en onder den hevigen brand der beide vorstelijke woningen, waardoor alles in den omtrek verlicht werd, zakte de *Celebes* weder naar Sintang af, om daar andermaal het anker te laten vallen.

Een aantal wapens en schilden werd nog door de ontscheepte troepen mede teruggebracht; in een der dalems waren twee ijzeren kanonnen gevonden, die men echter niet had kunnen medevoeren, maar die den volgende dag, als voor ons onbruikbaar, in de rivier werden geworpen.

Gedurende den brand getuigden herhaalde ontploffingen, dat er ook buskruid in de verblijven der beide vorsten voorhanden was.

De overmagtige aanval op Sintang was derhalve niet alleen op eene voor onze wapenen eervolle wijze afgewezen, maar zelfs was daarvoor, binnen vierentwintig uren tijds, door de voortvarendheid en de krachtige maatregelen van KROESEN, op eene indrukmakende wijze wraak genomen.

De luitenant-kolonel KROESEN betuigde later, bij dagorder, zijne tevredenheid aan de troepen te Sintang in het algemeen, doch meer in het bijzonder aan den kapitein VAN HOEY SCHILTHOUWER, den waarnemenden Assistent-resident VAN GUFFRON en den Djoeragan der kruisboot N°. 28, NORELLA. Hij voegde er bij, dat, zoo hij niet meer namen noemde, dit geschiedde, dewijl iedereen, zonder onderscheid, zijn pligt op de beste wijze betracht had, en het onbillijk zou wezen slechts enkelen te vermelden, terwijl allen op dezelfde onderscheiding regt hadden.

In den morgen van den 15den werden de 75 man infanterie, die zich aan boord der *Celebes* bevonden, te Sintang ontscheept, zoowel om de zware dienst te helpen verligten, die reeds sedert vele dagen van het garnizoen moest worden gevorderd, als om behulpzaam te zijn tot het spoedig

voltoojen der schans, tot het opruimen der gebouwen en het afgraven der hoogten, die het vrije uitzigt belemmerden.

Denzelfden dag werden door al de sloepen van de *Celebes* nog verkenningen gedaan langs de Kapoeas en eenige rivieren, die in de nabijheid daarin uitwateren; dergelijke verkenningen werden de volgende dagen nog door kleine detachementen, in verschillende rigtingen over land, ten uitvoer gebracht; doch men vond veel weggeworpen wapens en schilden, ja zelfs achtergelaten dooden; maar van den vijand zelf was in den geheelen omtrek geen spoor meer te zien.

Besluit.

De luitenant-kolonel KROESEN had herhaaldelijk in overweging genomen, om den vijand langs de Melawi- en Kajan-rivieren, in wier rigting hij de vlugt had genomen, te vervolgen; maar de lengte van de *Celebes*, de vele kronkelingen, die in de genoemde rivieren voorkomen, en vooral de omstandigheid, dat de *Celebes* reeds lang bestemd was om naar Batavia te vertrekken, ten einde aldaar eenige dringende herstellingen te ondergaan, deden hem hiervan afzien.

Hij begreep voorts, en eene deputatie der aanzienlijkste handelaren van de plaats gaf er hem nader de overtuiging van, dat de bevolking van Sintang, voor zooveel zij aan den opstand had deelgenomen, meer moest worden beschouwd door hare hoofden misleid, dan zelve schuldig te zijn. Hij vaardigde derhalve eene bekendmaking uit, waarin hij haar vergiffenis schonk, onder voorwaarde, dat zij terstond naar hare woningen en tot haar gewoon bedrijf zou terugkeeren, en al zou doen, wat in haar vermogen was, om de ware schuldigen te helpen meester worden, wier hoofden bovendien op prijs werden gesteld.

De dalems dier hoofden, voor zooveel ze door het vuur, dat door een zwaren regen was bestreden geworden, nog waren gespaard gebleven, werden verder geslecht, en het verblijf van den Pangeran RATOE, — dat men, als te midden der kampong Sintang gelegen, niet aan de vlammen had durven prijs geven, — werd tot aan den grond toe afgebroken; hier werden nog een paar koperen lilla's gevonden, die naar Pontianak werden medegenomen.

De Panembahan van Sintang had aan den opstand hoegenaamd geen deel genomen; hij had zelfs gepoogd zijne bloedverwanten, door aanbieding van eene zekere hoeveelheid stofgoud, daarvan terug te houden; maar toen hem dit mislukt was en het oogenblik van gevaar naderde, had hij, zonder de geringste poging tot ondersteuning der onzen te doen, de vlugt genomen. Hij hield zich zoo overtuigd van het welslagen van den aanval, dat hij zich

bij tijds tegen de wraaknemingen der overwinnaars had willen in veiligheid stellen. Hij werd door KROESEN teruggeroepen en tegen zijne verwachting met welwillendheid ontvangen, zoodat hij de beste en krachtigste belofte voor de toekomst deed.

KROESEN bleef tot den 23sten November te Sintang; maar deed intusschen een togt naar de binnen-Kapoeas, gedurende welken hij bij de overige Maleische vorsten de beste gezindheid waarnam; vooral was dit het geval bij den Pangeran MOHAMAD van Salimbouw, die nog altijd oude veten te vereffenen had met de Pangerans RATOE en MOEDA van Sintang. Hij had reeds zijne Dajaks doen oproepen en eenige gewapende prauwen in gereedheid gebragt, om daarmede naar Sintang af te zakken; daar het gevaar echter geweken was, en KROESEN het land niet aan vernieling wilde blootstellen, door de woeste Dajaks ter vervolging der gevlugte vijandelijke hoofden af te zenden, bragt hij den strijd lust van Pangeran MOHAMAD tot bedaren, en maakte slechts van zijne bereidwilligheid gebruik, tot het bekomen van een paar honderd werklieden, om de versterkingen van Sintang te voltooijen. KROESEN liet, ter vermeerdering van het garnizoen van Sintang, één officier en 40 man achter van het detachement dat hij van Pontianak had medegebragt; het verdedigend vermogen der schans was sedert zijne komst aanmerkelijk verhoogd; de borstweringen der faces waren reeds genoeg gevorderd om tot dekking en verdediging te kunnen dienen, en alles, wat in de nabijheid het uitzigt en de vrije werking van het vuur belemmerde, was opgeruimd.

Op zijne terugreis vond hij bij de bevolkingen langs de Kapoeas niet dan welwillendheid en goede gezindheid.

Op den 27sten November kwam hij te Pontianak aan, gewis met zelfvoldoening, want hij mogt het bewustzijn koesteren, dat hij en zijne troepen andermaal gewigtige diensten aan den staat bewezen hadden.

II.

HISTORISCH OVERZIGT VAN DE EXPEDITIE NAAR DE LAMPONGSCHE DISTRICTEN IN HET JAAR 1856.

EERSTE GEDEELTE.

Inleiding.

De moeilijkheden waarmede het Nederlandsch Indische bestuur, gedurende bijna 50 jaren in de Lampongsche districten te worstelen had, waren hoofdzakelijk, ja bijna uitsluitend het gevolg der aanmatigingen van het geslacht, dat in 1836, in den persoon van Raden INTAN, een einde nam.

De grootvader van dezen, insgelijks Raden INTAN genaamd, was door den Sultan van Bantam, tot wiens rijk de Lampongsche districten welcer behoorden, aangesteld als hoofd van Koeripan, aan de rivier Sekampong. Reeds in 1804 was hij berucht en bij het Nederlandsch Indische bestuur bekend, door zijn verzet tegen zijnen opperheer, door zijne geweldenarijen en rooverijën, door den schrik dien hij in het land verwekte en door den schadelijken invloed dien hij zich daardoor verworven had. Bij den val van het Bantamsche rijk, in 1808, had hij, met behulp van eene zeeerooversvloot, het zoo ver gebragt, dat bijna alle gezag in zijne handen vereenigd was.

Door de inlijving van het koningrijk Bantam in het Nederlandsch gebied op Java, zouden de Lampongsche districten van zelve in ons bezit zijn geraakt, indien zij daarin niet immer geweest waren, en eerst sedert 1755 in leen aan de vorsten van Bantam waren afgestaan geworden.

Raden INTAN werd derhalve in 1808 Nederlandsch onderdaan. Daar het destijds aan de middelen ontbrak, om hem te dwingen ons oppergezag werkelijk te erkennen en een einde te maken aan al de verwarring en het onheil dat hij stichtte, en daar het niettemin van veel gewigt was, als blijk onzer regten op het land er ten minste een schijn van gezag te handhaven, zoo

koos de maarschalk DAENDELS het cenige daartoe geschikte middel en benoemde Raden INTAN tot Prins-regent van de Lampongsche districten.

Hij gaf hem de suprematie waarnaar hij streefde, en die hij zich derhalve door geweld en ongeoorloofde middelen niet verder behoefde te verwerven. De maarschalk hoopte niet alleen hem daardoor te bevredigen en de rust en goede orde in het land te herstellen, maar ook hem verknocht te maken aan het Nederlandsche bestuur.

De benoeming tot Prins-regent was echter niet onvoorwaardelijk geschied; maar de onderhandelingen over de regten en pligten van Raden INTAN waren nog niet geheel ten einde gelooopen, toen de Nederlandsche bezittingen in handen der Engelschen overgingen.

Weinig tijds nadat deze gewesten op nieuw onder ons bestuur waren gekomen (November 1816), bleek het niet alleen, dat Raden INTAN den eenmaal verkregen titel nog altijd deel gelden, maar ook dat hij het daaraan verbonden gezag nog geheel naar zijne vroegere woeste en willekeurige inzigten uitoefende. Bestendig verleende hij veilige schuilplaats en bescherming aan zeeroovers, waartegen deze hem weder behulpzaam waren in het knevelen en verdrukken der bevolking.

Het blijkt alzoo uit het bovenstaande, dat de benoeming van den eersten Raden INTAN tot Prins-regent der Lampongsche districten niet als geldig kan erkend worden, dewijl de onderhandelingen over zijne regten en pligten tot geen uitslag hebben geleid en hij zich nimmer heeft gedragen als onderdaan of zelfs maar als leenman van het Nederlandsche gezag. En al ware die benoeming als geldig te beschouwen, dan zou zij dit nog slechts voor hem persoonlijk, maar in geenen deele voor zijne nakomelingen zijn geweest.

Hij en zijn geslacht staafden dan ook hunne aanspraken op erfelijke regten niet anders, dan door eene voorgewende deftige afkomst en door zekere duistere en sluw verzonnen profetiën, die zij bij het volk behendig ingang wisten te doen vinden.

Na 1816 is Raden INTAN nimmer weder door het Nederlandsche bestuur als Prins-regent erkend geworden; in 1818 werd hem zelfs, uit aanmerking van de waardigheid, vroeger door hem bekleed, en dewijl hij zich aan het Nederlandsche gezag had onderworpen, een pensioen toegekend van f 1200 's jaars, onder voorwaarde, dat hij zich rustig en betamelijk gedragen en geen verder gezag zou uitoefenen dan over zijne kampong. Dit pensioen is werkelijk door hem aanvaard en genoten.

In hetzelfde jaar wendden zich zeer vele Lampongsche hoofden tot den Resident van Bantam, met verzoek, om akten van aanstelling van de regering

te Batavia te erlangen, even als weleer van den sultan van Bantam. De Resident werd gemagtigd tot de uitreiking dier akten, waarvan de formule door de regering werd vastgesteld, en volgens welke de hoofden gezag zouden voeren, » zoo lang zij het vertrouwen van het Nederlandsche Gouvernement » zullen waardig blijven." Hierin ligt een nieuw blijk, dat door dit gouvernement nimmer erfelijke hoofden in Lampong zijn erkend.

Sedert 1820 tot aan zijnen dood, die in 1826 plaats had, kwamen er over Raden INTAN aanhoudend klagen in van door hem geplunderde of gebrandschatte kampongs. In 1825 was onze tusschenkomst eindelijk onvermijdelijk geworden, maar het bestuur werd door den Javaschen oorlog verhinderd die met de noodige kracht te doen gelden. De heer LELIÈVRE, gezaghebber van het district Telok Betong, ontscheepte zich den 10den December van dat jaar te Kalianda met 55 man infanterie, onder den luitenant MIOCHONIUS. Den 11den kwam hij te Negara-ratoe, de kampong waar Raden INTAN gevestigd was, aan, en trok haar zonder tegenstand binnen. Hij haalde Raden INTAN over, met hem naar Telok Betong te gaan, en zou op den 14den met hem vertrekken; maar in den vroegen morgen van den 15den werd het detachement door de gewapende bevolking aangevallen. De heer LELIÈVRE sneuvelde; de luitenant MIOCHONIUS werd zwaar gewond en bereikte Kalianda slechts door de ondersteuning van de aldaar gevestigde Boeginezen, die hem te gemoet rukten.

Door dezen tegenspoed was aan ons gezag in de Lampongsche districten een geduchte knak toegebracht; te meer, daar wij onvermogen waren den geleden hoon onmiddellijk te wreken.

Raden INTAN kon nu zijne woeste handelingen ongestraft voortzetten; hij deed het tot aan zijnen dood, en vond een hem waardigen opvolger in zijn zoon Raden IMBA KESOEMA.

Deze waagde zelfs een aanval op Telok Betong, die slechts werd gekeerd door het tijdig toesnellen van hulp uit Toelong Bawang.

Deze toestand duurde voort tot in 1852, toen men zich eindelijk in staat gevoelde, gevolg te geven aan een verzoeg van den toenmaligen Assistent-Resident der Lampongsche districten DUBOIS, en eene kleine expeditie derwaarts zond. Zij stond onder bevel van den 2den luitenant KOBOLD, en had tot doel de marga's (1) Negara-ratoe en Dantaran aan het Nederlandsche gezag te onderwerpen; voorts had zij ook te Semangka eenige ver-

(1) Eene marga is een klein gewest, eene vereeniging van kampongs en oemboels.

Kampong zou men kunnen vertalen door dorp; oemboel door gehucht. Eene oemboel staat nimmer op zich-zelf, maar behoort steeds tot de eene of andere kampong.

wikkelingen ten einde te brengen, waarvan het relaas echter buiten ons tegenwoordig bestek ligt.

Hoezeer deze expeditie in geenen deele sterk was, vond zij echter nergens tegenstand; alle kampongs werden verlaten bevonden; de bewoners hadden met hunne weinige eigendommen de vlugt genomen naar ontoegankelijk gebergte en wildernissen.

Het gelukte den onzen eenige hoofden meester te worden, die in 1825 deelgenomen hadden aan den aanslag op LELIÉVRE; men verbrandde eenige der meest kwalijkgezinde kampongs, en meende hiermede het doel bereikt te hebben.

Het was er echter ver af; want reeds korten tijd na deze expeditie, begon de bevolking van de marga's Negara-ratoe en Dantaran, bijgestaan door een aantal gelukzoekers, eene versterking op te werpen, bekend onder den naam van Radja Gepee, en weldra ontving men berigt van aanvallen door Raden IMBA KESOEMA ondernomen op ons getrouwe kampongs.

Gedurende twee jaren werden er nu herhaalde maar vruchteloze aanvallen gedaan op Radja Gepee en andere versterkte punten; telkens werd onze krijgsmagt, die voor het beoogde doel te gering was, verplicht, soms met belangrijk verlies weder terug te trekken.

Eindelijk werd in 1854 tot eene expeditie op grootere schaal besloten, en de versterking Radja Gepee werd, na eenen geduchten tegenstand, door onze troepen, onder den kolonel Elout, genomen.

Raden IMBA KESOEMA had zich evenwel weten te redden, en was met twee zijner voornaamste bloedverwanten en aanhangelingen over Maringei naar Lingga ontvlugt, waar hij later werd achterhaald door Zr. Ms. korvet *Ajar*, welke bodem hem naar Batavia overbragt.

Indien met Raden IMBA KESOEMA de laatste telg van dit geslacht verdwenen en het land vervolgens onder geregeld bestuur gebragt ware geweest, dan zou waarschijnlijk reeds destijds de dageraad eener betere toekomst voor de Lampongers zijn aangebroken. — Er was echter een zoon van hem overgebleven, die, even als zijn grootvader Raden INTAN heette, en met de meeste zorgvuldigheid werd verborgen gehouden. *20 jaar later met zijn kon?*

Naauwelijks was deze de kinderschoenen ontwassen, of het bleek, dat hij de echte vertegenwoordiger, de type was van een geslacht, dat reeds zooveel onheil had gebragt en nog brengen zou over het ongelukkige land.

Ook hij beriep zich op voorgewende regten en hooge afkomst; ook hij trok partij van de profetiën door zijn grootvader verlicht, en toonde nevens het woeste willekeurige karakter zijner voorzaten, eene buitensporige tot oproer overslaande eerzucht. *Overschiet!*

Tot 1850 heerschte er echter rust; dat wil zeggen eene rust, die bestendig onderhouden moest worden door kleine krijgstogten der gezaghebbers, meestal evenwel zonder geregelde troepen en met vrijwilligers en politiedienaren volbragt.

Te dier tijd begon de jeugdige Raden INTAN zich echter meer en meer te doen gelden, en hadden de onlusten in Benkoelen, Palembang en vooral die in Bantam in 1850 een nadeeligen invloed op den staat van zaken in de Lampongsche districten. Vele vlugtelingen uit Bantam, waaronder eenige raddraaijers, wisten de marga's Negara-ratoe en Dantaran tot hunne zaak over te halen en vonden later ook bijval bij den Pangeran SINGA BRANTA van Radja Basa.

De vermeende regten der familie Raden INTAN werden nu door de opstandelingen in het leven teruggeroepen en het ons getrouwe Wai-orang, dat na 1854 met eenige kampongs van Negara-ratoe was vergroot geworden, stond weldra aan hunne aanvallen ten doel.

Door den bijstand van den civielen en militairen gezaghebber in Lampong met vrijwillige Boeginezen en politiedienaren, wist Wai-orang zich staande te houden, maar men moest niettemin in 1851 tot eene nieuwe expeditie overgaan.

Deze expeditie werd aangevoerd door den civielen en militairen gezaghebber, kapitein JUCH, en was in haar geheel sterk 365 hoofden, waaronder ongeveer 160 man geregelde troepen, benevens 2 mortieren à 11½ d^m.

Hare verrigtingen waren in negen dagen afgeloopen, en dat een zoodanig tijdbestek te kort was om afdoende uitkomsten te erlangen, zal wel geen betoog vereischen.

De hoofden en de bevolking van Negara-ratoe en Dantaran wisselden met de troepen eenige geweerschoten, vlugten in de bosschen, en bleven zoo lang schuil tot de expeditie weder vertrokken was; zij kwamen vervolgens weder te voorschijn en leefden naar willekeur, want zij beschouwden zich volstrekt niet als overwonnen, en het was hun nog in geenen deele bewezen, dat zij door ons overal konden worden achterhaald, waar zij mogten goedvinden zich met hunne bezittingen te verbergen.

De rust was dan ook niet hersteld en aanhoudend vernam men van schermselingen tusschen de bevolkingen der ons genegen kampongs en die, welke de partij van Raden INTAN volgden, als ook van rooverijen en moorden, op verschillende plaatsen gepleegd.

De civiele en militaire gezaghebber, kapitein KÖHLER, begreep hier door persoonlijke tusschenkomst werkzaam te moeten zijn.

Het gelukte hem niet zonder moeite, op den 11den Augustus 1853, te

Banding eene zamenkomst te hebben met Raden INTAN en den met dezen heulenden Pangeran SINGA BRANTA van Radja Basa, die toen insgelijks nit zijne kampong gevlugt was, dewijl hij ter verantwoording was geroepen over het verleenen van schuilplaats aan uitgeweken oproerige Bantammers.

Door den vorigen civielen en militairen gezaghebber was bepaald geworden, dat de hoofden in de marga Negara-ratoe, na het eindigen der onlusten, niet weder erkend en toegelaten zouden worden, dan na alvorens te Telok Betong van het hoofd van het gewestelijk bestuur daartoe vergunning te hebben ontvangen. De marga Negara-ratoe was tevens door hem als zoodanig vervallen verklaard en bestemd geworden om bij de overigen te worden ingedeeld.

De wensch, om de zaken tot een goed einde te brengen, bewoog den heer KÖHLER, te Banding, op bovengenoemden 11 Augustus, aan Raden INTAN te vergunnen zijne kampongs weder op te bouwen, waarin het niet verdeelen van Negara-ratoe stilzwijgend opgesloten lag; voorts beloofde hij zoowel aan hem als aan SINGA BRANTA hun voorspraak te zullen zijn bij het gouvernement, ten einde hun herstel te bewerken in de betrekkingen, door den vader van den eenen en door den anderen in persoon bekleed.

Hij stelde dan ook aan het gouvernement voor, Raden INTAN en zijnen aanhang vergiffenis te schenken, en hem marga-hoofd van Negara-ratoe te laten; een gezag, wat hij met goedvinden, althans zonder protest der bevolking, reeds sedert lang had aanvaard.

Hierin werd door het gouvernement toegestemd.

Intusschen bleef de onderwerping van Raden INTAN nog altijd twijfelachtig; want hem was aangezegd, dat daaraan eerst volkomen kon worden geloofd, wanneer hij te Telok Betong aan het bestuur hulde kwam bewijzen.

Eerst in Februarij 1855 kwam hij, na lang aarzelen, aldaar aan. De civiele en militaire gezaghebber verlangde toen, dat hij, ten blijke der opregtheid van zijne onderwerping, deze door eenen eed op den koran zou staven; maar daartoe was hij niet te bewegen.

Bij eene latere ontmoeting maakte hij aanspraak:

1°. Op het gebied, weleer onder het beheer van zijn grootvader gestaan hebbende, met uitzondering van de kampong Wai-orang en de marga Radja Basa.

2°. Op uitlevering der personen, die tijdens den oorlog tegen Radja Gepee, uit de kampongs van het gebied van Raden IMBA KESOEMA waren geweest. Bovendien was het den gezaghebber gebleken, dat het niet erkennen van Raden INTAN als Prins-regent van de Lampongsche districten, een voorname grief zijner familie was.

Met hoeveel inschikkelijkheid men ook wilde te werk gaan ten einde rust en vrede te bewaren, zoo kon echter het teruggeven van het gevraagde gebied aan Raden INTAN niet in overweging worden genomen.

Hierdoor zou men alles te niet gedaan hebben wat sedert 1832 in deze streken gewonnen was; want een groot deel der zeekust, waarvan door zijne voorouders zulk een slecht gebruik was gemaakt, zou weder in zijne handen zijn gekomen. Destijds zelfs, toen hij van de zee bijna geheel afgescheiden was, werden, zoowel door hem als door SINGA BRANTA, vliegtelingen uit Bantam opgenomen en beschermd. De gezaghebber beloofde hem dus wel zijne wenschen aan het gouvernement te zullen overbrengen, maar gaf hem te kennen, dat hij in de uitspraak, hoe die zijn mogt, zou moeten berusten. Hij beval tevens aan hem en aan SINGA BRANTA terstond berigt te geven van de aankomst van vreemdelingen, die niet van behoorlijke passen waren voorzien.

Het behoeft naauwelijks gezegd te worden, dat het gouvernement aan Raden INTAN's verlangen geen gevolg gaf.

In den loop van 1835 werd in het Lampongsche, onder bescherming der hoofden, eene poging beraamd, om in Augustus van dat jaar, in Bantam oproer te gaan stoken. De aanleggers waren meest voortvluchtige misdadigers uit Bantam. Een hunner, weleer KALID, thans Panghoeloe DOEMPEL genaamd, was, na eenen moord aan twee dienaren der politie gepleegd te hebben, niet verder dan tot Raden INTAN gevlugt, en is tot aan diens einde onder zijne bescherming gebleven.

In het laatst van 1835 en in den aanvang van 1836 kwamen achterevoigens tijdingen in van afpersingen en knevelarijen aan de bevolking en aan vreemde handelaren gepleegd; van het aannemen eener onafhankelijke houding door Raden INTAN; van zijne aansluiting aan Pangeran SINGA BRANTA van Radja Basa, en van pogingen om zijn invloed uit te breiden. Men verdam voorts, dat er belangrijke invoeren van krijgsvoorraad, openlijk en ter sluik, plaats hadden; dat te gelijktijd verdachte vaartuigen en rooverspraauwen op de kust waren verschenen en daar andere vaartuigen hadden aangerand of vervolgd.

Men kreeg ook berigt van de verdwijning van een handelsvaartuig van de reede van Ketappan, terwijl de eigenaar zich in de marga Negara-ratoe bevond, en van eene op stoute en sluwe wijze, door Raden INTAN zelf, aan een Palembangsch koopman, gepleegde afzetterij; zoodat de bevolking der Lampongsche districten en de daar ter handel komende lieden, alle veiligheid begonnen te missen en angstig naar hulp uitzagen.

Er werd nog eene poging gedaan om de wederspannigen, door overreding

en zachtheid, tot inkeer te brengen. Daartoe strekte de zending, in April 1856, van Zr. Ms. schroefkorvet *Medusa*, wier kommandant, kapitein-luitenant ter zee BENGHUIS, gezamenlijk met den kapitein KÖHLER, civiel en militair gezaghebber der Lampongsche districten eene bijeenkomst met de hoofden belegde. In deze te Tjanti gehoudene bijeenkomst, waarop den 16 April de hoofden der marga's Negara-ratoe, Radja Basa, Dantaran en Wai-orang, benevens het tweede hoofd van Radja Basa verschenen, bleven de drie eersten hunne dubbelzinnige en uitwijkende houding bewaren. Zij vertrokken den volgenden nacht met hunne benden, na met moeite door de twee laatstgenoemde hoofden en door den Regent van Telok Betong, die almede ter vergadering tegenwoordig was geweest, te zijn weêrhouden, in de kampong Tjanti een bloedbad aan te rigten. Zij hadden zich in het hoofd gezet, dat de bemanning der korvet landen en hen aanvallen zou, en lieten ook geen de minste verontschuldiging maken, wegens het niet beantwoorden van het bezoek van den kommandant der *Medusa* en den civielen en militairen gezaghebber der Lampongsche districten.

Thans waren alle middelen tot vreedzame beslechting uitgeput en besloot het gouvernement voor goed een einde te maken aan den noodlottigen en wetteloozen toestand waarin het land verkeerde, en aan het gevaar, waardoor de goedgezinde hoofden en bevolkingen bedreigd werden. Bovendien was tot nog toe in die landstreek in geenen deele gedaan, wat de waardigheid van het Nederlandsche gezag, het stoffelijk belang der natie en der aan de Nederlandsche kroon onderhoorige volkeren, benevens de veiligheid van ons gezag in het westelijk deel van Java en die der zee tusschen Java en Sumatra, vorderden.

Eene voldoende oorlogsmagt, zoo te land als ter zee, werd dus bijeengebragt, met het doel, niet alleen de rust te herstellen en de hierboven opgesomde misdrijven gestrengelijk te straffen, maar ook na afloop der daartoe noodige krijgsverrigtingen, het land met eene genoegzame magt bezet te houden tot het voortdurend handhaven van orde en rust.

Deze bezetting zou tevens gepaard gaan met de noodige uitbreiding van het Europeesch en Inlandsch bestuur, en voortduren tot de mogelijkheid van het weder vervallen tot den bestaanden staat van zaken, naar menscheelijke berekening, weggenomen was.

OVERZIGT VAN DEN LOOP DER KRIJGSVERRIGTINGEN.

Op den 10den Augustus 1856 verlieten de navolgende schepen, des morgens ten 11 uur, de reede van Batavia.

Zr. Ms. fregat *Prins Frederik der Nederlanden*, gekommandeerd door den kapitein ter zee SPANJAARD.

Zr. Ms. stoomschip *Amsterdam*, gekommandeerd door den kapt.-luitenant ter zee DE VRIES.

De particuliere schepen: *President Plate*, *Alcor* en *Cornelia*.

De beide genoemde oorlogsbodems, waaraan later nog toegevoegd werden Zr. Ms. stoomschip *Admiraal van Kinsbergen*, gekommandeerd door den luitenant ter zee 1° klasse VAN BENNEKOM, het gouvernements-stoomvaartuig *Bennet* en vijf kruisbooten, stonden onder bevel van den kapitein ter zee SPANJAARD, wiens aldus zamengesteld eskader de maritime magt der expeditie vormde.

Het particuliere schip *Cornelia* was bestemd en ingerigt tot ziekenschap, en had bovendien den Intendant der expeditie met zijn hoofdbureau aan boord.

Het fregat *Prins Frederik der Nederlanden*, het stoomschip *Amsterdam*, benevens de particuliere schepen *President Plate* en *Alcor* dienden tot het overbrengen van troepen en oorlogsmaterieel.

De levensmiddelen waren voor een goed gedeelte ingescheept op *Tjoenia*-prauwen en prauwen-*Majang*, die zooveel mogelijk door de grootere vaartuigen werden gesleept. Het schip *President Plate* was door de *Amsterdam* op sleeptouw genomen.

In den loop van den 19den Augustus was de geheele expeditie ter reede van Tjanti vereenigd, met uitzondering van het stoomschip *Admiraal van Kinsbergen*, dat aldaar eerst den 16den Augustus van Riouw kon aankomen.

De landmagt, onder bevel van den kolonel der infanterie WALESON, aan wien tevens het geheele beleid der expeditie was opgedragen, had de navolgende sterkte en samenstelling:

Staf der expeditie:

De kolonel WALESON.

De majoor der infanterie NAUTA, als tweede kommandant.

De kapitein-adjutant WEITZEL, toegevoegd aan den chef der expeditie.

De 1° luitenant C. M. L. SPELTIE, adjudant van den chef der expeditie.

De kapitein-adjoint bij den generalen staf, jhr. FLUGI VAN ASPERMONT, chef van den staf bij de expeditie.

De Heer Mr. VAN REES, auditeur-militair bij den permanenten krijgsraad te velde.

Infanterie.

Het 11° bataillon, gekommandeerd door den majoor BOON VAN OSTADE.

50 officieren ,
 526 Europeanen ,
 54 Afrikanen ,
 559 Inlanders ,

te zamen 969 ,

verdeeld in zeven kompagniën , waarvan de 7e bestond uit de Afrikanen en 54 met tirailleur-geweren (Minié) gewapende Europesche scherpshutters.

Aan iedere kompagnie waren voor den geheelen veldtogt toegevoegd 20 koelies , daartoe te Batavia aangenomen.

Artillerie :

gekommandeerd door den kapitein DE ROOCK ,

5 officieren ,
 54 Europeanen ,
 28 Inlanders ,

te zamen 63 ,

tot het bedienen , zoo noodig , van :

2 mortieren à 20 dm.
 4 " à 15 "
 6 " à 11¹/₂ "

Daarvan zijn echter slechts de zes laatste vuurmonden ontscheept geweest. Aan de artillerie waren toegevoegd 40 Bataviasche koelies.

Genie :

gekommandeerd door den kapitein CASPERS ,

2 officieren ,
 4 Europeanen ,
 28 Inlandsche sappeurs ,

te zamen 34.

De noodige gereedschappen en materialen tot den aanval van sterkten , het bouwen van schansen , opruimen van beletselen , doen springen van rotsen , enz. , waren op de schepen voorhanden.

De genie had 20 Bataviasche koelies tot hare beschikking.

Intendance :

onder den onderintendant der 2^e klasse VAN WEDDINGEN ,

4 officieren , benevens eenige onderofficieren en manschappen voor toezigt en schrijfwerk.

Het hoofdbureau was , zooals reeds gezegd is , op het ziekschip gevestigd.

De levensmiddelen bleven voorloopig op de prauwen ter reede. Voor den aan- en vervoer daarvan waren beschikbaar 50 prauwen-*Majang* en 12 *Tjoenia*-prauwen.

Voorts, tot het vervoer te lande, 500 Lampongsche koelies uit de bovendistricten.

Geneeskundige dienst :

onder den officier van gezondheid der 1^e klasse REICHE ,

4 officieren, benevens eenige onderofficieren en manschappen als schrijvers, ziekenvaders en oppassers.

Alle belangrijke zieken werden uit de bivaks naar het ziekenschap geëvacueerd en van daar naar Batavia.

Hetgeen men, bij aankomst der expeditie ter reede van Tjanti, aangaande den vijand wist, kwam neder op het navolgende :

De Pangeran SINGA BRANTA, hoofd der marga Radja Basa, had zijne woonplaats, de kampong Radja Basa, verlaten, en was naar Bandoeloe getogen, gevolgd door een goed gedeelte der bevolking. Een ander gedeelte, met het ons getrouwe hoofd der kampong, was in zijne woonsteden gebleven, doch zeer bevreesd voor eenen aanval van den Pangeran. Om deze lieden eenigzins gerust te stellen en te ondersteunen, was door den militairen en civielen gezaghebber der Lampongsche districten, die zich bereids bij de expeditie had gevoegd, reeds vroeger een schoonbroeder des regents van Telok Betong met eenige hoeloebalangs (1) derwaarts gezonden. Ook uit de naburige kampongs was een goed gedeelte der bevolking, hetzij naar Bandoeloe, hetzij naar elders, in de wildernissen vertrokken. De vrouwen verlieten wijders de meestal versterkte kampongs volstrekt niet meer, en de mannen niet anders dan goed gewapend en met eenigen te zamen.

Bandoeloe is gelegen op een der ruggen van den berg Radja Basa, naar men beweerde, welligt een uur gaans van Oedjouw. Het was eene weleer tegen zeeroovers opgerigte versterking, die thans weder in geduchten staat van tegenweer was gebracht. Zij bestond, volgens opgaven van het ons getrouw gebleven tweede margahoofd van Radja Basa, Raden REDJO DI POERA, uit een voorwerk, waarop zich drie stukken geschut bevonden, en uit een gesloten hoofdwerk, dat met zeven stukken geschut bewapend was. Al deze vuurmonden stonden op de naar zee gekeerde gedeelten.

Van die zijde werd Bandoeloe ongenaakbaar geacht; men kon het welligt

(1) Hoeloebalangs, voorrechters, lieden die zich meer bestendig aan den wapenhandel wijden; zij zijn, als het ware, de permanente troepen der hoofden op Sumatra.

omtrekken, maar de weg daartoe was een zeer lang en hoogst moeilijk bergpad.

Binnen het hoofdwerk waren de woningen van SINGA BRANTA en zijne volgelingen; doch hooger op in het gebergte, te Hawibrah, bevond zich nog eene tweede versterkte stelling, die voornamelijk ter beveiliging van vrouwen, kinderen, levensmiddelen enz., moest dienen.

Aangaande Raden INTAN had men door geruchten vernomen, dat ook hij aan de noordzijde van den berg, te Ketimbang, zich bezig zou houden met het daarstellen van versterkingen; dat een goed gedeelte der bevolking van Negara-ratoe en Dantaran, op zijn bevel, hare woonsteden zou hebben verlaten, en zich met have en goed, en vooral met alle voorhandene levensmiddelen, hetzij naar Ketimbang, hetzij naar andere schuilhoeken in het ontoegankelijk gebergte, had begeven.

Men verzekerde dat er eene gemeenschap bestond tusschen Bandoeloe en Ketimbang over Hawibrah.

Dalem MANGKOE BOEMI, margahoofd van Dantaran, werd geschetst als een onbeduidend persoon, die, hetzij uit kortzigtigheid, hetzij uit vrees, blindelings de wenken van Raden INTAN volgde.

Wai-orang was ons getrouw gebleven, had wel veel overlast van de opstandelingen moeten lijden, maar zich toch staande gehouden.

De bevolking was, over het algemeen, ons niet ongenegen, naar men beweerde, maar volgde uit onkunde den verkeerden raad van eenige kwaadwilligen, of uit vrees de bevelen harer woeste en willekeurige hoofden. Zij had tot nog toe altijd gezien, dat onze krijgsmagt, na een meer of minder kort verblijf in de Lampongsche gewesten, deze streken telkens weder had verlaten, en was dus in geen deele zeker, later niet overgelaten te zullen worden aan de wraakoefeningen der opstandelingen, wanneer zij ons thans haren bijstand schonk. Zij was nog niet volkomen overtuigd, dat wij ons voor goed in haar midden kwamen nederzetten.

Aangezien onze eerste vestiging, gelijk van zelf spreekt, aan het strand moest plaats hebben en derhalve de hulp eener goedgezinde, althans rustige en onderworpen bevolking ons daar uitnemend te stade komen en gansch niet ontbeerlijk wezen zou, zoo moest ook de goede orde, de rust, de veiligheid en het zelfvertrouwen, te midden dier bevolking, ten spoedigste worden hersteld.

Zoolang zij bedreigd werd uit het als zoo sterk befaamde en zooveel vrees verwekkende Bandoeloe, zou zij altijd huiverig blijven ons de minste geneztheid te betoonen.

Bandoeloe was bovendien zóó nabij het strand gelegen, dat onze vesti-

gingen aldaar eene te sterke bedekking zouden noodig gehad hebben, en men van deze bedekking eene bijzondere waakzaamheid, en dus eene zeer afmattende dienst zou hebben moeten vorderen, waanneer men verder voorwaarts gerukt ware zonder het te nemen.

Bandoeloe was daarenboven bekend als de hoofdsterke der opstandelingen; men had slechts verwarde geruchten aangaande het bestaan van nog andere verschansingen vernomen, en men wist bijna niets aangaande het verblijf der overige hoofden van den opstand in het uitgestrekte en ons bijna geheel onbekende terrein achter den berg Radja Basa.

De eerste pogingen der expeditie moesten derhalve tegen dit punt gericht zijn; door anders te handelen zou men de bevolking bovendien in den waan gebracht hebben, dat Bandoeloe door ons evenzeer als door haar geducht werd, en men zou dus het vertrouwen op onze wapenen bij haar al dadelijk hebben doen wankelen.

De eerste handelingen van den chef der expeditie waren dan ook geheel in overeenstemming met deze denkbeelden.

Door de zorg van den civielen en militairen gezaghebber in Lampong, was reeds op den 11den Augustus eene proclamatie van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië uitgevaardigd en zelfs aan de hoofden van den opstand geworden. In deze proclamatie was de aanleiding en het doel der expeditie (1) omstandig uiteengezet, opdat de getrouwe hoofden en goedgezinde bevolking zich niet zouden verontrusten over het verschijnen eener krijgsmagt, die, wel verre van hare belangen te willen deren, juist hare bescherming en de voorbereiding eener betere toekomst voor de Lampongsche ingezetenen ten doel had. In die proclamatie werd voorts uitdrukkelijk gezegd, dat men niets beoogde dan voor goed een einde te maken aan de willekeurige afpersingen, rooverijën en geweldenaarijën van onwettige hoofden en het weren van gevaarlijke zwervers, zeeroovers en sluikhandelaars; terwijl ook nu nog aan allen, die zich in tijds aan de wettige magt aansluiten zouden, veiligheid van personen en goederen en de krachtadigste bescherming tegen de verdruckers en oproerlingen van wat rang of staat ook, beloofd werd.

Door den kolonel, chef der expeditie, benevens den genoemden gezaghebber, als kommissarissen voor de Lampongsche zaken, was, naar aanleiding der bevelen van het gouvernement, een termijn gesteld van 5 dagen, binnen welken de opstandelingen zich moesten onderwerpen, en waarna, bij gebreke van dien, het land in staat van oorlog verklaard zoude worden en

(1) Zie het slot der Inleiding dezes.

de vijandelijkheden beginnen. In den vroegen morgen van den 16den was die termijn verstreken.

Intusschen was men begonnen met het ontschepen en huisvesten van troepen, met het aan wal brengen van mond- en krijgsbehoeften, met het doen van verkenningen en het inwinnen van berigten aangaande den vijand.

De gestrengste bevelen waren aan de troepen gegeven om de bevolking steeds met zachtheid en welwillendheid te bejegenen.

Noch van Raden INTAN, noch van Dalem MANGKOE BOEMI, vernam men iets; maar SINGA BRANTA opende eene briefwisseling met den bevelhebber der expeditie, waarin hij de beschuldigingen, in de proclamatie tegen hem en andere Lampongsche hoofden vervat, van zich afwierp en verzekerde niet tegen ons te zullen strijden. De aan hem gerigte uitnoodigingen, om zich te komen onderwerpen, bleven echter vruchteloos.

In den avond van den 15den was de opstelling der ontscheepte troepen als volgt:

Het hoofdkwartier met de 2e en 7e kompagnien (de laatste scherpschutters en Afrikanen) te Banding.

De kommandant der artillerie met de helft van het artillerie-personeel, twee mortieren à 11 $\frac{1}{2}$ d^m. en munitie te Tjanti.

De 1e kompagnie (Europeanen), benevens de 5e met den staf van het 11e bataillon infanterie te Radja Basa.

Op den 16den, voor het aanbreken van den dag, werd door den bevelhebber der expeditie eene bekendmaking uitgevaardigd, waarbij de marga's Radja Basa, Negara Ratoe en Dantaran in staat van oorlog werden verklaard en de gevolgen daarvan aan de bevolking werden medegedeeld.

Daar de onderscheidene verkenningen, reeds naar de zijde van Bandoeloe gezonden, geene voldoende stellige berigten aangaande die sterkte hadden gebracht, besloot de kolonel WALESON er in persoon eene te ondernemen.

Des morgens van den 16den, ten 3 $\frac{1}{2}$ uur, ging hij uit zijn hoofdkwartier op marsch, vergezeld van zijn staf, van de scherpschutters, de Afrikanen, 65 Inlandsche soldaten en een mortier à 11 $\frac{1}{2}$ d^m.

De weg liep van Banding langs Radja Basa tot Oedjouw over het zee-strand. Het was springvloed en men marscheerde derhalve meestal door het water en langs het steile voorgebergte, over rotsklompen, brokken koraal, schelpen, en door mondingen van rivieren. De togt leverde dien ten gevolge nog al bezwaren op. Te Oedjouw werd de zeeoever verlaten en sloeg men landwaarts in. Het pad was sterk rijzende, met wortelstronken en steenbrokken bezaaid; het ging nu over Kenali onder hoog geboomte en dwars door verschillende bergrivieren naar Bandoeloe.

Ten 7¼ uur hield de kolonne, op het berigt der voorhoede, dat haar spits de benting genaderd was, halt. De officieren van den staf des bevelhebbers begaven zich voorwaarts om de sterkte te verkennen; zij zagen haar aan het einde van een geheel opgeruimd en open gedeelte des bergrugs, dat welligt 15 à 18° helling had, op ± 200 passen voor zich liggen. Er heerschte eene doodsche stilte, zoowel in de kolonne der onzen als aan des vijands zijde.

Men zag eene hooge steile borstwering voor zich, die regts en links aan diepe en digt bewassen ravijnen paalde; boven de borstwering was een staketsel of pagger van scherp aangepunte bamboe, en drie duidelijk zichtbare schietgaten voor grof geschut waren met kleppen gesloten.

Vruchteloos poogde men eenige beweging uit te lokken.

De stilte die bij den vijand heerschte werd toegeschreven aan zijn voornemen, om de onzen zoo nabij mogelijk te laten komen en hen vervolgens met zijn vuur te overstelpen.

De verkenners, zijnde de kapiteins WEITZEL, KÖHLER, CASPERS, FLUGI VAN ASPERMONT en de 1° luitenant SPELTIE, naderden de benting al meer en meer, langs de zwaar begroeide regter helling van het ravijn. Tegenover een uitspringenden hoek gekomen zijnde enterden zij, in de onbestreken ruimte, naar boven en kwamen op de berm. Het bleef nog altijd doodstil in de benting, maar men was te ver gegaan om aan terugkeeren te willen denken. De genoemde officieren snelden derhalve vooruit over de berm en langs de tallooze bamboezen kokers die als schietgaten voor klein geweer in de hooge en steile borstwering waren aangebragt om eenen ingang te zoeken. Zij vonden eene kleine bamboezen deur, hieuwen de sluiting daarvan met hunne sabels stuk en ijlden naar binnen. Zij vonden de schans geheel verlaten; ook hier heerschte eene stilte als in het graf, maar weldra ontwaarde men nog slechts meester van een voorwerk te zijn.

Nadat een peloton infanterie aangerukt was, werd nu het hoofdwerk even behoedzaam genaderd, beklommen en insgelijks zonder gevecht genomen. Op een tiental vlugtelingen werden nog te vergeefs eenige schoten gedaan; brandend vuur en gereed gemaakte spijzen werden nog aangetroffen; maar dit was eene schrale vergoeding voor de teleurstelling der troepen, die op een moediger ontvangst hadden gerekend.

De hoofdverschansing Bandoeloe was een versterkte kampong, gelegen op een 50 à 60 passen breeden bergrug, die een der jukken van den Radja Basa vormt, en door twee zeer diepe, zeer steile en zeer digtbegroeide ravijnen wordt begrensd.

Langs de ravijnen liep eene uit steenbrokken steil opgezette borstwering,

waarin schietgaten en bamboezen kokers voor klein geweevuur waren aangebragt, en die met een pagger van scherp aangepunte bamboezen was be kroond. Op sommige gedeelten, waar de ravijnwanden bijna loodregt stonden, was geene andere afsluiting dan een dergelijke pagger aanwezig.

In de afsluitingen of borstweringen langs de ravijnen bevonden zich de naauwe, slechts aan één persoon toegang gevende ingangen, die alle goed bestreken waren. De ravijnen vormden de flanken der versterking, die welligt 125 à 150 passen lang waren. Voor en achter waren zwaardere borstweringen; alleen die van het voorwerk was geschikt om er grof geschut achter te plaatsen; de andere hadden schietgaten voor lilla's en donderbussen en alle talrijke bamboezen kokers voor klein geweer.

Bij het doorzoeken der sterkte vond men 5 vaatjes buskruid, steenen en ijzeren projectilen, manden met voetangels, overvloed van levensmiddelen, huisraad, een gamelan-spel, brieven en andere voorwerpen van minder waarde.

De bevelhebber der expeditie keerde nog dienzelfden dag met zijnen staf naar Banding terug.

Bandoeloe bleef door eene compagnie infanterie (de 5^e) bezet, die aan het strand door eene andere opzettelijk daartoe ontschepte (de 3^e) werd vervangen.

Het zoo sterk, ja bijna onneembaar genoemde Bandoeloe, dat inderdaad nog aan menig Nederlandsch soldaat het leven had kunnen kosten, was alzoo zonder slag of stoot in onze handen gevallen.

Uit de gevondene brieven bleek, dat er geene eensgezindheid tusschen de verdedigers had geheerscht, en zeer zeker is het, dat bovendien de groote sterkte der expeditie invloed uitgeoefend heeft op de handelingen van SINGA BRANTA. Uit Bandoeloe had hij een vrij en ruim uitzigt op de zee. De geheele vloot was onder zijne oogen voorbij gestevend en had hem gewis met angst vervuld en aan den goeden uitslag der verdediging doen wanhopen.

Het nut van sterke expeditiën, — ofschoon zij daardoor minder roemvol worden voor hen die er deel aan nemen, — werd hier dus al dadelijk be wezen.

Onmiddellijk na het bezetten van Bandoeloe, werden de vereischte maatregelen getroffen om ook de vijandelijke versterkingen, die achter den berg Radja Basa, volgens geruchten, waren gelegen, op te sporen, zoo mogelijk in te sluiten, te bemagtigen en aan hare verdedigers de vlugt naar gene zijde der Sekampong-rivier te beletten (1).

(1) Deze rivier, welke niet op de terreinschets voorkomt, stroomt ten noorden van den berg Radja Basa, in eene ongeveer evenwijdige rigting met het zuidelijk gedeelte van het strand.

De troepen der expeditie werden daarvoor in drie kolonnes verdeeld, die op de hieronder volgende wijze waren zamengesteld, en van de daarbij opgegevene punten hare bewegingen aanvingen.

De 1° kolonne, onder den majoor NAUTA, bestond uit de 4° en 6° kompagnie van het 11° bataillon infanterie, twee mortieren à 11½ d^m. en 23 sappeurs.

Zij begon hare beweging van Paloeboe.

De 2° kolonne, onder den kolonel WALESON in persoon, bestond uit den staf der expeditie, de 3°, 5° en 7° kompagnie van het 11° bataillon infanterie, twee mortieren van 11½ d^m. en 23 sappeurs; zij rukte van Banding naar Bandoeloe, en begon van daar de beweging.

De 3° kolonne, onder den majoor BOON VAN OSTADE, bestond uit den staf, met de 1° en 2° kompagnie van dat bataillon, twee mortieren van 11½ d^m., benevens den Pangeran van Tarabangi SEMPORNA DJAJA POETIH met 20 zijner hoeloebalangs. Zij ving hare beweging aan te Kalianda.

De troepen waren slechts van hunne draagbare velduitrusting, reserve-munitie, 40 schoten per man en voor zeven dagen levensmiddelen voorzien. Al het overige bleef voorloopig op de transportschepen geborgen.

De 1° en 3° kolonnes werden, voor zoo veel noodig, weder ingescheept, en te Paloeboe en Kalianda aan wal gezet; zij bevonden zich daar op den 18den Augustus, hadden in last tot Penengahan en Kalau voort te rukken, zich daar door patrouilles met elkaâr in gemeenschap te stellen, berigten van den vijand in te winnen, hem aan te vallen als zij hem ontmoetten en vooral zijne vlugt naar de zijde der Sekampong-rivier te beletten, wanneer hij over Bandoeloe en Hawibrah door den kolonel zou worden aangevallen.

Aan den kommandant der marine bij de expeditie, werd verzocht voorloopig met het fregat *Prins Frederik der Nederlanden* voor Radja Basa te willen ankeren en gedurende de beweging der landtroepen, met zijne landingsdivisie, nu en dan eene demonstratie naar de zijde van Bandoeloe en Merah te laten doen, hetgeen ook geschiedde.

Daar uit eene verkenning der Sekampong-rivier was gebleken, dat op de daarvoor gelegen bank bij hoog tij slechts 5 voet water stond, kon zij niet anders dan door eene kruisboot voor hare monding worden bewaakt.

Den 19den Augustus, des morgens ten 7½ uur, was de bevelhebber der expeditie met zijne kolonne te Bandoeloe aangekomen. De benting was intusschen op zijn last volkomen geslecht geworden.

Daar de plaats te weinig ruimte aanbood, was de 3° kompagnie, onder kapitein W. C. A. VAN DER HUCHT, te Kenali achtergebleven, en de helft der 5°, onder kapitein ESCHAUZIER, vroeg in den morgen naar Hawibrah

gezonden , ten einde die plaats te nemen , en van daar tevens verkenningen te doen en , zoo noodig , den weg naar Ketimbang te verbeteren.

Volgens later ontvangen berigten waren de majoors NAUTA en BOON VAN OSTADE dien dag met hunne kolonnes , zonder belangrijke ontmoetingen , te Penengahan en Kalau aangekomen.

Dalem MANGKOE BOEMI , margahoofd van Dantaran , die reeds vroeger had geschreven , dat hij vergiffenis vroeg , maar uit vrees voor Raden INTAN niet tot ons durfde komen , had zich onmiddellijk aan den majoor NAUTA overgegeven , en was door dezen naar boord van het stoomschip *Amsterdam* gezonden.

De weg naar Hawibrah werd hoogst moeilijk en de plaats met overhaasting verlaten bevonden.

Alle nasporingen naar den weg , die , gelijk men steeds beweerd had , tusschen Hawibrah en Ketimbang bestond , waren vruchteloos.

Hawibrah was door digte ondoordringbare wildernis omgeven. Patrouilles , zoowel van dit punt als van Bandoeloe , in alle rigtingen uitgezonden , ten einde persoonlijk onderzoek te doen en het landvolk , dat men mogt ontmoeten , te ondervragen , kwamen onverrichterzake terug. Wilde men bij het voornemen blijven Ketimbang van deze zijde aan te vallen , dan schoot er niets over , dan zich met het kompas in de eene en de bijl in de andere hand , een pad over het zwaar begroeid gebergte te banen , en dan nog had men met juistheid moeten weten waar Ketimbang gelegen was ; maar ook dit was geenszins het geval.

Men moest dus berusten in de teleurstelling die in Indië zoo dikwerf ondervonden wordt , door gebrek aan voldoende kennis van het uitgestrekte terrein , dat het Nederlandsch gebied vormt , en op andere middelen ter bereiking van het doel bedacht zijn.

De tijd , te Bandoeloe doorgebracht , was evenwel niet nutteloos verstreken. Aan de verschillende patrouilles was tevens opgedragen geworden nasporingen te doen naar het geschut , waarmede Bandoeloe gewapend was geweest , en naar de levensmiddelen , die , naar men vernam , alom in de bosschen verborgen waren , ten dienste der opstandelingen , die zich daar schuil wilden houden , en deze nasporingen hadden goede uitkomsten opgeleverd.

Levensmiddelen waren op een aantal punten overvloedig gevonden , weggevoerd of vernield geworden ; bovendien waren te Bandoeloe allengskens aangebragt 1 ijzeren kanon à 5 c , 4 ijzeren en bronzen lilla's , 2 donderbussen , 24 vaatjes buskruid , benevens nog eenige geweren , lanssen , klewangs , krissen enz.

Op den 21sten Augustus werd Bandoeloe weder door den kolonel WALESON verlaten, die thans het voornemen had, zich met de scherpschutters en de 5e kompagnie, naar de noordzijde van den berg Radja Basa te begeven, zich tusschen de kolonnes der majoors BOON VAN OSTADE en NAUTA op te stellen en van daar de operatiën tegen de versterkingen van Raden INTAN te beginnen.

Hawibrah werd dien ten gevolge door de onzen verlaten en verbrand. Bandoeloe bleef door eene kompagnie infanterie (de 5^e) bezet, en de overige zich nog ten zuiden van den berg Radja Basa bevindende troepen, te Radja Basa, Banding en Tjanti opgesteld. Aan den kommandant dezer troepen werd eene groote waakzaamheid en het bestendig zenden van patrouilles in het gebergte aanbevolen, ten einde Raden INTAN te beletten naar die zijde te ontkomen.

Daar het reeds op den 20sten sterk was beginnen te regenen, en deze regen, gepaard met zwaren wind, op den 21sten steeds aanhield, zoo was de terugmarsch van Bandoeloe naar Banding en andere aan het strand gelegene plaatsen, hoogst bezwaarlijk en vermoeijend.

Aan het strand vond men de landings-divisie der marine, die, ingevolge vroegere overeenkomst, eene demonstratie naar de zijde van Bandoeloe ging maken. Des namiddags toen het hoofdkwartier zich weder te Banding bevond, vernam men dat deze divisie, ten gevolge van den zwaren wind, die de gemeenschap met de schepen stremde, niet weder naar boord kon terugkeeren. Zij werd dus te Tjanti verpleegd tot den volgenden dag. De schepen ter reede lagen voor twee ankers en waren niet buiten gevaar; een aantal prauwen-*Majang* werd op het rotsige strand geworpen en verging; menschenlevens had men echter gelukkig daardoor niet te betreuren.

Aangezien het terrein tusschen Tjanti en Kalianda voor den marsch van troepen onbegrijpelijk veel bezwaren opleverde, zou de chef der expeditie, met de troepen, die hem moesten vergezellen, over zee naar laatstgenoemde plaats gaan. Het onstuimige weder had echter de daartoe bestemde prauwen-*Majang*, die door de *Amsterdam* zouden gesleept worden, verstrooid of vernield, en maakte het inschepen op den 22sten nog hoogst moeilijk.

De beweging ving derhalve eerst op den 25sten aan; maar men was verplicht de 5^e kompagnie den zwaren togt over land te doen verrigten.

Den 25sten was het hoofdkwartier te Koenjaja gevestigd.

Onder weg had men berigt ontvangen, dat de versterkingen van Raden INTAN, tusschen Marambang en Ketimbang gelegen waren; dat hij zich daar zou blijven ophouden tot wij weder naar Java zouden zijn teruggekeerd, en dat zijne voorname terugtogtslijn over eerstgenoemde plaats liep. Zij

was dus terstond door 120 bajonetten, onder kapitein von PROECK, bezet geworden, die in alle rigtingen, maar voornamelijk in die van Ketimbang, verkenningen moest doen.

Te Wai-orang was een depôt van levensmiddelen gevestigd geworden tot voeding der troepen achter den Radja Basa.

De troepen te Kalau gevestigd, werden nu en dan beschoten van de om- liggende sterk begroeide hoogten; ook de verbindings-patrouilles tusschen deze plaats en Marambang deelden in dit lot

Reeds den dag na de aankomst van het hoofdkwartier te Koenjaja, werden de noodige beschikkingen getroffen om, met achterlating van voldoende wachten te Kalau, Koenjaja en Penengahan, uit deze drie plaatsen het ge- bergte te beklimmen, tot het opsporen, der schuilplaats van Raden INTAN. De troepen namen gekookt eten mede voor een dag, en verder geene bagage, niets dan hunne reserve-munitie en spreijen.

Aan de zuidzijde van den berg rukte een detachement van Bandoeloe voorwaarts naar Hawibrah, om het ontkomen van vlugtelingen naar die zijde te beletten, ingeval de weg tusschen Ketimbang en Hawibrah inderdaad bestond.

Te vergeefs waren de pogingen die men aanwendde tot het verkrijgen van eenig voldoende berigt aangaande des vijands stellingen.

De bevolking hield zich, uit vrees voor Raden INTAN, volkomen onwetend, niettegenstaande het later bleek, dat zijn verblijf en zijne middelen van tegenweer aan velen met juistheid bekend waren.

Het verkrijgen van gidsen scheen derhalve onmogelijk, tot het geluk twee zijner volgelingen in onze handen deed vallen, waarvan een, bij eene po- ging tot ontvlugten, werd nedergeschoten. De andere werd daardoor zoo- danig met vrees vervuld, dat hij zich aanbood ons tot wegwijzer te dienen. Bovendien hadden uitgezonden verkenningen eenig licht gegeven aangaande wegen, die in het gebergte opwaarts voerden.

Op den 27sten Augustus had de voorgenomen beweging plaats.

De kolonel, chef der expeditie, marscheerde in den vroegen morgen van dien dag met de 3^e kompagnie (kapitein W. C. A. VAN DER HUUCHT), over de oemboels Repon, Doerian Sedan en Pentji Langar naar Marambang. Het pad liep door zeer moeilijk terrein, nu eens door verlaten en weder be- groeide ladangs (1), alang-langvelden en struikgewas, dan weder door dicht bosch en ravijnen, door rivieren en over bergruggen, zoodat zelfs de gids zich herhaaldelijk moest oriënteren om niet te verdwalen. Soms was men

(1) Ladang, eene open plek in het woud, waarvan het geboomte is omgehakt of ver- brand en de bodem tot landbouw gebezigd wordt.

verplicht zich door doornachtige rottan-gewassen en slingerplanten, al kruipende, eenen weg te banen, zoodat men niet anders dan gescheurd en verwond zijn pad kon vervolgen.

Toen echter omstreeks 8½ uur in eene zuidelijke rigting geweervuur werd gehoord, vergat men alle bezwaren en vermoeidheid en repte men zich voorwaarts, om de in gevecht zijnde kameraden zoodra mogelijk ter hulp te snellen.

Ten 9 uur vereenigde men zich te Marambang met de daar nog aanwezige troepen van den majoor BOON VAN OSTADE (1° kompagnie, kapitein von PROECK) en zette met spoed den togt voort in de rigting van Ketimbang, van waar men het geweervuur vernam.

Omstreeks 10 uur bereikte de voorhoede de reeds in gevecht zijnde troepen; zij werd door den kapitein KÖHLER (dien dag, wegens ernstige ongesteldheid van den kapitein jhr. FLUGI VAN ASPERMONT, fungerend chef van den staf) bedekt opgesteld, om zoo noodig ter ondersteuning te kunnen oprukken.

Alvorens verder te gaan, dient men thans de verrigtingen te melden van hen, die uit Kalau en Marambang reeds vroeger hunne bewegingen aangingen.

Op last van den bevelhebber der expeditie, waren te Marambang, vroeg in den morgen, door den majoor BOON VAN OSTADE de noodige troepen, benevens de officier van gezondheid 5° kl. DIEPENBROEK, onder de bevelen van den kapitein-adjutant WEITZEL gesteld, om daarmede de voorhoede te vormen van de kolonne, die langs deze zijde, onder den kolonel persoonlijk, zou oprukken.

De kapitein-adjutant WEITZEL had bevel, de vijanden, die hij mogt ontmoeten, te verdrijven en hunne versterkingen te nemen, tenzij bij deze de tegenstand te hardnekkig ware, in welk geval hij niet het uiterste beproeven, maar de komst van den hoofdtroep afwachten moest.

Hij had aan zijne troepen de navolgende indeeling gegeven:

De voorhoede, onder den 1^{en} luitenant SCHULTZE, was sterk 1 onderofficier en 10 uitgezochte inlandsche soldaten. Hierbij bevond zich de 1° luitenant-ingenieur SCHEPERS, met 21 sappeurs tot opruiming van hindernissen.

De hoofdtroep, onder den kapitein DE KLERCK, bestond uit 51 scherpschutters, aangevoerd door den 2^{en} luitenant VAN SWIETEN; 100 man inlandsche soldaten der kompagnie van evengenoemden kapitein, en den Pan-geran SEMPORNA DJAJA POETIH met 20 zijner hoelochalangs.

Hierop volgden de koelies met de weinige bagage en eindelijk:

De achterhoede, sterk 10 inlandsche soldaten, onder een onderofficier: Ook deze troepen, die Marambang ten 7½ uur verlieten en geleid werden

door den hierboven genoemden gevangen volgeling van Raden INTAN, hadden eenen weg te volgen, die voortdurend bijna ongeloofelijke bezwaren opleverde. Hij liep bestendig langs een zeer eng bergpad, door woudstroomen, over rotsbrokken, omgevallen boomstammen en wortelstronken, onder hoog opgaand woud, door dicht kreupelgewas en alang-alang. Over het algemeen was het terrein sterk rijkend; gewone hellingen bedroegen 25° à 30° en er waren er die ten minste op 45° moeten geschat worden.

De marsch werd in de grootste stilte voortgezet; ten 8 uur ruim, rapporteerde de kommandant der voorhoede, dat men zich voor eene verhakking bevond, waarachter men nog bijslagen hoorde, zoodat de vijand er blijkbaar nog aan arbeidde. Het dichte woud belette alle uitzigt; aan het omtrekken der verhakking viel niet te denken.

Na zich in persoon overtuigd te hebben van den stand der zaken, versterkte de kapitein WEITZEL de voorhoede met 6 scherpschutters, en gaf haar bevel behoedzaam door de verhakking heen te breken, ten einde den vijand, die zich daarachter bevond, te overvallen. Weldra hoorde men eenige schoten; dit vuur hield echter spoedig op; volgens later berigt van den 1^{en} luitenant SCHULTZE, was de vijand, na eene korte verdediging, op de vlugt gegaan.

Onderwijl was de verhakking door de sappeurs opgeruimd en kon de marsch worden voortgezet.

Sedert dien tijd werden door de voorhoede aanhoudend schoten gewisseld met verstrooide vijanden, die echter nergens stand hielden.

Omstreeks 9½ uur zond de 1^e luitenant SCHULTZE berigt, dat de spits zich op korten afstand van eene vijandelijke benting bevond en haar duidelijk kon zien; dit was, gelijk men na het gevecht vernam, de benting Galah Tanah.

De kapitein WEITZEL, zich voorwaarts begevende, vond de voorhoede in de grootste stilte achter boomstammen en steenklompen, bedekt opgesteld op 40 à 50 passen voor de benting, die weinig schreden meer achterwaarts, door de golving van het terrein, nog voor het oog verborgen was. Men kon duidelijk een pagger zien, die echter niet zeer dicht was; op korten afstand daarachter, verhief zich, evenwijdig aan het front der troepen, eene hooge loodregt opgetrokken borstwering, die met een digten pagger was bekroond, terwijl dat werk, regts en links, aan hoog en dicht houtgewas paalde. De troepen bevonden zich op eenen smallen bergrug, aan weërszijde door steile hellingen begrensd. De vijand, hoezeer hij onzen troep even goed moet gezien hebben, als deze zijne versterking zag, liet niets van zich hooren.

Genoemde kapitein zag eenige punten, van waar het hem voorkwam, dat de scherpschutters met nut werkzaam konden zijn, ingeval de benting zou

verdedigd worden. Hen daar willende opstellen om vervolgens de sterkte nader te doen verkennen, riep hij: *scherschutters voor!* Deze ware keurbende kwam terstond in den looppas aansnellen met den 2den luitenant VAN SWIETEN aan het hoofd; de brave voorhoede, die meestal uit inlandsehe soldaten bestond, meende, dit ziende, dat er bevel tot de bestorming was gegeven, en niet willende achterblijven stooft zij met een luid *hoerah!* voorwaarts. De scherschutters volgden hen; plotseling opende zich het vuur der benting op eene allerhevigste wijze, maar dit vertraagde den gang dier dapperen niet.

Ook de kapitein DE KLERCK met het 1^e peloton zijner kompagnie, onder den 2den luitenant DE WILDE, snelde voorwaarts naar de plaats van het gevaar; de grijze maar moedige Pangeran van Tarabangi deed hetzelfde.

Een pagger van taai rottan-gewas, aan hetgeen men de buitengrachtsboord zou kunnen noemen, en die zich aan beide zijden tot in de ravijnen verlengde, bragt onze brave soldaten tot staan. Vóór zich hadden zij eene diepte, die de gracht vormde, en waarin zich nog twee dergelijke paggers bevonden. Hier, en dus bijna *à bout portant*, had tussehen de onzen en de bezetting der sterkte een hevig vuurgevecht plaats, waarvan de galm in het hooge woud en door de rotsen en holen van het gebergte duizende malen werd herhaald.

Hoezeer de bestorming, in strijd met zijne bedoelingen, eenen aanvang had genomen, wilde de kapitein WEITZEL nu van de heerschende geestdrift partij trekken, om zoo mogelijk binnen de schans te geraken. Voor zooveel hij zich, bij een zoo oorverdoovend geraas kon doen verstaan, beval hij aan de troepen, die aan geen lijfsbehoud dachten, zich te dekken, en hij gelastte den 1sten luitenant der genie SCHEPERS, door zijne sappeurs de paggers te doen omhakken. In weerwil der beste pogingen van dezen braven officier, die zelf het voorbeeld gaf en wiens sabel bij het werken in zijne hand werd stuk geschoten, vorderde deze arbeid niet naar wensch. Het aantal gewonden nam, in verhouding tot onze sterkte, niet onbelangrijk toe, en geen kans ziende het doel op deze wijze te bereiken, achtte de aanvoerder zich verplicht een nutteloos bloedvergieten te voorkomen en het sein tot retireren te doen blazen.

Ten einde tijdens den terugloft gewaarborgd te zijn tegen eenen mogelijken uitval van de bezetting der schans, en deze derhalve in het oog te kunnen houden, tot de overige troepen meer achterwaarts en gedekt weder zouden zijn geschaard, zag de kapitein WEITZEL zich verplicht de scherschutters, op de kleine hellende vlakke die voor de benting gelegen was, en dus nog onder het vuur des vijands, te verzamelen. Deze kloeke sol-

daten hereenigden zich en traden dáár aan, met dezelfde kalmte alsof zij zich op het voorplein hunner kazerne bevonden.

De terugtocht had overigens in de meest mogelijke orde plaats, en zoodra al de troepen buiten het vuur des vijands waren opgesteld, ontving de 2de luitenant VAN SWIETEN bevel andermaal met zijne scherpschutters voorwaarts te gaan, zich op de meest geschikte punten voor de benting bedekt op te stellen en te doen vuren op ieder levend wezen, dat zich daarin zou vertoonen.

Aan den 1sten luitenant der genie SCHEPERS werd vervolgens opgedragen de benting behoedzaam te verkennen en te zien, of het ook doenlijk zou wezen daarin op eenige wijze eene opening te maken; weldra rapporteerde die officier, dat daartoe geene mogelijkheid bestond.

De 1ste luitenant SCHULTZE en de 2de luitenant DE WILDE werden toen ieder met eene kleine bedekking, de eerste in het linker en de tweede in het regter ravijn gezonden, om de benting van daar zooveel het kon op te nemen, maar vooral om te onderzoeken, of er op de tegenovergestelde hellingen ook punten waren die de benting beheerschten, en van waar de scherpschutters met vrucht werkzaam konden zijn.

De pogingen van den 2den luitenant DE WILDE hadden geen gewenschte uitkomst; maar de 1ste luitenant SCHULTZE rapporteerde dat hij een geschikt punt voor de scherpschutters had gevonden.

De 2de luitenant VAN SWIETEN, die voor de benting nog altijd in een vuurgevecht met den vijand was gewikkeld, werd nu met 8 zijner scherpschutters door den 1sten luitenant SCHULTZE en evenveel inlandsche soldaten afgelost en naar het bewuste punt gezonden. Hij had in last onverwijld rapport te zenden, ingeval zijn vuur van uitwerking was; eenige oogenblikken later berigtte hij, dat zijne stelling gunstig was, waarop de rest der scherpschutters voor de benting afgelost en hem toegezonden werd.

De troepen voor en nabij de benting hadden bevel den vijand daar bestendig bezig te houden, terwijl hij in den rug en in de flank door de scherpschutters werd bestookt.

Zoo was de stand der zaken toen de kolonel WALESON op de plaats van het gevecht verscheen.

Weinig tijds daarna verminderde het vuur van den vijand, en weldra zond de 2de luitenant VAN SWIETEN het berigt, dat de benting in overrijling werd verlaten, toen de juist gerigte schoten der scherpschutters op 500 à 550 passen niet alleen velen der vijanden achter de borstwering hadden gedood, maar ook bij herhaling diegenen deden vallen, die hun zwaar geschut poogden weg te slepen.

Ons verlies was betrekkelijk groot; maar zonder de bedekte opstelling, die kort na den eersten aanloop (dank zij het koelbloedig doorzigt van alle officieren) aan de troepen gegeven werd, zou het ongetwijfeld bij het hevige vuur op zoo korten afstand, belangrijk meer hebben bedragen.

De brave scherpschutter L. M. PLOEG werd door een schot in de borst en een ander in den hals doodelijk gewond en overleed op het slagveld.

Ernstig werden nog gewond de sergeanten van de scherpschutters KUNZ en VAN DER VEEN, de scherpschutters VAN BLERCK, VAN DER SLUIS en WIJTMANS; de inlandsche sergeant SIMPO, de inlandsche fuseliers SINGO DIPO, NGODRONO en SODRONO, benevens de hoeloebalang RAJA TOELING, van den Pangeran van Tarabangi.

Wijders zijn nog ligt gewond en in hunne gelederen gebleven, na voor zooveel noodig verbonden te zijn, de korporaal der scherpschutters MOMMAAS, de scherpschutters DIJK, HELMERHORST, DE BRUIN en VAN DER KLERCK, benevens de inlandsche fuselier PA-ENDE. Eene menigte andere militairen had nog zeer ligte kwetsuren bekomen, waarvan men zich den oorsprong eerst na het binnenrukken en doorzoeken der benting kon verklaren. De vijand namelijk had o. a. ook geschoten met gruis van kwarts, dat in een ligt vlechtwerk van bamboe besloten, bij wijze van kartetsen, in zijne donderbussen was geladen geworden.

De kapitein WEITZEL sprak met den meesten lof over den moed door al zijne officieren en ook door den Pangeran SEMPORNA DJAJA POETIH aan den dag gelegd. Door den aard van de taak, die hun was opgedragen, hadden echter bijzondere diensten kunnen bewijzen, de 1ste luitenant SCHULTZE en de 2de luitenant VAN SWIETEN van de infanterie, benevens de 1ste luitenant der genie SCHEPERS.

Ook de goede diensten, door den officier van gezondheid der 5^e klasse DIEPENBROEK bewezen, mogen niet onvermeld blijven; hij zocht de eerste gewonden onder het werkzame vuur van den vijand op, waar hij door zijne koelies werd verlaten, zoodat het naderhand eenige moeite kostte, zijne veld-apotheek met de gewonden op eene veilige plaats te brengen.

Van de onderofficieren en manschappen, ofschoon hun gedrag in het algemeen boven allen lof verheven was, hebben zich nog bijzonder onderscheiden de beide gewonde sergeanten van de scherpschutters KUNZ en VAN DER VEEN, de korporaal der scherpschutters DU MARTIN, de gewonde scherpschutters DIJK, VAN BLERCK, HELMERHORST en DE BRUIN, de Europeesche sergeant PAUWELS, de inlandsche sergeant SANDIMAN, de gewonde inlandsche sergeant SIMPO en de inlandsche fuseliers SAKKA, SAILY, KINDING en SIDIN; terwijl

wijders nuttige diensten bewezen werden door den Europeſchen ſergeant der ſappeurs VLEUGELS.

Na het ontvangen van het berigt, door den 2den luitenant VAN SWIETEN gezonden, beval de kolonel, chef der expeditie, de benting open te hakken en daar binnen te rukken. De vijand had tegen zijne gewoonte een doode achtergelaten; men vond bovendien vele sporen van bloed, eenige geweren en donderbussen, benevens eene belangrijke hoeveelheid munitie. Alles getuigde van eene overhaaste vlugt.

Gala Tanah was op dezelfde wijze gebouwd als Bandoeloe; het bestond vooral in het front uit hooge borstweringen, uit balken en aarde vervaardigd, waarin zich schietgaten bevonden voor zware lilla's, en bamboezen kokers voor klein geweer. Langs de ravijnen die de flanken vormden, waren, wegens hunne steilte, slechts digte en scherp aangepunte bamboezen paggers geplaatst.

Het geschut was of medegevoerd of in de sterk begroeide ravijnen geworpen.

Er was inmiddels ter vervolging van den vijand eene nieuwe voorhoede gevormd, onder den kapitein KÖHLER, aan wien toegevoegd was de 1ste luitenant SPELTIE, adjudant van den bevelhebber der expeditie.

Zij bestond uit een gedeelte der 5° kompagnie onder den 2den luitenant GRANPRÉ MOLIÈRE, en een detachement ſappeurs onder den 1sten luitenant der genie SCHEPERS.

Na onder onbeschrijfelijke inspanning op nieuw een diep ravijn met vervaarlijk steile hellingen te zijn overgetrokken, stiet deze voorhoede op eene andere benting, Pamatang Sentok genaamd. Zij lag op een smallen bergrug aan den rand eener even vervaarlijke helling, was door eene zware verhakking met staketsels gedekt, en bestond uit eene hooge en regte borstwering, waarop een pagger van bamboe was geplaatst; zijdelings grensde deze borstwering aan steile en diepe ravijnen.

Al spoedig opende de vijand zijn vuur en reeds bij de eerste schoten sneuvelde de dappere inlandsche fuselier DOENSAN, uitroepende: »*Mati poer kompanie!* (1).

Daar het onmogelijk werd bevonden eene opening in dit werk te maken en er niet aan viel te denken het uit de aangrenzende ravijnen in de flank te bestoken, liet de kapitein KÖHLER, gebruik makende van de geestdrift, die officieren en troepen bezielde, en ter voorkoming van grootere verliezen, den stormmarsch blazen.

(1) Ik sterf voor Nederland.

Onder een luid *hoerah!* en zich van handen en voeten bedienen, klommen onze reeds afgematte maar dappere krijgers nu tegen de steilte op en met de grootste inspanning bereikten zij de borstwering der benting. Dit kloek bestaan deed den vijand in allerijl in de wildernissen de vlugt nemen, waarschijnlijk om eene ontmoeting als die te Galah Tanah te ontgaan.

Ofschoon doodelijk vermoeid, bezat de voorhoede nog te veel geestdrift om aan rusten te denken; door de overige troepen gevolgd, bleef zij den vijand najagen en bereikte ten 12 uur het beruchte Ketimbang. Hier werden weder eenige schoten gelost op de in der haast weggijlende vlugtelingen; maar de kapitein KÖHLER staakte de vervolging nog niet. Gerugsteund door de 1^e kompagnie, onder kapitein VON PROECK, zette hij die nog gedurende een half uur voort; maar thans werd de afmatting zoo groot en het terrein zoo woest en moeilijk, dat hij wel tot rusten en terugkeeren verplicht was. Ten een uur kwam hij weder te Ketimbang aan.

De vaste wil, - verklaarde de kolonel WALESON, - en de ijzeren volharding van officieren en manschappen bij de schier bovenmenselijke inspanning van dezen dag, zijn met hunne geestdrift en moed boven allen lof verheven. Bij de bestorming der benting Pamatang Sentok, hebben zich door moed en beleid onderscheidden, vooral de kapitein, fungerende chef van den staf, KÖHLER, de 1ste luitenant der genie SCHEPERS, de 1ste luitenant-adjudant SPELTIE en de 2de luitenant GRANPRÉ MOLIÈRE, terwijl de inlandsche sergeant SANDI, de inlandsche hoornblazer ROEMA, de inlandsche fuselier LAKIENTJE en de inlandsche sappeurs POLWAKO en SOTRONO zich allerloffelijkst gedroegen.

Kort na de terugkomst der voorhoede, verscheen ook de majoor NAUTA met zijne kolonne te Ketimbang. Zij bestond uit de 4^e en 6^e kompagnie 11^e bataillon (kapiteins TUCKERMAN en MOLENAAR), en een detachement artillerie, onder den 1sten luitenant GORISSEN, dat die kolonne als sappeurs diende. Des morgens ten 5½ uur van Penengahan over Koenjaja en verder langs een bergpad, den vorigen dag door den 1sten luitenant STECK verkend, op marsch gegaan, had ook zij met onbeschrijfelijke moeilijkheden, haar door het terrein in den weg gelegd, moeten kampen. Ook zij had zich moeten bewegen te midden van die woeste bergnatuur, en menigmaal hellingen van 45° moeten beklimmen; een geruimen tijd zelfs liep haar pad door het met steenklompen bezaaide bed eener snelstroomende rivier. Ten 9½ uur vernam zij in de verte het vuur harer reeds in gevecht zijnde kameraden; dit wekte de afgematte troepen weder op; met nieuwen moed bestegen zij andermaal eene vervaarlijke helling en bevonden zich plotseling voor de benting Salej Taboean.

Bij verkenning bleek zij echter verlaten te zijn; de vijand had blijkbaar van deze zijde geen aanval verwacht en daarom zijne geheele magt in de beide andere bontings vereenigd. De benting bestond uit eene 40 el lange met bamboezen kokers voor klein geweer voorziene borstwering. In haar midden stond een ijzeren stuk geschut op rolpaard in batterij.

Voor de borstwering stond een pagger van ligt hout en hare uiteinden leunden aan steile ravijnen, waarin eene verhakking was aangebragt, om alle omtrekking te beletten.

De gevonden munitie en projectielen werden vernield, het stuk geschut medegevoerd en de moeilijke marsch voortgezet, tot men zich te Ketimbang met de andere troepen had vereenigd.

Ketimbang was een klein bergplat nabij de hoogste toppen van den Radja Basa en welligt 5500 voet boven het oppervlak der zee gelegen. De boomen en struiken, die het nog kort geleden bedekt hadden, waren wel geveld, maar niet opgeruimd, zoodat zij nog allerwege den bodem bedekten en de gemeenschap tusschen de ordeloos dooreenliggende hutten, die Raden INTAN hier in der haast voor zich en de zijnen had doen opslaan, bijna volkomen verhinderden.

Er waren thans op deze kleine vlakte vijf kompagniën infanterie, de scherp-schutters, 23 artilleristen en 21 sappeurs, onder drie hoofdofficieren van het Indische leger vereenigd. Behalve dat deze geheele magt niet te Ketimbang kon gelegerd worden, moest ook Marambang op den vermoedelijk eenigen terugtogtsweg des vijands gelegen, bezet blijven, zoodat de 1^e en 2^e kompagnie, na eene welverdiende rust genoten te hebben, weder derwaarts op marsch gingen. De 1^e kompagnie moest den volgenden dag te Kalau gaan post vatten.

Voor de overige troepen was evenwel de tijd van rusten nog niet daar; want aangezien Ketimbang naar eene uitgestrekte verhakking geleeek, en deze toestand, vooral bij nachtelijken aanval, hoogst gevaarlijk kon worden, moest het bergplat althans in zoo verre worden opgeruimd, dat er gemeenschap tusschen de legerplaatsen der verschillende troepengedeelten, benevens een weg rondom het bivak bestond, en dat er alarmplaatsen konden worden aangewezen. Ook dit werd met ijver volbragt, doch de zon neigde ter kimme eer men er mede gereed was.

Nadat de nacht, die in dit hooge gebergte zeer koel was, door de troepen in hunne van zweet doorweekte kleederen was doorgebracht, werden er vroeg in den morgen van den 28sten, in alle rigtingen patrouilles uitgezonden. Deze zagen of vernamen niets meer van den vijand, maar vonden, behalve weggeworpen levensmiddelen en kleedingstukken, ook nog vele wa-

pens, even als dit den vorigen dag met de vervolgende voorhoede het geval was geweest.

Zwaarder vuurwapens dan donderbussen vond men echter niet; deze werden eerst later, benevens veel buskruid en projectielen, door krijgsgevangenen in de bijna ontoegankelijke ravijnen aangewezen; zij bestonden uit een ijzeren kanon van $\pm 3 \text{ m}$, twee zware en eenige lichtere lilla's.

Daar men te Ketimbang overloed van mondbehoefden had gevonden, wilde de bevelhebber er nog dien dag blijven, om persoonlijk voor het slechten der genomen bentings te zorgen; maar een bij den Pangeran van Tarabangi ontvangen berigt, dat de vijand zich ten noordwesten van ons weder verzameld en zich in het ons bevriende Wai-orang geworpen had, hoe ohwaarschijnlijk het ook klonk, mogt niet verwaarloosd worden.

Opdat Raden INTAN er zich niet weder nederslaan zou, moest Ketimbang echter bezet blijven; eene taak die, benevens het slechten der versterkingen, aan den kapitein TUCKERMAN, met 100 bajonetten werd opgedragen.

Tegen den middag marscheerde de kolonel WALESON met de overige troepen naar hunne vorige standplaatsen terug.

Thans, nu men in bedaarder stemming was, zag en ondervond men eerst regt hoe afmattend het terrein was, dat men den vorigen dag met zooveel geestdrift had doorloopen.

Gewis levert de krijgsgeschiedenis geen voorbeeld op, dat er op moeilijker bodem oorlog is gevoerd, en mag het te boven komen van zooveel bezwaren, op zich-zelf reeds als een verdienstelijk werk worden beschouwd.

Al zeer spoedig, bekwam men de zekerheid, niet alleen dat het gerucht aangaande eenen inval van Raden INTAN in Wai-orang geen grond had, maar ook, dat zijne magt in alle rigtingen uiteengevloten en dus geheel verstrooid was.

Hij en zijn aanhang zwierven, in kleine troepen verdeeld, door de wildernissen rond; met moeite voorzagen zij in hun onderhoud, en de nog kort geleden zoo opgeblazen woesteling was zoodanig bedrukt en ter neder geslagen, over den geleden tegenspoed en over zijne duistere toekomst, dat hij nu en dan in tranen losbarstte.

Aan de zijde van Bandoeloe had men op den 27sten Augustus-en volgende dagen niets van den vijand ontwaard, en het bevestigde zich meer en meer, dat Raden INTAN zich bestendig aan de noordzijde van den berg was blijven ophouden.

Daar het vertrouwen jegens ons zich, na den val der vijandelijke sterkten, allengskens onder de bevolking begon te vestigen, en daar een aantal vrouwen en kinderen van opstandelingen, die zich te Ketimbang hadden opge-

houden, en die hare mannen en vaders niet langer konden volgen, zich in onze handen kwamen stellen, verkreeg men ook van lieverlede meer zekere berigten aangaande Raden INTAN en de zijnen.

Het is onmogelijk in dit beknopt overzicht den loop der handelingen, die tot den val van Raden INTAN en het gevangen nemen zijner meeste volgelingen geleid hebben, op den voet te volgen. De wijze waarop het doel bereikt werd, zal dus slechts in breede maar juiste trekken worden geschetst; zelfs in een meer omstandig verslag zou het langwijlig, ja onmogelijk zijn, de bewegingen der verschillende detachementen en patrouilles na te gaan, die door den kolonel WALESON werden uitgezonden, zoodra hij slechts eenig stellig berigt aangaande dezen of genen schuilhoek van opstandelingen bekwaam.

Dit tijdvak van de geschiedenis der jongste Lampongsche expeditie, zal helaas een roemloos tijdperk geacht worden; en toch was het geenszins vrij van gevaren en vooral rijk aan vermoeijenissen en ontberingen, aan opgewekte hoop en ter neer drukkende teleurstellingen, aan heilzame uitkomsten voor het vaderland en aan hoogst schadelijke gevolgen voor de gezondheid en den levensduur van hen, die er hunne krachten aan moesten wijden, en wier namen welligt nimmer door een geschiedschrijver zullen worden vermeld.

Reeds op den 5den September waren de bezettingen van Ketimbang en Marembang verminderd geworden, dewijl men daardoor meer troepen beschikbaar kreeg en de aanhang van Raden INTAN te gering was om zich de moeilijkheden te blijven getroosten, die verbonden waren aan het onderhoud van veel troepen in die hooge bergstreken.

De bedrijvigheid en voortvarendheid, die nu op alle punten werd ten toon gespreid, was inderdaad bewonderenswaardig. In weerwil evenwel van dit alles en van de beste pogingen der aanvoerders, was het aan onze patrouilles niet altijd mogelijk zich van een of meer opstandelingen meester te maken. Deze bewaakten zich daartoe te goed. De 5de, 4de, 7de, 9de en 20ste September waren niettemin voorspoedige dagen voor de onzen.

Op den 5den gelukte het den kapitein KÖHLER, civiel en militair gezaghebber in de Lampongs, Raden INTAN bij Rindee te overvallen. Hij doodde een zijner volgelingen; hij wondde nog eenige andere en zou hem gewis meester zijn geworden, zonder een ontijdig schot van een der hoeloebalangs des Pangerans van Tarabangi. De vlugt van den vijandelijken aanvoerder was evenwel zoo overhaast, dat deze zijne kris, klewang en eenige kostbaarheden achterliet.

Den volgenden dag werd de beruchte Hadji WAHIA door den 1sten luitenant STECK, in het bosch van Rogoh omsingeld en na een kort gevecht gevangen genomen. Een der zoons van Hadji WAHIA sneuvelde bij die gelegenheid, nadat hij te vergeefs getracht had den 1sten luitenant STECK en den 2den luitenant J. H. C. GODIN met zijne lans te dooden. De flankeur ELSHAKKERS werd daarbij gewond.

Hadji WAHIA, die reeds aan de onlusten in het Bantamsche had deel genomen, die in hooge mate het vertrouwen van Raden INTAN bezat, hem steeds tot verzet tegen het gouvernement aangespoord en in persoon de wapens tegen ons gevoerd had, werd door den permanenten krijgsraad te velde ter dood veroordeeld, welk vonnis op den 9den aan de galg werd voltrokken.

Den 7den stiet de 1ste luitenant STECK in het bosch van Rogoh weder op een verblijf van opstandelingen; negen hunner sneuvelden, waaronder een schoonzoon van Hadji WAHIA en ongelukkigerwijs ook diens vrouw.

De onzen kregen bij die gelegenheid twee ligt gewonden.

Twee dagen later werd de beruchte WA MAAS, door den 1sten luitenant STECK achterhaald, gewond en diens vrouw en kind gevangen genomen.

Op den 20sten eindelijk werd Raden INTAN nabij Tieltan, door den 1sten luitenant TIMMERMANS overvallen, doch het gelukte hem andermaal, met achterlating van levensmiddelen, kleedingstukken enz., te ontkomen.

Ook door andere patrouilles werden nu en dan gevangenen gemaakt, waaronder soms aanvoerders van minder rang, doch veelal zagen de onzen zich in hunne hoop ten deze bedrogen. Hunne pogingen waren daarom in geenen deele nutteloos, want doordien onze troepen aanhoudend in beweging waren en tot de meest verborgen schuilhoeken in het gebergte en in de bosschen doordrongen, waren de nog rondzwerfende opstandelingen ook nergens veilig. Het is later voldoende gebleken, dat zij nimmer twee nachten op dezelfde plaats durfden doorbrengen. Door aanhoudend opgejaagd te worden, door telkens heen en weder te moeten trekken, werden zij vaak gescheiden van vrouwen en kinderen, of verplicht die achter te laten. Deze geen kans ziende te midden der wildernissen in hun onderhoud te voorzien, kwamen zich in onze handen stellen; zieke en zwakke mannen, kleinmoedigen en vaak tegen hunne overtuiging medegesleepten, volgden dit voorbeeld. De aanhang des vijands nam zoodoende voortdurend af, terwijl de berigten die ons verstrekt werden, hetzij door de gevangenen en in onderwerping gekomenen, hetzij door het goed gezinde gedeelte der bevolking, ons telkens in staat stelden de overgeblevenen op nieuw te bestoken en na te jagen.

De pogingen van den bevelhebber der expeditie strekten ook vooral om

de opstandelingen door den honger tot onderwerping te dwingen. Behalve dat hij de, in bosschen en wildernissen, op bevel van Raden INTAN en SINGA BRANTA in tijds daargestelde bergplaatsen van leefstogt, liet opsporen en ledigen, en hij hunne koeboes of in der haast opgeslagen woningen, benevens alle verlaten oemboels liet vernietigen, was door hem aan al de kampongs-hoofden, die op nieuw den eed van trouw aan het Nederlandsch gouvernement hadden gedaan, niet alleen verboden den vijand in deze eenigen bijstand te verleenen, maar hun ook bevolen onmiddellijk berigt te geven, wanneer zij vernamen dat deze of gene zich daaraan schuldig maakte. Daar al verder de opstandelingen zich soms met geweld van levensmiddelen voorzagen, zoo kregen de bewoners van enkele oemboels en geheele of gedeelten van kampongs, die gunstig voor dergelijke aanrandingen gelegen waren, bevel, tijdelijk te verhuizen en zich te vestigen in kampongs, die beter door ons konden worden gadegeslagen.

Door het aanleggen van eenen nieuwen en goeden weg rondom den berg Radja Basa, waarmede onmiddellijk na de aankomst der expeditie, op last van de beide kommissarissen, door de bevolking begonnen was en ijverig werd voortgegaan, was niet alleen de gemeenschap tusschen onze posten, het ontvangen van berigten en het voorzien in het onderhoud der troepen, gemakkelijker, maar ook de beweegbaarheid der laatsten bevorderd geworden.

Reeds tegen het midden van September bleek het uit verschillende berigten, dat Raden INTAN zoowel als SINGA BRANTA de streken, waar zij geheerscht en dus ook den meesten invloed hadden, maar waar zij thans zoo rusteloos werden vervolgd, wilden verlaten. Raden INTAN zou beproeven zich naar gene zijde der Sekampong-rivier te begeven, terwijl SINGA BRANTA trachten wilde over zee te ontkomen.

Om de plannen van den eersten te verijdelen, werd de kapitein TUCKERMAN, den 12den September met 150 bajonetten naar de Sekampong-rivier gezonden, met last om Asahan en Maringei te bezetten en de landstreek door patrouilles te doen doorkruisen.

De stoomboot *Admiraal van Kinsbergen* werd bovendien voor de rivier van Maringei, en eene kruisboot voor de Nibong gestationneerd.

Hoeveel waakzaamheid de zeemagt ook langs het rotsige strand ten zuiden van den berg Radja Basa aan den dag legde, zoo bleef het echter mogelijk, dat enkele vlugtelingen in Djoekoengs (uitgeholde boomstammen), aan hare opmerkzaamheid ontglipten.

De majoor BOON VAN OSTADE ontving daarom last met de geheele 1° compagnie van zijn bataillon (Europeanen), op den 17den September naar Radja

Basa te marscheren, het bevel over de troepen aan die zijde te aanvaarden en de grootste waakzaamheid langs het strand te doen in acht nemen.

De kapitein VAN OS was hem met het Afrikaansche gedeelte der 7^e compagnie te Kalau komen vervangen.

Toen de twee vrouwen van SINGA BRANTA met zijne kinderen, na 14 dagen van hem gescheiden te zijn geweest, uit kommer en ellende de wildernissen verlieten en zich in onze handen kwamen stellen, en toen genoemde majoor berigte, dat men geen spoor meer van SINGA BRANTA vond en hij dus vermoedelijk naar een der eilanden tegen over de kust ontkomen was, werden ook de eilanden Dwars in den weg, Sibesi en Groot en Klein Siboecko door de marine naauwlettend bekruid, en de drie laatstgenoemde door een gedeelte der 5^e compagnie, onder kapitein ESCHAUZIER, in alle rigtingen doorzocht. De pogingen tot het vinden van het gewezen marga-hoofd van Radja Basa bleven echter vruchteloos.

Intusschen was men begonnen met den bouw der sterkten, die tot verblijf moesten dienen aan de troepen, bestemd om ook na het vertrek der expeditie in deze gewesten, bezetting te houden.

De eene is gelegen te Tjampaka nabij Koenjaja, op de grens der marga's Negara-ratoe en Dantaran, de andere aan het zeestrand te Ketimbang, nabij Banding.

Dit was voor de bevolking een overtuigend bewijs, dat wij dit gedeelte der Lampongsche districten niet weder zouden verlaten en dat de goedgezinden op onze voortdurende bescherming konden rekenen.

De bijstand, dien de opstandelingen nog bij hunne landgenooten vonden, hield derhalve meer en meer op. Dit, gevoegd bij den goeden uitslag der overige maatregelen en den ijver onzer troepen, die niet verflaauwde, hoewel zeer ongunstig was geworden, en de reeds zoo dikwerf opgesomde moeilijkheden van het terrein nog verhoogde, bragt het overblijfsel van des vijands aanhang tot het uiterste.

Het getal dergenen, die in onze handen vielen, nam met den dag toe; op den 4den October kwamen zelfs de naaste vrouwelijke bloedverwanten van Raden INTAN onze hulp en bescherming zoeken. Door gebrek vermaerd, — zij hadden sedert vele dagen van boombladeren en wilde vruchten geleefd, — met het aangezicht, benevens de handen en voeten door doorns opengereten, stonden zij daar als toonbeelden van ellende. Bijna met waanzin vielen zij op het haar voorgezette voedsel aan.

In den nacht van den 5den op den 6den October had er eindelijk eene gebeurtenis plaats, die de moeite en inspanningen der troepen onder de

bevelen van den kolonel WALESON gesteld, aanmerkelijk verligte, zoo niet geheel deed ophouden. Het zielloos overschot van Raden INTAN, de eenige telg van een geslacht, dat sedert het begin dezer eeuw tot op den huidigen dag, door zijnen woesten aard en zijne toomelooze eerzucht, niets dan onheil aan de Lampongsche gewesten had berokkend, werd in het hoofdkwartier te Koenjaja aangebragt. Door de bevolking zelve, die hem nimmer bemind maar steeds uit vrees gehoorzaamd had, was zijn einde verhaast.

Een gedeelte dier bevolking, de bewoners der kampong Tataän, had om zijnentwil veel te lijden. Raden INTAN had daar uitgestrekte sawahs liggen, en velen zijner pandelingen, die hij steeds met hardvochtigheid behandelde, waren er woonachtig. Hij naderde die kampong derhalve dikwerf en wist herhaaldelijk middel te vinden om de ingezetenen door de zwaarste bedreigingen te dwingen, hem voedsel te brengen.

Het was den kolonel WALESON niet geheel onbekend gebleven, dat Tataän aan Raden INTAN ondersteuning verleende; de kampong was daarom reeds vroeger op zijn last ontwapend en gedeeltelijk ontruimd, en eindelijk was er een detachement geplaatst geworden. Het hoofd der kampong, Raden NGARAPAT, reeds vroeger door Raden INTAN gehoond en onregtvaardig zwaar beboet, besloot niet alleen zich te wreken, maar ook zijn kampongsvolk van zooveel overlast, die het van vriend en vijand onderging, te bevrijden en zijn land te ontslaan van iemand, aan wien het niets dan onheil te danken had.

Raden NGARAPAT wist dat Raden INTAN met nog slechts vier volgelingen van alle hulpmiddelen beroofd, als radeloos in de wildernissen rond zwierf. Drie dezer volgelingen, waarvan de vrouwen reeds te Tataän bij hem in bewaring waren, wist hij door hare tusschenkomst over te halen, hem behulpzaam te zijn. Zij bewerkten eene zamenkomst tusschen hem en Raden INTAN, onder voorwendsel, dat laatstgenoemde daarbij van levensmiddelen zou worden voorzien.

Door nijpend gebrek gedreven, begaf Raden INTAN zich naar de bepaalde plaats en, terwijl hij zich nog als een hongerige wolf aan de medegebragte spijzen te goed deed, werd hij met zijn vierde volgeling overvallen en afge- maakt.

Indien Raden INTAN geen verdrukker en uitzuiger van het volk, geen roover en woeste wreedaard geweest ware, wiens geweten met een belangrijk aantal moorden was bezoedeld, dan zou men het kunnen betreuren, dat hij zulk een ellendig einde heeft gehad; maar thans kan men naar waarheid zeggen: hij verkreeg loon naar werken.

Na den 6den October werden onze troepen meer zamengetrokken. Marambang, Ketimbang, Bandoeloe, Djati, Kedatoean, Asahan en Maringei

werden verlaten, en Marak daarentegen door de 2^e kompagnie bezet. De drie eerstgenoemde plaatsen werden tevens vernield en tot het ontruimen der beide laatste was kort voor den dood van Raden INTAN reeds bevel gegeven, dewijl men de overtuiging had, dat hij daar geene schuilplaats meer zou zoeken.

De kolonel WALESON achtte zich verplicht vóór den terugkeer der expeditie, met een gedeelte daarvan, nog eenen togt te doen naar Semangka en kon de eerste daartoe bestemde troepen reeds op den 19den October inschepen.

Met den dood van Raden INTAN kan men de krijgsverrigtingen in dat gedeelte der Lampongsche districten als geëindigd beschouwen. Raden INTAN liet geene kinderen na, en wel zwierven er nog eenige zijner bloedverwanten en aanhangelingen rond, maar de bezettingen der schansen te Tjampaka en Ketimbang hadden zoodanige sterkte, dat zij steeds eenige troepen konden afzenden om hen op te sporen en te vervolgen. De ijver, waarmede dit gedaan werd, gepaard aan den honger en den invloed van het slechte seizoen, hadden ten gevolge, dat zij voor en na allen in handen der onzen vielen, en dat de aanhang van Raden INTAN, weinige weken na het vertrek der expeditionnaire troepen uit die streken, volkomen was uitgeroeid.

Dezen goeden uitslag, die in zulk een betrekkelijk korten tijd werd verkregen, was men niet alleen verschuldigd aan de groote sterkte en goede samenstelling die de kommandant van het O.-I. leger, de luitenant-generaal Jhr. Ridder DE STUERS aan de expeditie gaf, maar ook aan de wel overlegde maatregelen, door den kolonel WALESON genomen, en aan de groote bedrijvigheid en volharding daarbij door zijne troepen ontwikkeld.

Doch ook de zeemagt, aan de expeditie toegevoegd, heeft daaraan haar deel; want over het algemeen kan niet met te grooten lof gesproken worden over hare bereidwilligheid en hulpvaardigheid. Door de troepen herhaaldelijk met hare stoomschepen van het eene punt naar het andere over te brengen, heeft zij vaak eenen kostbaren tijd bespaard, vermoeyenissen onnoodig gemaakt en de sterkte der landmagt, zoo te zeggen, vermenigvuldigd. Zij heeft landingen gedaan, de kusten en daarvoor gelegen eilanden zooveel doenlijk bewaakt en het ontkomen van opstandelingen over zee, ijverig tegengegaan, en heeft door deze en andere goede diensten belangrijk bijgedragen tot den spoedigen en goeden afloop.

BESLUIT.

De uitkomsten, door de jongste Lampongsche expeditie verkregen, kunnen van het grootste belang zijn, niet slechts voor de gewesten zelve, die het

tooneel des oorlogs waren , maar ook voor geheel Indië en het Moederland.

Het spreekt echter van zelf , dat er een naauw verband aanwezig is tusschen die uitkomsten en de maatregelen door het gouvernement , na het eindigen der krijgsverrigtingen , genomen of nog te nemen.

Door gemis aan voldoende bekendheid met deze , kan hier derhalve ook over de resultaten der expeditie niet veel gezegd worden.

Zooveel is echter gewis , dat door den dood van Raden INTAN , door het dempen van den opstand in de Lampongsche gewesten , en door het bezetten dezer streken , aan de vaak weêrstrevige Bantammers een altijd open toevlugtsoord is ontnomen , en de rust en goede orde in westelijk Java dus aanzienlijk zijn bevorderd geworden. Bovendien is daardoor de veiligheid van den handel langs de Lampongsche kusten , zoowel als die der zeevaart tusschen Java en Sumatra meer en beter verzekerd.

Die veiligheid dreigde geheel verloren te gaan en de toestand , die thans opgehouden heeft te bestaan , was een hoon voor Nederland.

In het land zelf is , vooral na den dood van Raden INTAN , eene groote gerustheid onder de zoo lang mishandelde bevolking ontstaan , die zich door volkomene toenadering tot , en vertrouwen in ons , openbaart. Willekeurige handelingen , roof en moord , afpersing en knevelarijen , tot nog toe aan de orde van den dag , hebben daar een einde genomen.

Eerst nu zal er veiligheid van personen en eigendommen kunnen bestaan , zonder welke aan geen beschaving , aan geen welvaart te denken is. — En dat beschaving en welvaart hier kunnen bloeijen , daarvoor strekt de voorbeeldeloos vruchtbare bodem en de oorspronkelijk zachte aard der eigenlijke Lampongsche bevolking ten waarborg.

Door onze meerdere kennis en geestkracht voorgelicht en geschraagd , kan zij eene schoone toekomst te gemoet gaan , terwijl zij nog kort geleden op weg scheen , tot eene meer dan dierlijke woestheid te zullen afdalen.

2de GEDEELTE

INLEIDING.

In het district Semangka heerschte sedert vele jaren , een stand van zaken , niet minder ergerlijk dan die , welke in het oostelijk gedeelte der Lampongsche gewesten thans had opgehouden te bestaan.

Het Nederlandsche oppergezag werd daar ter naauwernood erkend en in geenen deele geëerbiedigd ; het aanzien der oorspronkelijke inlandsche hoof-

den, was er niets meer dan eene schaduw van hetgeen het geweest was en behoorde te zijn; het regt van den sterkste deed er zich alom gelden, met al de schadelijke gevolgen die het, vooral te midden van onbeschaafde volkstammen, doorgaans na zich sleept; de landbouw was er in verval, de nijverheid eene onbekende zaak en de handel bijna eene onmogelijkheid door de knevelarijen, afpersingen, ja zelfs geweldenarijen, waaraan eerlijke kooplieden, die met hunne vaartuigen Semangka bezochten, ten doel stonden.

De persoon die er voornamelijk toe bijdroeg om dezen stand van zaken gaande te houden, was zekere Dalem MANGKOE NEGARA van Boemi-ratoe. Zijn vader was reeds in verzet gekomen tegen het Nederlandsche bestuur, en als openlijk vijand der Nederlanders ten grave gedaald.

Hij liet in Dalem MANGKOE NEGARA eenen zoon na, die gedurende zijn geheele leven des vaders voetstappen drukte, en die door de geringe en onvoldoende middelen, welke tot nog toe tegen hem waren in het werk gesteld, wel nu en dan geslagen en verdreven, maar nimmer ten onder was kunnen gebracht worden.

Wel hield hij zich thans sedert geruimen tijd rustig, d. i. hij pleegde geene openlijke vijandelijkheden of geweldenarijen, maar hij bleef een bestendig knevelaar der bevolking, en was nog het eerste degelijke bewijs schuldig, dat hij het oppergezag der Nederlanders erkende.

In het geheele district Semangka bevonden zich noch Nederlandsche ambtenaren, noch troepen; doch reeds was tot eene geregelde vestiging aldaar het besluit genomen, en het werd meer dan tijd daaraan gevolg te geven.

Door de ligging van het district Semangka, tusschen de Lampongsche gewesten Sekampong en Telok Betong, tusschen Bengkoelen, Palembang en de straat Soenda die het van Java scheidt, en door de regeringloosheid die er heerschte, was het een steeds open en veilig toevlugtsoord geworden voor een ieder, die in de genoemde omliggende en onder geregeld bestuur zijnde landen, met de justitie of politie overhoop lag. Eene zoodanige vrijplaats voor misdadigers kon te midden onzer bezittingen niet worden geduld.

Het voornemen bestond dan ook er eene kleine bezetting te plaatsen, ten einde aan de nieuwe orde van zaken, die men besloten had er in te voeren, eene goede werking te verzekeren.

Ten dienste dier bezetting moest echter eene schans, benevens de noodige gebouwen tot huisvesting enz., worden daargesteld, en voor dit alles was het goede seizoen reeds te ver verstreken. De kommissarissen voor de Lampongsche zaken, kolonel WALESON en kapitein KÖHLER, begrepen echter, dat door partij te trekken van den ons gunstigen indruk,

dien het welslagen der expeditie in het oostelijk gedeelte op de bevolking had te weeg gebragt, en door derhalve slechts met een klein gedeelte der troepen eenen togt naar Semangka te doen, men zeer veel zou bijdragen om het vertrouwen bij de goed gezinde hoofden op te wekken, welligt de weerspannige tot onderwerping, en zeer zeker tot meer ontzag voor ons bestuur zou brengen, en men door een en ander zeer waarschijnlijk zou bewerken, dat in den volgenden oostmoeson zonder nadere krijgsverrigtingen tot eene vestiging kon worden overgegaan.

Het waren deze overwegingen, die aanleiding gaven tot de krijgsonderneming, waarvan het verhaal hier volgt:

Overzicht van den loop der krijgsverrigtingen.

Door den kolonel WALESON werden voor dezen togt bestemd:

50 man Europesche infanterie, waarbij de scherpschutters, en 40 Bataviasche koelies tot het transporteren van mond- en krijgsbehoefden, een en ander aangevoerd door den kapitein MOLENAAR.

Met dit gedeelte zou de kolonel in persoon naar de Semangka-baai stevenen en het na de landing te Tandjong Baringin, tegen Boemi-ratoe doen oprukken.

100 man inlandsche infanterie, onder den 1sten luitenant van HUFFEL; de officier van gezondheid DE ROOCK, benevens 40 Bataviasche koelies.

Deze troepen werden overgebragt naar Telok Betong, van waar zij onder de bevelen van den kapitein KÖHLER, civiel en militair gezaghebber der Lampongsche districten, over land naar Semangka zouden marscheren, den marsch zoodanig regelende, dat men ongeveer te gelijk met de troepen van den kolonel WALESON, voor Boemi-ratoe kon aankomen.

Boemi-ratoe was de hoofdkampong van Dalem MANGKOE NEGARA, en het eenige punt waar men vermoedelijk tegenstand zou vinden. Die tegenstand moest niet alleen overwonnen, maar zelfs ernstig gestraft, en MANGKOE NEGARA zoo mogelijk tot onderwerping gedwongen worden.

De marsch, aan KÖHLER opgedragen, was een der meest vermoeijende die men kon bedenken. In vroeger jaren had men er steeds voor teruggedeinsd langs den weg, door hem te nemen, in het Semangkasche door te dringen; maar juist daardoor was onder de bevolking van lieverlede de overtuiging gerezen, dat zij van die zijde ongenaakbaar was, en het was tot vermeerdering van ons gezag en ons aanzien van het grootste belang, die overtuiging te vernietigen.

De bevolking van Semangka moest zien, dat wij in staat waren, om

haar te bereiken en zoo noodig te straffen, en dat daarmede in geenen deele moest worden gewacht, tot wij troepen en schepen van elders zouden hebben ontboden.

De kolonel WALESON scheepte zich met zijnen chef van den staf, den kapitein jhr. FLUGI VAN ASPERMONT, en zijnen adjudant den 1sten luitenant SPELTIE, benevens de troepen, die hem zouden vergezellen, den 25sten October in, aan boord van Zr. Ms. stoomschip *Amsterdam*, en kwam in den namiddag van dien dag in de Semangka-baai voor de kampong Tandjong Baringin ten anker. De ontscheping volgde onmiddellijk; de troepen werden vrij wel gehuisvest, en reeds den volgenden morgen stak de kapitein MOLENAAR met zijn detachement de Semangka-rivier over, en begaf zich op marsch naar Negri-ratoe. Hij had in last den aldaar gevestigden Pangeran ter verantwoording op te roepen, dewijl deze, door het civiel bestuur, te Tandjong Baringin bescheiden zijnde, aldaar niet was verschenen.

Op den 25sten des morgens ten 6 uur vertrok de kolonel WALESON met de stoomboot *Bennett*, naar Toelang, waar de kapitein MOLENAAR zich ten 8 uur bij hem kwam nederslaan.

Deze kapitein was reeds van Negri-ratoe teruggekeerd, vergezeld van den bewusten Pangeran, die zich thans met een aanzienlijk gevolg bij den kolonel kwam verontschuldigen, en ongesteldheid als de reden van zijn uitblijven opgaf.

De marsch van Negri-ratoe naar Toelang was zeer bezwarend geweest, doordien men zich nog al hoog in het gebergte had moeten begeven, ten einde eene rivier te kunnen overtrekken, die lager ondoorwaadbaar was en de weg overigens, langs het strand, bestendig over grove rotssteenen voerde.

Nadat de troepen eenigen tijd te Toelang hadden gerust, ging de kapitein MOLENAAR, vergezeld van den Pangeran van Negri-ratoe, op marsch naar Boemi-ratoe, ten einde zich aldaar te vereenigen met de troepen die onder den kapitein KÖHLER van Telok Betong derwaarts waren getrokken.

Het hoofdkwartier keerde naar Tandjong Baringin terug, ten einde er het terrein en den loop der rivier te verkennen, eene geschikte plaats voor eene henting te zoeken en verder alles zooveel doenlijk voor te bereiden tot eene bestendige vestiging der onzen in dat oord.

De kapitein MOLENAAR vond Boemi-ratoe wel goed versterkt, doch geheel verlaten; in de binnegracht lagen nog drie lilla-sleden, maar de vuurmonden zelve werden te vergeefs gezocht. — In den avond van den 25sten waren de officieren in de door hen betrokken bamboe-woning, door een paar geweerschoten, die uit de wildernis rondom de kampong gelost werden, verontrust geworden.

De kolonne van den kapitein KÖHLER was echter niet komen opdagen, en liet zelfs op den 26sten, 27sten en 28sten nog niets van zich hooren.

Het detachement van den kapitein MOLENAAR, dat door zijne deelneming aan de vroegere krijgsverrigtingen reeds veel had geleden, begon intusschen een aantal zieken te tellen, en verstoken blijvende van de hulp, die de officier van gezondheid, toegevoegd aan de troepen aan KÖHLER, had kunnen verleenen, zag men zich verplicht althans geneesmiddelen aan den bevelhebber te vragen.

Ook bij dezen was geen het minste berigt ontvangen van de troepen, die van Telok Betong zouden oprukken, en hij begon reeds te vreezen, dat de wegen in de woeste landstreek, waardoor de kolonne zich moest bewegen, door den menigvuldigen regen zoodanig onbegaanbaar waren geworden, dat KÖHLER zich verplicht had gezien, de onderneming op te geven en naar Telok Betong terug te keeren.

Reeds lag de stoomboot *Bennett* gereed om, vroeg in den morgen van den 29sten, derwaarts te stevenen, ten einde berigten in te winnen, toen bij het hoofdkwartier de tijding werd ontvangen, dat KÖHLER met de zijnen te Wai-Bloengoe, op drie uren afstand van Boemi-ratoe was aangekomen, en dat die kampong zich, reeds op het gerucht van den aanmarsch der troepen, aan den Pangeran van Negri-ratoe had onderworpen.

De *Bennett* werd nu naar Toelang gezonden, om de gevraagde levensmiddelen over te brengen en de zware zieken der kolonne, die op deze plaats moesten gedirigeerd worden, af te halen. Des namiddags ten 4 uur kwam de stoomboot te Tandjong Baringin terug, den kapitein KÖHLER met eenige gevangen aanhangelingen van Dalem MANGKOE NEGARA en eenige zieken aan boord hebbende.

De kapitein KÖHLER had reeds te Telok Betong door het districtshoofd van Semangka vernomen, dat Dalem MANGKOE NEGARA aan eene hevige ziekte zou zijn overleden, maar dat zijn dood aan de bevolking, om eene niet bekende reden, werd verborgen gehouden. Aangezien dit gerucht evenwel door hem als eene kunstgreep werd aangemerkt, om dezen beruchten en sedert jaren vogelvrij verklaarden opstandeling aan het hem dreigend gevaar te doen ontkomen, bragt dit geene verandering in de voorgenomen krijgsverrigtingen te weeg.

KÖHLER ging in den vroegen morgen van den 21sten op marsch; zijne kolonne was nog versterkt geworden door 14 gewapende volgelingen van den Regent van Telok Betong, en tot het vervoeren van mond- en krijgsoefen werd hij in alles door 190 koelies gevolgd.

Na te Koerongan Djawa, dat hij langs een vrij goed voetpad had bereikt,

vernacht te hebben, zette hij den 22sten den marsch voort over een pad, dat door aanhoudenden regen zeer modderig en glad was geworden, waardoor het de troepen in hooge mate vermoeide. Tegen 11½ uur kwam hij te Goenoeng Tetaär, van waar de hulptroepen nog dien eigen dag werden doorgezonden naar de plaats, waar weleer de kampong Batoe Radja stond, ten einde aldaar hutten op te slaan voor het nachtverblijf van den 25sten. In den morgen van dien dag brak reeds ten 5½ uur een ander detachement van Goenong Tetaär op, om bij tijds een vlotbrug te leggen over de ondoorwaadbare Soengi Boelak, die gedurende den marsch moest worden overgetrokken. Ten 7 uur vertrok de kolonne.

De bijna ongelooftelijke moeilijkheden van het door eene volslagen wildernis leidende modderpad, werden met de meeste volharding te boven gekomen; een aantal militairen, die reeds door de koorts waren aangetast, konden slechts door eene schier bovenmenselijke inspanning, het bivak bereiken, dat eerst des namiddags ten 5 uur werd betrokken.

In den morgen van den 24sten ging de 1ste luitenant TIMMERMANS reeds ten 5½ uur met een detachement op weg naar de verlaten kampong Goenoeng Mambar, om daar weder hutten te bouwen voor het bivak van den volgende nacht. De kolonne stelde zich ten 7 uur in beweging, trok andermaal de thans doorwaadbare Soengi Boelak over en kwam ten 2 uur in haar bivak aan. Het voetpad, hoewel iets beter dan dat van den vorigen dag, was niettemin bestendig gelijk een modderpoel geweest.

Des morgens van den 25sten werd de marsch ten 5½ uur aangevangen en voortgezet over de vroeger verwoeste kampongs Boemi Agong en Tioeg Memmang, tot aan de oemboel Ajer Toeba, waar de hoofden van Tandjong-ridoe en omliggende kampongs ten 11 uur den kapitein KÖHLER als civiel en militair gezaghebber der Lampongsche districten kwamen begroeten.

Bereids was door de bevolking in die oemboel eene loods tot verblijf der troepen opgeslagen, dewijl de kampong Tandjong-ridoe, volgens de verklaring van het hoofd, daartoe geene genoegzame ruimte aanbood. Deze handeling leverde reeds het bewijs van den ontwaakten eerbied voor ons gezag in eene landstreek, waar het gedurende zoovele jaren volkomen was miskend geworden. Daar KÖHLER echter door eene uitgezonden verkenning te weten kwam, dat zijne troepen in Tandjong-ridoe zeer goed een onderkomen zouden vinden, werd de marsch derwaarts voortgezet.

Den 26sten October schonk hij zijnen troepen eene welverdiende rust, die bovendien hoog noodig was tot het weder in goeden staat brengen der zeer veel geleden hebbende kleeding en uitrusting. Hij zelf besteedde dien

dag tot het inwinnen van berigten aangaande Dalem MANGKOE NEGARA en de zijnen, doch zag zijne pogingen slechts met eenen schralen uitslag bekrond. Hij verklaarde niettemin tot zijne gevangenen het hoofd van Belok Ngahirang, genaamd NAJA BRANTA, benevens zekeren MINAK BATIN, beiden reeds den vorigen dag door hem opgeroepen, dewijl zij vroeger, op last van Dalem MANGKA NEGARA, de kampong Batoe Radja hadden geplunderd en verbrand. Nog een paar andere weerspanningen ondergingen hetzelfde lot. Aangaande den dood van MANGKOE NEGARA bleef men nog steeds in het onzekere.

Den 27sten des morgens ten 6 uur, stelde de kolonne zich weder in beweging naar de kampong Soerabaja. Het was haar echter onmogelijk die plaats nog denzelfden dag te bereiken, dewijl de rivieren, door den aanhoudenden regen zoodanig waren gezwollen, dat zij niet anders dan met levensgevaar en groot oponthoud konden overgetrokken worden.

Des namiddags ten 5 uur werd derhalve in het bosch halt gemaakt en het bivak betrokken, dat door gebrek aan geschikte bouwstoffen voor hutten, en wegens de geheel doorweekte kleeding der afgematte soldaten, slechts een ellendig verblijf opleverde. De achterhoede, met een gedeelte der bagage, kon zelfs dien dag de kolonne niet bereiken, en een der koelies brak arm en been bij het beklimmen van een uiterst moeilijk ravijn.

Eerst den volgenden dag ten 12 uur bereikte men Soerabaja; men vernam echter niets wezenlijks aangaande Dalem MANGKOE NEGARA en zijnen ahang. Het kampongs-hoofd Radja PAMOeka, een zijner bekende medestanders, verscheen zelfs niet dan na ontboden te zijn, en vermeette zich daarenboven een vrij hoogen toon aan te slaan, waarvan hij echter weldra terugkwam. Het bezetten van Boemi-ratoe door de onzen, werd hier door KÖHLER vernomen en hij stelde zich onmiddellijk in verbinding met hen.

Den volgenden dag ten 11 uur kwam hij zelf met zijne troepen langs een ellendig, glibberig en daardoor hoogst vermoeijend boschpad aldaar aan. Onder weg vernielde hij nog een paar kwalijkgezinde en tijdelijk verlaten oemboels, die echter rijkelijk van levensmiddelen waren voorzien; die vernieling had ten doel de onderwerping der onwillige bewoners te bespoedigen.

Na de troepen allen onder het bevel van den kapitein MOLENAAR gesteld te hebben, liet de kapitein KÖHLER, als civiel en militair gezaghebber der Lampongsche districten, den Pangeran WIROTROENO van Bineawang, den paksie van Ngarap en het hoofd van Soerabaja, Radja PAMOeka, dien hij met eenige zijner aanverwanten met zich genomen had, voor zich verschijnen; hij vermaand hen tot opregtheid en trouw aan het Nederlandsche bestuur, en beval hen, terstond de vuurmonden te doen opsporen, waar-

mede MANGKOE NEGARA de versterkte kampong Boemi-ratoe had willen verdedigen, en waarvan de sleden nog aldaar voorhanden waren. Hieraan werd onmiddellijk voldaan, en nog dien eigen dag werd eene 6te karonnade overgeleverd, welk stuk later, als voor ons onbruikbaar, op diep water in zee werd geworpen. KÖHLER begaf zich vervolgens, zoo als vroeger reeds werd vermeld, naar het hoofdkwartier te Tandjong Baringin.

De kolonne van KÖHLER had zich gedurende acht dagen voortdurend bewogen over bergen en dalen, door digte wildernissen, over steile ravijnen, snelvlietende woudstroomen, en langs modderige en vaak grondelooze paden; de nachten werden maar zelden in bewoonde oorden, doch meestal in ellendige bivakhtten op den van regen doorweekten bodem en in natte kleederen doorgebracht; men had geene aanvallen der opstandelingen af te slaan, maar koorts en dyssenterie, die onverzoenlijke vijanden van den soldaat in de keerkringslanden, waarden des te ijveriger in de gelederen rond. Al die bezwaren en al die vermoeijenissen werden echter door het beleid van den aanvoerder en de ijverige volharding van hem en zijne troepen, te boven gekomen. Ook hier had de Indiaan gezien, dat voor den Nederlander niets te zwaar en niets te moeilijk is, wanneer ongehoorzaamheid en verzet in hunne schuilhoeken moeten getroffen worden.

De gecombineerde beweging tegen Boemi-ratoe was evenwel, gelijk men gezien heeft, mislukt. De troepen-afdeelingen van MOLERAAR en KÖHLER kwamen niet te gelijk voor die plaatsen, en de eene had de andere niet kunnen ondersteunen, wanneer dit noodig ware geweest.

De onderneming tegen Boemi-ratoe leverde dus andermaal het bewijs, dat men in Indië nimmer op den goeden uitslag van gecombineerde krijgsverrigtingen mag bouwen. — Men zou echter verkeerd handelen, wanneer men daarom de maatregelen, in Semangka genomen, wilde afkeuren; want ieder der beide in beweging gestelde troepen-afdeelingen was sterk genoeg om, zonder de hulp der andere, het doel te kunnen bereiken, en de marsch van KÖHLER was op zich-zelve, om reeds vroeger medegedeelde redenen, voor de Nederlandsche belangen hoogst wenschelijk en dienstig.

Op den 50sten October werd in het hoofdkwartier het belangrijk berigt ontvangen, dat Radja PAMOeka eindelijk, aan eene onder den luitenant van SWIETEN uit Boemi-ratoe afgezonden patrouille, het graf van Dalem MANGKOE NEGARA had aangewezen. Eene beëdigde verklaring van zes der aanzienlijkste hoofden uit deze streken, bevestigde de waarheid dezer aanwijzing. Bovendien werden dien dag nog twee vuurmonden, die aan den overledene hadden toebehoord, uitgeleverd.

Des namiddags werd nabij de kampong Betong de plaats bepaald, waar de onzen zich in het volgende jaar voor goed zouden vestigen.

Den volgenden dag begaf zich de civiele en militaire gezaghebber naar Boemi-ratoe, ten einde te beproeven de nog altijd weerspannige en in de omgelegen bosschen verscholen bevolking, tot onderwerping te brengen.

Hij zond ten dien einde den Radja PAMOEA en eenige volgelingen van den Pangeran WIROTROENO uit, en liet aan de onwilligen weten, dat zij den volgenden morgen voor 6 uur, hunne onderwerping hadden aan te bieden, wanneer zij hunne woningen en bezittingen niet door de vlammen wilden zien vernielen.

Te gelijker tijd gingen patrouilles de omstreken van de kampong doorzoeken, ten einde zoo veel doenlijk alle schuilhoeken en geheime bergplaatsen van levensmiddelen op te sporen en te vernielen of te ledigen.

Toen in den vroegen morgen van den 1sten November niet aan het gegeven bevel was voldaan, keerde KÖHLER met al de troepen naar Tandjong Baringin in het hoofdkwartier terug, na Boemi-ratoe benevens Toelang in de asch gelegd te hebben.

Den 2den November verschenen al de hoofden van het district Semangka te Tandjong Baringin, voor den kolonel WALESON en den kapitein KÖHLER als commissarissen van het gouvernement voor de Lampongsche zaken. Zij werden door hen omstandig bekend gemaakt met hetgeen in den vervolge door het Nederlandsch bestuur van hen werd geëischt en verwacht; zij werden aangespoord, hunne verplichtingen met ijver en naauwgezetheid te vervullen en zich als getrouwe onderdanen te gedragen.

Het landschap Binjata, dat thans door den dood van Dalem MANGKOE NEGARA, zonder hoofd was, werd verdeeld tusschen Bineawang en Beloengoe, onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat de hoofden dezer landschappen de weerspannigen zouden opvatten en uitleveren. Voorts werd bekend gemaakt, dat het Nederlandsche bestuur stellig van voornemen was, in den aanvang van het volgende jaar, troepen en ambtenaren naar Semangka te zenden, om er zich voor goed te vestigen en het bevel gegeven, de noodige bouwstoffen voor eene schans en voor woningen tegen dien tijd te verzamelen.

Eindelijk werd aan de verzamelde hoofden door eenen priester de eed van getrouwheid aan het gouvernement plegtig op den koran afgenomen.

Nog in den namiddag van dienzelfden dag, scheepde de kolonel WALESON zich met zijne troepen weder in, aan boord van het stoomschip *Amsterdam*, dat den volgenden morgen, zeer vroeg, de Keizersbaai verliet, en des namiddags ten 2 uur het anker liet vallen ter reede van Tjanti.

De ontscheping volgde terstond, en het hoofdkwartier keerde naar Ban-

ding terug, waar de kolonel WALESON nu overging tot het beramen en in het werk stellen der noodige maatregelen, om al de troepen, niet voor de vaste bezetting der Lampongsche districten vereischt, naar Java te doen terugkeeren. Deze troepen werden den 5den November ingescheept en naar Batavia overgevoerd.

Besluit.

De uitkomst van de krijgsverrigtingen der onzen in Semangka kan moeilijk worden vermeld, dewijl het ons aan berigten ontbreekt over de gevolgen der vestiging die sedert aldaar heeft plaats gevonden. Over het algemeen kan men echter zeggen, dat in de Lampongsche districten, sedert de expeditie van 1836, rust en orde hebben geheerscht, en dat met het toenemen der veiligheid, ook de welvaart van het volk zich meer en meer ontwikkelt.

ZAMENSTELLING DER EXPEDITIE NAAR DE LAMPONGSCHE DISTRICTEN,
(geëmbarkeerd, 10 Augustus 1836.)

Staf der Expeditie.

- J. A. WALESON, kolonel, kommandant.
G. F. NAUTA, majoor, tweede kommandant.
C. M. L. SPELTIE, 1ste luit.-adjutant van den kommandant.
Jhr. F. W. R. FLUGI VAN ASPERMONT, kapitein, chef van den staf.
A. W. P. WEITZEL, kapitein-adjutant (toegevoegd).
F. G. STECK, 1ste luitenant der infanterie.
Mr. VAN REES, auditeur-militair.

Administratie.

- M. VAN WEDDINGEN, onder-intendant, chef.
J. MULDER, aspirant-betalemeester (toegevoegd).
Jhr. J. C. VON SCHMIDT AUF ALTENSTADT, id. id. (overleden).
REVIUS, betalemeester van het 11de bataillon.

Geneeskundige dienst.

- M. T. REICHE, officier van gezondheid 1ste kl., chef.
C. F. DIEPENBROEK, id. 3de kl. (toegevoegd) (overleden).
MEISTER, ambtenaar, 2de klasse, hospitaalmeester.
DIEMER, sergeant, menagemeester.
Hospitaalbedienden: 17 Europesche en 25 inlandsche militairen.

Ambulance.

- F. A. RÖTHE, officier van gezondheid 2de klasse.
 L. J. DE ROOCK, id. 5de klasse.
 (Het hospitaalschip *Cornelia*, was ingerigt voor 10 officieren, 90 Europeanen, 50 inlanders.)

INFANTERIE.

*11de Bataillon.**Staf.*

- C. H. BOON VAN OSTADE, majoor, kommandant.
 A. STRUIKEN, 1ste luit.-adjutant.
 VERBEEK, adjudant-onderofficier, vaandeldrager.
 LOBATTO, idem.

1ste kompagnie (Europeanen.)

- G. H. VON PROECK, kapitein.
 J. H. SWAVING, 1ste luitenant.
 DEMMENI, 2de " "
 C. P. GUINTA D'ALBANI, 2de luitenant (overleden.)

2de kompagnie (Inlanders.)

- L. A. DE KLERCK, kapitein.
 K. F. SCHULTZE, 1ste luitenant.
 W. GODIN, 2de " (overleden.)
 C. J. M. DE WILDE, 2de "

5de kompagnie (Inlanders.)

- G. J. ESCHAUZIER, kapitein.
 L. J. F. TIMMERMANS, 1ste luitenant.
 S. H. VON FRANKENBERG LUDWIGSDORFF, 1ste luitenant (overleden.)
 J. L. VAN DER HART, 2de luitenant (overleden.)

4de kompagnie (Inlanders.)

- A. W. F. H. TUCKERMANN, kapitein.
 N. G. VAN HUFFEL, 1ste luitenant.
 J. G. SCHARP, 2de "
 O. H. J. MULLER, 2de "

5de kompagnie (Inlanders.)

- W. C. A. VAN DER HUUCHT, kapitein.
 M. BAAY, 1ste luitenant.
 G. M. BONTING, 1ste "
 J. L. B. GRANPRÉ MOLIÈRE, 2de luitenant.

6de kompagnie (Europeanen.)

J. G. R. MOLENAAR, kapitein.

B. K. SANDERS, 1ste luitenant.

J. H. E. GODIN, 2de luitenant.

J. M. WETHMAR, 2de "

7de kompagnie (Europeanen en Afrikanen.)

W. VAN OS, kapitein.

O. A. KOOCKEN, 1ste luitenant.

J. C. KÖRNFELDT, 2de "

W. J. G. VAN SWIETEN, 2de luitenant.

Artillerie.

DE ROOCK, kapitein, kommandant (overleden.)

F. C. H. GORISSEN, 1ste luitenant.

A. N. COBLIJN, 2de "

ENGELHARDT, adjudant-onderofficier.

Bediening: 50 Europeanen en 50 Inlanders.

Materieel: 2 mortieren van 20 d^m.

14 " " 15 "

6 " " 11¹/₂ d^m.

Genie en Sappeurs.

J. P. CASPERSZ, kapitein, kommandant.

G. H. SCHEPERS, 1ste luitenant.

SCOTT, adjudant-onderofficier.

Manschappen: 5 Europesche en 45 Inlandsche sappeurs.

Ter belooning van de bij deze expeditie betoonde dapperheid en beleid werden bij Koninklijk besluit van 7 Januarij 1837, N°. 62, benoemd tot ridder der 3^e kl. der Militaire Willemsorde, de ridder der 4^e kl. J. A. WALESON, kolonel der infanterie, kommandant der Lampongsche expeditie.

Tot ridders der 4^e kl. der Militaire Willemsorde:

A. W. P. WEITZEL, kapitein-adjudant bij den grooten staf.

F. W. R. Jhr. FLUGI VAN ASPERMONT, kapitein-adjoint bij den generalen staf.

J. H. R. KÖHLER, kapitein der infanterie.

L. A. DE KLERCK, idem.

C. M. L. SPELTIE, 1ste luitenant en adjudant van den kommandant der expeditie.

K. F. SCHULTZE, 1ste luitenant der infanterie.

G. H. SCHEPERS, 1ste luitenant der genie en sappeurs.

C. F. DIEPENBROEK, officier van gezondheid 5° kl.

W. J. G. VAN SWIETEN, 2de luitenant der infanterie.

C. J. M. DE WILDE, idem.

S. L. B. GRANPRÉ MOLIÈRE, idem.

J. H. C. GODIN, idem.

D. WIJTMANS, scherpschutter.

F. J. H. VAN BLERCK, id.

M. VAN DIJK, id.

P. ELSAKKERS, flankeur.

Bij Koninklijk besluit van 19 April 1857, N°. 74, werden benoemd tot ridders der 4° kl. der Militaire Willemsorde :

C. H. VON FRANKENBERG LUDWIGSDORFF, 1ste luitenant der infanterie.

H. BELLE, sergeant der infanterie.

W. J. WOOLS, korporaal der infanterie.

Eervol werden op de Legerorder vermeld :

A. P. KUNZ, sergeant scherpschutter.

H. L. VAN DEN VEEN, sergeant scherpschutter.

K. J. PAUWELS, sergeant.

A. DE MARTIJN, korporaal scherpschutter.

J. N. SIMON, hoornblazer.

Magtiging werd verleend tot het uitreiken eener eeresabel, met het opschrift : *„Koninklijk eereblijk voor betoonde dapperheid,“* aan den 1sten luitenant der infanterie F. G. STECK.

III.

DE EXPEDITIE NAAR TIMOR IN 1857.

EERSTE GEDEELTE.

TOGT NAAR TAKAIP.

Inleiding.

Het landschap Takaip maakt een onderdeel uit van het zoogenaamde keizerrijk Sonabait. Dit rijk is gesplitst in verschillende districten of regentschappen, die ieder onder een hoofd staan, dat den titel van *fettor* voert. Deze fettors heeten afhankelijk te zijn van den keizer, maar ieder op zichzelf is magtiger dan hij en bekreunt zich ook meestal zeer weinig om zijnen wil of zijne bevelen. De keizer is daardoor soms inderdaad buiten de mogelijkheid zich door hen te doen gehoorzamen, maar nog menigvuldiger verschuilt hij zich achter zijne onmagt, en vergroot die om niet verplicht te zijn, zijn fettor te keer te gaan in het plegen van vijandelijkheden jegens de Nederlanders, hetgeen maar al te dikwerf met welgevallen door hem wordt aangezien.

De fettors, van hunne zijde, nemen dikwerf het oppergezag van den keizer tot voorwendsel, om zich te onttrekken aan hetgeen het Nederlandsche gouvernement in billijkheid van hen meent te kunnen vorderen.

De keizer van Sonabait wordt op Timor gehouden voor eenen afstameling van de zon, en hoewel de overige rijkjes op westelijk Timor niet gaarne regstreeks aan zijn gezag onderworpen zouden zijn, en zijne fettors hem maar schaars gehoorzamen, zouden allen hem waarschijnlijk toch bijstaan, wanneer een aanval regstreeks tegen hem gericht werd. Zijn per-

soon is heilig in hunne oogen, en hun geweten zou er door bezwaard zijn, wanneer zij hem in een dergelijk geval aan zijn lot overlieten. Alleen het rijkje Amfoang, 't welk door Bellonezen gesticht is, zou in deze eene uitzondering maken.

Takaip is gelegen ten noorden van Koepang, welk gebied kan beschouwd worden als meer onmiddellijk aan ons onderworpen te zijn.

Amfoang is weder ten noorden van Takaip gelegen; terwijl beide deze landschappen ten westen door de zee worden bespoeld.

De fettor van Takaip, BAKIKOOI genaamd, had zich herhaaldelijk aan vijandelikheden jegens ons schuldig gemaakt. Hij was in ons gebied gevallen, had het te velde staande gewas onzer onderdanen vernield, hun vee weggevoerd, en weigerde daarvoor schadevergoeding of voldoening te geven.

Hij was echter niet de eenige die dergelijke handelingen had gepleegd; ook anderen, waaronder de fettor van Monobait, hadden koppen op ons gebied doen snellen, vee geroofd en allerlei strooperijen aangerigt. Men had allezins reden om te gelooven, dat de keizer van Sonabait ten minste even onwillig als onmagtig was, om zijne ondergeschikten tot hunnen pligt te houden. De bezetting te Koepang was te zwak om met hare hulp de weerspannigen te kunnen straffen; zij moest zich vergenoegen met het bewaken van het fort op de hoofdplaats, en met het beveiligen onzer nederzetting aldaar.

Alle maatregelen gedurende eene lange reeks van jaren genomen, tot het wreken van geleden hoon en het handhaven van ons gezag in die oorden, waren dan ook door de Residenten ten uitvoer gelegd, aan het hoofd van gewapende landzaten, op ons gebied gevestigd, en bijgestaan door hulp-troepen van onze inlandsche bondgenooten op Timor en op nabijgelegen eilanden. Eene eigentlijke militaire magt van eenig belang was daar nimmer opgetreden, om onzen naam en ons gezag te doen eerbiedigen.

De overmoed van de fettors des keizers van Sonabait nam dan ook bestendig toe, vooral die van BAKIKOOI, fettor van Takaip. Veel werd zulks almede veroorzaakt, doordat de laatste pogingen, door den Resident in het werk gesteld om hem te tuchtigen, als mislukt waren te beschouwen. De Rottinezen, onze bondgenooten, die op Timor wegens hunne krijgshaftigheid en moed hoog in aanzien stonden en bij dergelijke ondernemingen onze voorname steun waren, hadden daarbij het onderspit gedolven. Daardoor hadden zij het vertrouwen op hunne wapenen verloren, en het ontzag, dat zij weleer alleen door hunne tegenwoordigheid inboezemden, was geheel verdwenen. Het werd derhalve hoog noodig eene voldoende krijgsmagt

af te zenden, tot het doen eerbiedigen onzer regten en het handhaven van ons gezag, dat gevaar liep hier weldra niet meer dan in schijn te zullen bestaan.

Daar men kan aannemen, dat de overige kleine radja's en fettors in westelijk Timor voldoende gestraft waren geworden voor hetgeen zij weleer jegens ons hadden misdreven, en men van hen in de laatste tijden slechts blijken van goede gezindheid had ontvangen; daar de keizer van Sonabait zich nimmer openlijk tegen ons had verzet, en men, gelijk hierboven reeds is aangetoond, door hem aan te vallen, nog een tal van andere vijanden zich op den hals zou halen, zoo werd alleen tot eene tuchtiging van Takaip besloten. Men begreep bovendien te regt, dat, wanneer men onzen voornaamsten en hardnekkigsten tegenstander slechts ten onder bragt, de vrees voor onze wapenen zich bij al zijne naburen zou verspreiden en de eerbied voor den Nederlandschen naam dus van zelve weder bij hen zou opluiken.

Met de onderneming tegen Takaip waren echter vele bezwaren verbonden, gelijk duidelijk zal worden uit de beschrijving van het terrein, die wij hieronder laten volgen.

Timor wordt over zijne lengte door eene bergreeks doorsneden, die menigvuldige takken naar het noorden en zuiden zendt en het in zijn geheel met tallooze onevenheden overdekt. De geringe breedte van het eiland, gevoegd bij het groote aantal bergtoppen, maakt dat de dalen klein en de hellingen der bergen en ravijnen zeer steil zijn. Het geheel is daarenboven, van de toppen der bergen tot aan het strand, als met rotsbrokken overzaaid en heeft het aanzien alsof hier weleer de geweldigste vulkanische uitbarstingen hebben plaats gehad.

Bosch, hooge grassoorten, doorn- en struikgewas, hier en daar een klein djagongveld of pinang-tuintje, eenige toeakboomen (*lontar*) maken de bedekking van den bodem uit, die in den regentijd in vollen groenen tooi is, doch bij droogte volkomen verdort.

Door de gesteldheid van den grond zijn de weinige wegen, die eigenlijk niet anders zijn dan slechte, door bosch en langs ravijnranden zich voort-slingerende voetpaden, zeer ongelijk en steenachtig. De steensoort die het best met uitgebrande sintels van hardkolen kan vergeleken worden, is daarbij zoo scherp, dat zij de voeten kwetst, en slechts de Timorezen haar ongeschoeid kunnen betreden. Het telkens overklimmen der verspreide brokken rots bemoeijelijkt den voortgang bovendien in hooge mate.

Reeds in de verte ziet men rotsen, die dikwerf de hoogte van 5 à 600 voeten bereiken, en op den bovenrand der bergen in scherpgetande vormen uitsteken; hare loodrechte wanden teekenen zich scherp tegen het uitspansel

af, en hebben zij soms aan een hunner zijden eene flauwe helling, dan is die zoodanig met ondoordringbaar struikgewas begroeid, dat de top niet anders dan langs een enkel, nog altijd steil, zeer smal en hoogst moeilijk te beklimmen pad kan genaderd worden.

Bij vijandelijke aanvallen, en reeds bij naderend gevaar, trekken de Timorezen zich terug naar de toppen van zoodanige steile en door hen nog versterkte rotsgevaarten, die bij hen den naam van Tatoes of Batoes dragen.

Water is op Timor schaars voorhanden, dewijl de gevallen regen, door de steilte der dalwanden en door de poreusheid van den grond, onmiddellijk naar zee vloeit of wordt opgeslurpt. Is na langdurigen regen, tijdens de westmouzon, — die hier zeer hevig is, — de grond als het ware verzadigd, dan blijven ook de riviertjes eenigen tijd stroomen.

De Timorees, die zich met een weinig djagong, meestal zonder zout, voedt, heeft slechts eene beperkte behoefte aan water, en in die behoefte wordt in de oostmouzon voorzien door wellen, die doorgaans aan den voet der Batoes, of hier en daar verspreid in de bosschen, liggen.

Ten einde meer nabij het water te zijn, bewonen de Timorezen, in tijd van rust, kampons, die aan den voet hunner Batoes zijn gelegen. Deze kampons bestaan ten hoogste uit een twintigtal hutten of liever stroodaken, die op eenige stijlen rusten. Vreezen zij gevaar, dan nemen zij eenig water mede en sluiten zich op in de sterkte, of ook wel in nabijgelegen rotsspelonken, die 20 à 100 man kunnen bevatten en meestal één, doch soms ook meer uitgangen hebben. Doornbosch, bamboe-doeri, struiken en groote steenbrokken belemmeren, zooals gezegd is, de nadering, en de Timorees, die met den geheelen omtrek en met ieder voordeel dat het terrein kan opleveren, volkomen bekend is, weet van dat alles partij te trekken, om zijn geweer, waarvan bijna ieder hunner voorzien is, met zekerheid te lossen, zich snel uit de voeten te maken, en zoo het nadeel te verhelpen eener getalsterkte, die te gering zou wezen om in massa op te treden.

De Rottinesche hulptroepen, van wier bijstand ook thans weder gebruik zou gemaakt worden en in wier voeding weleer door hunne hoofden, — die daarvoor betaling erlangden, — werd voorzien, waren vroeger, door eene slechte verpleging, dikwerf uit elkander geloopen, op oogenblikken dat men juist op hunne diensten had gerekend. Om dit belangrijk ongerief te voorkomen, besloot men thans zelf geheel voor hun onderhoud zorg te dragen; zij waren grootendeels van geweren voorzien, zoodat hun slechts een gering aantal dezer vuurwapenen behoefde te worden verstrekt. Zij bekwamen mede los kruid, geweerkogels en vuursteen.

De mogelijkheid van oorlog te voeren duurt op Timor niet langer dan

uiterlijk tot op het einde van October, wjl alsdan de regenmousoon begint en de bebouwingen der velden dan meest plaats vinden.

Onze bondgenooten zijn op dit tijdstip maar al te geneigd om den krijg te laten varen, en de regens herscheppen bovendien de reeds zoo moeilijke wegen al zeer spoedig in poelen van modder, die zich tot klompen aan de voeten vormt en het voortgaan bijna volkomen belemmert.

Krijgsverrigtingen.

In den namiddag van den 26sten Julij 1857, verliet de voor het eiland Timor bestemde expeditie, de reede van Batavia; zij had de navolgende sterkte en samenstelling:

Staf der expeditie.

De kolonel der infanterie L. J. KROLL, kommandant.

- » majoor " " J. C. J. SMITS, 2^e kommandant, tevens chef der infanterie
- » kapitein der infanterie R. F. DE SELFF, chef der staf der expeditie.
- » 1° luitenant der infanterie O. F. VAN CATTENBURCH, adjudant van den kommandant der expeditie.
- » 1° luitenant der infanterie V. VON BELOW, toegevoegd aan den staf der expeditie, voor topographische werkzaamheden.

Infanterie.

Het 10^e bataillon, gekommandeerd door den majoor J. C. J. SMITS, zamengesteld uit eene Europesche, eene Afrikaansche en vier Inlandsche kompagnien; bij de Europesche kompagnie waren 50 man met tirailleur-geweren gewapend. De inlandsche soldaten waren, wegens den moeilijk te beganen bodem op Timor, van sandalen voorzien geworden.

De geheele sterkte was:

27 Officieren,

104 Europeanen,

60 Afrikanen,

430 Inlanders,

te zamen 621

Aan iedere kompagnie waren voor den geheelen veldtocht toegevoegd 20 koelies, daartoe te Batavia aangenomen.

Artillerie.

Onder bevel van den 1sten luitenant van dat wapen F. C. H. GORISSEN, sterk:

2 Officieren ,

19 Europeanen ,

14 Inlanders ,

te zamen 35.

Het materieel bestond uit 4 Coehoorn-mortieren. Aan de artillerie waren voor den geheelen veldtogt 40 Bataviasche koelies toegevoegd.

Genie.

Onder bevel van den kapitein J. P. CASPERSZ , sterk :

2 Officieren ,

12 Europeanen ,

39 Inlanders ,

te zamen 53.

Hierbij werden te Koepang nog gevoegd een detachement van 25 sappeurs, reeds op Timor aanwezig. De genie-troepen waren gewapend met de gewone artillerie-sabel; voorts het kader en de Europesche sappeurs met eene karabijn, en de inlandsche sappeurs met eene lans. Voorts werden 20 Bataviasche koelies voor goed aan de genie toegevoegd.

Intendance.

Onder den onder-intendant der 2^e klasse J. C. J. VAN MIENNE , sterk 5 officieren en een zestal onderofficieren en korporaa's, als schrijvers en tot andere diensten. De noodige vervoermiddelen (koelies en pikelpaarden) voor leeftoigt en verdere benoedigdheden, werden, gelijk later zal blijken, op Timor verzameld.

Geneeskundige dienst.

Onder den officier van gezondheid der 1^e klasse E. M. MULLER , sterk 4 officieren van gezondheid en het noodige personeel voor eene welgeregelde hospitaaldienst, sterk in alles 57 hoofden.

De maritime magt der expeditie stond onder de bevelen van den kapitein-luitenant ter zee A. A. DE VRIES, en bestond uit de oorlogsstoomboot *Amsterdam*, door hem-zelfen gekommandeerd, en de oorlogsstoomboot *Merapi*, gekommandeerd door den kapitein-luitenant ter zee WESTEROUEN VAN MEETEREN. Daar deze schepen evenwel niet voldoende waren tot het overvoeren der hierboven genoemde krijgsmagt, zoo waren te dien einde nog gehuurd de koopvaardijbodems: *Barend Willem*, *Ferdinandina Emma*, *Helena Anna*, *Hendrik Jan*, *de Stad Middelburg* en *de Landbouw*; zijnde het laatste tot hospitaalschip op doeltreffende wijze ingerigt geworden.

De oorlogsstoomboot *Amsterdam*, welke den kommandant der expeditie aan boord had, liet, — met de bark *Stad Middelburg* op sleeptouw, — den 6den Augustus het anker voor Koepang vallen.

De groote afstand waarop het eiland Timor van Java gelegen is, gepaard aan het tijdelijk gebrek aan oorlogsstoombooten, was oorzaak geweest, dat de Resident, de Heer FRAENKEL, door het gouvernement niet vooraf van de komst der expeditie was verwittigd geworden. Bij hare verschijning kwam hij dienaangaande het eerste berigt; hij had derhalve hoegenaamd geene maatregelen kunnen nemen om haar te ontvangen of hare verrigtingen te bevorderen.

De troepen, die zich aan boord der *Amsterdam* en der *Stad Middelburg* bevonden, werden voorloopig te Koepang ontscheept, en daar zoo goed mogelijk gehuisvest.

De manifesten, die voor den keizer van Sonabait en den fettor van Takaip bestemd waren, werden terstond in de landtaal vertolkt en daarna verzonden. Eene onvoorwaardelijke onderwerping werd daarin geëischt en een bedenktijd tot den 24sten Augustus toegestaan.

De fettor van Takaip, tot wien onze zendelingen zich het eerst begaven, gaf hun te kennen, dat hij zijn gedrag naar dat van den keizer zou regelen, en verstreekte hun een geleide naar Batoe Neffo, waar deze vorst zich ophield. Zij werden daar ontvangen door des keizers zoon ALFONSUS, die namens zijnen vader aan diens onderwerping eenige voorwaarden wilde verbinden. De zendelingen keerden den 18den Augustus te Koepang terug, en hadden gedurende hunne reis alom aan de bevolking bekend gemaakt, dat zij niets zou hebben te duchten, wanneer zij rustig bleef en zich niet tegen de onzen verzette.

Daar de Resident, die met de politieke leiding der zaken belast was geworden, van den aanvang af, weinig of geen hoop had gevoed, dat het zenden der manifesten eene bevredigende uitkomst zou hebben, was hij, even als de kommandant der expeditie, inmiddels des te ijveriger voortgegaan, om alles voor de ophanden zijnde krijgsverrigtingen in gereedheid te brengen.

Toen de uitvlugten des fettors van Takaip te Koepang vernomen werden, besloot men onherroepelijk zich den 24sten Augustus derwaarts in beweging te stellen, te meer, dewijl men van de zendelingen had vernomen, dat zoolwel in zijn gebied als in dat van andere hun toegenegen Timorsche grooten, blijkbaar oorlogstoerustingen werden gemaakt en het geringe volk zich reeds met have en vee naar het gebergte begon te begeven.

Onderwijl waren de radja's bondgenooten van Timor op de hoofdplaats Koepang bijeengeroepen geworden en was hun medegedeeld, dat het Nederlandsche gouvernement den overmoed en de kwaadwillige handelingen van den fettor van Takaip eindelijk moede was en besloten had hem op ernstige wijze te tuchtigen, wanneer hij geen gevolg gaf aan den hem overgebragten eisch tot onvoorwaardelijke onderwerping. Hun werd tevens voorgehouden, dat zij in dit geval geene schoonere gelegenheid konden wenschen, om door het geven van bijstand in koelies, pikelpaarden en bouwmaterialen van hunne goede gezindheid en hunne trouw jegens het gouvernement te doen blijken. Met geestdrift werd hierop geantwoord, en werkelijk waren weinige dagen later 880 hunner onderdanen vereenigd te Paritti, ten einde daar aanvankelijk werkzaam te zijn en later als koelies bij de krijgsverrigtingen te dienen.

Aan den Radja van Amfoang werden noch koelies, noch hulptroepen gevraagd. Hem werd slechts verzocht de grenzen van zijn gebied met zorg te bewaken en te beletten dat de fettor van Takaip, na uit zijn eigen gebied verdreven te zijn, naar het Amfoangsche de wijk nam. Ook deze gaf het meest bevredigend antwoord; hij verzoekt en bekwam zelfs eene Nederlandsche vlag, om tot herkenningsteeken van zijne troepen te dienen. De verplichtingen door hem op zich genomen kwam hij met getrouwheid na.

De benooidigde hulptroepen werden van het eiland Rotti bekomen; de bevolking aldaar was ons zeer genegen. Zij wordt als strijdbaar geroemd, en hoewel zij tijdens de jongste oorlogsverrigtingen op Timor niet aan dien naam had beantwoord, verwachtte men toch goede diensten van haar, wanneer zij door geregelde troepen zou worden ondersteund, en hoopte men zelfs dat zij op die wijze haar vorig ontzag op Timor weder zoude herkrijgen. De Resident begaf zich met den chef van den staf, den kapitein DE SELFF, aan boord der stoomboot *Amsterdam* derwaarts. In den morgen van den 12den werd aan boord van dit oorlogschip eene bijeenkomst met de onderscheidene Radja's van Rotti gehouden, en door hen gezamenlijk eene magt van 1500 man hulptroepen beloofd. Deze, nog versterkt door een aantal gewapende Savoenezen, werden met spoed verzameld en door het Nederlandsche stoom- en transportschip afgehaald. Op den 21sten Augustus waren zij allen te Paritti vereenigd.

Tot het bijeenbrengen te dezer plaatse van onderscheidene bouwmaterialen, van pikelpaarden en van kleine vaartuigen, tot het ontschepen van troepen en oorlogsbehoefsten, waren door den Resident nog verschillende andere maatregelen genomen, waarvan de uitvoering evenwel aanzienlijk werd vertraagd door de afwezigheid van een goed deel der weinig talrijke bevolking,

die naar de binnenlanden was getogen, om van daar het reeds gekapte sandelhout af te halen.

Paritti was door den chef der expeditie als punt van uitgang, — operatiebasis, — voor zijne verdere verrigtingen gekozen. Het is gelegen aan het noordelijk gedeelte der baai van Koepang, en aan een riviertje dat zeer goed drinkwater in voldoende hoeveelheid opleverde. De reede was er, bij de heerschende felle zuidoosten winden, veilig. Er bevindt zich daar een steenen huis, overblijfsel eener vroegere suikerfabriek, benevens eene benting, eigenlijk slechts eene palissadering, die door aldaar gevestigde Rottinezen is bezet.

Er was dus dadelijk gelegenheid tot eene goede en veilige opberging van mond- en krijgshoeften, en tot eene ongestoorde en spoedige daarstelling der verder nog noodige gebouwen. Dit laatste werd bovendien nog zeer in de hand gewerkt door de gunstige ligging van Paritti, nabij de vlakte van Babaauw, waaruit vele bouwmaterialen moesten worden aangevoerd. Paritti eindelijk had, zoowel te land als ter zee, eene gemakkelijke gemeenschap met de hoofdplaats Koepang; van daar liep de kortste, hoewel niet de minst moeilijke weg naar Takaip, en mogt de krijgskans geheel tegen ons zijn, dan zou het een met weinig moeite te verdedigen punt zijn, waar troepen, materieel en vivres veilig weder kunnen worden ingescheept.

Al deze voordeelen werden aan geen ander punt der baai in zoo groote mate vereenigd gevonden.

Reeds den 9den Augustus was de 1ste luitenant VAN BELOW, met de zich te Koepang bevindende sappeurs derwaarts gegaan tot het in orde brengen van het steenen huis, het verbeteren der benting en het oprigten der noodige gebouwen voor huisvesting van troepen en koelies, voor het opbergen van allerlei behoeften en voor het verplegen van een 60tal zieken of gewonden; wijders was hem opgedragen het in zee uitbouwen van een klein hoofd, en het vervaardigen van vlotten, bestaande uit gekoppelde en met *sasaks* (matwerk van bamboe) overdekte heros of vleugelprauwen, ten einde het ontscheppen van troepen enz. te bevorderen. De 1ste luit.-adjutant VON DENTZSCH, benevens eene kleine wacht tot hunne dekking, werden hem later toegevoegd. Met ijver werden de werkzaamheden aanvaard, en meer en meer met kracht voortgezet, naarmate de koelies, door de Radja's bondgenooten geleverd, te Paritti aankwamen. Toen op den 15den Augustus de *Hendrik Jan*, gesleept door de *Merapi*, het anker in de baai van Koepang liet vallen en ook de genietroepen, onder den kapitein CASPERSZ, derhalve beschikbaar waren, werd aan deze het voortzetten en voltooijen van den arbeid, en

aan den majoor SMITS, 2^e kommandant der expeditie, het bevel te Paritti opgedragen.

Den 20sten Augustus kwam ook de *Ferdinandina Emma* in de baai van Koepang ten anker; alstoen waren te dier plaatse vereenigd de staf der expeditie, eene Europesche, eene Afrikaansche en twee Inlandsche kompagnien infanterie, de artillerie, de genie, de Bataviasche koelies bij een en ander behoorende, het personeel der militaire administratie, en in voldoende mate krijgsvoorraad en levensmiddelen.

Dit alles werd, naarmate de gebouwen te Paritti gereed waren, hetzij van Koepang derwaarts overgevoerd, hetzij onmiddellijk aldaar ontscheept.

Die ontscheping ging echter met de grootste moeilijkheden gepaard, zoowel wegens het lage modderige strand bij Paritti en den grooten afstand op welken de schepen daardoor uit den wal moesten blijven, als wegens een bestendig vrij sterken wind en fellen stroom, waardoor het water bij ebbe met de grootste snelheid afliep. Het was slechts bij hoog water en windstilte mogelijk, en ging, ten gevolge der opgenoemde oorzaken en van het gering aantal debarkementsmiddelen, niet alleen bezwaarlijk, maar ook zeer langzaam toe. Slechts tweemaal in de 24 uren kon een en hetzelfde vaartuig zich van den wal heen en weder naar de schepen begeven. Aan de ijverige medewerking der marine had men vooral te danken, dat het ontschepen zonder onheilen en binnen den bepaalden tijd kon afloopen.

Den 25sten Augustus begaf de kolonel KROLL zich van Koepang naar Paritti, en was uiterst te vreden over hetgeen aldaar in zulk eenen korten tijd was tot stand gekomen. Daar het onmogelijk was te bepalen, wanneer ook de overige schepen aangekomen en derhalve al de troepen voor de expeditie bestemd, vereenigd konden zijn, daar bovendien het seizoen op Timor, voor krijgsverrigtingen geschikt, al meer en meer verliep, en gezegde kommandant, op grond der ingewonnen berigten, de reeds beschikbare magt sterk genoeg achtte om daarmede het doel te bereiken, besloot hij den 25sten Augustus, derhalve daags na het verstrijken van den termijn aan den fetor BAKIKOOI gesteld, den togt naar Takaip te aanvaarden. Hij nam te dien einde de navolgende beschikkingen:

Aan den kommandant der expeditionnaire zeemagt werd verzocht en van hem verkregen, dat hij op den 24sten Augustus een detachement schepeelingen aan wal zou zenden, ten einde Paritti gedurende de afwezigheid der troepen te bezetten. Dit detachement stond onder de bevelen van den luitenant ter zee 1^e klasse N. M. J. KROEFF, die derhalve met het bevel te Paritti belast bleef. De officier van gezondheid 2^e klasse der marine,

B. CARSTEN, kwam mede aan wal, om tijdelijk de dienst te Paritti waar te nemen.

De 1° kompagnie van het 10^e bataillon, kapitein G. F. DE RAVALLET, ontving bevel aldaar achter te blijven, ten einde de krijgsbehoefsten, de levensmiddelen en het water, — want zelfs dit was men niet zeker gedurende den togt in voldoende mate te zullen aantreffen, — welk een en ander de oorlogende kolonne van tijd tot tijd moest worden toegevoerd, te begeleiden.

De Rottinesche hulptroepen werden verdeeld in vier benden, die de kolonne steeds op grooten afstand zouden omringen en dekken.

Ieder dezer benden was 250 man sterk; de overige werden toegevoegd aan de kompagnie die te Paritti was achtergebleven. De bende die tot voortroep bestemd was, kwam onder de bevelen van den 1sten luitenant-adjudant VON DENTZSCH; de rechter flankdekking onder die van den 1sten luitenant-adjudant VAN CATTENBURCH; de linker flankdekking onder die van den 1sten luitenant VON BELOW, en de achtergroep onder die van den 1sten luitenant VAN LEERSUM. Tot persoonlijke dekking werden aan ieder dezer officieren twee inlandsche fuseliers toegevoegd. De kolonne had bovendien hare geregelde indeeling in voorhoede, hoofdtroep en achterhoede. Bij de voorhoede, die uit twee sectiën inlandsche soldaten bestond, marscheerden eenige met tirailleur-geweren gewapende manschappen en een detachement sappeurs.

De hoofdtroep marscheerde als volgt: Een peloton inlandsche soldaten; het peloton met tirailleur-geweren gewapende Europeanen; de artillerie met hare munitie; de reserve-munitie, ook die der infanterie; de sappeurs; de kompagnie Europesche flankeurs; een peloton Afrikanen.

Hierna volgde, op behoorlijken afstand van den hoofdtroep: de ambulance; de bagage van officieren en soldaten; de levensmiddelen; het water.

Dit alles was onder behoorlijk toezigt geplaatst en gedekt door een peloton Afrikanen als achterhoede.

Deze marschregeling werd voor goed gedurende den geheelen veldtogt aangenomen en daarbij bepaald, dat de Afrikaansche en inlandsche kompagniën elkander tot het begeleiden der vivres en het leveren der achterhoede vervangen, maar de Europesche flankkompagnie als reserve aangemerkt en steeds bij den hoofdtroep marscheren zou.

In den morgen van den 23sten, ongeveer ten 3½ uur, stelde de kolonne zich in beweging naar Bipolo, in zuidoostelijke rigting van Paritti gelegen.

De weg derwaarts was, even als die over Batoe-Ikie, reeds den vorigen dag door den officier, kommandant der hulptroepen, met deze benden

verkend geworden. De laatstgenoemde was de moeilijkste, maar tevens de kortste der beide wegen die naar Takaip leidden. Uit dien hoofde was hij bij vroegere ondernemingen tegen Takaip steeds gebezigd geworden, en de kommandant der expeditie vermoedde derhalve dat de vijand op deze lijn wel al zijne strijdkrachten zou verzameld hebben. Dit vermoeden werd door de gemaakte verkenning bevestigd. De kolonel KROLL vond daarin aanleiding om naar Bipolo te marscheren; zoodoende, kon hij den vijand wellicht in den rug nemen en hem van zijne bondgenooten scheiden.

De marsch van den eersten dag, over een vlak en boschrijk terrein, leverde geene bijzonderheden op.

Te Bipolo, nabij den voet van het gebergte gelegen, waar voldoende drinkwater voorhanden was, werd gebivakkeerd en den volgenden morgen de togt voortgezet.

Ten 7 uur in den morgen werd de vijand ontmoet aan den droogen, 20 el breeden bergstream Noi Lette, en weldra was de voortroep der Rottinesche hulpbenden, als ook de eigenlijke voorhoede, onder den kapitein JUTA in gevecht. Aan de overzijde der rivier, — wier bed eenigen tijd moest gevolgd worden, — begon het terrein eerst flauw, daarna sterker te rijzen en was met bamboe-doeri en zwaarder houtgewas bezet, waartusschen eenige groote rotsklompen verspreid lagen.

De voorhoede dreef den vijand voor zich uit; maar bij het vervolgen werd een verkeerd pad ingeslagen, dat slechts vergunde man voor man te marscheren, en, over tallooze steenbrokken, vrij steil opliep, langs diepe en met bosch begroeide ravijnen, die aan de overzijde door steile rots-wanden en bergen begrensd waren. Steeds in gevecht zijnde, viel echter aan geen terugkeer te denken; de vijand werd bestendig teruggedrongen; een voorvechter der Rottinezen sneuvelde, maar deze namen daarover weldra wraak, door de Timorezen, na een vrij levendig vuurgevecht, uit een kamping te verdrijven en tegen de hoogte op te jagen.

Het terrein werd intusschen steeds moeilijker; de pakpaarden der artillerie moesten ontladen en een dezer, dat in de diepte was gestort, met veel moeite weder daaruit gehaald worden. Steeds marscheerde men over groote steenen, waartusschen bamboe-doeri-boschen verspreid lagen; het pad was nu eens sterk rijzende en dan weder op vervaarlijke wijze plotseling dalende. Om het gros der kolonne in staat te stellen haren weg te vervolgen, moest men steeds het bosch en de wildernis regts en links uitkappen.

Gelukkig had de vijand de onzen van die zijde blijkbaar niet verwacht; want had hij de rotsbrokken, het bosch en vooral de steile hoogten, door welke men alom beheerscht werd, doen bezetten, dan had hun toestand

zeer hagehelijk kunnen worden, aangezien de noodzakelijkheid waarin men verkeerde, om telkens halt te houden, of slechts voet voor voet vooruit te gaan, onderwijl men den weg openhakte, het uitzigt te midden van eene woeste en onbekende landstreek, geheel verhinderd werd.

Nadat men onder de grootste inspanning het moeilijke pad was doorgeworsteld, kwam men tegen 11½ uur op den goeden weg terug, en bereikte men vervolgens, over meer open terrein, de verlaten Batoe Belo van ТАРИКО, Toemoekong (ondergeschikt hoofd) van БАКИКОЛ. Hier werd eenigen tijd gerust en het achterste gedeelte der sterk verlengde kolonne ingewacht.

Na een half uur toevens werd de marsch hervat. Het pad liep gedurende een' afstand van nagenoeg 500 passen flauw klimmende, door bamboe-doeri-bosch, ging daarna langs de oostzijde van de Batoe Belo, had op zijne regter zijde eene eveneens met bamboe-doeri begroeide hoogte, en voerde eindelijk over een klein bergplat van welligt 200 ellen in het vierkant, tegen eene steile opwaarts.

Eenige Rottinesche voorvechters, onder den 1sten luitenant-adjutant von DENTZSCH, den kommandant der voorhoede, kapitein JUTA, met de luitenants DIEPENHEIM en DEMMENI en hunne troepen, benevens de helft der sappeurs, onder den kapitein CASPERSZ, beklommen de steilte, die aan den bovenkant eene vrij scherpe kam vormde.

Naauwelijks iets verder dan de helft gekomen zijnde, ontvingen zij van achter dien kam een levendig geweervuur. Rustig werd voortgerukt, maar het vuur werd heviger, naarmate men hooger kwam, en de voortgang werd eindelijk gestuit. Het grootste gedeelte der Rottinezen begon te weifelen en schoot in het wilde. De kommandant der expeditie zond den kapitein DE SEIJFF, chef van den staf, naar boven, om de oorzaak van het oponthoud te vernemen. Deze vond de infanterie en de sappeurs allerhevigst bestookt door den vijand, die zich van den bergkam als van eene borstwering bediende, en zich bovendien achter eenige bamboestoelen bedekt had opgesteld.

De kapitein JUTA ontving twee schoten: een op de borst die op zijne geldtasch afstiet en een aan de linker hand. De 2de luitenant DIEPENHEIM bekwam eveneens twee schoten, een in het hoofd en een in den arm; bovendien werden nog gewond de inlandsche fuseliers BIDIEN, GORROH en KETO-DINONGSO.

Niettegenstaande het levendig vuur der onzen hield de vijand niet alleen stand, maar scheen zelfs tot den aanval te willen overgaan. Hij werd met een pelotonsvuur begroet, vervolgens met de bajonet aangegrepen en uit zijne stelling verdreven; echter hij daalde slechts weinig aan de tegenovergestelde zijde der hoogte af, en hield daar op nieuw stand.

Na onze troepen zich bedekt te hebben doen opstellen, begaf de kapitein DE SEIFF zich terug naar den kommandant der expeditie, om hem kennis te geven van den stand der zaken en versterking te vragen. Deze zond den 1sten luitenant G. P. GORISSEN met een peloton infanterie, uit de vlakke door het bamboebosch opwaarts, en liet hem zijn weg zoodanig nemen, dat hij den vijand in de linker flank bestookte.

Deze week andermaal een weinig terug, maar hield ook andermaal, iets lager, weder stand.

De kolonel KROLL had intusschen last gegeven tot het doen oprukken der Afrikaansche kompagnie; hij ging in persoon met een peloton en eenige scherpschutters naar boven, en liet ook de vele Rottinezen, die van de voorhoede waren achtergebleven, weder in het gevecht brengen. Ter plaatse gekomen zijnde, liet hij terstond het offensive hervatten; de vijand werd krachtig met de bajonet aangegrepen en trok nu eerst voor goed terug. Dit laatste gevecht op dezen dag kostte ons evenwel nog eenige gewonden; de kapitein JUTA, die steeds in het vuur was gebleven, bekwam een derde schot in de lies en werd weggedragen; de sergeant BERRIOTTE kreeg een kogel in den regter arm; voorts werden nog door kogels getroffen de inlandsche fuseliers WIMOSONO, VEDO SAETO en SODRONO, benevens de sergeant VERBOOM en de korporaal ABELS van de sappeurs.

De ambulance was inmiddels, niet zonder moeite en nog eer het gevecht geheel was afgelopen, op het kleine, hierbovengenoemde bergplat aangekomen, en daar werden door de officieren van gezondheid MULLER en CRAMER aan de gewonden met de grootste kalmte de eerste zorgen verleend.

Langs steile wanden liep de weg nu verder door een komvormig ravijn, dat zoodanig met bamboe-doeri bezet was, dat het uitzigt naar alle zijden was belet. Gestadig werd de vijand, — zooveel de afmatting der troepen en de bijna ondragelijke lutte in dit oord, waar hoegenaamd geen windspeling plaats had, alsmede de gesteldheid van den weg, die niet meer was dan een slecht bergpad, het veroorloofden, — met de bajonet aangetast en verjaagd.

De Rottinezen bewezen slechts middelmatige diensten; zij breidden zich veel te ver rechts en links uit, en schoten slechts in het wilde, hetgeen zij ook bij het oprukken tegen den bergkam hadden gedaan. De kommandant der expeditie liet al het mogelijke doen om dit te beletten; de resident van Timor, die de kolonne gevolgd was, wendde daartoe in persoon de ijverigste pogingen aan, maar de uitslag was niet altijd bevredigend.

Tegen het gestadig voorwaarts dringen der onzen schenen de Timorezen echter niet bestand te zijn; zij weken eindelijk naar alle zijden terug.

Hoewel een ruime voorraad water in vaatjes was medegenomen, was

dit echter bij de sterk verlengde kolonne te ver achter, en het pad te smal en te slecht om het met spoed onder het bereik der troepen te brengen. De verzekering evenwel door den gids gegeven, dat men spoedig water zou vinden, gaf aan de afgematte en dorstige troepen nieuwen moed; weder werd eene hoogte beklommen, en eindelijk kwam men ten 2½ uur op het kleine bergplat Bineno aan. Hoewel de plaats niet in allen deele er toe geschikt was, besloot de kolonel KNOLL, wegens de uitputting der troepen, hier den nacht door te brengen. De overige batoes (1), die daartoe in aanmerking hadden kunnen komen, lagen nog meer dan drie uren verwijderd, en hier werd ten minste water in overvloed voor menschen en dieren aangetroffen, zoodat het bivak werd betrokken.

De nacht werd, — behalve het vallen van een paar schoten, — rustig doorgebracht, en den 27sten, des morgens ten 6 uur, de togt vervolgd.

De Rottinezen, die den vorigen dag, de bewegingen meer vertraagd hadden dan bevorderd, werden thans grootendeels in de achterhoede gelaten, en al de gewonden, onder goede bedekking, naar Paritti teruggezonden.

Het pad was niet veel beter dan dat van den vorigen dag; het slingerde op en af, langs steile hellingen en tusschen bosch en struiken, en voerde naar het ravijn der Oil-beh-telah. Aan de overzijde dezer rivier had de vijand zich, achter steenklompen en omgevallen boomstammen, bedekt opgesteld.

De Rottinezen van den Radja TIME, die den dood van hunnen den vorigen dag gesneuvelden krijgsmakker wilden wreken, begonnen den aanval; ter hunner ondersteuning zond de kolonel een gedeelte der Afrikanen, aangevoerd door den luitenant KLERK, naar de linker en regter zijde (aan de regter zijde voerde de Europesche sergeant KOHLSTOK en de Afrikaansche korporaal TIMMERMANS het bevel), terwijl een ander gedeelte, onder de 1ste luitenants MUTERS en TISSOT, zich in het front schaarde. Men dreef den vijand in het bosch en voor zich uit. Deze bekwam eenige gewonden, die hij, op paarden geworpen, snel wegvoerde; hij kon echter niet beletten, dat een zijner dooden in onze handen viel. Ook hier werd weder het meeste van de bajonet gebruik gemaakt, en week de vijand geheel terug.

Het terrein werd nu allengskens meer open en de hellingen werden flauwer; aan de troepen werd eenige rust gegeven, om tevens weder de sterk-verlengde kolonne wat in te wachten. Vervolgens werd met breeder front verder voortgerukt, de Batoe Timo van vijanden gezuiverd en ook de Batoe's Oil Noa en Kasé Nobé doorzocht. Deze laatste taak werd aan den kapitein J. H. DONLEBEN met de compagnie Europeanen opgedragen. De beide Batoe's lagen

(1) *Batoe*; in het algemeen *steen* en *rots* beteekenende, komt in dit opstel voor in den zin van verblijfplaatsen of dorpen der inboorlingen in het gebergte.

ongeveer 500 ellen van elkander, en de weg, dien de kolonne had te volgen, liep over den rug die ze vereenigde. Een peloton tirailleurs verdreef den vijand uit het struikgewas, dat den voet der Batoe's bedekte. De regts gelegen Kasé Nobé werd vervolgens beklommen, doch verlaten gevonden. De kapitein DONLEBEN gaf de aldaar gelegen huizen aan de vlammen prijs. De links gelegen Batoe Oil Noa bestond uit een zeer verward stelsel van scheuren en holen; te veel tijd en welligt ook te groote opofferingen zou het gekost hebben dit alles te doorzoeken, waarom de 1ste luitenant der artillerie F. C. H. GORISSEN met een Coehoorn-mortier werd vooruitgezonden en eenige granaten in de Batoe werden geworpen. Geen vijand werd meer bespeurd en trok men nu tusschen de beide stukken door. Eene daarachter gelegen, vrij groote, doch geheel verlaten kampong werd eveneens verbrand, en vervolgens door de kolonne in de vlakke achter Oil Noa het bivak betrokken.

De voorhoede had zich dien dag, in haren te grooten ijver, te ver voor de kolonne uit begeven; zij was de beide Batoe's voorbijgetrokken, en zond rapport, dat zij zich reeds in het gezigt van Soeme Leo, de Batoe van BAKIKOOI bevond. Haar werden levensmiddelen gezonden, met den last geen pas verder te gaan, zich zorgvuldig te bewaken en ter plaatse bevelen af te wachten.

Tegen den avond werd de 1ste luitenant M. A. M. VAN LEERSUM gewond van de voorhoede teruggebragt.

Zoodra, op den 28sten Augustus de dag was aangebroken, werd de marsch vervolgd. Men trok eenige berghellingen over, die met struiken, bamboe-doeri en eenige zeer verspreide tjimain- en fam- (casuarinen en was-) boomen bezet en door uitgedroogde beekjes gescheiden waren. Het pad slingerde zich vervolgens om den kalen Goenong Loijang (koperberg) heen, liep door eene kleine kom in het drooge bed eener rivier, en eindelijk tegen eenen slechts 10 à 12 passen (of ellen?) breeden bergrug op, waar de voorhoede den vorigen nacht had gebivakkeerd. Zij had die hoogte met de bajonet moeten nemen, daar de vijand, na het verwonden van den luitenant VAN LEERSUM, met magt was opgedrongen, om het bezetten der stelling te verhinderen. — Slechts door eene kleine met bamboe-doeri, allang-allang en zeer verspreide wasboomen begroeide vallei, was men thans gescheiden van de Batoe Soeme Leo, het verblijf van BAKIKOOI.

De mortieren werden door den 1sten luitenant GORISSEN op de hoogten in batterij gebragt en eenige granaten geworpen, zoowel in bamboe en op de Batoe Soeme Leo, als op de links daarvan gelegen rots Noea Fares. Op al deze punten vertoonde zich de vijand onder een luid geschreeuw.

Te gelijker tijd werden door den kommandant der expeditie maatregelen genomen om den vijand te overvleugelen en te trachten eene omsingeling

der Batoe Soeme Leo te bewerkstelligen. Daartoe werden flankeurs der compagnie van den kapitein DONLEBEN in het front, en 2 pelotons Afrikanen, onder de luitenants MUTERS en TISSOT VAN PATOT, op de linker flank afgezonden, terwijl weder links van deze een der afdeelingen Rottinezen (luitenant von BELOW) hare plaats vond. Naar den register vleugel rukten 5 pelotons inlandsche infanterie op, onder de luitenants VAN DER MEER, VAN GENDEREN en KLERK. Door een paar scherpschutters werden eenige dansende voorvechters tot doel genomen en spoedig verdreven.

Nadat door deze bewegingen genoegzaam terrein gewonnen was, rukte de kolonel KROLL ook met de hoofdmagt op, en liet vervolgens de beide mortieren, gedekt door een peloton infanterie, onder den adjudant-onderofficier von BALUSECK, vooruitgaan, ten einde Soeme Leo beter te bestoken.

Een levendig geweervuur werd intusschen onderhouden; de vijand trok van rug tot rug terug, stelde zich telkens achter de bamboe-doeri weder op, doch werd van daar ook bijna altijd met de bajonet verdreven. Het doel der bewegingen van de onzen eindelijk vermoedende, trok hij regts en links terug naar de zijde van Noea Fares en Pitai, en liet de befaamde Batoe Soeme Leo in handen der onzen. Weldra verkondigde de Nederlandsche vlag, die van de kruin der rots geschesen werd, dat geen moeilijk terrein, noch slechte wegen of hinderpalen, van welken aard ook, den vijand tegen het moedig en volhardend pogen der onzen kon beveiligen.

De Batoe werd door Rottinezen en Savoenezen oplettend in alle spleten en hopen doorzocht, maar van BAKIKOOI of de zijnen werd daar geen spoor meer gevonden. De woningen en eigendommen, die men er aantrof, werden door de vlammen vernield.

Daar het doel bereikt was en de bergrug aan de afgematte troepen eene uitmuntende legerplaats aanbood, in wier nabijheid water in overvloed gevonden werd, besloot de kolonel KROLL hier het bivak te vestigen.

Bij het afdalen der hoogte was de achterhoede, bestaande uit Rottinezen, onder den luitenant LUIJMES, hevig vervolgd geworden. De luit.-adjudant von DENTZSCH werd met eenige Europeanen derwaarts gezonden, waarna de vijand ook hier voor goed verdreven werd.

Het nemen van BAKIKOOI's zetel had dien dag aan de onzen gekost het sneuvelen van den flankeur LODEMA, het wonden van den scherpschutter Vos, benevens dat van een zestal Rottinezen der achterhoede.

De troepen hadden eenige rust noodig; er was door den geregelden aanvoer, die de kolonne steeds gevolgd was en ingehaald had, levensvoorraad in voldoende hoeveelheid voorhanden, en daarom besloot de kolonel KROLL eenige dagen te Soeme Leo te verblijven. Hij wilde daar tevens de mogelijke

onderwerping van den voortvlugtigen BAKIKOOI of andere hoofden afwachten, en mogt zulks niet spoedig geschieden, van uit dit punt togten in den omtrek doen, ten einde de omliggende vijandelijke Batoe's te nemen en de kwalijkgezinde bevolking met hare hoofden, in hare eigendommen zooveel nadeel mogelijk, toe te brengen.

Des morgens ten 7 uur van den 29sten, marscheerde de kapitein DOSLEBEN met een peloton Europeanen, een peloton Afrikanen en twee pelotons inlanders, benevens de afdeeling Rottinezen, onder den luitenant VON BELOW, naar de batoe's van Pitai, om die te verwoesten. Hij keerde ten 5 uur in den middag terug, nog vrij talrijke vijanden ontmoet hebbende, die hij meestal met de bajonet verdreven had. De Batoe's Kolo-bil, Toeivak, Salekki en Noenai waren genomen geworden en alles wat zich daarin bevond vernield en verwoest.

Intusschen was alle mogelijke moeite gedaan om inlichtingen te bekomen aangaande de ligging der Batoe Soeme Kiki, werwaarts de fettor van Ta-kaip, volgens ingekomen berigten, zeer waarschijnlijk was gevlugt. Men was daarin echter niet volkomen geslaagd. Zeer kwam derhalve den kolonel het gevangen nemen van BAKIKOOI's mofefa, of *eersten spreker*, te stade. Deze wees aan de onzen den weg, dien zij vruchteloos in dit moeilijk terrein gezocht hadden.

De kolonne, die op den 31sten Augustus naar Soeme Kiki marscheerde, ten einde zoo mogelijk BAKIKOOI gevangen te nemen, werd gesteld onder de bevelen van den majoor SMITS, 2^e kommandant der expeditie; zij bestond uit:

Twee pelotons Europeanen, het peloton scherpschutters, twee pelotons Afrikanen, zes pelotons Inlanders.

Twee Coehoorn-mortieren, onder den 2den luitenant COBLIN, eenige sappers, onder den luitenant REUS, en eene afdeeling Rottinezen.

De resident van Timor en de chef van den staf woonden de onderneming bij.

Men marscheerde in de grootste stilte; geen enkel signaal werd geblazen of geslagen, maar alle bevelen met de stem gegeven; de opene gedeelten van het terrein werden snel doorgetrokken, en men had werkelijk het geluk de Batoe te naderen en geheel te onsingelen, zonder dat zich eenig blijk had opgedaan van door den vijand te zijn ontdekt. Men maakte zich reeds gereed eenige granaten in de op de Batoe gelegen, duidelijk zichtbare huizen te werpen, ten einde den vijand te dwingen de rots te verlaten, toen de majoor SMITS een witte vlag zag opsteken. Deze werd vertoond door eenig volk van Ambenoë, dat in de nabijheid woonde en aan den 2^e kom-

mandant der expeditie en den resident zijne hulde kwam betoonen. De majoor SMITS bekwam van deze lieden het teleurstellend bericht, dat al zijne goede maatregelen en al de ijver van hem en de zijnen te vergeefs waren geweest, dewijl BAKIKOOI hunne komst nog tijdig genoeg had ontdekt om, vergezeld van slechts een paar volgelingen, te ontvlugten. Hoezeer men nu ook tot 5½ uur in den namiddag de Batoe met al hare holen en spleten, benevens het bosch en struikgewas van den omtrek bleef doorzoeken, alle moeite was te vergeefs; van BAKIKOOI of de zijnen was niets meer te zien; slechts een 50tal paarden en 26 karbouwen, hem toebehoorende, vielen in handen onzer troepen.

Des avonds ten 7 uur was de majoor SMITS met zijne kolonne weder in het bivak van Soeme Leo teruggekeerd. De vermoeijende togt van den dag had althans de maat doen kennen van den schrik door onze wapenen verspreid, daar BAKIKOOI er niet eens aan gedacht had, de onzen in zijne zoo sterke stelling af te wachten, veel minder zich te verdedigen.

Den volgenden dag ging de kapitein DE RAVALLET, die met zijne compagnie door het overbrengen van levensmiddelen van Paritti, bij de kolonne was aangekomen en door het thans aldaar aanwezig zijn van de nog overige troepen der expeditie, niet meer derwaarts behoefde terug te keeren, naar Noea Taus op marsch. Ook deze Batoe had hij zonder tegenstand genomen en vernield; de vijand scheen allen moed te hebben verloren.

Nog verschillende togten werden gedaan, zoowel om Batoe's te vernielen als om kwalijkgezinde kampongs te tuchtigen. De Rottinezen doorzochten tot op mijlen afstands den geheelen omtrek, en vooral ieder punt waar men meende dat BAKIKOOI zich kon verscholen houden; maar alles te vergeefs; men ontdekte geen spoor van hem en vond nergens den geringsten tegenstand meer.

Onderwijl was een vrij belangrijk aantal radja's, fettors, toemoekongs, otopaha's en andere Timorsche hoofden of hunne afgezanten voor den resident verschenen, om aan hem, als vertegenwoordiger van het Nederlandsche gezag, hunne hulde te brengen.

Sommige dezer waren steeds met ons bevriend geweest en haastten zich om de verzekering hunner trouw te komen hernieuwen; weder anderen, wier houding weifelend geweest was, naar zij beweerden, alleen uit vrees voor BAKIKOOI, kwamen ons thans openlijk hunne goede gezindheid betuigen; nog anderen, bijv. die van Pitai, hadden inderdaad de wapens tegen ons gevoerd, maar vroegen vergiffenis en onderwierpen zich volkomen. Zelfs de keizer van Sonabait liet in de eerbiedigste bewoordingen zijne onderwerping aanbieden, doch verontschuldigde zich met zijne hooge jaren dat hij niet in persoon kwam en afgezanten zond. Het bleek eindelijk dat hij,

zich schuldig gevoelende en onze goede trouw naar die zijner landgenooten afmetende, slechts door vrees voor zijne veiligheid werd weêrhouden van zelf te verschijnen. Men begreep terecht, dat middelen van geweld hem wel de vlugt zouden doen nemen, maar geenszins tot eene openlijke daad van onderwerping brengen en besloot derhalve hem niet aan te vallen, maar hem veeleer meer en meer vertrouwen in te boezemen.

Toen men eindelijk eene der vrouwen van BAKIKOOI had gevangen genomen, vernam men van deze, dat hij met slechts twee volgelingen de vlugt genomen had naar de tamelijk verafgelegen Batoe Koen-oeif, tot den stam van Pitai behorende, en dat hij het voornemen had bij onze komst steeds verder oostwaarts te wijken en zich in holen en bosschen te verschuilen. De onderwerping van Pitai werd dan ook niet aangenomen, maar dezen stam slechts vergiffenis toegezegd, onder voorwaarde van BAKIKOOI uit te leveren. De gevangen vrouw behoorde tot den stam van Ambenoe, die blijkbaar meer belang stelde in haar, dan in BAKIKOOI; men gaf derhalve aan die van Ambenoe te kennen, dat zij slechts tegen haren man zou worden uitgewisseld. Op deze wijze hoopte men BAKIKOOI, zoo niet in onze magt, dan toch tot onderwerping te brengen, en zag er van af hem verder op te sporen en na te jagen. De kolonel KROLL begreep zeer juist, dat hij hierdoor aan zijne troepen eene reeks van zeer afmattende en meestal roemlooze togten zou besparen, die bovendien tot geen voldoende uitkomst zouden hebben geleid. Bovendien was aan de hem gegeven opdracht ten volle voldaan; de sterkte van BAKIKOOI was genomen, zijn verblijf verwoest, zijne eigendommen, benevens die zijner volgelingen, vernield of weggevoerd, zijn aanhang uiteengedreven en alle tegenstand in de vijandelijke landstreek gebroken en vernietigd. Men kon dus ten volle aannemen, dat BAKIKOOI getuchtigd, ja zwaar getuchtigd was geworden. De schrik, dien onze wapenen in dat gedeelte van Timor verspreid hadden, was bovendien zeer groot; dit bleek niet alleen uit de hierboven reeds beschreven houding van den keizer van Sonabait en eener menigte andere Timorsche hoofden en grooten, maar ook uit de volkomen veiligheid, die bijna langs de geheele gemeenschapslijn der onzen met Paritti heerschte. Levensmiddelen, zieken en gewonden, hoewel onder behoorlijk geleide, gingen ongehinderd heen en weder.

Daar het nu allengskens meer en meer begon te regenen en de west-mousson weldra ophanden scheen, waardoor alle krijgsverrigtingen zouden worden gestremd, wjl deze regens, gepaard aan den hevigen wind, die bestendig in het welligt 2500 vt. boven de zee gelegen bivak van Soeme Leo heerschte, het aantal zieken dagelijks deed toenemen, en daar de kolonel KROLL, alvorens naar Java terug te keeren, nog een togt naar Lidak had

te maken, besloot hij, — in overleg met den resident, — om den terugmarsch naar Paritti aan te nemen. Men besloot echter dien marsch over Batoe Ikie te nemen, ten einde den aldaar gevestigden otopaha (krijgshoofd van Takaip), die zijne onderwerping nog niet was komen aanbieden, nog eene welverdiende tuchtiging te doen ondergaan.

Die togt werd in den vroegen morgen van den 7den September aanvaard.

De weg naar Batoe Ikie was allerellendigst en zeer zeker de slechtste van degenen die men tot nog toe had afgelegd; hij voerde over een sterk verbrokkelden bodem, dwars door ravijnen, over rotsbrokken en door digte bamboe-doeiri en struikgewas. De marsch was dan ook hoogst vermoeijend; eerst ten 2½ uur bereikte men den voet der Batoe; de achterhoede met de bagage was eerst ten 5 uur aldaar. Menschen en dieren waren doodelijk afgemat en twee pikelpaarden onder weg bezweken. Van den vijand had men geen spoor gezien; niemand werd in of nabij de Batoe gevonden.

Het bivak werd betrokken, de omgelegen tuinen verwoest en de kampongs verbrand. Dit laatste moest evenwel, wegens den hevigen regen, die van des namiddags 5 tot des avonds 8½ uur aanhield, gestaakt, en het vernielingswerk voltooid worden door de golloks der hulpbenden en koelies.

De troepen hadden veel van dien regen te lijden, te meer, daar in den omtrek geen allang-allang gevonden werd en zij hunne bivak-hutten slechts onvolkomen door boomtakken konden dekken.

Drinkbaar water werd in de nabijheid niet gevonden. Het laatst overgetrokken bergstroompje lag op ruim een half uur achterwaarts; doch gelukkig waren de watervaten, waarvan de expeditie bij hare uitrusting te Batavia was voorzien geworden, welgevuld voorhanden; men werd dan ook te Batoe Ikie in ruime mate beloond voor de moeite die het medevoeren daarvan bij de verschillende marschen noodwendig had moeten veroorzaken.

Den volgenden morgen werd de marsch langs het moeilijke pad, dat de voorhoede meestal met behulp van het kapmes door het dikke struikgewas moest banen, voortgezet. Na ongeveer 2 uren te zijn voortgegaan, kwam men op een beteren weg, die, op last van den kommandant der expeditie, door troepen uit Paritti, was gebaad geworden, en tegen 10½ uur des morgens rukte de kolonne aldaar binnen.

Hoeveel moeilijkheden men bij den opmarsch naar Soeme Leo ook ondervonden had, zoo rekende de kolonel KROLL zich niettemin gelukkig den togt derwaarts over Bipolo en niet over Batoe Ikie te hebben ondernomen. Hij had gelegenheid gehad zich te overtuigen, dat de toegangen tot Batoe Ikie

indien zij naar behooren verdedigd waren geworden, niet dan met de grootste opofferingen te vermeesteren zouden zijn geweest.

Zoo was dan de kolonel KROLL, na eene afwezigheid van 13 dagen, weder met zijne troepen te Paritti terug; hij sprak in zijne rapporten met den meesten lof over den ijver en den uitmuntenden geest, die hen steeds had bezield, en het was gewis niet te veel gezegd, wanneer hij veronderstelde, »dat de uitkomsten, verkregen door volharding en het doorstaan van ongekende vermoeijenis, ten gevolge van een hoogstmoeijelijk terrein, weder »eene schoone bladzijde zouden toevoegen aan de geschiedenis van het Nederlandsch Indische leger.»

Besluit.

Zoo als reeds ter loops is aangemerkt, waren tijdens de afwezigheid van den kolonel KROLL, ook de overige schepen der expeditie in de baai van Koepang aangekomen en de troepen te Paritti ontscheept. De luitenant ter zee 1° kl. KROEFF was dien ten gevolge met zijne schepelingen weder naar boord teruggekeerd, na het bezetten van Paritti aan den kapitein IMMINK, met zijne kompagnie, te hebben overgegeven. De kapitein HAMERS had, even als vroeger de kapitein DE RAVALLET, door het aanvoeren van levensmiddelen zich reeds aan de hoofdmagt te Soeme Leo aangesloten.

Daar aan den kolonel ook nog eene tuchtiging van den radja van Lidak was opgedragen, zoo werden de troepen, die hij daartoe noodig achtte, ingescheept op de *Ferdinandina Emma*, *Barend Willem* en *Landbouw*, welke door Zr. Ms. stoomschepen *Amsterdam* en *Merapi*, die eveneens troepen aan boord namen, naar Atapoepoe zouden worden gesleept.

De overige niet meer benoedigde troepen gingen aan boord van de *Hendrik Jan*, *Helena Anna* en *Middelburg* naar Java weder in hunne garnizoenen terug; door deze schepen werd op den 13den September het anker geligt.

De expeditie, die op Timor niets voorbereid vond, had dus in het westelijk gedeelte van dit eiland slechts gedurende 40 dagen verwijld, zoodat men veilig kan getuigen, dat door den kolonel KROLL de meestaafdoende blijken van geestkracht en voortvarendheid waren gegeven.

DE EXPEDITIE NAAR TIMOR IN 1857.

TWEEDE GEDEELTE.

TOGT NAAR LIDAK.

Inleiding.

De radja van Lidak was, sedert den togt die in 1852 door den luitenant ter zee 1^e kl. H. GLABBEK VAN DER DOES naar zijne hoofdplaats was ondernomen geworden, in eene vijandelijke houding tegenover het Nederlandsche gouvernement gebleven.

De heer H. GLABBEK VAN DER DOES had destijds in last den Chinees ATJEN LIOK, die zich tegen het gouvernement had verzet, maar die beweerde een onderdaan des radja's te zijn, dewijl hij met een zijner dochters was gehuwd, gevangen te nemen en naar Atapoepoe te brengen.

De gevangenneming van den Chinees gelukte inderdaad; maar op den terugweg werd de kleine bende van den Heer GLABBEK VAN DER DOES, die uit Europeanen en Javaansche matrozen, uit Rottinesche hulptroupen en uit volgelingen van den civielen gezaghebber zamengesteld en in alles 70 hoofden sterk was, in eene ondoordringbare wildernis overvallen en hardnekkig vervolgd.

Het uit zulke heterogene deelen bestaande korps geraakte uit elkander; de Heer GLABBEK VAN DER DOES bekwam eene zeer ernstige wonde aan het been; hij dwaalde met de wakkere matrozen, die hem droegen, geheel van de zijnen af, en ontving eindelijk, — toen bijna niemand hunner van vermoeyenis meer voort kon, en men het oogenblik zag naderen waarin hij levend in 's vijands handen vallen en dus een nog hoogst jammerlijk einde

zijn lot wezen zou, — op zijn dringende en vurige bede uit hunne handen den dood.

Na deze noodlottige gebeurtenis was de overmoed van den radja van Lidak steeds gerezen en ging hij bestendig voort met te rooven en te moorden op het Nederlandsch gebied, of op dat onzer bondgenooten. Omstandigheden van verschillenden aard hadden tot nog toe verhinderd den dood van den Heer GLABBEK VAN DER DOES te wreken en den radja tot reden te brengen. Toen men echter tot eene expeditie tegen den fettor van Takaip had besloten, kwam het Nederlandsch Indische gouvernement van zelf op het denkbeeld om de oude schuld van den radja van Lidak zoo mogelijk met woeker te vereffenen.

Het was evenwel niet goed gelijktijdig tegen den fettor van Takaip en den radja van Lidak op te rukken, dewijl hunne landjes daartoe te ver van elkaar gelegen zijn, in een gedeelte onzer Indische bezittingen dat ons nog zoo weinig bekend is. Bovendien kon men vooraf niet uitwijzen in hoever het reeds gevorderde jaargetijde nog zou gedoogen de tuchtiging van den radja van Lidak onmiddellijk na die van den fetter van Takaip te doen plaats hebben. Uit dien hoofde besloot het gouvernement » Aan den kommandant der expeditie bestemd tegen Takaip, in overleg met den kommandant der daarbij bescheiden zeemagt en den resident van Timor, over te laten om te beoordeelen, in hoever van die expeditie kon worden partij » getrokken tot tuchtiging van den radja van Lidak. »

Zooals wij reeds in het eerste gedeelte van dit verhaal gezien hebben, werd de onderneming tegen Takaip met zooveel klem en voortvarendheid doorgezet en ten einde gebragt, dat de togt naar Lidak allezins mogelijk bleef, wanneer daarbij op dezelfde wijze werd gehandeld.

De kommandant der expeditie aarzeld dan ook geen oogenblik, in overleg met de andere genoemde autoriteiten, het besluit daartoe te nemen.

De vereischte tijd was nog voorhanden; een der kompagniën infanterie had het strand te Paritti niet verlaten; eene andere was, wel is waar, naar Soeme Leo met levensmiddelen opgerukt, maar had geene ontmoetingen met den vijand gehad; hij kon dus nog over geheel versehe troepen beschikken, en alleen het verzamelen van transportmiddelen kon door gebrek aan tijd en, gelijk wij reeds vroeger gemeld hebben, wijl op Timor bij de komst der expeditie letterlijk nog niets was voorbereid, misschien gedeeltelijk tegenvallen. Een militaire bevelhebber echter, die alle kansen wil verzekerd zien alvorens iets te ondernemen, zal wel nimmer iets groots verrigten.

Reeds op den 1sten September werd uit het bivak Soeme Leo aan den

civiel gezaghebber van Midden-Timor, te Atapoepoe geschreven, den Radja van Lidak stellig af te vragen, of hij al dan niet genegen was zich onvoorwaardelijk aan ons te onderwerpen, en hem in het ontkennend geval te bedreigen met eene even gestrenge tuchtiging als de fettor van Takaip had ondergaan.

Deze brief werd van Paritti met een van Zr. Ms. stoomschepen overgebracht.

Op den 6den September was het antwoord te Soeme Leo aangekomen; en daar de vorst van Lidak niet alleen bleef weigeren, maar zich zelfs meer en meer wapende en het met ons bevriende Hernano tot aan het zeestrand afliep en plunderde, werd onherroepelijk besloten hem de welverdiende kastijding eindelijk te doen ondergaan.

Op den 21sten September kwamen de troepen, die voor de onderneming bestemd waren, ter reede van Atapoepoe. Zij werden terstond ontscheept en zoo goed mogelijk voorloopig gehuisvest.

Hetgeen van het rijkje Lidak bekend was, bepaalde zich tot zeer weinig, hoofdzakelijk tot hetgeen men dienaangaande wist door den ongelukkigen togt van den luitenant ter zee GLABBEEK VAN DER DOES. De resident, die zijne betrekking op Timor eerst kort geleden aanvaard had, kwam bij deze gelegenheid voor het eerst te Atapoepoe. De militaire kommandant, die tevens het civiel gezag ter plaatse waarnam, was mede nog niet lang daar aanwezig; hij mogt zich, uit den aard der zaak, niet van zijn post verwijderen, en had dus insgelijks nog weinig kennis van Lidak kunnen opdoen. De kommandant der expeditie was derhalve verplicht de hoogst noodige inlichtingen vooraf op de plaats zelve bij Chinezen en andere inwoners te gaan inwinnen.

De algemeene toestand van het terrein was gelijk reeds in het eerste gedeelte ten aanzien van Westelijk Timor is beschreven. De weg naar Lidak liep over een bergzadel tusschen twee rotsklompen door, die reeds uit zee zichtbaar waren, loodrechte wanden en ieder eene hoogte van 400 à 500 voet hadden, en zich op een afstand van slechts 40 à 50 ellen van elkander bevonden. Deze zoo gemakkelijk te verdedigen pas droeg den naam van Batoe Kadoewa en ook wel dien van Pinto Tialarang. De weg, die er door voerde was zeer slecht en met steenklompen als bezaaid; hij splitste zich aan gene zijde in tweeën; ieder der beide nieuwe takken voerde naar Takenenoe, de batoe of hoofdversterking van den Radja van Lidak; de eene was echter langer dan de andere; maar aangezien op den langsten de meeste kans was van water te vinden, en hij door een — hoewel altijd

moeijelijk — toch minder slecht terrein voerde dan de kortste, zoo werd hij door den kolonel KROLL gekozen.

Zoodra tot de expeditie tegen Lidak was besloten geworden, had de resident de noodige maatregelen genomen tot het verzamelen van hulptroepen en koelies. De betrekkelijk groote tijd, dien onze bondgenooten noodig hadden om hun volk te verzamelen en de aanzienlijke afstand waarop de meesten zich van Atapoepoe bevonden, was oorzaak, dat op den 21sten September nog niemand der hulphenden of koelies aldaar was aangekomen.

De kolonel KROLL, die de waarde der Timorsche hulptroepen bij den togt naar Takaip had leeren kennen, achtte het gemis niet groot en nam het besluit niet langer dan nog den volgenden dag op hen te wachten. Hen ook toen niet ziende opdagen, besloot hij den 25sten op marsch te gaan.

Het gemis der koelies was evenwel gevoeliger dan dat der strijders onzer bondgenooten. Op den dag van afmarsch verscheen de fetor van Djeniloe met een dertigtal manschappen en eenige zeer slechte pikolpaarden. Dit was alles wat hij had kunnen bijeenbrengen, en hij was de eenige die althans iets leverde.

Te Atapoepoe waren bestendig voor koeliediensten aanwezig 20 mannen van Monbara, die van tijd tot tijd werden afgelost. Ook deze werden bij de kolonne ingedeeld.

Verder huurde men bij een' Chinees nog eenige pikolpaarden, zoodat de artillerie en de ambulance zich van deze lastdieren konden bedienen, maar dit was ook alles wat men aan transportmiddelen kon bijeenbrengen.

Het heilzame van den maatregel, om te Batavia een zeker aantal koelies te huren en voor goed bij de verschillende troepengedeelten in te deelen, kwam dus al meer en meer uit.

Het op den 22sten September te Atapoepoe ontvangen berigt, dat drie Tialarangsche aan Lidak grenzende Toemoekongs, de gewesten Mandea en Manhea en welligt ook Naitimoe, aan den Radja van Lidak hulp zouden verleenen, deed over alle verdere bezwaren heenstappen en de onderneming bespoedigen, ten einde den vijand zoo mogelijk een gevoeligen slag toe te brengen, eer hij al zijne bondgenooten rondom zich kon hebben vereenigd.

Krijgsverrigtingen.

Op den 22sten September werd de 1ste luitenant von BELOW door den kolonel KROLL met eenige koelies en eene voldoende bedekking naar de Batoe Kadoewa gezonden, ten einde den weg zooveel doenlijk te verbeteren en eenig houtgewas op te ruimen, dat aan den vijand bij den doortogt onzer

troepen eene geschikte stelling zou hebben opgeleverd om hen te bestoken.

De hulptroepen waren hier bescheiden geworden, ten einde den pas voor ons te bezetten en te bewaken; maar toen zij niet kwamen opdagen en men daarentegen wel berigten van troepenbewegingen bij den vijand ontving, werd de 1ste luitenant VON BELOW, nadat zijn arbeid was volbragt, aan de Batoe Kadoewa vervangen door den kapitein HAMERS met twee pelotons inlanders, 15 Afrikanen en eenige scherpschutters, onder de luitenants MUTERS en MEKERN. De kapitein HAMERS had in last dien post bezet te houden tot de komst der kolonne, die den volgenden dag naar Tjoekoenenoe zou oprukken.

De indeeling der kolonne was als volgt:

De kapitein HAMERS vormde met de zoo even genoemde troepen de voorhoede, zoodra men de Batoe Kadoewa genaderd was.

De hoofdtroep bestond uit: een peloton Europeanen, het peloton scherpschutters, de artillerie en vijf pelotons inlanders. Daarna volgde de reserve-amunitie, de ambulance, de onvermijdelijk noodige bagage, de levensmiddelen en het water.

De kolonne werd gesloten door een peloton inlandsche soldaten, onder den 1sten luitenant TIMMERMANS, aan wien het dekken der bagage en het vormen der achterhoede was opgedragen.

In het geheel werd slechts voor vier dagen levensmiddelen medegenomen, waarvan de manschappen zelf ieder voor twee dagen in den randsel met zich droegen. Water werd eveneens niet in groote hoeveelheid medegevoerd, daar men dit, volgens stellige verzekeringen, die den chef der expeditie gedaan werden, onder weg zou vinden.

Daar het verblijf van den Radja van Lidak, naar men te Atapoepoe beweerde, slechts 4 uren gaans van daar gelegen was, rekende de kolonel KROLL dat zijne kolonne meer dan overvloedig van alles was voorzien. Gelukkig dat hij haar ruim had uitgerust, want het zal weldra blijken hoe onjuist de hem gegevene inlichtingen waren.

De kolonne stelde zich des morgens ten 6 uur van Atapoepoe in beweging langs het smalle, steenachtige, dikwerf steil klimmende pad, dat zich eerst door de kloof en daarna langs den bergwand opwaarts slingerde. Zij kwam ten 7 $\frac{3}{4}$ uur vrij vermoeid op de inzadeling tusschen de beide rotsblokken aan en vond er den kapitein HAMERS wachtende. Na eenige rust genoten te hebben, zette de thans geheel vereenigde kolonne den marsch voort. Het pad liep nog een geruimen tijd door eene bergstreek, was zeer smal, soms diep ingesneden en had hier en daar vrij steile hellingen; vervolgens bereikte men eene uitgestrekte vlakte, geheel begroeid met alang-

alang en spaarzamer met boomen bezaaid; de hitte was er verstikkend, maar van den vijand zag men geen spoor. Tegen 2 uur bereikte men een bogt der rivier Talauw; gedurende den ganschen dag had men slechts eenmaal water ontmoet; de troepen waren afgemat, en daar de plaats eene goede gelegenheid aanbood om er te bivakkeren, besloot de kolonel KROLL er zich neder te slaan.

In den namiddag zag men eenige gewapenden op grooten afstand rondzwerven, maar men werd op dien dag, evenmin als in den daaropvolgenden nacht, verontrust.

Uit het bivak liepen twee paden naar Lidak; op het kortste was geen water, maar veel bamboe-doeri te vinden, zoodat men al weder verplicht was het langste te kiezen, dat deze nadeelen niet opleverde. Des morgens ten 6 uur van den 24sten rukte men op. De rivier moest herhaaldelijk worden overgetrokken en het pad liep voorts over en langs golvende, met zeer weinig bamboe-doeri doch vele wasboomen bedekte hoogten en soms door zeer kleine met alang-alang begroeide vlakten. Geen vijand, geen zweem van bebouwing of bewoning werd aangetroffen; men zag overal dor en schraal terrein, met half verweerde zandsteenklompen overdekt.

Ongeveer ten 10 uur, bij het doortrekken eener strook bamboe-doeri, werd de voorhoede, — even sterk als den vorigen dag, maar thans onder de bevelen van den kapitein IMMINK, — nabij een omheind djagongveld, beschoten door troepen van den fettor van Lidak, wiens sterkte men thans genaderd was.

Zoodra de eerste schoten vielen, liet de kolonel KROLL de kolonne, op een kleinen heuvel, in pelotonsfront oprukken, en zond in 's vijands linker flank een peloton, onder den 1sten luitenant von BELOW. De voorhoede even als de genoemde officier verdreef den vijand, terwijl door de eerste eene uit boomstammen, steenen en bamboe-doeri nieuw opgerigte benting, werd genomen, waaruit de vijand zich ijlings verwijderde. Bij de vervolging stuitte men op eene tweede versterking, waaruit van tusschen de palissaden een hevig vuur geopend werd; doch ook deze liet de vijand, die aan de achterzijde ontvlood, in onze handen. Toen hij nu andermaal vervolgd werd verliet hij eene derde benting, die door ons eveneens werd in bezit genomen.

De genomen sterkten werden zooveel doenlijk vernield en verbrand, en des middags om 12 uur betrokken de weder zeer vermoeide troepen, nabij het verblijf van den fettor van Takissie, het bivak.

Water werd hier in voldoende hoeveelheid gevonden, en men ging over tot het toebereiden der spijzen, in weerwil dat een goed aantal Lidakkers

te paard de omgelegen hoogten be kroonden en de onzen herhaaldelijk kwamen verontrusten. Reeds meermalen waren kleine troepenafdeelingen tegen hen uitgezonden; zij wachtten deze evenwel niet af, doch kwamen telkens terug wanneer de onzen weder in het bivak binnenrukten. Ten einde de troepen niet noodeloos te vermoeijen, gaf de Kolonel KROLL eindelijk bevel hen niet meer te gaan aanvallen, maar hij liet hen bestendig gadeslaan.

Nadat de troepen gegeten hadden, — eene goede hoeveelheid levensmiddelen was dien dag in handen der onzen gevallen, — werden in alle rigtingen sterke patrouilles uitgezonden, die den omtrek doorzochten en eenige vijandelijke kampongs vernielden, waarbij de 1ste luitenant-adjutant VAN CATTENBURCH een schampshot bekwam.

De vijand verdween thans geheel en de nacht werd rustig doorgebracht.

In den morgen van den 25sten, ten 5^{3/4} uur, was de kolonne weder in beweging naar Takenenoe, den berg waarop de Radja van Lidak zijn verblijf hield. Het pad ging over een vrij sterk golvend, met bamboe-doeri bedekt terrein; ongeveer ten 7 uur kwam men aan den voet des bergs, en onmiddellijk werd het geschreeuw der Lidakkers van achter steenklompen, uit de kampongs en uit het digte bosch, dat de rotsachtige bergmassa van de zuidzijde bedekte, gehoord. Slechts een smal steil voetpad voerde opwaarts. De kapitein HAMERS beklom met de voorwacht, waarbij zich tevens de luitenants HAUS en MEKERN, benevens den 1sten luitenant MUTERS met de helft der Afrikanen bevonden, onmiddellijk het soms bijna loodregte pad; met handen en voeten moest men zich nu en dan ophijschen; men vorderde uiterst langzaam. In weinig tijds werden de kapitein HAMERS, de sergeant SASSE, de flankeur WIJGAND en de inlandsche korporaal SORODONO gewond en sneuvelden de inlandsche korporaal SIENOK, de inlandsche fuselier DIPO LEKSONO en een inlandsche bediende van den luitenant HAUS.

De kolonel KROLL zond hierop een peloton af, onder den luitenant VAN BELOW, om de voorhoede in hare regter flank te ondersteunen, en een weinig later een ander peloton, onder den luitenant VAN CASTEREN, om dezelfde diensten in de linker flank der voorhoede te verrigten. Het was evenwel door de zware steenbrokken, de steile wanden en het digte kreupelhout niet mogelijk anders dan langs het reeds genoemde pad naar boven te komen. Het opklimmen kostte onbeschrijfelijk veel moeite, te meer, daar de vijand het groote voordeel had van uitmuntend gedekt te zijn en zijne schoten uit pistolen, geweren en donderbussen bijna *à bout portant* op de onzen te kunnen lossen.

Toen de luitenant VAN BELOW de voorhoede bereikt had, nam hij het bevel op zich, en nu werd de vijand, niettegenstaande zijn vrij goed onderhouden

vuur en het voortdurend werpen met steenen, uit zijne verschillende stellingen, achtereenvolgens verdreven; alle kampongs werden verbrand, waarbij eene groote hoeveelheid levensmiddelen verloren ging, en het water, dat de vijand in groote aarden vaten verzameld had, werd uitgestort.

Nagenoeg ten 10 uur hadden de onzen de kruin des bergs bereikt. De vijand week al vechtende in eene westelijke rigting, langs eenen rug waarmede de berg van Takenenoe met het overige gebergte te zamen hing. Hier stelde hij zich eindelijk bedekt op, achter eene zware, ruim 20 voet hooge en zeer steile rotsmassa, welke men te vergeefs beproefde om te trekken. Tot tweemaal poogde men die rots te beklimmen en te bestormen, maar alle pogingen bleven hier vruchteloos, terwijl des vijands steenworpen nog menigeen der onzen ernstig kneusden.

Daar men meer westelijk zich veel volks over den bergrug zag spoeden, en men van daar steeds 's vijands krijgsgeschreeuw door het bosch hoorde galmen, zond de chef der expeditie den 1sten luitenant DOERLEBEN met een peloton derwaarts, om te beproeven van daar den vijand in den rug te nemen. Deze officier stiet echter op onoverkomelijke hindernissen, maar zijne zending had toch tot uitkomst, dat de vijand zich aan die zijde geheel terugtrók.

Aangezien de in gevecht zijnde troepen hunne munitie bijna hadden verbruikt, zoo werd door den luitenant-adjutant VAN CATTENBURCH een nieuwe aanvoer van patronen naar boven gebragt, waarna de kamp hier met vernieuwde levendigheid werd hervat.

De luitenant der artillerie COBLIN, die met zijne mortiertjes onderwijl insgelijks voor de rotsmassa was aangekomen, welke het laatste reduit van den vijand scheen te vormen, deed eenige welgerigte worpen. Ook dit bleef zonder uitwerking; de granaten kwamen op de harde rots neder; zij rolden weder naar omlaag en beletten niet dat de vijand zich wanhopig bleef verdedigen.

Het was thans ongeveer 12 uur geworden. Langer op dezelfde wijze den vijand te bestoken, die met alle gangen, hollen en schuilhoeken der rotsmassa bekend was, en die zich, wanneer men ook verdere voordeelen behaalde, gewis al vechtende van den eenen steenklomp achter den anderen zou terugtrekken, om ten laatste toch te ontkomen, zou slechts tot vermeerdering leiden van het reeds aanzienlijk getal gewonden.

De weinige beschikbare transportmiddelen en de groote afstand waarop men zich van Atapoeopoe bevond, deden derhalve den kommandant der expeditie besluiten het gevecht af te breken. Hij gaf dien ten gevolge last aan

de troepen zich defensief op te stellen en zich niet meer bloot te geven dan noodig was.

Aan het gehuil en gekerm des vijands, alsmede uit de berigten die men inwon van een gekwetsten en gevangen Timorees, ontwaarde men dat de vijand veel moest hebben geleden; zijne kampongs waren verbrand; zijne levensmiddelen en vooral zijn watervoorraad vernield, zijn zelfvertrouwen moest dus noodwendig zeer geschokt zijn. Dit laatste bleek vooral daaruit, dat van zijne zijde geen schot meer werd gedaan van den oogenblik af waarop de onzen den aanval staakten, en dat men ook hoegenaamd niet werd vervolgd, toen de kolonel KROLL zijne troepen pelotonsgewijze weder naar beneden liet rukken.

Des middags ten 2 uur waren deze weder verzameld aan den voet des bergs, waar de officier van gezondheid 2^e klasse HESSIG, met den meesten ijver zijne zorgen aan de gewonden wijdde.

Het gevecht had dus van des morgens *zeven* tot des namiddags *twee* ure geduurd en kostte aan de onzen vier dooden, te weten: behalve de reeds genoemden, ook nog den flankeur WIGAND, die den volgenden nacht aan zijne wonden overleed; voorts 17 door gewerschoten gekwetsten, namelijk: behalve de reeds genoemden, de Europesche onderofficieren BLOM, WITTEBROOD, TROOST en KOOPMANS, de Afrikaansche sergeant MADOE, de Europesche korporaal VAN LARE, de Europesche flankeurs BOSSE en VEGTER, de inlandsche fuseliers KROMO, MOENADIE, PASSAKIMAN, SORODONO SANE, SEKBEMAN en SOPOTO. Bovendien bekwamen schampschoten, behalve de elders genoemden, de luitenhants MUTERS en VAN CASTEREN, benevens de korporaal-tamboer HEELENBRINK. Eindelijk werden nog 12 der onzen door steenworpen ernstig gekneusd, namelijk: de Europesche sergeant JOBSE, de Europesche korporaal MATHERING, de Europesche flankeur COHENSUS, de Afrikaansche flankeur OLTkamp, de inlandsche fuseliers SAHIT, AHMAT, SAMAT, SODONGSO, WONGSOWIDJOJO, KAMIDEN, MEETING en SENTIKO.

Nadat de kolonel KROLL nog eenigen tijd aan den voet van den berg in observatie was gebleven en door den kapitein DE SELFF, chef van den staf, onderwijl eene geschikte plaats tot het betrekken van het bivak in de nabijheid was uitgezocht, stelde men zich weder in beweging. De vijand liet de onzen rustig afmarscheren en deze sloegen zich in het gezigt der batoe Takenenoe bij eene bron neder. De noodige posten, om den vijand te blijven gadeslaan, werden uitgesteld en ook aan de bron eene wacht van 10 bajonetten geplaatst.

Nauwelijks echter hadden onze afgematte troepen zich in het genieten

eener welverdiende rust en het toebereiden hunner spijzen begeben, of de wacht aan de bron werd allerhevigst door een overmagtigen vijand aangevallen en hardnekkig vervolgd, toen zij al vurende op het bivak terugtrok. In een oogenblik was alles weder onder de wapenen en had de kolonel KROLL twee pelotons infanterie naar het bedreigde punt gezonden, terwijl hij zich, even als de chef van den staf, in persoon derwaarts begaf. Weldra werd de vijand hier met een gevoelig verlies teruggedreven en liet hij bij de vervolging, die door den kapitein DE SELFF werd bestuurd, nog twee zijner vele dooden in onze handen achter.

Het gemis der bron scheen den vijand, wiens geheele watervoorraad op de rots was geledigd geworden, niet weinig te hinderen, want te gelijker tijd dat de aanval op de wacht geschiedde, lieten ook eenigen der zijnen zich van de rots neder en begonnen te vuren, ten einde ons alzo van twee zijden te bestoken en het gevecht om het zoo vurig begeerde drinkwater, toch in hun voordeel te doen uitvallen. Zoodra zij echter het lot hunner landgenooten bespeurden, trokken zij ijlings terug om zich niet meer te vertoonen.

De onzen keerden daarna in hun bivak terug en bragten er, tegen hunne verwachting, den nacht rustig door. Na het ondergaan der maan ontwaarde men zelfs dat de vijand zich van den berg verwijderde, en toen den 26sten de zon was opgegaan, had men gelegenheid zich te overtuigen, dat hij zijne zoo sterke stelling geheel had ontruimd.

Wel had de vijand daar binnen zich wanhopend verdedigd en de onzen bloedige verliezen toegebracht, maar het bleek nu hoeveel hij zelf moest geleden hebben, daar hij geen tweeden aanval durfde afwachten en eene sterkte, waaraan hij bewezen had zooveel waarde te hechten, in handen der onzen liet.

De onderneming, met het doel den Radja van Lidak, eene gestrenge tuchtiging te doen ondergaan, kon dus geacht worden naar eisch te zijn volbragt. Zijne hoofdversterking, die tevens in oorlogstijd zijne hoofdzetelplaats was, lag daar verlaten ter beschikking der onzen; zijne huizen en eigendommen waren vernield en de door hem verzamelde mondvoorraad had hetzelfde lot ondergaan.

Naar luid van berigten, door den kolonel KROLL te Atapoepoe ingewonnen, zou er op 5 uren afstands van deze hoofdversterking waar de Radja al zijne hulpbronnen verzameld en geborgen had, nog eene kampong gelegen zijn, die in gewone tijden voor hoofdplaats van Lidak doorging. Doch wij hebben reeds gezien, hoe weinig men op de opgaven van afstanden kon

vertrouwen; en de kolonel KROLL achtte het dus, na alles wat reeds verrigt was, geheel overbodig en zelfs schadelijk, met 50 gewonden door een hoogst moeilijk terrein, eenen afmattenden en welligt verren togt te ondernemen tot het opsporen eener hoofdkampong, waarvan het bestaan nog alles behalve zeker was. Die hoofdplaats kon bovendien, te oordeelen naar de hoofdplaatsen der andere Timorsche rijkjes, wanneer men haar vond, niets anders wezen, dan eene ellendige verzameling van stroodaken, alwaar van den Radja en zijne bezittingen niets meer te vinden en derhalve voor de onzen niets meer te verrigten zou wezen, dan het vernielen der onbeduidende eigendommen van eenige onschuldige ingezetenen.

De kolonel KROLL besloot dus op zeer goede gronden tot den terugmarsch, en aan dit besluit werd zonder verwijl gevolg gegeven.

De reserve-infanterie-patronen werden onder de manschappen verdeeld om koelies voor de gewonden te besparen, alle overtollige bagage werd om dezelfde reden verwijderd en de geweren en wapens der gekwetsten aan de artillerie en hoornblazers gegeven.

De gewonden werden onder eene sterke bedekking, waarbij de artillerie, vooruitgezonden; ten 6½ uur was alles in beweging. Men keerde niet terug langs den weg dien men gekomen was, dewijl de kommandant der expeditie besloten had den Toemoekong van Lai Waleh, die een ijverig aanhanger van den Radja van Lidak en in der tijd een der hardnekkigste vervolgers van den luitenant ter zee GLABBEK VAN DER DOES geweest was, nog eene tuchtiging te doen ondergaan.

Het pad liep weder door vele met bamboe-doeri begroeide plekken en golfde vrij sterk langs den voet van uitgestrekte rotsgevaarten.

Van den vijand werd niets vernomen, en het bleek dat hij den moed en het zelfvertrouwen geheel had verloren. Dit bleek vooral toen men tegen 12 ure de op eene hoogte van 500 à 400 voet gelegen en zeer goed versterkte kampong van den zoo evengenoemden Toemoekong had bereikt. Hier mogt men tegenstand verwachten, en derhalve werden twee pelotons, onder de luitenants VON BELOW en VAN CATTENBURCH, ter verkenning vooruitgezonden. Naauwelijks werd echter hunne nadering bespeurd, of de vijand verliet in allerijl zijne sterkte en liet zich in de dicht begroeide ravijnen afglijden. Een peloton, onder den luitenant LUIJMES afgezonden, om hem den pas af te snijden, kon zich niet vlug genoeg bewegen om hem de vlugt te beletten.

De kampong werd, na doorzocht te zijn, met al de zich in de nabijheid bevindende gebouwen, aan de vlammen prijs gegeven.

De marsch werd voortgezet; het smalle pad liep wel dikwerf over een ruim en vrij uitzigt gevend terrein, maar toch ook menigmaal over steile, moeilijk te beklimmen heuvelrijen en door diepe kommen. Ten 2 $\frac{1}{2}$ ure bereikte men de grens van het gewest Djenieoe, alsmede een bronnetje, dat weinig maar toch zooveel water gaf als noodig was om den dorst te leschen; een uur later werd bij eene mamar (tuin), eene grootere hoeveelheid gevonden en daar eenigen tijd gerust.

Nu begon het pad over steile hoogten, door bosschen, struiken en kloven te voeren, en eindelijk liep het meer dan drie palen ver over de met groote en kleine rotssteenen bezaaide bedding eener zes el breede maar geheel uitgedroogde rivier. De vermoeijenis was groot; een ieder was te voet; zij, die paarden bezaten, hadden ze gewillig afgestaan ten dienste der gewonden of der meest afgematten. De krachten der lastdragers vooral werden op de zwaarste proef gesteld; de eenige verademing die men hun kon schenken, was, hen bij afwisseling eene zware en eene ligte vracht te laten torschen. Met den grootsten lof sprak de chef over hunnen goeden wil en volharding, niet minder ook over den ijver en den uitmuntenden geest, waarmede de zwaar beladen infanterie was bezielde.

Ten 5 $\frac{1}{2}$ uur begon het pad uit het bed der rivier weder opwaarts te loopen; men vond water en bereikte met alle inspanning, omstreeks ten 6 ure, een verlaten maar zeer sterk gelegen Chineschen kampong, met een overvloed van goede woningen en een wel voorzien waterput.

Door den chef was de adjudant-onderofficier von BALUSECK reeds vroeger vooruitgezonden, om aan den kommandant van Atapoepoe eenige inlandsche soldaten te vragen, ter verwisseling der nu geheel uitgeputte koelies, die niettemin alle met hunne vrachten in den Chineschen kampong waren aangekomen.

Deze manschappen verschenen weldra, en nu trok de kolonne, het doel nabij achtende, welgemoed weder voorwaarts.

De gewonden, waaraan de officier van gezondheid HESSIG de ijverigste zorgen wijdde, bleven voor een goed deel onder eene voldoende bedekking, aangevoerd door den 1sten luitenant TIMMERMANS, in de kampong den nacht doorbrengen.

Weldra ging de zon onder en bescheen slechts een flauw maanlicht het bergpad, dat zich tusschen groote steenen opwaarts slingerde en waarvan het beklimmen de grootste inspanning kostte; dikwerf moest worden gerust om een weinig tot adem te komen; maar eindelijk werd het hoogste gedeelte van den weg bereikt. Het afdalen ging niet minder moeilijk,

vooral toen in een vrij dicht bosch nog bovendien een riviertje moest worden overgetrokken. Hier kon het licht der maan niet door het bladerendak dringen en het pad der onzen verhelderden; een ieder had dus slechts in den blinde zijn voorman te volgen, en diens waarschuwingen na te komen om staande te blijven. Allen hadden echter gelegenheid gehad om zich door een verfrisschenden dronk te verkwikken, en zoo werd Atapoepoe des avonds ten 9 uur door de uitgeputte kolonne bereikt. Het bleek dus dat, om den afstand van Lidak tot aan het strand af te leggen, waartoe volgens de bekomen inlichtingen slechts 5 uren zouden benodigd zijn, een allervermoeijendste marsch van 14 uren was volbragt geworden. De nog achtergebleven gewonden trokken den volgenden morgen te Atapoepoe binnen.

Besluit.

Reeds den 27sten September werd een aanvang gemaakt met de wederinscheping der troepen te Atapoepoe. Het hospitaalschip *de Landbouw*, ging met de gewonden en zieken terstond onder zeil naar Soerabaja, om de lijders ter betere verpleging in het hospitaal te kunnen doen opnemen. Den 5den October verlieten de laatste schepen der expeditie de kust van Timor, weder koers stellende naar Java.

De kolonel KROLL was hoogst tevreden over den moed, den ijver en de volharding, die door officieren en soldaten was ten toon gespreid tijdens de afsmattende togten, de halsbrekende bestormingen en de scherpe gevechten, die de onderneming tegen Lidak hadden gekenmerkt. Hij getuigde dat hij niet wist, wat hij meer moest bewonderen, de onversaagdheid die op den 23sten, dan wel het taaije, onverzettelijke geduld in het te boven komen van onbegrijpelijke morele en fysieke inspanningen die op den 26sten was betoond.

De billijkheid vordert echter hierbij te voegen, dat men de uitkomsten, die in zoo korten tijd op het eiland Timor waren verkregen, behalve aan de uitmuntende hoedanigheid der troepen, in de eerste plaats verschuldigd was aan het beleid en de voortvarendheid van den aanvoerder, vervolgens aan de goede verstandhouding en de heilzame samenwerking der land- en zeemagt en van het civiel bestuur, waarvan het hoofd, de Heer FRAENKEL, niet gearzeld had alle gevaren en ontberingen met de krijgsmagt te deelen.

ZAMENSTELLING DER EXPEDITIE NAAR TIMOR.

(geëmbarkeerd, 26 Julij 1837.)

Staf der expeditie.

- L. J. KROLL, kolonel, kommandant.
J. C. J. SMITS, majoor, tweede kommandant.
O. F. VAN CATTENBURGH, 1ste luit.-adjutant van den kommandant.
R. F. DE SEIJFF, kapitein, chef van den staf.
O. VON BELOW, 1ste luit. (toegevoegd, voor de opname.)
PETERS, Europeesch korporaal (idem., als teekenaar.)

Administratie.

- J. C. J. VAN MIENNE, onder-intendant 2de kl., chef.
VAN DORSTEN, aspirant-betaalmeester. (Toegevoegd.)
W. J. LIEFVELD, id. id.
HAMER, adjudant-onderofficier.

3 Schrijvers.

Koelies: Voor het hoofdkwartier 40; voor de infanterie 150; voor de artillerie 20; voor de sappeurs 20; voor de ambulance 20; te zamen 250.
Vivres-schip *Hendrik Jan*.

Geneeskundige dienst.

- E. M. MULLER, officier van gezondheid 1^e kl., chef.
J. R. HESSIG, id. id. 2^e kl. (Toegevoegd.)
W. S. CRAMER, id. id. 3^e kl. (id.)
F. PERK, id. id. 3^e kl. (id.)
E. J. SCHAVENBERG, militair ambtenaar 5^e kl hospitaalmeester.
VAN DOORN, adjudant-onderofficier, menagemeester.

MAGNUS, id. toegevoegd voor de administratie.

Voor het hospitaal-personeel en de ambulance: 21 Europeanen, 2 Amboinezen, 52 inlandsche militairen; te zamen 53.

Het hospitaalschip *de Landbouw* was ingerigt voor 9 officieren, en voor Europeanen en inlanders.

INFANTERIE.

10de Bataillon.

Staf.

J. C. J. SMITS, majoor.

F. C. J. VON DENTSCHE, 1ste luit.-adjutant.

J. H. W. ROEBY, aspirant-betaalmeester.

F. VON BALLUSECK, adjudant-onderofficier.

BISCHOFF, id. vaandeldrager.

HALEGO, id. stafhoornblazer.

4 Europesche werklieden.

6de Kompagnie (van het 7de bataillon.)

(Sterk 10 Europeanen, 60 Afrikanen en 4 inlanders.)

C. F. KOCH, kapitein.

W. G. MUNTERS, 1ste luitenant.

H. TISSOT VAN PATOT, 2de luitenant.

G. J. C. KLERK, id.

2de Kompagnie (van het 10de bataillon.)

(Sterk 11 Europeanen en 106 inlanders.)

L. J. F. B. HAMERS, kapitein.

E. H. DOERRLEBEN, 1ste luitenant.

F. J. W. MEKERN, 2de »

W. J. G. VAN SWIETEN, 2de »

3de Kompagnie.

(Sterk 11 Europeanen en 106 inlanders.)

D. JUTA, kapitein.

G. P. GORISSEN, 1ste luitenant.

L. G. DIEPENHEIM, 2de »

H. C. V. A. DEMMENIE, 2de »

4de Kompagnie.

(Sterk 11 Europeanen en 105 inlanders.)

G. F. DE RAVALLET, kapitein.

F. VAN GENDEREN, 1ste luitenant.

J. F. HAUS, 2de »

A. M. VAN DER MEER, 2de »

5de Kompagnie.

(Sterk 11 Europeanen en 104 inlanders.)

J. C. IMMINCK, kapitein.

L. J. F. TIMMERMANS, 1ste luitenant.
 C. J. VAN CASTEREN, 2de " "
 J. A. F. VAN PABST, 2de " "

6de Kompagnie.

(Sterk 120 Europeanen.)

J. H. DONLEBEN, kapitein.
 J. K. SCHELTEN, 1ste luitenant.
 A. LUYMES, 2de " "
 H. J. C. JANSSEN, 2de " "

ARTILLERIE.

F. C. H. GORISSEN, 1ste luitenant, kommandant.
 D. N. COBLIJN, 2de " "
 Bediening: 19 Europeanen, 1 Afrikaan en 15 inlanders; te zamen 33.
 Materieel: 4 mortieren van 11½ duim.

GENIE EN SAPPEURS.

J. P. CASPERSZ, kapitein, kommandant.
 W. C. L. RUIJS, 2de luitenant.
 SCHOOT, adjudant-onderofficier.
 11 Europesche en 59 inlandesche sappeurs; te zamen 50.

Transportschepen

<i>Stad Middelburg</i> , gezagvoerder	Ouwehand.
<i>Helena Anna</i> ,	" LUPKE.
<i>Barend Willem</i> ,	" RETGERS.
<i>Fernandina Emma</i> ,	" FANGE.

Ter belooning voor de bij deze expeditie betoonde dapperheid en beleid, zijn de volgende eervolle onderscheidingen verleend.

Bij Koninklijk besluit van 17 Februarij 1858, N°. 84, werd benoemd tot ridder der 4^e klasse van de Militaire Willemsorde:

L. J. KROLL, kolonel der infanterie, en tevens bevorderd tot ridder der 5^e klasse van genoemde orde.

Tot ridders van de 4^e kl. der Militaire Willemsorde werden benoemd:

J. P. CASPERSZ, kapitein der genie en sappeurs.

C. VERBOOM, sergeant id.

Van het wapen der infanterie :

De kapiteins R. F. DE SEIJFF, D. JUTA en L. J. F. B. HAMERS; de 1° luitendans O. F. VAN CATTENBURCH, O. VON BELOW, G. P. GORISSEN, W. G. MUNTERS en A. A. M. VAN LEERSUM; de 2° luitendans L. G. DIEPENHEIM, H. C. V. A. DEMMENIE, J. F. HAUS en C. J. VAN CASTEREN.

De sergeant-stafschrijver R. SASSE, de sergeanten C. WITTEBROODT, B. BLUM, J. KOOPMAN en J. JOBSE; de korporaal A. VAN LARE en de flankeurs J. COHENSUS en F. N. VEGTER.

Voorts werden benoemd tot ridders der orde van den Nederlandschen Leeuw :

De resident van Timor S. G. F. FRAENKEL; de majoor der infanterie J. C. F. SMITS; de onder-intendant 2° kl. J. C. J. VAN MIENNE en de officier van gezondheid 2° kl. J. R. HESSIG.

Bij dagorden werden eervol vermeld :

De kapitein-luitendans ter zee A. A. DE VRIES en J. A. WESTEROUEN VAN METEREN; de luitenant ter zee 1° kl. N. M. J. KROEF en de officier van gezondheid 2° kl. bij de zeemagt B. CARSTEN.

Van het wapen der artillerie :

De 1° luitenant F. C. H. GORISSEN en de 2° luitenant D. N. COBLIJN.

Van de militaire geneeskundige dienst in Oost-Indiën :

De officier van gezondheid 1° kl. E. W. MULLER.

Van het wapen der infanterie :

De kapiteins J. H. DONLEBEN, G. F. DE RAVALLET en J. C. IMMINK; de 1° luitenant-adjutant F. C. J. VON DENTSCHE; de 2° luitendans A. LUIJMES, H. TISSOT VAN PATOT en G. J. C. KLERK.

De adjudant-onderofficier F. BALLUSECK; de sergeant-majours G. W. HANNAART, J. DE NIP en J. P. MICHELS; de sergeant stafhoornblazer A. A. J. MOUREAUX en de sergeant KOHLSTOCK; de korporaal-tamboer J. W. KIENBRINK; de korporaal J. LAMMERTSMA; de scherpschutters J. H. WIGAND en A. VOS.

Van het wapen der genie en sappeurs :

De 2° luitenant W. C. L. RUIJS.

De korporaal J. N. M. LE CLERC en de sappeur 1° kl. S. RODENHUIS.

Bl. V.

Van het wapen der artillerie :

De korporaal G. J. TER WOORD en de kanonniërs 1° kl. K. HEIJLEN en H. AGTERBERG.

Nog werden, bij Koninklijk besluit van 28 Mei 1858, N°. 55, benoemd tot ridders 4° kl. van de Militaire Willemsorde.

Bij de infanterie : de sergeant J. F. BERRIOTTE en de korporaal J. MATHEZING.
Bij het korps mineurs : de korporaal A. T. ABEL.

Bij Koninklijk besluit van 9 October 1858, N°. 75, werden benoemd tot ridders der 4° kl. van de Militaire Willemsorde.

Bij de artillerie : de 1° luitenants F. C. H. GORISSEN en A. N. COBLIJN.

Eindelijk werd nog bij Koninklijk besluit van 29 Mei 1859, N°. 58, benoemd tot ridder der 4° kl. van de Militaire Willemsorde : de kapitein der infanterie L. J. F. TIMMERMANS.

OVERZIGT VAN DEN LOOP EN DE UITKOMSTEN DER NAAR HET RIJK VAN DJAMBI GERIGTE MILITAIRE EXPEDITIE, IN HET JAAR 1858.

(Met Afbeeldingen.)

Algemeen overzicht betreffende het Rijk van Djambi.

Het rijk van Djambi ligt op de oostkust van Sumatra en was, hoewel bij vroegere kontrakten de souvereiniteit van Nederland erkend hebbende en gerekend wordende tot de residentie Palembang te behooren, zoo goed als onafhankelijk. Het wordt ingesloten ten zuiden en oosten door die residentie, aan welke laatste zijde het verder aan het vaarwater tusschen de eilanden Banka en Lingga grenst; wijders ten westen door het rijk Korintji en ten noorden door dat van Indragiri; het is vrij uitgestrekt doch schaars bevolkt.

Het rijk dat, volgens schatting, 40 à 50 duizend inwoners telt, wordt bestuurd door eenen Sultan en eenen Pangeran Ratoe (rijksbestuurder en opvolger); voorts nog door verschillende mindere ambtenaren (mantries), die door den Sultan en Pangeran Ratoe worden aangesteld.

Reeds in 1855 waagde de toenmalige Sultan van Djambi, MOHAMAD TAHAR OEDIN een inval op het gouvernementsgebied van Palembang, zonder dat van onze zijde de minste aanleiding tot deze vijandelijke daad was gegeven. Hij werd door den toenmaligen luit.-kolonel MICHIELS teruggedreven, en onder den indruk hiervan sloot die hoofdofficier met den vorst, den 14den November 1855, te Soengi Bawang een traktaat, waarbij deze zijn persoon en rijk overgaf aan de opperheerschappij van het Nederlandsch gouvernement; hieronder was tevens begrepen het beheer der in- en uitgaande regten.

Tevens werd daarbij Moeara Kompeh aan het gouvernement afgestaan ter vestiging van een fort, hetwelk in den tijd der O.-I. Kompagnie op dezelfde plaats gestaan had. Dit kontrakt, dat het gouvernement als voorloopig beschouwde, werd den 15den December 1854 nader bevestigd.

In 1841 stierf de Sultan MOHAMAD TAHAR OEDIN, dezelfde die ons in 1833 beoorloogde. Hij werd opgevolgd door zijnen broeder ABDOEL RAHMAN NASAR OEDIN, onder wiens bestuur het Indische gouvernement uit Nederland den last ontving, de bezetting van Djambi op te geven en den post te Moeara Kompeh geheel op te breken.

De Sultan was intusschen niet genegen ons te zien vertrekken en bood zelfs, des gevergd, een ander stuk gronds aan, des noods bij de hoofdplaats, om ons daar te vestigen.

Een en ander had ten gevolge, dat door het gouvernement werd afgezien van het verlaten van Moeara Kompeh, terwijl onze verhouding tot Djambi op denzelfden voet bleef als vroeger.

Tijdens de onlusten, die van 1849 tot 1852 in de binnenlanden van Palembang heerschten, voerden de Djambinezen ter sluiks vele wapens en kruid in, welke aan de opstandelingen verkocht werden. Hierdoor werd het traktaat van 1854 geschonden, terwijl de Djambinezen daarenboven vele Palembangische vlugtelingen schuil hielden en geheel onwillig waren in het betalen der tolgrenzen, ja zelfs dreigden den post van Moeara Kompeh aan te vallen.

Ter regeling van een en ander werd door den Resident van Palembang aan den ambtenaar F. J. P. STORM VAN 'S GRAVESANDE eene zending naar den Sultan opgedragen. Deze zending had den gewenschten uitslag: de Sultan beloofde zijn volk aan te sporen tot behoorlijke betaling der tolgrenzen, de vlugtelingen uit te leveren enz., enz.

In 1855 kwam als Sultan van Djambi op den troon RATOE TAHA SIFOEDIN, een heerschzuchtig, stijfhoofdige en geldzuchtige vorst, ten gevolge van welke laatste hoedanigheid hij dan ook, in tegenstelling met zijne voorgangers, zelf handel dreef. Hierdoor werd de bovenlandsche bevolking gedwongen al hare producten tot uitvoer, tegen eene som verre beneden de waarde aan hem af te leveren.

De gezindheid van dezen Sultan en van den adel of de rijks grooten bleek vijandig tegen het Nederlandsch-Indisch gouvernement te zijn, terwijl de Sultan ook, den troon beklimmende, slechts bij eenvoudig schrijven het gouvernement daarvan kennis gaf.

De vele ontduikingen der gesloten overeenkomst en bovendien de veranderde tijdsomstandigheden maakten het noodzakelijk, dat het tusschen het gouvernement en den Sultan in 1854 gesloten traktaat hernieuwd werd en op hechtere en betere grondslagen rustte. Dien ten gevolge werd in September 1857 de Resident van Palembang gelast zich naar Djambi te begeven, ten einde met den Sultan RATOE TAHA SIFOEDIN over het sluiten van een nieuw kontrakt te onderhandelen.

Aanvankelijk toonde de Sultan zich hiertoe geheel ongezend; de bij het bespreken der ontworpen artikelen door den vorst daartegen aangevoerde bedenkingen, hadden voor een groot gedeelte haren grond in miskennis van het souverain gezag van Nederland. Eene formele weigering tot het sluiten van een nieuw traktaat, uit onwil voortspruitende, volgde hierop weldra.

Na de vredelievende pogingen van den gouverneur-generaal in Maart 1858 in het werk gesteld, waarbij de Sultan herinnerd werd aan de door ons gouvernement verkregen regten in 1853 en 1854, alsmede aan de sedert 200 jaren met Djambi bestaan hebbende betrekkingen, werd op nieuw langs vredelievenden weg beproefd den Sultan tot betere inzichten te brengen; daartoe werd eene nieuwe zending aan den Resident van Palembang P. F. COUPERUS en den ambtenaar F. J. P. STORM VAN 'S GRAVESANDE opgedragen.

Ten einde deze laatste zending betere vruchten te doen dragen, werden de beide afgezanten voorafgegaan door den waarnemenden civielen gezaghebber van Moeara Kompeh en twee geschikte Palembangsche hoofden.

Toen meergenoemde gezanten den 28sten Mei te Moeara Kompeh landden, troffen zij aldaar de gecommiteerden aan, die vooraf gezonden waren en hun nu mededeelden, dat zij, na vele vergeefsche pogingen om met den Sultan in aanraking te komen, de aanzegging ontvangen hadden van te kunnen vertrekken, als hebbende hij zijne intentiën aan den gouverneur-generaal en aan de in commissie gestelde ambtenaren kenbaar gemaakt. — In weerwil dezer weinig geruststellende berigten, zetten de Resident en de Heer STORM VAN 'S GRAVESANDE hunnen togt naar Djambi voort, waar zij, na eene voorloopige bijeenkomst, den 5den Junij met den Sultan, den Pangeran Ratoe en eenige andere voorname Djambinezen te zamen kwamen, om over de hangende kwestie te spreken.

Op de verhoogen dier ambtenaren gaf de Sultan eerst niets anders te kennen, dan dat hij de bestaande kontrakten, als door wijlen zijnen vader gesloten, niet kon veranderen. Ten laatste stemde hij er echter in toe, dat de Pangeran Ratoe en eenige andere voorname personen, de commissarissen bekend zouden maken met de punten welke den vorst bezwarend voorkwamen; maar reeds den volgenden dag was de Sultan weder van gedachte veranderd en liet nu weten, dat hij zich wenschte te houden aan het bestaande kontrakt, en dus geene noodzakelijkheid zag om op nieuw te onderhandelen.

Daar de commissarissen begrepen, dat zij, na zulk eene behandeling, door langer te beproeven wat slechts gewapenderhand van den onwilligen Sultan kon verkregen worden, de eer van het Nederlandsch-Indisch gouvernement in de waagschaal zouden stellen, keerden ook zij onverrichterzake terug.

Eene militaire demonstratie tegen Djambi was alzoo noodzakelijk geworden, ten einde den Sultan, uit kracht van Nederlands Souvereiniteit en van vroegere kontrakten, kon het zijn zonder aanwending van geweld, te nopen tot het vernieuwen van het in 1854 gesloten kontrakt. Na een ultimatum van tweemaal vier-en-twintig uren zou, bij weigering, de regerende Sultan worden vervallen verklaard van den troon. Tevens werd de politieke leiding dezer aangelegenheid aan den Resident van Palembang opgedragen, met wien de kommandanten der land- en zeemagt, deze expeditie uitmakende, ter zake van de militaire operatiën enz. in overleg zouden treden.

Overzicht van den loop der krijgsverrigtingen.

Met het oog op de noodzakelijkheid om bij de bestaande verwickelingen met Djambi, in verband met de daartegen te rigten expeditie, ook van de landzijde (Bawa's), zoo al niet direktelijk daartegen te opereren, dan toch ons grondgebied in dat gedeelte der residentie Palembang te beschermen, werd daartoe bestemd de 2^e kompagnie van het 12^e bataillon infanterie, sterk 121 onderofficieren en manschappen, waarvan 2 met tirailleur-geweren gewapend, onder bevel van den kapitein A. F. HORMANN, waarbij verder waren ingedeeld de 1ste luitenant H. F. THISSEN, de 2de luitenant H. G. DE GRIJS en de adjudant-onderofficier, dienstdoende officier H. DIEMEL, terwijl hieraan werd toegevoegd een detachement artillerie, ter bediening van 2 Coehoorn-mortieren, ter sterkte van 11 Europesche en 7 inlandsche onderofficieren en manschappen, onder bevel van den 2den luitenant van dat wapen A. R. W. GEY VAN PITTIUS. Deze troepen scheepten zich in den morgen van den 30sten Julij 1858 in, aan boord van het daarvoor ingehuurde Nederlandsche koopvaardij-schip *Wilhelmina Lucia*, gezagvoerder POOLMAN, hetwelk door Zr. Ms. stoomschip *Celebes*, kapitein-luitenant ter zee E. M. C. BAAK, naar Palembang werd gesleept. Van uit laatstgenoemde plaats zou deze kolonne hare bestemming naar de Rawa's volgen.

Op den 3den Augustus daaraanvolgende verlieten de navolgende schepen, des morgens ten 11 uur, de reede van Batavia: Zr. Ms. stoomschip *Groningen*, gekommandeerd door den kapitein-luitenant ter zee W. F. COURIER DIT DEBIKART; Zr. Ms. stoomschip *Admiraal van Kinsbergen*, gekommandeerd door den luitenant ter zee 2^e klasse P. ROODZANT; Zr. Ms. stoomschip *Onrust*, gekommandeerd door den luitenant ter zee 1^e klasse J. C. H. VAN DER VELDE; als advies-vaartuig werd aan de flotille toegevoegd het stoomvaartuig *Bennet*, gezagvoerder BERNOSTEL. Bovengenoemde oorlogs-

bodems stonden onder bevel van den kapitein-luitenant ter zee COURIER DIT DUBIRART, wiens aldus zamengesteld eskader de maritieme magt der expeditie vormde. Tot het overbrengen der troepen, alsmede tot verpleging van zieken en gewonden werden de navolgende particuliere schepen ingehuurd: het Nederlandsch barkschip *Regina Maris*, gezagvoerder OUWEHAND; het Nederlandsch barkschip *Cornelia Mathilda*, gezagvoerder SNOEG; het Nederlandsche schip *Acadia*, gezagvoerder GREEFKENS, en het Nederlandsch Indische koopvaardijship *Java*, gezagvoerder WORTHINGTON.

Het bovengenoemde Nederlandsche koopvaardijship *Acadia*, was ingerigt tot ziekenschap en had bovendien den chef der administratie bij de expeditie met zijn hoofdbureau aan boord; terwijl het Nederlandsch-Indisch schip *Java*, bestemd was tot vivresschip en tevens tot het overbrengen der voor de marine bestemde steenkolen. De landmagt, onder bevel van den majoor J. W. C. VAN LANGEN, was zamengesteld als volgt: *staf der expeditie*, de majoor J. W. C. VAN LANGEN, de 1ste luit.-adjutant bij het 12^e bataillon infanterie C. BOCKSTAL, als adjudant van den chef der expeditie; de kapitein der infanterie J. F. BACKERUS, als chef van den staf der expeditie; de luitenant ter zee 2^e klasse R. J. A. BOURICIUS, als fungerend stafofficier.

Infanterie: de 1^e kompagnie van het 12^e bataillon, onder bevel van den kapitein P. M. GALLAS; verdere officieren: 1^e luitenants J. A. HÄFELI en H. M. M. VAN LEERSUM, adjudant-onderofficier, dienstdoende officier H. F. TEUNISSE, sterk 119 onderofficieren en manschappen, waaronder 5 met tirailleur-geweren gewapend; 21 onderofficieren en manschappen behoorende tot het hoornmuziek van het 12^e bataillon, allen met kapmessen gewapend, en 2 schrijvers ongewapend. Totaal 143. De 5^e kompagnie (keursoldaten) van genoemd bataillon, onder bevel van den kapitein C. M. H. KROESEN, met den 1sten luitenant L. J. F. A. DE LASSASSIE, den 2den luitenant J. D. DE BRUIJN, en den adjudant-onderofficier, dienstdoende officier L. ZONDAG. De 4^e inlandsche kompagnie van dat bataillon, onder bevel van den kapitein A. M. VAN DER HUCHT, met den 1sten luitenant F. F. ENGEL, den 2den luitenant F. P. J. ROCHEL en den adjudant-officier, dienstdoende officier J. J. ROBAT. Ieder dezer kompagnien was sterk 122 onderofficieren en manschappen, waarvan 5 met tirailleur-geweren gewapend. Totaal 244.

Artillerie: gekommandeerd door den 1sten luitenant E. J. W. W. VAN DOMPELER; verder den adjudant-onderofficier, dienstdoende officier N. WIRTZ, en een detachement sterk 17 Europesche en inlandsche onderofficieren en manschappen, tot bediening van 2 Coehoorn-mortieren.

Genie: gekommandeerd door den 1sten luitenant J. K. PLUIM MENTZ, sterk 25 Europesche en inlandsche onderofficieren en manschappen.

Intendance: onder den betaalmeester 1^e klasse J. C. SMETS, den aspirant-betalmeester J. MILDER, benevens eenige onderofficieren en manschappen voor toezigt en schrijfwerk.

Met het toezigt der vivres werd belast de adjudant-onderofficier, dienstdoende officier VAN KERKHOVEN.

Geneeskundige dienst: onder den officier van gezondheid 1^e kl. J. WIEDE, verder de officieren van gezondheid 5^e klasse J. N. JORRITSMA en D. J. VISSCHER, benevens eenige Europesche en inlandsche onderofficieren en manschappen als hospitaal-personeel.

Door de zorg van den Resident zouden te Palembang een 200tal koelies verzameld worden, om de expeditie naar de hoofdplaats Djambi te vergezellen. — Als eerste verzamelplaats was Muntok aangewezen, ter reede van welke plaats de gezamentlijke flotille tegen den avond van den 8sten Augustus het anker liet vallen. Hier vernam men, dat de *Celebes*, welke met het slepen der *Wilhelmina Lucia* naar Palembang en wijders met den overvoer van den Resident aldaar naar herwaarts belast was geworden, nog niet van Palembang was teruggekeerd, weshalve Zr. Ms. stoomschip *Admiraal van Kinsbergen* tegen den middag van den volgenden dag derwaarts vertrok, om dien hoofdambtenaar van de aankomst der expeditie voor Muntok te verwittigen. Den 11den kwam dit stoomschip terug, zonder den commissaris of de 200 koelies, die aan de expeditie moesten worden toegevoegd, doch met de tijding, dat deze dagelijks te Palembang verwacht werden en de commissaris daarna de reis naar Bangka zoude aannemen. Gedurende het verblijf der expeditie ter reede van Muntok, werden de troepen van de noodige ververschingen voorzien, terwijl nog voor 10 dagen zeevivres en drinkwater ingenomen werd, uit hoofde men hiervan slechts voor 5 weken was voorzien, waartoe intusschen, zonder het onvoorziene oponthoud alhier, geene noodzakelijkheid had bestaan. Den 16den arriveerde de commissaris met de *Celebes* en het vaartuig waarop zich de meergenoemde 200 koelies bevonden. Door den commissaris werd den chef der expeditie medegedeeld, dat de 2^e kompagnie van zijn korps reeds den 14den te voren naar de Rawa's gemarcheerd was. Den volgenden dag bragt de kommandant der expeditie een bezoek bij den kommandant der flotille en nam bij die gelegenheid de landingsdivisie der marine in oogenschouw, welke op het dek van de *Groningen* onder de wapenen stond en alles goeds deed verwachten.

In den morgen van den 19den Augustus, omstreeks 11 uur, verliet de flotille de reede van Muntok, den steven rigtende naar de 2e verzamelplaats, zijnde de Koewala Nioer, hoofdmonding der Djambi-rivier, waar zij den vol-

genden dag omstreeks 4 uur ankerde. De *Celebes*, waarop zich de commissaris bevond, had het koelievaartuig op sleeptouw en was de overige schepen vooruitgestoomd naar Moeara Kompéh. Tegen den middag van den volgenden dag werden de troepenschepen over de bank, waarop 17 voet gepeild werd, binnen de rivier gesleept, waarbij zich later de *Admiraal van Kinsbergen* voegde. De *Celebes* kwam reeds om 4 uur 's middags terug van Moeara Kompéh en ankerde op de reede. *Regina Maris* werd door den *Admiraal van Kinsbergen* gesleept en 's avonds werd in de rivier geankerd. Na meermalen aan den grond te hebben gezeten was de flotille eindelijk in den avond van den 23sten Augustus te Moeara Kompéh vereenigd, met uitzondering van het vivresschip, terwijl de *Groningen*, wegens haren te grooten diepgang, voor de rivier geankerd bleef.

De sterkte te Moeara Kompéh bestaat uit eene vierkante aarden redoute, met twee cirkelvormige bastions op de overstaande hoeken; zij heeft behoorlijke gebouwen voor officiers-woningen, kazernes, kruidmagazijnen, enz. Alle handelsvaartuigen van en naar Djambi gaande, moeten daar lossen, waar mede de taxatie en dienovereenkomstig de in- en uitgaande regten bepaald worden. Moeara Kompéh ligt ongeveer ter halverwege van de monding der Djambi-rivier en de hoofdplaats. Het is een zeer geïsoleerde post, in het midden eener wildernis, welke zich aan de oevers der beide rivieren uitstrekt en zoover het oog reikt slechts uit ondoordringbaar bosch van hoogopgaand hout, waartusschen struikgewas, bestaat. Alleen om de redoute, heeft men, voor zoover zulks noodig is, even als van een gedeelte langs de rivier beneden de redoute, het bosch omgekapt, op welke laatste plaats eenige bamboezen woningen van inlanders staan. De oevers zijn aldus tot aan de hoofdplaats begroeid, en slechts hier en daar vindt men enkele kleine doesons (dorpen of gehuchten) in de nabijheid van Ladangs (1).

Nadat het vivresschip bij de flotille was aangekomen, verliet deze op den 27sten Augustus, na versterkt te zijn geworden met twee kruis- en tien *Soensang*-prauwen (2), de reede van Moeara Kompéh, waarbij de verschillende vaartuigen weder door de stoomers gesleept werden. Tevens werden nu de geweren geladen en op de oorlogschepen de noodige maatregelen genomen, om op alle eventualiteiten voorbereid te zijn.

(1) In het bosch gelegen velden, waarvan het hooge hout is omgekapt en het kleine verbrand, om daarop rijst, katoen enz. te teelen.

(2) Prauwen, zooals gewoonlijk op de *Soensang*, den hoofdmond van de rivier van Palembang, gebruikt worden.

Er werd koers gesteld naar de Sidjoengang-eilanden, $1\frac{1}{2}$ à 2 uur marscherens beneden de hoofdplaats Djambi gelegen, alwaar tegen 11 uur 's morgens van den volgenden dag, een gedeelte der flotille ankerde en besloten werd de overige vaartuigen af te wachten, alvorens het aan den Sultan gerigt manifest uit te vaardigen. De kapitein C. M. H. KROESEN kreeg in last een paar inlandsche manschappen, vrijwilligers, te zoeken, die des nachts, als koelies verkleed, eene verkenning zouden doen, ten einde berigten omtrent de stelling en sterkte des vijands, alsmede der versterkingen in te winnen. Hiertoe boden zich aan de inlandsche keursoldaten SONOWIDJONO en SARIDJO, die daartoe bijzonder geschikt waren, als zijnde zij reeds in 1852 met den Heer STORM VAN 'S GRAVESANDE te Djambi geweest. Des avonds ten 8 uur werden zij door den kapitein KROESEN aan land gebracht, en waren vóór het aanbreeken van den dag, zooals gelast was, aan boord terug, zonder evenwel het doel bereikt te hebben; zij schenen verwaald te zijn geraakt, of wel zich in het bosch te hebben opgehouden. Tot het doen eener dergelijke verkenning boden zich nu onmiddellijk aan de luitenant ter zee 2^e klasse BOURICIUS, alsmede de kapiteins KROESEN en GALLAS, en de luitenant ter zee 2^e klasse VAN DER HEGGE SPIES, van welk aanbod echter, uit hoofde van het gevaarlijke der onderneming, geen gebruik gemaakt werd. De kommandant der flotille had inmiddels de nauwe passage tusschen de hierboven genoemde eilanden en den linker oever doen peilen en voldoende diepgang gevonden om hooger op te werken. In den voormiddag van den 1sten September deden de chef der expeditie en de overste COURIER DIT DUBIKART, vergezeld van den kapitein J. F. BACKERUS en den luitenant ter zee 2^e klasse BOURICIUS, op de *Bennett* eene verkenning, waarbij voorzigtigheidshalve een kruispraauw op sleep werd medegenomen, terwijl op de *Bennett* een 20tal gewapende Europesche flankeurs, onder den 1sten luitenant VAN LEERSUM geplaatst waren. Bij die gelegenheid bleek het, dat de marsch naar de hoofdplaats van beneden de eilanden, door het als 't ware ondoordringbare bosch, bijna ondoenlijk zoude zijn; de ligging der hoofdplaats Djambi, de kraton en de versterkingen kwam genoegzaam overeen met de kaart, welke door het militair departement ten gebruike was afgestaan. Op den kraton was eene vlag geschen, waarvan de kleuren niet duidelijk onderscheiden konden worden.

Na dus alles behoorlijk buiten het bereik van het geschut opgenomen te hebben, werd de steven weder gewend, als wanneer uit de eerste versterkingen 2 à 5 kanonschoten vielen, waarvan echter geen notitie genomen werd.

Nadat den 2den September de geheele flotille vereenigd was, werd besloten het manifest alsnu dadelijk uit te vaardigen, en den volgenden dag

met de stoom- en troepenschepen en met het koelieschip verder te gaan, en in het gezigt van Djambi, doch buiten het bereik van het geschut, te ankeren, ten einde aan het ultimatum meer kracht bij te zetten. Daarop werd door den kommandant der expeditie gelast, de vertrekkende vaartuigen tot en met den 10den September van vivres te voorzien, terwijl de chef der administratie met den betaalmeeester van het 12^e bataillon en het noodige personeel en materieel, behoorende tot de ambulance, benevens de noodige gelden, zouden overgaan op de *Cornelia Mathilda*; het vivres- en hospitaalschip zouden, voorloopig door eene kruisprauw beschermd, beneden de eilanden blijven. Tegen 8 uur des morgens van den volgenden dag, werd er in het gezigt van Djambi geankerd; de stoomschepen met de *Bennett* en de kruisprauwen in de 1^e linie, de *Srie Palembang* (koelieschip) en de *Cornelia Mathilda* in de 2^e linie, en de *Regina Maris* in de 5^e linie, blijvende de achtergebleven schepen in het gezigt. De 4de September, de verjaardag van Z. K. H. den Kroonprins, werd feestelijk gevierd. Algemeen was de wensch om op dezen dag naar Djambi op te rukken, doch door het veelmalen aan den grond zitten der schepen, was zulks onmogelijk, terwijl ook het ultimatum aan den vorst van Djambi eerst tegen den avond verstreken was. Weigerde de Sultan het traktaat te teekenen, zoo was alles in gereedheid gebracht om den volgenden morgen de vijandelikheden te beginnen. Reeds was ook de order voor het debarkement en de opstelling der troepen aan land, door den kommandant der expeditie aan de beide andere autoriteiten aangeboden, toen de commissaris des middags om 5 uur mededeelde, dat de Sultan zich bereid verklaard had om te onderhandelen, en hem dien ten gevolge nog 24 uur tijd van beraad werd gegeven. In weerwil van dit aanzoek des Sultans had men den vorigen dag en ook den 4den September, dag en nacht aan de versterkingen zien werken, waaruit afgeleid moest worden, dat de Sultan slechts tijd zocht te winnen.

In den avond van dien dag ontving de kommandant der expeditie afschrift der order van den overste DUBIKART voor het maritime gedeelte der expeditie, voor het geval er geageerd zou moeten worden.

Het met den kapitein-luitenant ter zee, kommandant der maritime middelen, overeengekomen plan van aanval was, dat de oorlogschepen de versterkingen langs de rivier eerst zouden beschieten, en dat de landingstroepen ze daarna zouden trachten te veroveren.

De order van het debarkement en der opstelling voor de landingstroepen luidde als volgt:

»De Sultan van Djambi is weigerachtig aan het verlangen van het gouvernement te voldoen. Er schiet dus niets anders over, dan met de wa-

» penen hem daartoe te dwingen. Zijne hoofdplaats ligt voor ons. Morgen
 » gaan wij er op los."

» Daartoe wordt, geheel in overeenstemming met den kapitein-luitenant,
 » kommandant van het maritime gedeelte der expeditie, voor het debar-
 » kement der troepen het volgende bepaald: Des avonds zullen op zijde van de
 » *Cornelia Mathilda* komen, het stoomschip *Bennett*, met 6 groote sloepen en
 » 2 kruisbooten. Om 5 uur reveille voor alles; om 4 uur zullen de troepen
 » van de *Cornelia Mathilda* volgenderwijze overgaan: De elf onderofficieren
 » waaronder de adjudanten-onderofficier, de 12 hospitaal-soldaten met tandoes
 » (draagstoelen) en draagstokken, en nog 44 onderofficieren en manschappen,
 » benevens de bedienden op de *Bennett*; 25 onderofficieren en manschappen
 » in elk der zes groote sloepen en 25 dito in elk der kruisbooten, zooveel
 » mogelijk kompagniesgewijze. Zoodra die troepen aan land zijn, komt de
 » *Bennett* met de zes sloepen terug naar de *Regina Maris*; onmiddellijk zal
 » dan op de *Bennett* embarkeren, de kommandant der expeditie, met al de
 » officieren en adjudanten-onderofficier, het detachement artillerie met de
 » 2 mortieren en het daarbij behoorende materieel voor 25 worpen elk, het
 » hoornmuziek en de bedienden voor de officieren. Op de groote sloepen,
 » de Europeesche onderofficieren en manschappen, benevens het detachement
 » sappeurs; op elk der sloepen 27 man. De landingsdivisie der marine zal
 » zelve voor het embarkement zorgen. Op elk der 10 Soengsang-praauwen
 » zullen 15 koelies plaats nemen, die met het eerste debarkement zullen
 » aankomen.

» De landingsplaats zal zijn op de bank, vlak op zijde van de schepen,
 » aan den regter oever der rivier.

» Zoodra de troep van de *Cornelia Mathilda* aan land is, formeert zich
 » de 5e kompagnie en bezet het bosch. De 4e kompagnie formeert zich ins-
 » gelijks en blijft op de bank met het front naar het bosch, zooveel mogelijk
 » links, om plaats te maken voor de andere troepen. Naarmate de met
 » minié-geweren gewapenden debarkeren, vervoegen zij zich bij de 5e kom-
 » pagnie, die bij den marsch de voorhoede zal uitmaken.

» Aan den kommandant der voorhoede worden toegevoegd de kapitein,
 » chef van den staf der expeditie, omdat hij reeds vroeger te Djambi is ge-
 » weest, en de luitenant ter zee 2^e klasse BOURCIEUX, tot het overbrengen
 » van tijdingen aan den kommandant der expeditie of tot het doen van kleine
 » verkenningen. Ook zullen, volgens mededeeling van den Resident, een paar
 » gidsen worden medegegeven, die mede tot de voorhoede zullen behooren.

» Het detachement sappeurs komt in zijn geheel bij de voorhoede tot het
 » verrigten van die werkzaamheden, welke noodig zullen bevonden wor-

» den. Het detachement artillerie sluit de voorhoede en wordt speciaal ge-
 » dekt door de 4^e sectie, onder den adjudant-onderofficier, dienstdoende
 » officier der 5^e kompagnie. De 1^e kompagnie formeert zich zoodra zij ge-
 » land is, en heeft den regter vleugel; daarna de landingsdivisie der marine,
 » vervolgens als achterhoede de 4^e kompagnie, waarvan het 1^e peloton spe-
 » ciaal bestemd is voor de dekking der bagage en ambulance, en het 2^e pe-
 » loton om vereenigd te blijven onder den kompagnies-kommandant en de
 » kolonne te sluiten.

» De officier van gezondheid J. N. JORRITSMA blijft aan het hoofd der kolonne
 » bij den kommandant der expeditie; de officier van gezondheid der marine
 » achter de landingsdivisie der marine, en de officier van gezondheid D. J.
 » VISSCHER bij de achterhoede. De 1ste luitenant-adjudant BOEKSTAL met den
 » kleinen staf van het 12^e bataillon infanterie, benevens de fourier-schrijver
 » van dat korps, blijven aan het hoofd der kolonne bij den kommandant der
 » expeditie, alsook het hoornmuziek, terwijl de tamboers en hoornblazers
 » bij hunne kompagnieën verblijven. De officieren der administratie blijven
 » bij de achterhoede.

» Vóór het debarkement moeten de onderofficieren en manschappen wat
 » genuttigd hebben en aan ieder een ration jenever worden verstrekt.

» Iedere kompagnie, en dus ook de landingsdivisie der marine, blijft een
 » zelfstandig geheel, en wordt gekommandeerd door haren kommandant, die
 » alzoo niet als pelotonskommandant intreedt.

» Zoodra gedebarreerd is zal de chef van den staf der expeditie zorgen,
 » dat de troepen op die wijze worden opgesteld en voor de indeeling der
 » koelies het noodige verrigten, waartoe hij zich zal verstaan met de kom-
 » mandanten der artillerie en sappeurs en de officieren van gezondheid.

» De troepen zullen debarkeren met den randsel om, waarin eene ver-
 » schooning, de spreij en 50 patronen; terwijl in het eetketeltje zich een
 » paar harde beschuiten en een ration gekookt gezouten vleesch zullen moeten
 » bevinden. Geen andere bagage wordt medegenomen dan, per kompagnie,
 » en dus ook voor de landingsdivisie der marine, de noodige jenever om
 » dien dag te verstrekken. Aan niemand wordt een koelie toegestaan, zoodat
 » de officieren hoegenaamd geen andere bagage mogen medenemen dan door
 » hunne bedienden kan worden gedragen, zullende er op den dag van de lan-
 » ding aan boord van de koopvaardij-schepen voor de troepen nog moeten
 » worden gekookt, waartoe de gezagvoerders verzocht worden het noodige
 » te doen verrigten.

» Alzoo een ieder voorgeschreven zijnde wat hij te doen zal hebben, zoo
 » vertrouwt de kommandant der expeditie, dat het debarkement en de op-

» stelling aan land in de grootste orde, bedaardheid en met de meeste stilte
 » zullen geschieden, mogende er volstrekt geen trom of hoorn geroerd wor-
 » den. Ten slotte verwacht hij, dat bij de gevechten een ieder naar zijn
 » beste vermogen zijn plicht zal doen en medewerken om de eer der Neder-
 » landsche wapenen te handhaven.

» Deze order zal heden middag om 3 uur voorgelezen en aan den inlander
 » verstaanbaar gemaakt worden.»

De zooeven aangehaalde order, als ook die van den kommandant der marine, werden met geestdrift ontvangen en met een driewerf hoerah begroet.

Denzelfden avond zond de kommandant van het maritiem gedeelte der expeditie, een' sterkte-staat der marine-landingsdivisie, gekommandeerd door den luitenant ter zee 2^e klasse J. D. J. VAN DER HEGGE SPIES. De verdere officieren waren: de luitenants ter zee 2^e klasse E. P. C. Jhr. DE STUERS, W. L. A. GERICKE en W. STEFFENS; officier van gezondheid 3^e kl. J. LETZER, voorts 101 onderofficieren en manschappen met nog 9 man voor de ambulance.

Gedurende den avond en nacht werden er nu en dan kanonschoten gehoord, die verondersteld werden seinen van den kraton te zijn om de bevolking op te roepen; aanhoudend werd op de gong-gongs (bekkens) geslagen.

Omstreeks 4 uur in den morgen van den 6den September, begon de ontscheping der troepen van de *Cornelia Mathilda*, zijnde de 5^e en 4^e compagnie van het 12^e bataillon infanterie, met de beide officieren der administratie en den officier van gezondheid 5^e klasse VISSCHER, benevens eenige hospitaal-soldaten van de ambulance. De kapitein, chef van den staf, en de luitenant ter zee 2^e klasse adjudant BOURICIUS, waren vroegtijdig naar de *Cornelia Mathilda* gezonden, om mede het eerst te debarkeren. Den 1sten luitenant BOURICIUS was opgedragen den kommandant der voorhoede, den kapitein C. M. H. KROESEN, mede te deelen, dat hij in last had, zoodra de twee inlandsche kompagnien opgesteld zouden zijn, met eenige weinige inlanders, het terrein in het bosch langs de rivier tot aan de eerste versterking te verkennen.

Het debarkement der troepen van de *Cornelia Mathilda* ging zóó stil en ordelijk, dat men daarvan op de *Regina Maris* niets bemerkte, niettegenstaande ieder op dezen bodem allen stond te luisteren en men er geen half kwartier van verwijderd was. Om 5 uur waren de genoemde troepen aan wal, en tegen half zes was de *Bennett* op zijde van de *Regina Maris*; de troepen van dezen bodem gingen onmiddellijk in de grootste orde op dat stoomvaartuig en op de barkassen en sloepen over. Het was dag toen

de *Bennett* vertrok en de daarop ingescheepte troepen zien konden dat de 3e kompagnie reeds het bosch bezet had, dat de 4e kompagnie en de marine-landingsdivisie op de aangewezen posten stonden en de koelies bezig waren te debarkeren. Het bleek dus dat de vijand het bosch niet bezet had en ons ongehinderd liet debarkeren. Had hij een 40 à 50 man langs den rand in het bosch geposteed, dan zou hij het debarkement zeer bemoeijelijkt hebben en ons dadelijk vele verliezen kunnen toegebracht hebben.

De Sultan schijnt niet gedacht en niet bij tijds geweten te hebben, dat de troepen op de zandbank zouden debarkeren en dat zij door het bosch, achter en langs zijne versterkingen zouden komen, om op die wijze zijnen kraton te bereiken. Ten minste later werd gehoord, dat bij hem het denkbeeld vast stond, dat zijn kraton in 't front zou aangevallen worden.

Om 6½ uur was alles aan land, en ten 7 uur stond de troep geschaard, gelijk gelast was. Kort vóór dit oogenblik kwam de luitenant ter zee *Bouricius*, door twee inlandsche soldaten vergezeld, van zijne behoorlijk volbragte verkenning terug.

De overste *Dubikart* riep van de *Celebes* den kommandant der expeditie toe, of alles gereed was, en dit bevestigend beantwoord zijnde, stoomden de stoomschepen statig naar boven, daarbij door de onzen met een driewerf hoerah begroet wordende, dat evenzoo beantwoord werd.

De voorhoede, onder bevel van den kapitein *Kroesen*, had order zich weinig met vuurgevecht in te laten, maar zoo spoedig mogelijk met de bajonet tot de bestorming over te gaan. Er was veel, ja, bijna alles aan gelegen, dat men uit het bosch deboucherende de drie eerste bentings, die kort bij elkander lagen, vermeesterde; daartoe was afgesproken dat, zoo de eerste benting te veel moeijelijkheden mogt opleveren om ze met de voorhoede alléén te nemen, deze alsdan links zou trekken, en *tirailleur* de benting van achteren beschieten, ten einde, wanneer de hoofdmagt aankwam, haar gezamentlijk te bestormen.

De marschorde der voorhoede was als volgt: Aan het hoofd 5 onderofficieren met minié-geweren gewapend; daarop volgde de kapitein *Kroesen*, vergezeld van den chef van den staf, *Backerus*, den luitenant ter zee 2e klasse *Bouricius* en den 1sten luitenant der genie en sappeurs *Pluim Mentz*, om den af te leggen weg zooveel doenlijk op te nemen. Achter hen marscheerde de 1ste luitenant der infanterie *de Lassasie* met eene sectie der keurkompagnie, op korten afstand gevolgd door het overige gedeelte der kompagnie en de twee handmortieren, onder den 1sten luitenant der artillerie *van Dompseleer*.

Ofschoon het terrein aanvankelijk voor den marsch ongunstig was, werd

het voetpad gaande weg beter en bruikbaar. In de nabijheid der rivier marscherende, konden onze troepen het opstoomen der oorlogschepen zien of hooren, gepaard met het oorlogsgeschreeuw en te wapen roepen des vijands. Na aldus ongeveer een half uur gemarscheerd te hebben, werd tusschen de flotille en den vijand een hevig kanonvuur geopend.

De voorhoede, thans de eerste benting genaderd zijnde, hield een weinig landwaarts in om ze in den rug en flank te nemen; de kans schoon ziende, werd voorwaarts geblazen en met geveld geweer, onder een flink hoerah, er op in gestormd. Ofschoon de vijand blijkbaar verrast werd, bood hij toch hevigen wederstand. Tot tweemaal uit elkander geslagen, verzamelde hij zich met vernieuwde woede, en werd hij eerst, na vele dooden en gekwetsten te hebben bekomen, uit de benting verdreven. Hij nam de wijk naar de [tweede, doch de 5^e kompagnie was er te gelijk met hem in, en rigtte eene vreeselijke] slagting onder hem aan, blijkbaar uit de vele dooden die hij in en langs de bentings achterliet. De 5^e benting trof hetzelfde lot; reeds bij het bestormen der eerste benting was het 1^e peloton der 1^e kompagnie, onder bevel van den 1sten luitenant HÄFELI, met den kapitein GALLAS aan het hoofd, ter versterking gezouden, waarbij gevoegd werd het 1^e peloton marine-landingsdivisie (twee pelotons, elk gekommandeerd door een officier), onder de luitenants ter zee 2^e klasse DE STUERS en GERICKE. — Tusschen de 2^e en 5^e versterking werd aanhoudend uit de omliggende huizen geschoten.

De kapitein GALLAS en de luitenant ter zee 2^e kl. VAN DER HEGGE SPIES, zuiverden al spoedig deze huizen van vijanden en staken ze in den brand. Een tiental passen van den ingang van een dezer huizen, ontving de flanker Nauta een doodelijke wond in het hart; een Pangeran, met name HOESEN, kwam tandenknarsende, met 2 lange sabels in de handen, op den kapitein GALLAS toeschieten; deze trachtte hem tot bedaren te brengen, doch in een paar sprongen was hij bij hem; gelukkig werd hij door een piek afgeweerd. Nogmaals echter op den kapitein afkomende, werd hij door den flanker VAN DER LOO doorstoken. — Reeds hadden wij verscheidene zwaar geblesseerden bekomen en onder de koelies een paar dooden en verscheidene gewonden, zoodat het zeer veel moeite kostte hen bijeen te houden. Maar ook de vijand had zware verliezen geleden, zijne dooden moeten laten liggen en al het geschut, de lilla's en de munitie, benevens een groot aantal steenslotgeweren en ander wapentuig waren in onze handen gevallen.

Na het nemen der 5^e benting hield de voorhoede halt; alles sloot weer op en de kommandant der achterhoede, kapitein A. M. VAN DER HECHT, ontving met den kommandant der marinetroepen last, al het geschut enz.

in de rivier te werpen of onbruikbaar te maken, en de benting zooveel mogelijk te vernielen. Een metalen 6 C^{er} , 1 ijzeren 12 C^{er} , benevens 2 draaibassen werden alzoo in de rivier geworpen, terwijl tevens onbruikbaar werden gemaakt 5 stukken en lilla's.

Alvorens den verderen loop der operatiën te beschrijven, zij vermeld dat reeds kort na de eerste gevechten, ook van den overkant der rivier, uit onderscheidene bentings, zoowel op de schepen als op de landingstroepen geschoten werd. Van de schepen werd dat vuur krachtig beantwoord, en dit, gepaard met eenige welaangebrachte granaatworpen uit de handmortieren van den 1sten luitenant VAN DOMPELER, bragt dit vuur weldra tot zwijgen. Na een oogenblik verademing werd nu de marsch voortgezet. Het zou nutteloos zijn de vermeestering van elke benting of van elk versterkt huis te beschrijven; het was eene aaneenschakeling van bentings, versterkte doesons en huizen, die achtereenvolgens genomen werden, meest allen met de bajonet, waarbij men meermalen met den vijand handgemeen werd; zelfs werd het peloton van den 1sten luitenant ENGEL (4^e kompagnie), dat de ambulance en de koelies dekte, nu en dan nog uit de huizen beschoten. Het 2^e peloton (4^e kompagnie), onder den kapitein VAN DER HUUCHT, dat geheel vereenigd was, had tot nu toe de beweging der kolonne, tot voorbij de derde benting, gevolgd; maar aangezien de voorhoede rapporteerde, dat de vijand ons wilde omtrekken, kreeg gezegde kapitein last, een der bentingen bezet te houden en de landingsdivisie, welke links zijwaarts aanhield, te ondersteunen. Spoedig ontwaarde men dat des vijands omtrekking weinig te beduiden had, waarop de marine-landingsdivisie en het 1^e peloton (4^e kompagnie) weder last kregen hunne plaatsen bij de kolonne te hernemen. De doesons langs de rivier stonden weldra in brand. Bij die gelegenheid werden door den 2den luitenant ROCHEL, met behulp van ettelijke inlandsche fuseliers, eenige vrouwen en kinderen, die anders onfeilbaar op eene vreeslijke wijs waren omgekomen, gered. Bij het doorzoeken der huizen was deze officier bijna het slagtoffer van zijn ijver geworden; een der vijanden stormde met een kris op hem in, doch werd nog in tijds door den sergeant-majoor HARTEL door een bajonetsteek verwond. Oorverdoovend was het geschutvuur, zoo van de schepen als van den vijand, waartusschen het geweervuur en de in kampongs en bentings geworpen granaten werden gehoord. Nadat alzoo 8 bentings, al de achtergelegen versterkte doesons en huizen, met betrekkelijk weinig verlies genomen waren, was men eindelijk in de nabijheid van de hoofdplaats, den kratou gekomen. Nog bleef de vijand, niettegenstaande hij door het vuur der flotille zwaar geteisterd werd, zich hardnekkig verdedigen. Hij scheen vast besloten

de vorstelijke woning tot het uiterste te verdedigen. De kraton was omringd door eene vierkaante redoute, uit eene dubbele palisadering bestaande, wier tusschenruimte met aarde was aangevuld; zij had in 't front en van achteren 55 ellen, en aan de beide zijden 93 ellen vuurlijn, was van voren 2.5 el breed en hoog, terwijl de overige zijden 1.8 el breed, doch veel hooger waren dan de voor- en achterzijde. De borstwering van den kraton was bewapend met 4 lilla's; 2 andere stonden op het plateau'tje er voor, bovendien werd de voorzijde beschermd door 2 enorm zware en hooge batterijen, gewapend met 4 stukken en 5 lilla's. De inrigting der redoute (zij had eene bijna regtopstaande borstwering, zonder talud) maakte een storm bijna onmogelijk. Te vergeefs werden eenige granaten in den kraton geworpen en werd hij door de schepen hevig beschoten; een der kogels uit een 50er geschoten, kwetste, gelijk later vernomen werd, een paar vrouwen van den Sultan in een der huizen, en had zijne vlugt en die zijner familie ten gevolge; maar desniettemin bleven zijne aanhangers of volgelingen zich met de uiterste woede verdedigen. In weerwil van het haghelijke der onderneming, deden achtereenvolgens, alhoewel te vergeefs, de 5^e kompagnie (12^e bataillon infanterie), een groot gedeelte der 1^e kompagnie van dat korps en de geheele marine-divisie een stormaanval op de redoute.

De kommandant der expeditie de bewegingen gadeslaande en besturende, onthield zich inmiddels, met den commissaris en gevolg, een 25tal manschappen der 1^e kompagnie, alsmede het hoornmuzijk, het 1^e peloton der 4^e kompagnie en het detachement artillerie, op ongeveer 70 passen van den kraton. De 1ste luitenant-adjutant BOEKSTAL werd alsnu gelast, met een zestal flankeurs van naderbij den stand der zaken, waaromtrent aanhoudend tegenstrijdige rapporten inkwamen, te gaan onderzoeken; tevens had hij in last, met de beide onderadjudanten van het 12^e bataillon, de achterste manschappen weder voorwaarts te brengen. Met moed en bedaardheid kweet hij zich van dien last.

Gelijktijdig werden ordonnancen naar het 2^e peloton der 4^e kompagnie gezonden, om het in brand steken der gebouwen te doen staken en met den looppas op te sluiten, ten einde zelfs met de laatste Europeanen den storm te beproeven. Eene poging van den kapitein KROESEN, om den kraton om te trekken, bleef zonder gevolg; trouwens, volgens het gevoelen van den commissaris en den gids bestond daartoe ook geene mogelijkheid. In die haghelijke oogenblikken stelden zich de kapiteins KROESEN en BACKERUS nogmaals aan het hoofd der troepen, spraken hun met weinige woorden moed in, en werd voor de vierde maal, onder een luid hoerah! de storm ondernomen; men kwam nu tot onder de benting, terwijl de marine-divisie een

der voorwerken vermeersterde. Verschrikkelijk was 's vijands vuur, en waren zijne schoten beter gerigt geweest, dan hadden wij zeker groote verliezen geleden; bovendien werd als 't ware een regen van bamboezen werpspiesen met scherpe punten, over de borstwering op de onzen geworpen. Niettegenstaande dit alles hielden onze troepen aan den voet der versterking stand, doch de groote moeilijkheid bleef over om er in te komen. Een paar inlandsche fuseliers der keurkompagnie (SODRÓNO en NAPIO), door den 1sten luitenant PLUIM MENTZ, den kapitein BACKERUS en den 2den luitenant DE BRUIN gevolgd, beklommen, elkander helpende, den kraton. De keurhoornblazer SAIDIN werd er door den kapitein KROESEN opgeholpen, en hem een geweer toegestoken, waarna die kapitein met eenige soldaten naar de poort vloog, deze open liet hakken en naar binnen stormde. Nog bleef des vijands vuur eenige oogenblikken hevig aanhouden, doch het gelukte nu toch hem uit den kraton te verdrijven, en eindelijk, ten 10 ure, was men er meester van. Een oogenblik te voren, toen rapport ontvangen was dat het 2° peloton der 4^e kompagnie oprukte, — waarover dus nu nog in zijn geheel kon beschikt worden, zonder de geblesseerden, munitie, enz. ongedekt te laten, — had de kommandant der expeditie besloten zich bij den storm te voegen. Reeds waren daartoe de weinige beschikbare Europeanen in orde geschaard, met last niet te vuren dan op diens bevel, en vooral goed op te sluiten, toen men de vijandelijke vlag van den kraton zag nederdalen, en weldra de Hollandsche in top van den vlaggestok geheschen werd.

Ook de luitenant ter zee 2^e klasse DE STUERS had te vergeefs eene omtrekking beproefd, daar hij door moeras verhinderd werd verder te komen; hij nam daarna, met den luitenant ter zee 2^e klasse STEFFENS, onder bevel van den kommandant VAN DER HEGGE SPIES deel aan de tweede bestorming. De marine-landingsdivisie kweet zich in 't algemeen bij de bestorming zeer dapper van hare taak.

Nadat de kraton genomen en bezet was, ontving de kapitein GALLAS bevel den vijand te vervolgen en de aan den kraton grenzende doeson te doorzoeken; daartoe werden onder zijne bevelen gesteld de 2de luitenant ROCHELL en een peloton der 4^e kompagnie; de 1ste luitenant HÄFELI moest met een peloton der 1^e kompagnie post vatten. Aanhoudend werd er nog uit de huizen geschoten.

Omtrent dit tijdstip werd de 1ste luitenant VAN LEERSUM, alsmede een 12tal Europeanen deerlijk gebrand, door het ontploffen eener mijn of van eenige overdekte vaatjes buskruid; zij kwamen naakt en in deerniswaardigen toestand in den kraton terug.

Ofschoon het den kommandant der expeditie bekend was, dat de versterkte kraton van den Pangeran RATOE en nog een paar bentings verder op gelegen

waren, waren de troepen te vermoeid om ze onmiddellijk te doen voortrukken; daarbij stonden bosch en huizen om den kraton in brand. Omstreeks 11½ à 12 uur werd intusschen de tijding ontvangen, dat bovengenoemde kraton en gezegde versterkingen geheel door den vijand verlaten waren. Zij werden nog eenige oogenblikken door de stoomschepen bestookt, doch kort daarna was alles stil.

Tegen 4 uur in den namiddag kreeg de kapitein VAN DER HUCUT, die tot aan den kraton met bedaardheid de achterhoede had gekommandeerd, last om met het 2^e peloton der 1^e kompagnie (1ste luitenant HÄFELI) en het 1^e peloton zijner kompagnie (1ste luitenant ENGEL) ook de laatste versterkingen aan deze zijde der rivier te nemen, welke beweging door een der stoomschepen zoude ondersteund worden. Zonder noemenswaardigen tegenstand en zonder verlies werden zij genomen.

De geheele regter oever der rivier was nu in ons bezit; de bevolking aan de overzijde onderwierp zich, plaatste overal Hollandsche vlaggetjes langs den oever, slechte de bentings en gaf de stukken over, die naar de stoomschepen werden gebracht. Sedert werd men in den kraton volstrekt niet meer verontrust.

De Sultan en al de rijks grooten waren gevlugt, zooals men later vernam naar Soengie Pague (grens der Padangsche bovenlanden).

Het welgelukken der onderneming was ontegenzeggelijk voor een groot gedeelte te danken aan de krachtige medewerking van Zr. Ms. stoomschepen en de 2 kruisprauwen N°. 26 en 52, welke op sleeptouw waren. Meer dan 800 schoten werden bij den aanval gedaan.

Ten 12 ure des middags was de commissaris naar de *Celebes* teruggekeerd, nadat hij gedurende de gevechten steeds in de nabijheid van den kommandant der expeditie, en vooral bij den kraton aan een hevig geweeren kartetsvuur blootgesteld was geweest.

Alvorens het verhaal van het op dezen dag voorgevallene te eindigen, verdient het alleruitmuntendst gedrag van een paar officieren bijzondere vermelding. In de eerste plaats moet genoemd worden de kapitein C. M. H. KROESEN. Aan zijne bedaarde, koelbloedige en onverschrokken dapperheid, aan zijn beleid, is de behaalde overwinning grootendeels te danken. Niet minder komt die eer toe aan den kapitein J. F. BACKERUS, chef van den staf der expeditie, die hem altijd ter zijde heeft gestaan en van wien de kapitein KROESEN dan ook de loffelijkste getuigenis gaf.

Buiten de veroverde kanons, lilla's enz. (1), had men nog verscheidene gevangenen gemaakt, die echter later, door tusschenkomst van den com-

(1) Het bij deze expeditie veroverde geschut, dat ingescheept werd, bestond uit 41 lilla's, moest van brons, 4 bronzen en 14 ijzeren kanons van 3 tot 18 lb.

missaris, op vrije voeten zijn gesteld en van dienst zijn geweest bij de politieke onderhandelingen.

De dienst in den kraton werd onmiddellijk geregeld; aan den kapitein KROESSEN werden de functiën opgedragen van plaatselijken kommandant; aan den 1sten luitenant BOEKSTAL die van plaatselijken adjudant.

De gesneuvelden werden des middags met militaire eer begraven; hierbij wordt aangeteekend, dat op den 10den September de sergeant-staf-hoornblazer W. SCHUSTER in de nabijheid van de *missigit* (tempel) werd vermoord; een gevolg zijner eigene onvoorzigtigheid, doordien hij, niettegenstaande de daartegen gegeven gestrenge bevelen, was gaan marauderen. Dit was later ook het lot van 2 soldaten.

In den namiddag van den 11den keerde de marine-landingsdivisie naar hare schepen terug, die voor den kraton geankerd lagen. Den volgenden dag vertrok Zr. Ms. stoomschip *Onrust* naar Muntok, aan boord hebbende den 1sten luitenant-adjudant BOEKSTAL en den luitenant ter zee 2° klasse DE STUERS, belast om de rapporten der vermeerstering van Djambi aan de respectieve kommandanten der land- en zeemagt te Batavia over te brengen; door het aan den grond geraken van dit vaartuig werd het vervangen door de *Kinsbergen*.

Bij het vertrek der beide officieren was de gezondheidstoestand der troepen te Djambi uitmuntend. Geen enkele zieke had men sedert het debarkement gekregen; terwijl op het hospitaalschip in behandeling waren: 1 officier, 2 onderofficieren, 26 Europesche korporaals en manschappen en 15 inlandsche korporaals, manschappen en koelies; meest allen geblesseerden. Hunne behandeling en verpleging door de zorg van den officier van gezondheid WREDE, en den chef der administratie, SMETS, lieten niets te wenschen over.

Naardien er sedert onze vestiging in den kraton alle nachten, door toedoen der bevolking, brand in de doeson boven den kraton ontstond, werden de 2 kruisprauwen alle avonden daar ter plaatse op brandwacht gezonden. In den nacht van den 18den op den 19den September werden op deze prauwen een paar schoten gelost, ten gevolge waarvan, op last van den commissaris, de huizen waaruit die schoten gevallen waren en die aan den Pangeran POESPA toebehoorden, verbrand werden.

Door de bemanning der kruisprauwen werden tevens de bentings boven en beneden den kraton geslecht en het veroverde geschut op de *Java* overgebracht.

Nadat Zr. Ms. stoomschip *Admiraal van Kinsbergen*, den 20sten September teruggekeerd was, kwam den 1sten October de 1ste luitenant-adjudant BOEKSTAL van zijne zending naar Batavia terug, met het stoomschip *Onrust*, vergezeld van den kapitein A. DE VEER DE ROCHEMONT, bestemd

om den tot majoor benoemden kapitein KROESEN te vervangen; tevens werden op dien datum van Moeara Kompeh ontvangen twee 8 C^{a} , met materieel en munitie, ter bewapening van de twee circulaire bastions om den kraton, welke nog in aanbouw waren.

De kommandant der expeditie ontving te gelijker tijd door den luitenant BOEKSTAL, de navolgende dagorder van den opperbevelhebber des Legers, welke aan de troepen werd voorgelezen:

» Djambi is gevallen. Na een hardnekkigen strijd van slechts 4 uren viel
 » de hoofdplaats van dat rijk met den vorstelijken kraton, beschermd door
 » een twaalftal batterijen en bentings, waarop 50 stukken geschut en lilla's,
 » den 6den September jl., in handen der onzen. Deze schoone overwinning
 » zijn wij verschuldigd aan den onbezweken moed en den volhardenden ijver
 » door de land- en zeemagt bij hare vereenigde en wel bestuurde pogingen,
 » aan den dag gelegd.

» Het is mij hoogst aangenaam, door het Gouvernements-besluit van den
 » 21sten September 1858, N°. 2, in staat gesteld te zijn, deze roemvolle
 » gebeurtenis aan het Leger bekend te maken, en nog aangenamer is het mij
 » de bijzondere tevredenheid te kunnen betuigen aan de landmagt, die tot
 » deze gelukkige uitkomst zoo belangrijk heeft bijgedragen door haren moed
 » en het beleid van haren aanvoerder, den majoor der infanterie J. W. G.
 » VAN LANGEN."

Hoofdkwartier Batavia, den 24sten September 1858.

De Luit.-Generaal, adjudant des Konings in buiten-
 gewone dienst, kommandant van het O.-I. Leger.

(w. g.) DE STUERS.

Inmiddels werd met kracht voortgewerkt aan de vernieuwing van het fort, dat door een gedeelte onzer troepen bezet zou worden. De voorwerken der redoute die de verdediging konden hinderen, werden geslecht; het eene circulaire bastion was reeds bijna gereed, een tijdelijk banket van bamboe langs de geheele borstwering gemaakt, en deze zooveel mogelijk onder profiel gebracht.

Aan de overzijde der redoute was eene gracht gegraven, het kruidmagazijn gerestaureerd, een tijdelijk hospitaaltje, benevens eene kazerne voor de Europeanen gebouwd, terwijl men aan die voor de inlanders nog bezig was; tevens was het bosch rondom de redoute omgekapt en de te dicht bijstaande huizen waren afgebroken. De tot deze vernieuwingen en herstellingen benoedigde materialen werden aanvankelijk van de verlaten huizen gehaald; toen echter tegen half October meer toenadering van de zijde der bevolking ontstond, werden die materialen tegen betaling geleverd.

Intusschen veroorzaakten de regens, in den jongsten tijd gevallen, eenige ziekten, te meer daar zoowel officieren als manschappen nog steeds slecht gelogeerd waren. De aanwezige gebouwen in de redoute waren zeer bouwvallig, zoodat men zelfs, voorzigtigheidshalve, verplicht was eenige af te breken; de kraton was een planken gebouw, even als de andere, op houten stijlen gebouwd, met slechts ééne redelijk groote kamer en een paar kleinere, benevens eene rondgaande galerij; doch alle officieren konden daarin niet opgenomen worden. Het hoofddoel der expeditie was intusschen bereikt; alzoo werd, ook uit een financieel oogpunt, den 18den October, door den kommandant der expeditie aan den commissaris in overweging gegeven, om, zoo er geene bedenkingen van politieken aard tegen waren, den staf der expeditie en de troepen, die niet te Djambi als bezetting zouden achterblijven, naar Batavia te doen terugkeeren.

Door den commissaris werd dit gevoelen gedeeld, te meer daar dat vertrek veel zou bijdragen om de vrees bij de rijksgrootten voor verdere vijandelijkheden weg te nemen, meer vertrouwen bij de bevolking en dus meer toenadering te verwekken. De indruk van het vermogen onzer wapenen was zoodanig gevestigd, dat er thans alle hoop bestond, om reeds in den loop der volgende maand tot eene geheele afdoening van zaken te komen. Dien ten gevolge werd met den kapitein BACKERUS, die bestemd was om als politiek agent en militaire kommandant achter te blijven, overeengekomen, dat eene bezetting van 8 officieren, waaronder 2 adjudanten-onderofficier, dienstdoende officieren, benevens 260 Europesche en inlandsche onderofficieren en manschappen, en 10 dito voor hospitaal-personeel te Djambi zonden blijven; tevens werd, in overeenstemming met den kommandant der flotille, bepaald, dat tot dekking van onzen post, één stoomschip (*de Celebes*) en een paar kruisbooten op de rivier gestationneerd zouden blijven.

Nadat de noodige voorbereidende maatregelen voor het embarkement enz. der troepen genomen waren, verlieten deze, met den staf der expeditie, in den vroegen morgen van den 28sten October, den kraton, terwijl het achterblijvende gedeelte geschaard was tot aan de embarkementsplaats. De vertrekkende troepen scheepten zich in op de Soengsang- en kruisprauwen, alsmede op het stoomschip *Onrust*, op de koopvaardij-schepen *de Regina Maris* en *de Acadia*, en werd de terugtocht naar de monding der rivier aanvaard.

Door Zr. Ms. stoomschepen gesleept, bereikte de expeditie den 14den November de reede van Batavia, den volgenden dag debarkeerde zij en marcheerde naar Weltevreden.

Zoo werd, door de volharding en den moed van onze land- en zeemagt, en van hare aanvoerders, alsmede door het met beleid en kracht gebruik maken van onze wapenen, ook thans weder de eer onzer vlag gehandhaafd en bevestigd, en het doel der expeditie volkomen bereikt.

De belooning der dapperen voor de weder verrigte kloeke daden bleven niet achterwege.

Bij besluit van den 8sten Februarij 1859, N°. 64, behaagde het Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, ter belooning voor het gehouden gedrag van land- en zeemagt bij de verovering van Djambi, op den 6den September 1858,

a. Te bevorderen tot Ridders der 5^e klasse van de Militaire Willemsorde, de Ridders der 4^e klasse van die orde:

Van de zeemagt. Den kapitein-luitenant ter zee M. F. COURIER DIT DUBIKART, kommandant der maritime-middelen der expeditie.

Van de landmagt. Den majoor der infanterie J. W. L. VAN LANGEN, kommandant der expeditie; den kapitein der infanterie J. F. BACKERUS, chef van den staf der expeditie, en den kapitein der infanterie C. M. H. KROESEN.

b. Te benoemen tot Ridder der orde van den Nederlandschen leeuw, den Indischen ambtenaar P. F. COUPERTS, Resident van Palembang.

c. Te benoemen tot Ridders der 4^e klasse van de Militaire Willemsorde:

Van de zeemagt. Den kapitein-luitenant ter zee E. M. C. BAAK, kommandant van Zr. Ms. stoomschip *Celebes*; den luitenant ter zee 2^e klasse W. SLUIJTERMAN VAN LOO, eerste officier aan boord van Zr. Ms. stoomschip *Celebes*, en den luitenant ter zee 2^e klasse R. J. A. BOURICIUS, als adjudant toegevoegd aan den kommandant der landmagt, benevens de luitenants ter zee 2^e klasse J. D. J. VAN DER HEGGE SPIES, W. STEFFENS, Jhr. E. P. E. DE STUERS en W. L. A. GERICKE.

Den officier van gezondheid 5^e klasse bij de marine J. LETZER, den kwartiermeester J. J. BIJL, en den 1^{en} bootsmansmaat R. RUISENDAAL, allen behorende tot de landingsdivisie.

Den matroos 1^e klasse W. FLIPSE, den matroos 2^e klasse J. C. HOPMAN en den vuurstoker 2^e klasse J. W. DE KORT, dienende op Zr. Ms. stoomschip *Celebes*.

Den machinist 5^e klasse J. W. VOSKUIJL, dienende op Zr. Ms. stoomschip *Admiraal van Kinsbergen*, en den matroos 5^e klasse H. C. SCHREUDER, behorende tot de landingsdivisie.

Van de landmagt. Den 1sten luitenant der infanterie L. J. F. A. DE

LASSASSIE. Den 1sten luitenant der artillerie E. J. W. W. VAN DOMPSELER. Den 1sten luitenant der genie en sappeurs J. K. PLUIJM MENTZ; den fourier der infanterie A. C. J. ARNTZEN en den flankeur H. LIGTVOET.

d. Te bepalen dat zoo Indië als in Nederland bij afzonderlijke dagorders eervol zouden worden vermeld:

Van de zeemagt. De luitenant ter zee 2^e klasse P. SWAAN, dienende op Zr. Ms. stoomschip *Admiraal van Kinsbergen*; de luitenant ter zee 1^e klasse J. C. H. VAN DER VELDE, dienende op Zr. Ms. stoomschip *Onrust*; de luitenant ter zee 2^e klasse C. A. C. VAN KERVEL, dienende op Zr. Ms. stoomschip *Celebes*; de luitenant ter zee 2^e klasse Jhr. A. F. MEIJER, dienende op Zr. Ms. stoomschip *Onrust*; de luitenant ter zee 2^e klasse W. F. MEIJEN, dienende op Zr. Ms. stoomkorvet *Groningen*; de officier van gezondheid 2^e klasse J. C. AREND en de officier van administratie 3^e klasse O. W. GOBIUS, dienende op Zr. Ms. stoomschip *Celebes*; de officier van administratie 5^e klasse J. H. C. TEN HOVE, dienende op Zr. Ms. stoomschip *Admiraal van Kinsbergen*; de officier van administratie 3^e klasse J. A. WALDECK en de officier van gezondheid 5^e kl. G. GOEDKOOP, dienende op Zr. Ms. stoomschip *Onrust*; de adelborst 1^e kl. D. M. G. DE SWART, dienende op Zr. Ms. stoomschip *Celebes*; de adelborst 1^e klasse J. VAN BURG en de kwartiermeester A. C. HOMMES, dienende op Zr. Ms. stoomschip *Admiraal van Kinsbergen*; de 1^e machinist H. W. FRICKE, dienende op Zr. Ms. stoomschip *Celebes*; de machinist 2^e klasse J. C. ANOKKEE, dienende op Zr. Ms. stoomschip *Onrust*; de schieman J. LEK, dienende op Zr. Ms. stoomschip *Celebes*; de sergeant der mariniers H. P. LUCAS, de schiemaansmaat J. TER BEEK, de marinier 1^e klasse J. VAN LEEUWEN en de matrozen der 1^e klasse W. TJEIKS, A. J. KORBER en H. BASTEN, de drie laatsten dienende op Zr. Ms. stoomschip *Celebes*; de matroos der 1^e klasse W. VEENSTRA, dienende op Zr. Ms. stoomschip *Admiraal van Kinsbergen*; de matrozen der 1^e klasse W. ANTHONISSE en W. 'T HOEN, dienende op Zr. Ms. stoomschip *Onrust*; de matroos 2^e klasse J. C. GELUK, dienende op Zr. Ms. stoomschip *Celebes*; de matroos 2^e klasse J. F. TEN HOVE, dienende op Zr. Ms. stoomschip *Onrust*; de machinist 5^e klasse M. L. A. W. KROMP, de marinier 5^e klasse J. MEMMER, dienende op Zr. Ms. stoomschip *Celebes* en de matrozen der 5^e klasse J. H. SPEE en H. HIJKEMA, dienende op Zr. Ms. stoomschip *Admiraal van Kinsbergen*; de matrozen der 5^e klasse W. F. VAN DEN HAGEN, J. HOOFD en G. GRONERT en de ligt-matroos J. VAN DER PIJL, de laatste dienende aan boord van Zr. Ms. stoomschip *Onrust*, en de gezagvoerder van het civiele stoomvaartuig *Bennett*, H. F. BERNOSTER.

Van de landmagt. De officier van gezondheid 1^e klasse J. WBEDE; de

officier van gezondheid 2^e klasse J. J. JORRITSMAN; de 1ste luitenant der infanterie J. A. HÄFELI; de adjudant-onderofficier der artillerie N. WIRTZ; de sergeant-majoor der infanterie P. J. HARTEL; de sergeant der infanterie M. G. PFEIFFER, W. J. DE AVOINE, J. MUNNIK, J. BROM, R. RUITER en F. W. VAN BERGEN; de sergeant der artillerie C. F. VAN DER HELDEN en de flankers W. VAN DER LOO en G. J. KAPPERT.

Voorts heeft Z. M., blijkens een kabinetschrijven dd. 8 Februarij jl., N°. 64, magtiging verleend om aan den luitenant ter zee 2^e klasse P. ROODZANT, kommandant van Zr. Ms. stoomschip *Admiraal van Kinsbergen*, namens Hoogstdenzelven, te doen uitreiken de *Eeresabel*, met het opschrift: *Koninklijk eereblijk voor betoonde dapperheid*.

Wijders zijn bij bovengenoemd besluit van den Gouverneur-Generaal, ter zake van dezelfde krijgsverrigtingen aan de inlandsche onderofficieren en manschappen en schepelingen en de opvarenden van de Gouvernementskruisbooten, toegekend de bijzondere belooningen achter hunne namen bekend gesteld.

Van de landmagt. Aan den inlandschen fuselier SARIDJO, de zilveren medaille voor moed en trouw. Den inlandschen sergeant KARIAN, benevens de inlandsche fuseliers NOBOTROINO, SAHIDHIN, SINGAPIO, NORSIAN, KRAMODJOLJO en SEDRONO, en de inlandsche hoornblazers SAIDIN en RONOWIDJO, de bronzen medaille voor moed en trouw. Aan de inlandsche sergeanten REDJODIPO en SOMANA, benevens de inlandsche fuseliers SODONGSO (thans korporaal) KARLODRONO, WONGSODRIKROMO, WIERONDRIEJO, SETRONLEKSONO, SEDRONO, KROMOREDJO, BOERIK, AMALSINGARAN, AOIJODRONO, REDSOLEKSONNO, WIRODRONO, WONSODRONO en MONTODRONO, allen van het 12^e bataillon infanterie en aan den inlandschen kanonnier 1^e klasse LATIP, eene eervolle melding.

Van de zeemagt. De inlandsche matrozen MERTHO en SOIDIN, aan boord van Zr. Ms. stoomschip *Celebes*, en KASSIO II, aan boord van Zr. Ms. stoomschip *Admiraal van Kinsbergen*, de bronzen medaille voor moed en trouw. Den mandoor ABBAS, aan boord van Zr. Ms. stoomschip *Admiraal van Kinsbergen*, eene eervolle melding. Aan de djoeragans (gezagvoerders) van de gouvernementskruisbooten N°. 26 en 52, KITJIEL en SALIDIN, de bronzen medaille voor moed en trouw, en aan die van de gouvernementskruisboot N°. 25, ABOE-KASSIM, eene eervolle melding. Aan den djoeroemoedi (stuurman) van de kruisboot N°. 25, ALIE, en de mandours van de kruisbooten N°. 26 en 52, SAMER en SALE, benevens aan den matroos van de kruisboot N°. 52, DRAGMAN, elk 3 maanden soldij, gezamentlijk ten bedrage van f 185.

VERKLARING DER SCHETSKAART VAN DJAMBI EN OMSTREKEN.

- a.* Benting, bewapend met 3 kanons à 3 R .
- b en d.* Bentings opgericht door den Pangeran ADIPATTI, op het terrein vroeger door den Sultan aan het gouvernement afgestaan, tot het oprigten van een fort.
- c.* Overblijfselen van het oude fort der Compagnie; — nu ook bewapend.
- e.* Weg van de Soengie-Assan tot den kraton.
- f.* Benting, den weg met een stuk enfilerende.
- gg.* Voorwerken van den kraton: de oostelijke bewapend met een 12 R , 3 stukken van 3 en 6 R ; de westelijke met 2 stukken van 3 R en lilla's.
- h.* Groote Pendoppo (overdekte galerij).
- i.* Zeer diepe drooge gracht.
- k.* Kraton, bewapend met 8 lilla's.
- llll.* Vier kleine bentings, langs den weg *e*, elk bewapend met een stuk.
- m.* Oude kraton, bewapend met 8 lilla's.
- n.* Nieuwe benting.
- o. p. q.* Kleine bentings nabij en aan den linker oever der rivier.
- r.* Links en regts van den kraton is de helling zwaar begroeid met klapper- en andere boomen; daarvóór was het terrein meer open.
- s. s.* Deze kampong, bij de landing bijna 15 voeten boven de oppervlakte der rivier, staat met hoog water onder.
-

Het valt moeilijk op te geven, hoe alle bentings enz. bewapend waren, naardien verscheidene stukken terstond na de vermeerstering onbruikbaar gemaakt en in de rivier geworpen werden. In het geheel zijn later 65 kanons en lilla's gevonden.

MEMORANDUM FOR THE SECRETARY OF THE TREASURY

1. The proposed changes in the tax law...

2. The proposed changes in the tax law...

3. The proposed changes in the tax law...

4. The proposed changes in the tax law...

5. The proposed changes in the tax law...

6. The proposed changes in the tax law...

7. The proposed changes in the tax law...

8. The proposed changes in the tax law...

9. The proposed changes in the tax law...

10. The proposed changes in the tax law...

Very respectfully,
[Signature]